

ขบปัญหาชีวิตด้วย
อริยสัจสิบเหลี่ยม

สิริวรรณ

ขบปัญหาชีวิตด้วยอริยสัจสี่บเลียม

สิริวิรุณ

จัดพิมพ์ครั้งแรก : พฤศจิกายน ๒๕๔๐

จัดพิมพ์ครั้งที่สอง : ธันวาคม ๒๕๕๕



พิมพ์ที่ : บริษัท เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด
๒๑๔ ซ. พระรามที่ ๒ ซอย ๓๘ ถ.พระราม ๒
แขวงบางมด เขตจอมทอง กทม. ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ : ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑ ต่อ ๗๐๑
โทรสาร : ๐-๒๔๑๖-๗๗๔๔
อีเมลล์ : jobamy@gmail.com

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำอุทิศ	
อารัมภบท	
อริยสังเขปเล่มที่หนึ่ง	๑
กายมีวิญญานเป็นทุกข์	๑
มานะคือสมุทัย	๖
มานะในฐานะสมุทัยและสังกัปปะ	๗
มานะจะไปในทิศใดขึ้นอยู่กับออบรมเลี้ยงดู	๙
มานะที่เป็นสมุทัยจะนำไปสู่การแข่งขันนอกกติกา	๑๑
การกำจัดมานะคือนิโรธ	๑๓
กายานุปัสสนา คือ มรรค	๑๔
เหตุที่ทำให้เกิดกายานุปัสสนา	๒๐
อริยสังเขปเล่มที่สอง	๒๒
นามและรูปเป็นทุกข์	๒๒
อุปมานามรูปกับอะตอม	๒๔
คุณสมบัติของอะตอมเป็นฐานของความเป็นโลกาภิวัตน์ ..	๒๖
เหตุที่นามรูปเป็นทุกข์	๒๙
อวิชชาและตัณหาเป็นสมุทัย	๓๑
นามรูปโดยความหลงผิดเรียกว่า สมุทัย	๓๓
การกำจัดอวิชชาและตัณหาเป็นนิโรธ	๓๔
สมณะและวิปัสสนาเป็นมรรค	๓๔
อุบายการพิจารณาเพื่อเพิ่มกำลังของวิปัสสนาญาณ	๓๗
การเข้าใจอนัตตธรรมของอารมณ์เกิดได้ยากกว่า	๔๖

อริยสังขเลียมที่สาม	๔๘
ทุกขทุกขตาในภุมิสาม คือ ทุกข์	๔๘
อกุศลมูลสาม เป็นสมุทัย	๕๒
การกำจัดอกุศลมูลสาม คือ นิโรธ	๕๕
ศีล สมาธิ ปัญญา คือ มรรค	๕๗
อริยสังขเลียมที่สี่	๖๗
อาหารสี่ คือ ทุกข์	๖๗
ความสำคัญของกวางิ๊งการาหาร	๖๘
ความสำคัญของผัสสาหาร	๗๐
ความสำคัญของมโนสัญเจตนาหาร	๗๑
ความสำคัญของวิญญาณาหาร	๗๒
วิปลาสวัตตุสี่ คือ สมุทัย	๗๓
การเห็นผิดวางามจากสิ่งที่ไม่งาม	๗๔
การเห็นผิดคิดว่าเที่ยงจากสิ่งที่ไม่เที่ยง	๗๕
การเห็นผิดคิดว่าสุขจากสิ่งที่เป็นทุกข์	๗๕
การเห็นผิดคิดว่าตัวตนจากสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน	๗๖
การกำจัดวิปลาสวัตตุสี่ คือ นิโรธ	๗๖
สติปัฏฐานสี่เป็นมรรค	๗๗
อุปมาสติกับคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า	๘๑
อริยสังขเลียมที่ห้า	๘๖
คติห้าเป็นทุกข์	๘๖
นิวรรณห้าคือสมุทัย	๘๘
การกำจัดนิวรรณห้าเป็นนิโรธ	๙๓
อินทรีย์ห้าคือมรรค	๙๕

การอุปมาสดินทรีย์กับชนิดของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า	๙๗
อริยสัจเหลี่ยมที่หก	๙๘
ผัสสะหก คือ ทุกข์	๙๘
ความแตกต่างของผัสสะเนื่องด้วยเหตุและปัจจัย	๑๐๑
กลุ่มของตัณหาหกคือสมุทัย	๑๐๕
มัชฌิมาปฏิปทาของรูปรสกลิ่นเสียงมีหรือไม่มี	๑๐๗
การกำจัดรากเหง้าของตัณหาหก คือ นิโรธ	๑๐๘
ธาตุที่พึงสลัดออกจากทุกข์หก คือ มรรค	๑๑๑
เหตุใดความเพียร (นันทิ) จึงครองใจคน	๑๑๓
การเข้าถึงไภวฉลยธรรมคือการเข้าถึงองค์มรรค	๑๑๔
อุบายวิธีเข้าเพิ่มข้อมูลในจิต	๑๑๗
อริยสัจเหลี่ยมที่เจ็ด	๑๒๓
ที่ตั้งของวิญญูณเจ็ดคือทุกข์	๑๒๓
อนุสัยที่นอนเนื่องอยู่ภายในเจ็ดเป็นสมุทัย	๑๒๘
การกำจัดอนุสัยที่นอนเนื่องภายในเป็นนิโรธ	๑๓๒
โพชฌงค์เจ็ด คือ มรรค	๑๓๓
ลักษณะของสติสัมโพชฌงค์	๑๓๔
อุปมาสติสัมโพชฌงค์ ดุจดั่งยศติเลเซอร์	๑๓๕
อริยสัจเหลี่ยมที่แปด	๑๓๘
โลกธรรมแปดเป็นทุกข์	๑๓๘
การได้ลาภและการเสื่อมลาภ	๑๔๐
การได้ยศและการเสื่อมยศ	๑๔๒
การได้สรรเสริญและนินทา	๑๔๓
ความได้สุขและความได้ทุกข์	๑๔๔

มิจฉัตตะแปด (ภาวะที่จิตยึดไว้ผิด) เป็นสมุทัย	๑๔๕
การละมิจฉัตตะเป็นนิโรธ	๑๔๘
มรรคมืองค์แปด คือ มรรค	๑๕๐
อุปมาสัมมาสดิติดุจดังสติในแห่งชูปเปอร์คอนดักเตอร์	๑๕๕
อริยสังขลีย์มที่เก้า	๑๕๖
สัตตาวาสเก้า คือ ทุกข์	๑๕๖
รากเหง้าของตัณหาเก้า คือ สมุทัย	๑๕๘
การกำจัดรากเหง้าของตัณหาเก้าเป็นนิโรธ	๑๖๑
โยนิโสมนสิการมีมูลเก้าคือมรรค	๑๖๒
การเปรียบเทียบกลุ่มธรรมว่าด้วยการหลุดพ้น	๑๗๓
อริยสังขลีย์มที่สิบ	๑๗๔
สังขารในนุรพาทิสิบเป็นทุกข์	๑๗๔
สังโยชน์สิบ คือ สมุทัย	๑๘๕
การละสังโยชน์สิบ คือ นิโรธ	๑๘๖
สัญญาสิบ คือ มรรค	๑๘๘
สัญญาสิบโดยนัยแห่งปฏิจสมุปบาทสายไร้ทุกข์	๑๙๙
พฤติกรรมศาสตร์ ตามนัยอริยสังขลีย์สิบเหลี่ยม	๒๐๔
เหตุใดจึงมีอริยสังขลีย์สิบเหลี่ยม	๒๐๘
ลีลาในการดับทุกข์	๒๑๑
ความสัมพันธ์ระหว่างอริยสังขลีย์สิบเหลี่ยมกับชีวิตมนุษย์	๒๑๖
บรรณานุกรม	๒๑๗
ประมวลหัวข้อธรรม	๒๑๘
คำอธิบายศัพท์	๒๓๓

คำอุทิศ

กุศลเจตนาทั้งหลาย ที่เป็นแรงบันดาลใจ ให้เขียน “ชบปัญหา
ชีวิตด้วย อริยสัจสิบเหลี่ยม” เพื่อน้อมถวายเป็นรัตนตรัยบูชา จง
มารวมกันเป็นพลวปัจจัยอันเป็นอุดมมงคล เพื่ออุทิศแด่บิดามารดา
ผู้ให้กำเนิดชีวิต และครูบาอาจารย์ ผู้ให้กำเนิดความคิดและความรู้
ทั้งปวง.



คำนำในการพิมพ์ครั้งที่สอง

“ขบปัญหาชีวิต ด้วยอริยสัจสิบเหลี่ยม” เป็นเรื่องที่เขียนและพิมพ์ทั้งแจกและขายหมดไปประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา เมื่อได้มาอ่านใหม่พบว่า เป็นสัจธรรมที่ไม่ล้าสมัย แต่ยังคงเป็นจริง แม้ว่าข้อมูลจริงที่อ้างในหนังสือจะผ่านมากกว่า 15 ปีก็ตาม

ถ้าท่านเป็นนักจิตวิทยา นักวิจัยวิทยาศาสตร์ และนักปฏิบัติธรรม ดิฉันคิดว่าหนังสือนี้น่าจะช่วยทำให้ท่านเข้าใจได้ว่า ไม่มีอะไรที่พุทธธรรมจะใช้เพื่อเข้าถึงสัจธรรมไม่ได้

ความเป็นสัจธรรมของอริยสัจสี่ จะเป็นอมตะคู่กับบรรณกรรม และคู่กับนักปฏิบัติธรรมตลอดไป

สำหรับดิฉันที่เป็นผู้เรียบเรียง ผู้เขียนและผู้อ่านอีกรอบหนึ่ง (หลังจากลืมไปนานแล้ว) ยังพอใจทุกสิ่งทุกอย่างที่เขียนขึ้นเหมือนเดิมหรือยิ่งกว่าเดิม และพอใจว่า ดิฉันทำหน้าที่สืบสานพระพุทธศาสนาไว้ด้วยพลังสาม คือพลังจิต พลังปัญญา และพลังทรัพย์ของตนเอง

แม่ชีไพเราะ ทิพยทัศน์

อَارْمภท

โดยนัยทั่วไป เมื่อตั้งคำถามว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร คำตอบที่ได้คือ ตรัสรู้หรือริยสังสี่ประการ คือ ทุกขอริยสัง ทุกขสมุทัย อริยสัง ทุกขนิโรธอริยสัง และทุกขนิโรธคามินีอริยสัง

โดยลักษณะ ทุกขอริยสัง หมายถึง ชาติเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ (ความโศก) ปริเหวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความไม่สบายกาย) โทมหนัส (ความไม่สบายใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งทีรักก็เป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็ เป็นทุกข์ กล่าวโดยย่อ อุปาทานขันธห้าเป็นทุกข์

โดยลักษณะ ทุกขสมุทัยอริยสัง หมายถึง ความยินดีและความกำหนด แสวงหาความเพลิดเพลินที่นั่นบ้างที่นี่บ้าง เมื่อมี ตัณหา ณ ที่ใด ย่อมมีการเกิดใหม่ ณ ที่นั้น ด้วยเหตุนี้ตัณหา จึงเป็นสาเหตุของทุกข์และไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกับทุกข์

โดยลักษณะ ทุกขนิโรธอริยสัง หมายถึง ความสํารอก ความสละออก ความสลัดคืน ความหลุดพ้น ความไม่มีเยื่อใยแห่ง ตัณหา เป็นเหตุให้ดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

โดยลักษณะ ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติอริยสัง หมายถึง อริยมรรคมีองค์แปด ประกอบด้วย สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

โดยความหมายของคำ อริยสังขมาหมายถึงความจริงสูงสุด
ที่ดำรงความเป็นอย่างนั้น (ตถตา) ความไม่เป็นอย่างอื่น ความเป็น
อย่างเดียวได้ทุกข์เป็นผล สมุทัยเป็นเหตุ นิโรธ คือ ความดับที่
เป็นผล และมรรค คือ ทศณะอันสูงสุด

โดยความแตกต่างกัน อริยสังขแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ
โลกียสังขจะ ได้แก่ทุกข์และสมุทัย และโลกุตตรสังขจะ ได้แก่ นิโรธ
และมรรค ลักษณะของโลกียสังขจะประกอบด้วย อาสวะ (เครื่อง
หมักดอง) สังโยชน์ (เครื่องผูกติด) คันถะ (เครื่องรึงรัด) โสอะ
(ห้วงน้ำ) โยคะ (เครื่องผูก) นีวรณ (เครื่องเกล้าหมอง) ผัสสะ
(ความกระทบ) อุปาทาน (ความยึดมั่น) และกิเลส (สภาวะที่ทำให้
จิตเศร้าหมอง) ลักษณะของโลกุตตรสังขจะ คือสภาวะที่ปราศจาก
กิเลสอาสวะ ปราศจากสังโยชน์ ปราศจากคันถะ ปราศจากโสอะ
ปราศจากโยคะ ปราศจากนีวรณ ปราศจากผัสสะ ปราศจากอุปาทาน

โดยความแตกต่างกันตามชนิดของกรรม ทุกขสังขเป็นกุศล
อกุศลและอัปยากฤต สมุทัยสังขเป็นอกุศล มรรคสังขเป็นกุศล
นิโรธสังขเป็นอัปยากตธรรม

โดยความแตกต่างกันตามชนิดของการปฏิบัติ ทุกขสังขพึง
กำหนดรู้ สมุทัยสังขกำหนดละ นิโรธสังขพึงบรรลู่ และมรรคสังขพึง
ปฏิบัติให้เจริญ

โดยความสงเคราะห์ อาจถือว่า ทุกขสังขสงเคราะห์ในชั้นห้า
สมุทัยสังขและมรรคสังขสงเคราะห์ในสังขารชั้นห้า นิโรธสังขไม่สงเคราะห์
ในชั้นใดเลย หรืออาจถือว่า ทุกขสังขสงเคราะห์ในอายตนะสิบสอง
สังขจะที่เหลือทั้งสามสงเคราะห์ในธัมมายตนะ หรืออาจถือว่า ทุกขสังข
สงเคราะห์ในธาตุสิบแปด สังขจะที่เหลือทั้งสามสงเคราะห์ในธรรมธาตุ

โดยความเป็นอย่างเดียวกัน อริยสังอาจแบ่งเป็นสิบเหลี่ยม
ดังต่อไปนี้

อริยสังเหลี่ยมที่หนึ่ง ประกอบด้วยองค์ธรรมชนิดเดียว คือ

กายมีวิญญาณ	เป็น	ทุกข์
มานะ	คือ	สมุทัย
การกำจัดมานะ	คือ	นิโรธ
กายานุปัสสนา	คือ	มรรค

อริยสังเหลี่ยมที่สอง ประกอบด้วยองค์ธรรมสองชนิด คือ

นามรูป	เป็น	ทุกข์
อวิชชาและตัณหา	คือ	สมุทัย
การกำจัดอวิชชาและตัณหา	คือ	นิโรธ
สมณะและวิปัสสนา	คือ	มรรค

อริยสังเหลี่ยมที่สาม ประกอบด้วยองค์ธรรมสามชนิด คือ

ทุกขทุกขตาแห่งภูมิสาม	เป็น	ทุกข์
อกุศลมูลสาม	คือ	สมุทัย
การกำจัดอกุศลมูลสาม	คือ	นิโรธ
ศีล สมาธิ ปัญญา	คือ	มรรค

อริยสังเหลี่ยมที่สี่ ประกอบด้วยองค์ธรรมสี่ชนิด คือ

อาหารสี่	เป็น	ทุกข์
วิปัสสาสวัตตฤสี่	คือ	สมุทัย
การละวิปัสสาสวัตตฤสี่	คือ	นิโรธ
สติปัญญาสี่	คือ	มรรค

อริยสังเหลี่ยมที่ห้า ประกอบด้วยองค์ธรรมห้าชนิด คือ

คตห้า	เป็น	ทุกข์
-------	------	-------

นิวรรณ์ห้า คือ สมุทัย

การกำจัดนิวรรณ์ห้า คือ นิโรธ

อินทรีย์ห้า คือ มรรค

อริยสังข์เหลี่ยมที่หก ประกอบด้วยองค์ธรรมหกชนิด คือ

ผัสสะหก เป็น ทุกข์

กลุ่มของตัณหาหก คือ สมุทัย

การกำจัดกลุ่มของตัณหาหก คือ นิโรธ

ธาตุที่พึงสลัดออกจากทุกข์หก คือ มรรค

อริยสังข์เหลี่ยมที่เจ็ด ประกอบด้วยองค์ธรรมเจ็ดชนิด คือ

ที่ตั้งของวิญญานเจ็ด เป็น ทุกข์

อนุสัยที่นอนเนื่องอยู่ภายในเจ็ด คือ สมุทัย

การกำจัดอนุสัยที่นอนเนื่องอยู่ภายในเจ็ด คือ นิโรธ

โพชฌงค์เจ็ด คือ มรรค

อริยสังข์เหลี่ยมที่แปด ประกอบด้วยองค์ธรรมแปดชนิด คือ

โลกธรรมแปด เป็น ทุกข์

มิจฉัตตะ (ภาวะที่ผิด) แปด คือ สมุทัย

การกำจัดมิจฉัตตะแปด คือ นิโรธ

มรรคมีองค์แปด คือ มรรค

อริยสังข์เหลี่ยมที่เก้า ประกอบด้วยองค์ธรรมเก้าชนิด คือ

สัตตาวาสเก้า เป็น ทุกข์

รากเหง้าของตัณหาเก้า คือ สมุทัย

การกำจัดรากเหง้าของตัณหาเก้า คือ นิโรธ

โยนิโสมนสิการมีมูลเก้า คือ มรรค

อริยสังเหลี่ยมที่สิบ ประกอบด้วยองค์ธรรมสิบชนิด คือ

สังขารทั้งหลายในนุปาทาศิลิข เป็น ทุกข์

สังโยชน์สิบ คือ สมุทัย

การกำจัดสังโยชน์สิบ คือ นิโรธ

สัญญาสิบ คือ มรรค

อรรถาธิบายของอริยสังข้างต้นนี้ นำมาจาก “วิมุติมรรค” ราชอาณาจักรพระอุปติสสเถระ แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ โดย พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ จากต้นฉบับภาษาอังกฤษของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ สำนักพิมพ์ศยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด พ.ศ. ๒๕๓๘ หน้า ๒๔๕-๒๕๓

“วิมุติมรรค” เป็นหนังสือที่พระอุปติสสเถระ ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระอรหันตบุคคละ ราชอาณาจักรในราวสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ดังนั้น “วิมุติมรรค” จึงน่าจะเป็นคำภีร์ที่พระพุทโธสภาจารย์ยึดเป็นบรรทัดฐานในการรจนา “วิสุทธิมรรค” ซึ่งเป็นหนังสือที่เขียนภายหลังจาก “วิมุติมรรค” หลายร้อยปี

ความใน “อริยสังสิบเหลี่ยม” เป็นการนำความรู้ประสบการณ์การเป็นนักวิทยาศาสตร์และนักปฏิบัติธรรม มาร้อยรวมเป็นถ้อยคำเพื่อแสดงอรรถาธิบาย อริยธรรมที่อยู่ในอริยสังทั้งสิบเหลี่ยม เพื่อเป็นตัวอวยาง แสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอริยสังสี่กับลักษณะชีวิตที่ทันสมัย

แรงบันดาลใจที่ทำให้เขียน “อริยสังสิบเหลี่ยม” เกิดจากความกระจางแจ้งเกิดขึ้นว่า พระเถระผู้ทรงคุณอันประเสริฐซึ่งเป็นที่

รวมของศรัทธาปสาทะของพุทธศาสนิกชนจำนวนมากนั้น แม้โดย
เนื้อหาแห่งธรรมที่ท่านเทศนาและย่ำทางดำเนินการดับทุกข์ จะดูแปลก
แยกแตกต่างกัน แต่โดยความเป็นอริยธรรมนั้นทรงไว้ซึ่งความเป็น
อันเดียวกัน คือมีคุณสมบัติของอริยสังขลีสี่ที่สามารถดับทุกข์ได้คงไว้
ซึ่งสมบัติของสังขละ คือ ความเป็นเช่นนั้น (ตถตา) ความไม่เป็น
อย่างอื่น (ธัมมตา) และความเป็นสุญญตา เพียงแต่ท่านผู้ทรงคุณ
ทั้งหลายเหล่านั้น เน้นย้ำเฉพาะแนวที่ปรากฏในอริยสังขลีสี่เหลี่ยมใด
เหลี่ยมหนึ่งเท่านั้น

แนวการเขียนเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมตามแนวของ
“ธรรมโฆษณ์” ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ
แห่งสวนโมกขพลาราม ผู้สอนอริยสังขลีสี่ทั้งสิบแนว เพิ่มเติมตัวอย่าง
ที่คาดว่าน่าจะมีอยู่เป็นอยู่ในชีวิตทันสมัย รวมทั้งเขียนอุปมาอริยธรรม
กับความรู้ที่ว่าด้วยคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า เพื่อจุดมุ่งหมายให้เข้าใจ
อริยธรรมได้ง่าย โดยเฉพาะผู้มีพื้นฐานความรู้สากลืออยู่แล้ว

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงไว้ เพื่อเป็นการบูชาคุณภาษาที่ใช้
เป็นเครื่องจารึกพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นเครื่องหล่อหลอมความเป็น
พุทธมามกะแต่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย สืบทอดมาสองพันปีเศษ
คำแปลความหมายของภาษาบาลี คัดมาจาก “พจนานุกรมพุทธศาสตร์”
ฉบับประมวลธรรม ของพระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) หรือ
พระธรรมปิฎกปัจจุบัน คำเทียบเคียงอริยธรรมเป็นภาษาจิตวิทยา
ให้ไว้ในส่วน “บทสุดท้าย” เพื่อจุดมุ่งหมายจะเลื่อนพุทธธรรมมาให้
ใกล้หัวใจของคนทั่วไปกับความเป็นโลกาภิวัตน์ มิได้มุ่งจะให้
เป็นคำแปลอีกอย่างหนึ่งแต่อย่างใด

การเขียนอริยสัจสี่บทให้ ได้คงความเป็นภาษาธรรมชาติให้
เข้มกว่าความเป็นภาษาคน ท่านที่เป็นนักปฏิบัติธรรมหรือมีฐานของ
พุทธธรรมอยู่ในหัวใจ ย่อมอ่านเอาสาระได้มากกว่า

ขอความปรารถนาดีของข้าพเจ้า ผู้เขียนอริยสัจสี่บทให้
จงแจ้งประจักษ์แก่ผู้อ่านทุกท่าน ขออิฐฐานน้อมมองค้อนของพุทธ
ปัญญา ซึ่งมีพร้อมอยู่ในอมตธาตุ จงเข้ามาประดิษฐาน ดุจเครื่อง
นำทาง เป็นแสงสว่าง เป็นความกระจ่าง เป็นเครื่องรู้ชัด ใน
อริยธรรมของพุทธธรรมที่ปรากฏในอริยสัจสี่บทให้ โดยทั่วกัน
ทุกคนเทอญ

สิริวรณ

ตุลาคม ๒๕๔๐

อริยสังเหลี่ยมที่หนึ่ง

โดยนัยตาม “วิมุตติมรรค” อริยสังเหลี่ยมที่หนึ่ง ประกอบด้วยองค์ธรรมหนึ่งชนิด ดังต่อไปนี้

กายมีวิญญาณ	เป็น	ทุกข์
มานะ	คือ	สมุทัย
การกำจัดมานะ	คือ	นิโรธ
กายานุปัสสนา	คือ	มรรค

กายมีวิญญาณเป็นทุกข์

โดยอรรถลักษณะ กายหมายถึงรูปในสองลักษณะ ประกอบกันเป็นร่างกายฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งพฤติกรรมและคุณสมบัติของมัน ดังนี้

๑. มหาภูตรูปสี่ คือ สภาวะอันปรากฏใหญ่โตแตกต่างกันมากมาย เรียกว่า รูปต้นเดิม ประกอบด้วยธาตุสี่ คือ ปรฐ्वิธาตุ (ธาตุดิน) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และวาโยธาตุ (ธาตุลม)

๒. อุปาหयरूपยี่สิบสี่ คือ รูปที่เป็นไปโดยอาศัยมหาภูตรูปสี่ซึ่งประกอบด้วย ปรสหารูปห้า วิสัยรูปห้า ภาวรूपสอง หทัยรูปหนึ่ง ชีวิตรูปหนึ่ง อาหารรูปหนึ่ง ปริเฉทรูปหนึ่ง อากาสธาตุหนึ่ง กายวิญญูติหนึ่ง วจวิญญูติหนึ่ง วิการรูปห้า และลักษณะรูปสี่ รวมทั้งหมดเรียกว่า รูปยี่สิบแปด (ดูคำอธิบายเพิ่มเติมหน้า ๒๒๖)

โดยภาษาธรรมชาติ รูปยี่สิบสี่นี้ มีค่าดุจเดียวกับท่อนไม้และ
ท่อนฟืน เมื่อถูกวิญญานครอง จึงแสดงคุณสมบัติต่าง ๆ ได้
ตัวอย่างเมื่อวิญญานครองกายวิญญัตติ จะส่งความรู้สึกต่าง ๆ ทาง
กาย เมื่อวิญญานครองวจีวิญญัตติ จะส่งความรู้สึกต่าง ๆ ทางเสียง
คำพูด เมื่อวิญญานครองชีวิตรูป จะส่งความรู้สึกถึงพลังของชีวิต
เมื่อวิญญานครองภาวรูปสอง จะส่งความรู้สึกแตกต่างว่าหญิงว่า
ชายเหล่านี้เป็นต้น

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม กายวิญญัตติที่คุ้นเคยใกล้ตัวเราทุก
คน คือ การรับอารมณ์ของนักแสดงภาพยนตร์หรือละครทีวีที่ผ่าน
ฟิล์มภาพยนตร์หรือเทปทีวี ทั้งนี้เนื่องจาก กายวิญญัตติของนักแสดง
เหล่านั้น เมื่อวิญญานครองแล้ว จะมีลักษณะเด่น สื่อความหมาย
อารมณ์ต่าง ๆ ได้ดี

ส่วนวจีวิญญัตตินั้น ได้แก่วรรณที่สื่ออารมณ์ด้วยเสียงคำพูด
ซึ่งมีเด่นอยู่ในนักร้องผู้มีชื่อทั้งหลาย สามารถส่งอารมณ์ทางเสียง
ให้ผู้อื่นรับรู้และคล้อยตามได้

ชีวิตินทรีย์ของคน สื่อได้ว่า น่าจะมีพลังกายแฝงอยู่ขนาด
ไหน เช่น นักกล้าม พลังของชีวิตินทรีย์สูง คนพอมน่าจะสื่อถึง
พลังของชีวิตินทรีย์ต่ำ

วิการรูป จะสื่อความได้สัดส่วนของรูป เป็นผลจากแรงบุญ
แรงบาปในกรรมวิบาก ถ้าวิการรูปเสียสัดส่วนมาก นิยมเรียกว่า
ทุพพลภาพ แต่ถ้าสมสัดส่วนมาก เรียกว่า สวยหรือหล่อ ซึ่งอาจ
เป็นเครื่องชักนำไปสู่การประกวดนางงาม หรือการเป็นนางแบบ
นายแบบได้

ลักษณะรูปสี่ มีสมบัติ ก่อตัว สืบต่อ ทรวดโทรม และแตกสลายไป เป็นเครื่องอธิบายความเกิดความตั้งอยู่ ความผันแปร และความสลายไปของรูปในลักษณะต่าง ๆ เช่น คราบไคล (เซลล์ที่ตายแล้วของกาย) เล็บ ขน ผม (เซลล์ที่ตายและถูกส่งออกภายนอก) หนัง (หมายถึงผิวหนังที่เต่งตึง และตั้งอยู่แล้วที่ย้วยน) เม็ดเลือด (เกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่และสลายไปภายในเจ็ดวัน) อวัยวะภายในเช่น ตับ ไต ปอด เป็นต้น ล้วนเกิดขึ้นตั้งอยู่และเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา

โดยอรรถ วิญญูณหก จะครองรูปอยู่ เพื่อความรู้แจ้งทางอารมณ์ ดังต่อไปนี้

๑. จักขุวิญญูณ ความรู้อารมณ์ทางตา หรือมองเห็น
๒. โสตวิญญูณ ความรู้อารมณ์ทางหู หรือได้ยิน
๓. ฆานวิญญูณ ความรู้อารมณ์ทางจมูก หรือได้กลิ่น
๔. ชิวหาวิญญูณ ความรู้อารมณ์ทางลิ้น หรือรู้รส
๕. กายวิญญูณ ความรู้อารมณ์ทางกาย หรือรู้สัมผัส-สัมผัส เรียกว่า โณภูฐัพพะของกาย
๖. มโนวิญญูณ ความรู้อารมณ์ทางใจ หรือรู้ความคิด

โดยภาษาธรรม กายเมื่อมีวิญญูณทั้งหกครองอยู่ และรับใช้ กิเลส (หมายถึง อวิชชา ตัณหา อุปาทาน) จะทำให้เกิดกรรม เมื่อกรรมที่เกิดได้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะตกกรรมกันเป็นกรรมวิบาก

กรรมวิบากย่อมหมุนกายที่มีวิญญูณทั้งหกครองไปสู่กิเลส เพื่อสร้างกรรม และตกกลับมาสู่กรรมวิบาก วนเวียนอยู่เช่นนี้ เรียกว่า สังสารวัฏ

๔

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม เมื่อกายมีวิญญูณครองอยู่จะให้ความรับรู้ด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ต้องคอยเปลี่ยนอิริยาบถใหญ่ ๆ เสมอ ได้แก่ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การทรงอยู่ในอิริยาบถใดนานเกินจะก่อทุกข์ทรมานที่สัมผัสได้ด้วยใจ เช่น เป็นเหน็บ เจ็บปวด จนทนอยู่ในท่าเดิมไม่ไหว ทำให้ต้องเปลี่ยนอิริยาบถใหญ่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย (นี่คือลักษณะรูปรวมกับกายวิญญูติ)

๒. ต้องคอยปรับอิริยาบถย่อยอยู่เสมอ ได้แก่ การกระพริบตา เอี้ยวคอ เอี้ยวสะโพก ขยับมือ แกว่งแขน ขยับลิ้นหรือขมุกขมิมริมฝีปาก ย่นจมูก เหล่านี้เป็นต้น

๓. ต้องคอยหาอาหารใส่รูปเสมอ ได้แก่ ข้าว น้ำ อากาศ เมื่อถึงเวลาหนึ่ง ๆ ทุกขเวทนาจะเกิดบีบคั้นอารมณ์ รู้สึกหิวแสบท้อง ระบายน้ำคอกแห้ง อืดอัดหายใจไม่ออก เหล่านี้เป็นต้น

๔. ต้องคอยขับของเสียออกอยู่เสมอ ได้แก่ อุจจาระ ปัสสาวะ ตัดผม ตัดเล็บ ทำความสะอาดครบไคลต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น

๕. ต้องคอยเลือกปัจจัยกายภาพที่เหมาะสม เพื่อรักษาคุณภาพของกายไว้ ไม่ให้อยู่ในที่ร้อนเกิน หนาวเกิน ลมแรงเกิน แข็งเกิน เป็นเหตุให้ต้องการปัจจัยเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และบ้านที่อยู่อาศัย

๖. ต้องคอยเลือกปัจจัยทางชีวภาพที่เหมาะสม เพื่อรักษาคุณภาพของกายไว้ ไม่ให้เป็นไข้ ปวดท้อง อาเจียน เป็นลมเนื่องจากอาหาร น้ำ อากาศเป็นพิษ

๗. ต้องคอยปกป้องให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ พ้นจากการทำร้ายจากมนุษย์ จากสัตว์ จากแมลง จากโรค จากการถูกรังของหนักตกทับ ตกจากที่สูง เกิดอุบัติเหตุเนื่องมาจากเหตุอื่น ๆ เหล่านี้เป็นต้น

๘. ต้องรู้จักเยียวรักษา เมื่อได้รับผลกระทบแล้วจากเหตุปัจจัยกายภาพไม่เหมาะสมก็ดี ปัจจัยทางชีวภาพไม่ถูกส่วนก็ดี จากการทำร้ายของมนุษย์ สัตว์ แมลง และโรคต่าง ๆ ก็ดี ทั้งที่รู้และไม่รู้สาเหตุ จากอุบัติเหตุต่าง ๆ ทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ให้กายนั้นกลับคืนสู่สภาวะที่วิญญานทั้งหกยังสามารถถือครองอยู่ได้ ชีวิตจึงดำรงอยู่ได้

๙. ต้องดูแลรักษา อบรม ปรับอารมณ์ดีต่าง ๆ ด้วยประการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดอารมณ์ปกติ อันเป็นที่รัก ที่ยินดี ที่ปรารถนา ที่น่าคบของคนใกล้ชิด ของสมาชิกในครอบครัว ในที่ทำงาน ในสังคมทั่วไป

๑๐. ต้องคอยระวังหลบหลีก ยับยั้งอารมณ์ที่ผุดขึ้นด้วยประการต่าง ๆ ก่อให้เกิดความปรารถนาทางกามารมณ์ ความอยากได้ของที่ไม่ควรได้ ความอยากประทุษร้าย ความรู้สึกลึ้ม อื้อ ตื้อ ทึบ เข็ง ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน

ในวันหนึ่ง แต่ละคนจึงสาละวนกับเรื่องกิจส่วนตัวเหล่านี้ อยู่ตลอดเวลา จึงกล่าวว่า **ความรักใคร่เสมอด้วยความรักตน ไม่มี** ก็เนื่องจากความจริงที่ได้สังเขปพอเข้าใจข้างบนนี้

ท่านกล่าวว่า **“กายมีวิญญานที่เป็นทุกข์”** ให้กำหนดรู้
ดังนี้

มานะคือสมุทัย

โดยอรรถลักษณะ มานะ แปลว่า ความถือตัว ความสำคัญตนว่าเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ดังต่อไปนี้

- | | |
|-------------------------|-------------------------|
| ๑. เป็นผู้เลิศจกกว่าเขา | สำคัญตนว่าเลิศจกกว่าเขา |
| ๒. เป็นผู้เลิศจกกว่าเขา | สำคัญตนว่าเสมอเขา |
| ๓. เป็นผู้เลิศจกกว่าเขา | สำคัญตนว่าเลวกกว่าเขา |
| ๔. เป็นผู้เสมอเขา | สำคัญตนว่าเลิศจกกว่าเขา |
| ๕. เป็นผู้เสมอเขา | สำคัญตนว่าเสมอเขา |
| ๖. เป็นผู้เสมอเขา | สำคัญตนว่าเลวกกว่าเขา |
| ๗. เป็นผู้เลวกกว่าเขา | สำคัญตนว่าเลิศจกกว่าเขา |
| ๘. เป็นผู้เลวกกว่าเขา | สำคัญตนว่าเสมอเขา |
| ๙. เป็นผู้เลวกกว่าเขา | สำคัญตนว่าเลวกกว่าเขา |

โดยธรรม มนุษย์ต้องการอยู่กับมนุษย์ตลอดเวลาตั้งแต่อยู่ในครรภ์ คลอดออกเป็นทารก เจริญวัยเป็นเด็ก ผู้ใหญ่และชรา เกิดความรู้สึกเบียดเบียนตนกับผู้อื่นที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเสมอ เมื่อรู้สึกว้า ตนมืออยู่ การเบียดเบียนจึงจำแนกได้ ๔ ประการ สร่างสมเป็นกรรมวิบาก คือ อุปกิเลสสิบหก เป็นฐานที่ทำให้เกิดจิตขุ่นมัว รับประทานธรรมได้ยาก ดุจผ้าสกปรก ย้อมไม่ได้ดี

ลักษณะของอุปกิเลสสิบหก มีดังต่อไปนี้

- | | |
|-------------------|--------------------------------------|
| ๑. อภิชฌาวิสมโลภะ | ความเพ่งเล็งอยากได้ในของที่ไม่ควรได้ |
| ๒. พยาบาท | คิดทำร้ายเขา |

๓. โกรธ	โกรธ
๔. อุปนาหะ	ผูกโกรธ
๕. มัถชะ	ลบหลู่คุณท่าน หลบหลู่คุณความดีของผู้อื่น
๖. ปลาสะ	ความดีเสมอ ยกตนข่มท่าน ไม่ยอมยกให้ใครดีกว่าตน
๗. อีสสา	ความริษยา
๘. มัจฉริยะ	ความตระหนี่
๙. มายา	ความหลอกให้เขาหลงเชื่อ
๑๐. สาถะยยะ	ความโอ้อวดหลอกลวงเขามากกว่า คุณที่ตนมีอยู่
๑๑. ถัมมะ	ความหัวดี้อ กระด้าง
๑๒. สาร์มมะ	ความแข่งดี ไม่ยอมมลดละ
๑๓. มานะ	ความทะนงตน
๑๔. อติมานะ	ความดูหมิ่นเขา
๑๕. มหะ	ความมัวเมา
๑๖. ปมาหะ	ความประมาท ละเลย เลินเล่อ

มานะในฐานะสมุทัยและสังกัปปะ

มานะเป็นสภาพธรรมที่มีในคนและสัตว์ เพื่อช่วยในการหาอาหารมาดำรงชีวิต มานะจึงเป็นระบบสัญชาตญาณที่ช่วยทำให้ชีวิตรอด

มานะถูกไปใช้สองสถานะ คือ ใช้ก่อเหตุแห่งทุกข์จะได้รับผล คือ การสะสมความเศร้าหมอง เมื่ออุปกิเลสมีโอกาสปอกพูนการมีชีวิตอยู่นาน ยิ่งพูนทวีไปด้วยอกุศล การรับสภาพธรรมตามที่ เป็นจริงจะลดลงเรื่อย มีตัวตนหนาแน่นขึ้น ตกเป็นทาสของโลก ธรรมแปด รุนแรงขึ้น

มานะในฐานะสมุทัย ก่อให้เกิดการกระทำใด ๆ ที่คอยเปรียบเทียบกับขั้นกับผู้อื่น ด้วยการใช้วัตถุมาเป็นเป้าหมายบ้าง การใช้การได้เลื่อนระดับขั้นทางสังคมบ้าง การได้รับชัยชนะตามกฎ กติกาที่ถูกอุปโลกนขึ้นมา จิตที่มีมานะเช่นนี้ จะมีการแข่งขันฝังอยู่ในใจทั้งยามหลับและยามตื่น ดุจคล้ายเป็นจิ้งหรีดกำลังถูกบั่นหัว ฉันทิโกฉันทนั้น

มานะที่ถูกนำไปใช้ในสังกัดปะ คือ ความด่าริชชอบ เป็น มานะที่ทำการกิจการต่าง ๆ เพื่อเอาชนะใจตนเอง เช่น ชนะความ เกียจคร้าน ความเบื่อหน่าย ความม่วง ความโง่ มานะจึงถูกนำมา ใช้เพื่อการแข่งดี ในตนเอง นับเป็นกุศลกรรมล้วน ๆ ยังมีมานะ ยิ่งเพิ่มอำนาจแห่งการสังเกต จึงเกิดเหตุผลต่าง ๆ ในขณะทำงาน จิตจะตื่นมีสติและสัมปชัญญะ การทำงานจะสนุก มีผลงานเป็น รางวัลของมานะอยู่ในที่

มานะที่รับใช้สังกัดปะ จึงลดกำลังของตัวตนของตนยังมี ชีวิตอยู่นานวัน ยิ่งลดทอนการยึดติดในโลกธรรมแปด เพราะการ เจื่อจางของความเศร้าหมองต่าง ๆ และยิ่งเห็นสภาพธรรมตามที่เป็น จริงมากขึ้น

มานะที่เป็นสมุทัย ให้ผลคือ กตภาพชาติให้ต่ำลง

มานะที่เป็นสังกัดปะ ให้ผลคือ เพิ่มภพชาติให้สูงขึ้น

มานะจะไปในทิศใดขึ้นอยู่กับการอบรมเลี้ยงดู

พ่อแม่บางคนไม่เข้าใจ บั่นหัวลูกให้เป็นลิงหรือเดสมอ เช่น คอยพูดให้ลูกมีมานะแบบสมุทัยว่า “ระวังแพ้เพื่อนนะลูก... ทำให้ลูกมีปกติชื่ออิจฉา” หรือคอยพูดว่า “ระวังแพ้พี่น้องนะ... ทำให้ลูกมีปกติ อิจฉาน้อง” หรือคอยพูดว่า “ระวังแพ้พี่นะ... ทำให้ลูกมีปกติเกลียด ซังพี่” ซึ่งเป็นฐานรองรับ การฟ้องร้องแย่งชิงมรดกในอนาคตอีกด้วย

ครูบางคนไม่เข้าใจ โดยเฉพาะครูในวัยอนุบาลและวัยประถม ที่เป็นวัยเด็กกำลังรับพฤติกรรมจากผู้อื่น ชอบคอยพูดให้เด็กเล็ก ๆ แข่งขันกันในที่ ด้วยประการต่าง ๆ เมื่อเด็กแสดงความอวดมั่งมี อวดดี อวดรู้ ก็กลับคิดว่า เด็กฉลาด ทำให้เด็กแผลงเร้นด้วยมานะ สมุทัยมากขึ้น นำไปสู่การแข่งขันนอกระบบ นอกกติกาทุกรูปแบบ

โดยสังจธรรม มานะที่เป็นสมุทัย สร้างความเห็นที่ว่าตน ดีกว่า เห็นอกว่าผู้อื่น มานะที่เป็นสมุทัยจะสรรหาเหตุผล ที่ทำให้ รู้สึกว่าตนดีกว่าผู้อื่น มาเป็นอาหารจิต

ยกตัวอย่าง การระลึกนึกถึง วัตถุสามสิ่งหลาย ที่ตน ครอบครองอยู่ โดยใช้เป็นเครื่องวัดความสำเร็จของตน กล่าวแสดงความปลื้มใจในมานะของตน ในทำนองเปรียบเทียบว่า มีวัตถุไว้ใน ครอบครองมากกว่า มีเกียรติยศสูงกว่าพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ ทำงาน หัวหน้างาน หรือแม้แต่สังคมโดยรวม และหล่อเลี้ยง หัวใจของตนไว้ด้วยโลกธรรมแปด มานะดังกล่าวนี้ จะสร้างให้กลายเป็นคนขวัญเสียง่าย กระทบ่ายตื่นตูม เพราะเกรงจะได้รับอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา อันเนื่องมาจากสูญเสียกามวัตถุ และกามราคะแง่อื่น ๆ

ผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจดีด้อยกว่า เนื่องจากมีกามวัตตุน้อยกว่า ถ้ามีมานะสมุทัย ก็จะได้คิดว่า ตนดีกว่าคนรวยคนนั้น ๆ ดีกว่าเพื่อนคนนั้น ๆ (คนที่เขาคอยคิดแข่งชนะ หรือคู่แข่ง) เพราะไม่เคยขอใครกิน ไม่เคยยืมเงินใครมากินเหล้าเล่นการพนัน ไม่เคยยอมให้ใครมาตำฟรี (โดยไม่ถูกตำตอบ หรือตีหัวคืน)

มีสารพัดรูปแบบ ที่คนจะมีเหตุผล เพื่อรักษาพฤติกรรมของตนเองไว้ให้เหมือนเดิม **คนทั่วไปจึงมีปกติไม่กล้าเปลี่ยนแปลงปกติวิสัยของตน แต่กลับกลัวยอมรับว่า ตนเปลี่ยนพฤติกรรมเหล่านั้นไม่ได้**

จะกล่าวว่า มานะที่เป็นสมุทัยทำให้เกิดตลาายสมองล้ำก็ได้ จึงมองความจริงโดยมุมเป็นเท็จ แก้ไขปัญหาด้วยแง่ของความงี่ ยิงแก้ผลคือปัญหาถกกลับยิ่งทับทวีขึ้น จากปัญหาธรรมดา เป็นปัญหาเรื้อรัง และกลายเป็นปัญหาอวกแตก คือ ปัญหาที่จนหนทางแก้ไข ต้องรับสภาพความสูญเสียด้วยความอภัยและทุกขเวทนา

ท่านเปรียบสัตว์ที่อยู่ในอบายภพ (นรก เปรต อสุรกาย และเดรัจฉาน) คือ ผู้ที่สะสมมานะที่เป็นสมุทัยไว้มาก จนต้องเสพทุกขเวทนาเป็นอาหารจิตชั่วกาลนาน โดยที่ไม่มีใครอาจช่วยได้ จิตของเขาเหล่านั้นหลงผิด มีอกุศลกรรมเป็นเครื่องปลื้มใจ ถึงเวลาต้องดิ้นรนไปเสพความทุกข์ จึงจะรู้สึกพอใจ ดุจเดียวกับนักเลงเหล้าบุหรี ที่มียาเสพติดเป็นเครื่องสุขใจ แต่ภพโดยรวมกลับเศร้าหมองทรุดหนักลง การรับรู้สังขธรรมต้องถูกปิดลงชั่วคราว

มานะที่เป็นสมุทัยจะนำไปสู่การแข่งขันนอกกติกา

คนตะวันตกนิยมการแข่งขันเป็นชีวิตจิตใจ กฎเกณฑ์การเล่นกีฬาจึงมักคิดขึ้นจากตะวันตก การอบรมเลี้ยงดูทารกไม่นิยมการอุ้มเมื่อทารกร้อง แม่จะเดินเข้าไปดู ว่าทารกต้องการความช่วยเหลืออย่างไร ถ้าทารกร้องเพราะรำคาญปัสสาวะ ก็คิดทำผ้าอ้อมที่ช่วยซับปัสสาวะไม่ให้รำคาญ เช่นนี้เป็นต้น เด็กตัวน้อย ๆ ไม่นิยมให้ผู้ใหญ่จูงมือหรืออุ้มเข้าส้วม เพราะคุ้นเคยกับการช่วยตัวเอง ตั้งแต่เป็นทารก การเลี้ยงดูทารกแบบคนตะวันตกมีข้อดีหลายอย่าง แต่ข้อด้อยก็คือ เด็กจะแฝงเร้นไว้ซึ่งสัญชาตญาณการต่อสู้แบบเดียวกับสัตว์ป่า

ครั้งแรก เมื่อเป็นเด็ก ก็จะชอบแข่งกันเองระหว่างพี่น้อง พุดจาหักเหลี่ยมกันในเชิงความอ่อนแอ ต่อมาโตขึ้นก็แข่งขันโดยนัยต่าง ๆ กับเพื่อน ต่อมาก็ขึ้นแข่งระดับสังคม ระดับชาติ ระดับโลก เกิดลัทธิล่าอาณานิคม หรือลัทธิที่ขอความเป็นใหญ่ในโลก เช่นรู้สึกดีที่เรียกชาติของตนว่า อภิมหาอำนาจ ไม่รู้สึกแปลกหรือละอายใจ รู้สึกดีที่ได้รับการบันทึกไว้ในกินเนสบุ๊ค ถึงความยิ่งใหญ่ในการกระทำของตนแม้จะวิตถารผิดปกติดังไร ก็ไม่อับอาย ถึงเสี่ยงต่อชีวิตก็ยอม (ตามหลักพุทธศาสนา ช้างอาชาไนย ม้าอาชาไนย ก็ไม่กลัวตายเช่นกัน)

อันที่จริง ผู้คิดกติกากีฬาในครั้งแรก ก็คงคิดเพื่อหาวิธีบำรุงสุขภาพกายให้แข็งแรง และเล่นสมานสามัคคีเป็นอาหารใจอีกด้วย แต่ครั้งเมื่อมานะที่เป็นสมุทัยของคนสูงขึ้น จึงใช้กีฬาเพื่อเอาชนะคู่แข่ง เอาความมั่นใจในอารมณ์เป็นใหญ่ ถึงสุขภาพกายจะ

เป็นตายอย่างไร ไม่รู้สีกวิตก กองเชียร์ก็ลุ้นเพื่อความเอาชนะ ไม่
 ใช้ลุ้นเพื่อแสดงเอกลักษณ์สมัครสมานฉันท์ต่อกัน เมื่อถึงคราวเห็น
 พวกตนจะแพ้ก็ใจหายใจคว่ำ โอกาสจะชนะก็หวีตร้องก้องตะโกน
 การดูกีฬา จึงเป็นการสะบัดอารมณ์ของตนให้ขึ้น ๆ ลง ๆ อย่างรุนแรง
 ซึ่งทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการเสียความเป็นปกติของชีวิต
 ก่อให้อกุศลกรรมวิบากสะสมเอาไว้ อย่างน้อยก็เป็นมิจฉาทิฎฐิเพิ่มขึ้น
 เมื่อใดก็ตาม มิจฉาทิฎฐิยึดฐานทัพของใจไว้ได้มั่นคงแล้ว
 มันจะบดบังอำนาจแห่งหิริ (ความละอายใจ) และโอตตปปะ (ความ
 กลัวบาป) ไปเสียสิ้น หิริและโอตตปปะเป็นคุณธรรมที่จำเป็นยิ่งของ
 การช่วยมนุษยโลกให้อยู่กันอย่างสันติสุข เพราะเป็นองค์ธรรมช่วย
 ปราบการเล่นนอกกติกาของสังคม ด้วยเหตุนี้ แม้จากการเล่นกีฬา
 ที่ทำให้มานะเป็นสมุทัยก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนชอบเล่นนอกกติกา
 อนุสัยเหล่านี้จะแสดงออกชัด เมื่อมีการแข่งขันเกิดขึ้น และสังคม
 ไทยก็นิยมการแข่งขันมาตั้งไว้เป็นค่านิยมของไทยเอง แข่งขันกัน
 สอบเข้ามหาวิทยาลัย แข่งขันกันสอบรับราชการ แข่งขันกันสอบเข้า
 ทำงาน แข่งขันกันเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร (จึงหาเสียงกัน แบบ
 หมดตัวก็ยอม) แข่งขันกันครองตลาดสินค้าชนิดนั้น ๆ โดยกระบวน
 ยุทธการขายทุกรูปแบบ (ขาดทุนก็ยอม) แข่งขันกันเป็นผู้นำแฟชั่น
 เสื้อผ้าที่โป๊แทบเปลือย แข่งขันกันเอาชนะในการครองอำนาจบริหาร
 ตั้งแต่ระดับผู้แทนภาค คณะ สถาบัน หน่วยงาน องค์กร
 ตำแหน่ง ฯลฯ (แม้จะต้องเสียตัว และเสียทรัพย์สินไปมากมายก็ยอม)
 การแข่งขันเหล่านี้ถูกกล่าวหาว่า เล่นกันนอกกติกาทั้งสิ้น ดูจว่า
 สังคมปัจจุบันไร้สิ้นซึ่งความดีงาม เพราะเสียงกันประณามกันและกัน
 กรุ่นไปทั่วแผ่นดิน

มานะที่เป็นสมุทัยจึงเป็นต้นกระบวนสร้างทุกข์มาให้สังขมยุค
โลกาภิวัตน์มากมาย คนสมัยนี้จึงถูกปั่นหัวให้เป็นจึงหรือดิเวศะ คือ
ทุกข์จนตรอมใจแห่งใจเป็นเรื่อง ๆ (ตายไปแล้ว) ถูกปลุกขึ้นมาใหม่
ให้แข่งขันกันใหม่ในรูปแบบเดิม เหมือนเป็นจึงหรือดิเวศะที่ถูกเสก
ขึ้นมาบอกกุศลกรรมอยู่เรื่อย ๆ ท่านพุทธทาสภิกขุจึงกล่าวว่า **คนยุค
นี้ยกนรกมาตั้งบนดิน** คนที่จะสำนึกได้ว่าท่านหมายถึงอะไร น่าจะมี
น้อย ท่านจึงกล่าวว่า **“มานะคือสมุทัย”** ให้กำหนดละดังสังเขปความ
ข้างต้นนี้

การกำจัดมานะคือนิโรธ

โดยอรรถลักษณะ การกำจัดมานะ คือ การเลิกกระบวน
การเปรียบเทียบทั้งหลายทั้งปวงลง โดยมองให้เห็นโทษของการเปรียบ
เทียบทุกชนิด เพราะจะนำมนุษย์ไปสู่การแข่งขันระหว่างกัน เพื่อ
ประลองพลังดุจสัตว์ป่า เพื่อเพียงการได้ชื่อว่าเป็นผู้ชนะ การแข่ง
ขันก่อให้เกิดความเป็นผู้ชนะและความเป็นผู้แพ้ สร้างความลำพองใจ
และความแค้นใจ อันเป็นอกุศลวิบากทั้งคู่

โดยทางปฏิบัติ ควรใช้มานะที่มีอยู่ แข่งขันกับตนเอง
ควบคุมบังคับใจตนเอง ให้ทำกิจทุกอย่างให้สำเร็จ ให้การทำงานไม่
คั่งค้าง ให้การทำงานเกิดพัฒนาทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อ
เป็นการเสียสละตนเพื่องาน เพื่อการลดความเห็นแก่ตน อยากรได้
ประโยชน์มากแต่ลงทุนน้อย ถ้าจะแข่งขันกันในที่ ก็ควรแข่งขันกัน
สร้างความดี แข่งขันกันสร้างพรหมวิหารสี่ การเพิ่มhiriโอดตปปะ
(สังขมยุคก่อนมีมาก) การเพิ่มพูนศรัทธาในพระธรรมและวินัย ซึ่ง

เป็นจุดตัวแทนของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า แข่งขันกันรักษาศีล
ให้ถือว่าใครมีความปกติของชีวิตเป็นความหมายสูงสุดที่ควรยกย่อง
ถึงแม้จะกำจัดมานะที่เป็นสมุทัยให้หมดไม่ได้ ก็ขอให้
พยายามมองโลกในแง่ดี มองแต่แง่ดี ๆ ของผู้อื่น การมองเห็นการ
สิ้นทุกข์ทั้งปวง ย่อมจะเกิดขึ้นได้ในที่สุด

กายนุปัสสนา คือ มรรค

โดยภาษาธรรม กายนุปัสสนา คือ การรู้ซึ่งถึงสภาวะที่
แท้จริงของกาย ว่ามิใช่ตัวเราของเรา แท้จริงแล้ว เป็นเพียงการรับ
รู้ของวิญญาน ที่เกิดขึ้นและดับลง เพื่อหยั่งรู้ปัจจัยที่เข้าร่วมกับ
กรรมวิบากเป็นผลกรรม

โดยการขยายความ เมื่อมานะเป็นสมุทัยเกิดขึ้น สร้างความ
ทะยานอยากให้บุคคล ต้องแข่งขันกัน เพื่อครอบครองกามวัตถุ
ได้แก่ สัณฑาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ จึงเกิดการผลักดัน
ให้ตนเองและคนที่ตนรัก เป็นผู้ตกอยู่ในโอกาสที่จะได้ครอบครอง
กามวัตถุเหล่านั้น จึงเกิดการค้นหาอุบายวิธี ที่จะให้ตนและบุคคลที่
ตนรัก เข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่มีโอกาสได้ครอบครองกามวัตถุได้
ง่าย เกิดความเพียรพยายามผลักดันให้ตนและคนที่ตนรัก ได้มี
โอกาสเข้าไปใกล้ชิดกับบุคคลที่ให้คุณประโยชน์ทางด้านกามวัตถุ เกิด
การไตร่ตรอง ที่จะแสดงความเป็นผู้มีฐานะ ความเป็นผู้มีวุฒิภาวะ
ความเป็นผู้มีรสนิยม (อุปกิเลสตัณมาสาเถยยะ)

เครื่องประกอบต่าง ๆ ที่จะทำให้ตนมีโอกาสเหล่านั้นได้แก่
ยี่ห้อรถยนต์ เครื่องประดับราคาแพง เครื่องแต่งกายฟุ้งเฟ้อ รวม

ถึงความสุรุษสุร่ายต่าง ๆ ความต้องการให้ลูกได้เข้าโรงเรียนมีชื่อ เพียรพยายามให้ลูกกวาดวิชา เพียรพยายามทำให้ลูกได้เกินหน้าเกินตาเพื่อน ๆ โดยส่งไปเที่ยวต่างประเทศบ้าง ให้เงินจำนวนมากไปโรงเรียนบ้าง มีของใช้ฟุ่มเฟือยเกินฐานะความเป็นนักเรียนบ้าง เมื่อทำได้ก็สร้างความล้าพองใจทั้งตนเองและลูกของตน(ติดนิสัยสุรุษสุร่าย ใช้จ่ายเกินจำเป็น) เมื่อทำไม่ได้ก็แค้นใจ เกิดปมด้อยขึ้นในชีวิตตน และของลูก นับเป็นความเศร้าหมองทั้งสิ้น

ผู้ที่แค้นใจมาก ๆ ปรับใจไม่ได้ ต้องสาละวนหาจิตแพทย์ อุบายวิธีทางจิตวิทยา มักใช้การเคลื่อนไหวและการกลบทุกข์เป็นหลัก เช่นให้ลดระดับบรรณนิมลลงให้สมฐานะ ให้เห็นว่าสมรรถนะของคนมิได้ขึ้นกับการต้องเรียนโรงเรียนมีชื่อ ให้ทำงานอดิเรกทำ ให้ไปเที่ยวพักผ่อนและอื่น ๆ

พุทธธรรมไม่ได้ปฏิเสธการเคลื่อนไหวทุกข์ เพราะเป็นการช่วยบรรเทาทุกข์เฉพาะหน้า แต่เสนอให้ใคร่ครวญหาเหตุของปัญหาเพื่อต้องการให้คนเกิดปัญญา ยอมรับเหตุผลในการดำรงชีวิตมีทัศนวิสัยที่ถูกต้อง พอใจความสันโดษ ที่ใช้ชีวิตแต่พอดีไม่ให้ความต้องการทั้งหลาย เป็นเครื่องกักร้อนใจของตน

บุคคลใดสามารถสืบค้นได้ตรงเหตุ จะเป็นการรู้ไปถึงต้นตอของเหตุ จะได้รู้ตัวป้องกันการซ้ำซากของเหตุทุกข์ เพราะความทุกข์นั้น มักจะมาจากเหตุเดิม ซ้ำแล้วซ้ำอีกอยู่เช่นนั้น

พุทธวิธี นิยมการเพิ่มภูมิด้านทานของจิต โดยการให้ทำทาน และการรักษาศีลให้เพิ่มสูงขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงนิยมการถือเนกขัมมชั้วคราว โดยสมัครเข้ารับการอบรมเจริญสมาธิกรรมฐานตามความประกาศของสำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ

การเพิ่มภูมิต้านทานให้จิตของสำนักภวนาต่าง ๆ จะเน้นย้ำเรื่องการฝึกสติ โดยมีอุบายการฝึกสติเฉพาะสำนัก แนะนำการนั่งสมาธิ การเดินจงกรม เป็นต้น

กว่าที่แต่ละคนจะดั้นด้นไปพึ่งพุทธธรรม ต่างคนต่างก็สะสมทุกข์ จนเป็นผู้ต้านทุกข์กันเป็นส่วนมาก ด้วยเหตุนี้จุดเริ่มต้นจึงต้องมีข้อวัตรที่ประกอบด้วย การทวนกระแสพฤติกรรมแบบเก่า ๆ เช่น รักษาศีลอุโบสถ แต่งกายสีขาว งดข้าวเย็น ทำวัตรสวดมนต์ พุดน้อยหรือรดพุดข้าวควาว รับประทานพอสมควร และห้ามฟุ้งผิตผู้อื่น นอกจากนี้ จะมีการแสดงธรรม การรับฟังธรรมและการแนะนำให้เพิ่มกุศลผลบุญให้สูงขึ้น โดยรวมก็คือ ให้รู้จักการทำกุศล ผ่าน **บุญกิริยาวัตถุสิบ** ดังต่อไปนี้

๑. การรู้จักวิธีทำทาน และควรทำทานอย่างมีปัญญา (ทานทั้งห้าชนิดเรียงลำดับจากอันสงฆ์น้อยไปหามาก คือ อามิสทาน ทานที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ กายกรรมเป็นทาน วิทยาทาน คือ ให้ความรู้ อภัยทาน ให้อภัยแก่ความไม่ถูกต้องไม่เข้าใจของผู้อื่นที่มีต่อเรา และธรรมทาน เช่นการเขียนอริยสัจสิบเหลี่ยม เป็นต้น)

๒. การรู้จักรักษาศีลให้หมดจดยิ่งขึ้น ควรเข้าใจว่า **เจตนา คือกรรม** ต้องตั้งเจตนาที่จะไม่เบียดเบียนชีวิตอื่น ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่แย่งของรักของผู้อื่น ไม่พูดจาลับปลับ ไม่หลงลืมสติของตนเอง จนฟุ้งผิตผู้อื่นเป็นอาจิน

๓. การรู้จักทำภวนาให้มีประสิทธิผลยิ่งขึ้น ด้วยอุบายอันแบบคายเฉพาะของแต่ละสำนัก

๔. การรู้จักช่วยงานหมู่คณะ ช่วยทำความสะอาดสถานที่ทำภวนา ช่วยลดภาระผู้ที่ต้องบริการขณะที่ไปถือเนกขัมม์

๕. การรู้จักการระออ่อนน้อมต่อกัน รู้จักนอบน้อมต่อผู้มี
 คีลสูงกว่า ลดการถือตนถือฐานะถือตำแหน่ง มารวมกันที่ความเป็น
 หนึ่งแห่งการถือความเป็นเอกซัมม์

๖. การรู้จักแผ่เมตตา ทุกครั้งที่กระทำความดี จะต้องแผ่
 ความดีแก่สรรพชีวิตต่าง ๆ แก่ผู้มีพระคุณ แก่คนที่ตนรัก

๗. การรู้จักอนุโมทนา คุณความดีของผู้อื่น เช่นผู้ที่กำลัง
 ถือบวชเนกขัมม์ด้วยกัน

๘. การฟังธรรมตามสมควรธรรม การยินดีตามโอกาสที่
 ได้ฟังธรรม

๙. การสนทนาแลกเปลี่ยนหัวข้อธรรม ตามความสมควร

๑๐. การทำความเห็นให้ตรงต่อแก่นแท้ของพุทธธรรมให้
 มากยิ่งขึ้นตามลำดับ

ประชุมบทแห่งการปฏิบัติธรรม จะเริ่มด้วยกระบวนการวิธี ดัง
 ลังเขปนี้ทั้งสิ้น

จิตตภาวนาของผู้ปฏิบัติธรรม จะมีการเลื่อนระดับ หรือ
 เลื่อนชั้นภพภูมิของจิต จุดตั้งการเลื่อนระดับชั้นการศึกษาจากชั้น
 ประถมศึกษา สู่มัธยมศึกษา สูระดับปริญญาตรี โท เอก จน
 กระทั่งสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง คือ มีธรรมเพียงพอที่จะรักษา
 จิตของตนไม่ให้ตกต่ำลง แต่ให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ

ในขณะที่เข้าศึกษาและปฏิบัติธรรมใหม่ ๆ นักปฏิบัติหน้าใหม่
 จะไม่มีทางที่จะเข้าใจสภาวะจิตภายในของตน เพราะยังติดนิสัยชอบ
 มองที่ผิดของผู้อื่น (เพ่งออก) เช่น เมื่อเห็นว่าตนรักษาข้อวัตรนั้น ๆ ได้
 ก็รู้สึกไม่ชอบใจบุคคลที่รักษาข้อวัตรไม่ได้เหมือนตน จะมีการชอบ
 พุดเตือนผู้อื่นโดยไม่จำเป็น ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้อุบายตพุด เพื่อ

ตัดโอกาสการฟุ้งผิดผู้อื่นนั่นเอง

วิริยะเป็นองค์ธรรมที่จำเป็นยิ่ง สำหรับนักปฏิบัติใหม่ การจะไม่ทอดทิ้งองค์ภาวนา จึงต้องทำสัจจะกับครูบาอาจารย์ หรือกับตนเอง เพื่อผูกศรัทธาไว้ให้มั่นคง

นอกจากนี้ ต้องหมั่นตรวจสอบศีล และไคร่กรรมบุญ กิริยาวัตรอุสึบเป็นประจำ ดุจเดียวกับการทบทวนความรู้ที่เรียนจากชั้นเรียน ให้จิตเกิดฉันทะในธรรมจนเป็นปกติวิสัย

เมื่ออิทธิบาทสี่ในธรรมเกิดขึ้นแล้ว การทำภาวนาจะเป็นปกติวิสัย กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่จะขาดเสียมิได้ ถือว่าเป็นการอาบน้ำให้จิต เพิ่มเติมจากการอาบน้ำชำระร่างกายประจำวัน

จิตที่มีศรัทธาต่อธรรมเพิ่มขึ้นในขั้นแรกจะนำมาใช้ไคร่กรรมหาเหตุผลในจารีตประเพณีนิยมต่าง ๆ ที่ถือว่าต้องปฏิบัติตามกันมา จนเกิดปัญญาเห็นประโยชน์ในจารีตประเพณีเหล่านั้น บางที่เรียกว่า **สาสวะสัมมาทิวฐิ คือ ความเห็นชอบของผู้ยังมีตัวตน** มีสิบข้อดังต่อไปนี้

๑. เห็นว่า การทำบุญให้ทานดี มีประโยชน์ (เปลี่ยนจากทำทานเพราะศรัทธา มาทำทานเพราะเริ่มมีปัญญาสูงขึ้น)

๒. เห็นว่า การบูชาดี มีประโยชน์ (เป็นการบูชาแบบพุทธศาสนา เช่นบูชาพระ บูชาบิดามารดา ครูบาอาจารย์)

๓. เห็นว่า การเชื่อเชิญปฏิสันถารดีมีประโยชน์ (เช่น การปฏิสันถารผู้มีศีลสูงกว่า ด้วยการกราบ การให้ความนอบน้อม หรือการปฏิสันถารผู้กำลังถือเนกขัมม ด้วยความอ่อนโยน)

๔. เห็นว่า การทำดีทำชั่ว ให้ผลทั้งทางตรงและทางอ้อม (ผลทางตรง คือ ได้จारीกกุศลและอกุศลวิบากในขณะที่ทำดีทำชั่ว

นั้น ๆ ไว้ในจิตตนเอง ผลโดยอ้อม คือ การสร้างเหตุที่จะรับความสุขและความทุกข์จากการกระทำนั้น ๆ เอาไว้)

๕. เห็นว่า ภพนี้มีอยู่ บุคคลที่จะไปจากภพนี้มีอยู่ (เชื่อว่าตนจะอยู่ในภพต่าง ๆ ได้ชั่วคราวนั่นเอง)

๖. เห็นว่า ภพหน้ามีอยู่ บุคคลที่จะไปสู่ภพหน้ามีอยู่

๗. เห็นว่า การทำดีทำชั่วต่อมารดา ย่อมให้ผลภายหลัง

๘. เห็นว่า การทำดีทำชั่วต่อบิดา ย่อมให้ผลภายหลัง

๙. เห็นว่า สัตว์ที่เกิดและเติบโตทันทีมีอยู่ เช่น อบายภพ เทวดา พรหม อรูปพรหม

๑๐. เห็นว่า สมณะผู้ประจักษ์แจ้งในโลกนี้และโลกหน้ามีอยู่

คำว่า “เห็นว่า...” หมายความว่า **มีปัญญาของตนเองเข้าไปใคร่ครวญ ประกอบความเชื่อเหล่านั้น**

เมื่อปัญญาเริ่มเกิดขึ้น กำลังแห่งปัญญาเหล่านี้จะย้อนกลับไปใช้ใคร่ครวญปัญหาชีวิตของตน รู้จักแก้ปัญหาให้ตรงเหตุมากขึ้น ยิ่งปัญหาชีวิตลดลงศรัทธาในพุทธธรรมจะสูงขึ้น การทำจิตตภาวนาจะเลื่อนระดับขึ้น ท่านเปรียบประดุจการลาดเอียงเทของพื้นทะเลที่ค่อยลดระดับค่อยเป็นค่อยไป จนสักวันหนึ่งเหตุปัจจัยประจวบเหมาะ ได้ผุดรู้ว่า กายนี้เป็นสักแต่ว่าธาตุขันธ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยอยู่เนืองนิจ เป็นการเริ่มต้นเข้าทาง ของกายานุปัสสนา คือ มรรค ซึ่งควรเพียรเจริญให้ยิ่งขึ้นด้วย

เหตุที่ทำให้เกิดกายานุปัสสนา

พรรณนาตามนัยแห่งโลกียธรรม :-

กายคตาสติ คือ การระลึกถึงกายภายในกาย เมื่อความรู้สึกในกายเริ่มตั้งมั่น (สมาธิเริ่มเกิด) จงพิจารณา ใคร่ครวญว่า กายนี้เป็นตัวตนของเราจริงหรือ ถ้าหาก กายนี้เป็นตัวตนของเราจริงแล้วไซ้ เหตุใด ความรู้สึก ที่ประจักษ์เฉพาะหน้า จึงมีแต่ความแปรปรวนเปลี่ยนแปลง โดยมีได้มีความปรารถนาของเราเจือปนแต่อย่างใด

เมื่อกายคตาสติ มีกำลังเพิ่มขึ้นเริ่มประจักษ์ในความวณเวียนของความรู้สึกภายในกายเป็นความซ้าซากของความรู้สึกอย่างเก่า คือ รู้สึกว่า ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัสทุกขเวทนาต่าง ๆ ได้ความ กระสับกระส่าย ความรำคาญใจ ไปตามวิถีมารมณ

เมื่อจิตเริ่มหยุดพินิจถึงตรงนี้ ท่านเรียกว่า เห็น **กายมีวิญญานเป็นทุกข์**

ครั้งสติมีกำลังแผ่ไปที่สรรพางค์กายประจักษ์แจ้งด้วยใจว่า ความรู้สึกในกายผุดขึ้นเองเป็นการผุดรู้แห่งการได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้โผฏฐัพพะส่งไปที่ธัมมารมณ แผลออกมาเป็นอารมณ์ต่าง ๆ เมื่อจิตหลงเข้าไปในอารมณ์เหล่านี้ จะเกิดความเศร้าหมองหรือความทะยานอยากด้วยประการต่าง ๆ

เมื่อรู้มาถึงตรงนี้ ท่านเรียกว่า เกิดความรู้แจ้งใน **เหตุแห่งทุกข์**

พรรณนาตามนัยแห่งโลกุตระธรรม :-

เมื่อความประจักษ์แจ้งเกิดกับใจว่า อารมณฺ์
ทั้งหลายล้วนแปรปรวนอยู่เป็นนิจ มันเกิดขึ้นเองตาม
ธรรมชาติ เพื่อสนองตอบการรับรู้ที่มีปัจจัยมากระทบ
กายจากภายนอกบ้าง จากภายในบ้าง ดุจดั่งกับว่า การ
รับรู้คือการดำรงอยู่ของชีวิต

มันเกิดขึ้นอย่างไรแก่นสาร คือ รู้ตรงนั้นบ้าง
รู้ตรงนี้บ้าง รู้ตรงโน้นบ้าง ไม่อาจบังคับบัญชาว่า รู้
ตรงใดกันแน่ นอกจากจะยอมรับว่า การเกิดขึ้นคือ
การรับรู้ดุจดั่งกับว่า การรับรู้ คือ การดำรงอยู่ของชีวิต

แท้จริงสังขารของกายเป็นเช่นนั้น และไม่เคย
เปลี่ยนไปจากความเป็นเช่นนั้น จะดำรงความเป็นเช่นนั้น
เช่นนั้นอยู่ไม่ขาดสาย

ตรงนี้ท่านเรียกว่า กายานุปัสสนาคือมรรค เมื่อ
เกิดขึ้น ให้เพียรพยายามเจริญให้ยิ่งขึ้น

อริยสังเหลี่ยมที่สอง

โดยนัยตาม “วิมุตติมรรค” อริยสังเหลี่ยมที่สอง ประกอบ
ด้วย องค์ธรรมสองชนิด ดังต่อไปนี้

นามและรูป เป็น ทุกข์

อวิชชาและตัณหา คือ สมุทัย

การกำจัดอวิชชาและตัณหา คือ นิโรธ

สมณะและวิปัสสนา คือ มรรค

นามและรูปเป็นทุกข์

โดยอรรถลักษณะ นามและรูปคือใจกับกายที่รวมกันทำ
หน้าที่อย่างที่ไม่อาจแยกจากกันได้ นามรูปมีสมบัติของสังขารธรรม
คือ เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยอยู่เนืองนิจ ตามกฎของอิทัปป-
ปัจจัยตา และมีความตรงกันข้ามกับบอสังขตธรรมทั้งปวง มีอาการ
สามอย่าง คือ เป็นไปตามอำนาจของสัญญาตัญญาณก็ได้ เป็นไปตาม
อำนาจของกิเลสก็ได้ และเป็นไปตามอำนาจของโพธิก็ได้ มีหน้าที่คือ
ปรุงแต่งสฬายตนะเพื่อเกิดผัสสะและเวทนาต่อไป

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม รูปในที่นี้มีได้หมายถึงกายมนุษย์
อย่างเดียว แต่หมายถึง “รูปทุกชนิด” คล้ายคลึงกับคำว่า “สรรพสิ่ง
หรือ เทหวัตถุ ในความหมายของวิทยาศาสตร์มาก” จึงอาจเป็นรูปมี
ชีวิต เช่น รูปกายของคน สัตว์ พืช หรือ รูปของก้อนหิน ไม้ บ้าน
ดังนี้เป็นต้น ส่วนนามในที่นี้ มีได้หมายถึงวิญญาณที่ครองกายแต่

หมายถึง ผลจากที่วิญญาณไปครองรูป แล้วทำให้เกิดทุกข์ขึ้น ทุกข์นั้นแสดงสมบัติแยกได้ คือ รูปและส่วนพฤติกรรม สมบัติของมัน คือ นาม ดังนั้น นามรูป หรือ รูป-นาม ต้องเขียนติดกัน แยกกันไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งเดียวกัน

นามรูปมีสมบัติของสังขารธรรม หมายความว่า ตั้งอยู่เพื่อความแปรปรวน แปรปรวนไปได้อย่างไร แปรปรวนไปตามกฎของธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา”

“อิทัปปัจจยตา” เป็นกฎของธรรมชาติ ที่ทำให้นามรูป หรือ สรรพสิ่งทุกชนิด ต้องเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จะเป็น ภูเขา แม่น้ำ ทะเล ก้อนอิฐ บ้าน คน พืช สัตว์ ก็ตาม ด้วยเหตุนี้ อิทัปปัจจยตา จึงเป็นกฎที่ใหญ่ที่สุดของความเป็นจักรวาล (cosmos)

“ปฏิจจสมุปบาท” มีหลักการเดียวกับ “อิทัปปัจจยตา” แต่ลดระดับลงมาใช้กับการตั้งอยู่และการแปรปรวนในทุกข์สังขของมนุษย์ เท่านั้น ปฏิจจสมุปบาทจึงถูกนำมาใช้บ่อย เพราะเกี่ยวข้องกับความทุกข์ของมนุษย์โดยตรง

นามรูปหรือทุกข์สังขในอริยสังขเหลี่ยมที่สองนี้ มุ่งเน้นเฉพาะทุกข์ของมนุษย์ แต่ใช้คำกลางคือ นามรูป เนื่องจากมนุษย์ต้องอยู่กับสรรพสิ่งชนิดอื่น จึงควรเข้าถึงสังขธรรมของสรรพสิ่งทุกชนิด ขอเน้นย้ำว่า **กายของมนุษย์ก็คือ นามรูป เช่นเดียวกับกายของสัตว์ และของพืช ของก้อนหิน ของภูเขา เช่นกัน**

ความแปรปรวนของนามรูปของมนุษย์นั้น พิเศษกว่าของสัตว์ หรือ ของก้อนหิน เนื่องจากจะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการแปรปรวน ๓ ประเภท คือ (หนึ่ง) ระบบสัญชาตญาณ (สอง) กิเลส (คือ อวิชชา และตัณหา ที่จะกล่าวในอริยสังขเหลี่ยมที่สอง) และ (สาม) โภทิ (คือ

มานะที่เป็นสังกัปปะ)

สำหรับความแปรปรวนของนามรูปของสัตว์เดรัจฉานจะมี ปัจจัย ๒ ประเภท คือ (หนึ่ง) ระบบสัญญาตญาณ และ (สอง) มานะที่เป็นสมุทัย เท่านั้น สัตว์จึงหมดโอกาสบรรลุธรรม เพราะใช้ โภธิไม่ได้

สำหรับความแปรปรวนของนามรูปของก้อนหิน และสิ่งไร้ชีวิตอื่น ๆ จะแปรปรวนไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตาโดยตรง และมีลักษณะของอนัตตธรรมที่โดดเด่นเห็นชัด ซึ่งตรงกันข้ามกับความแปรปรวนของนามรูปของกายคนและสัตว์ ที่ถูกอวิชชาและตัณหาบังเอาไว้ เห็นได้ยากกว่า มนุษย์จึงเข้าไปจัดการกับทวิพยาकरธรรมชาติได้ง่าย แต่จัดการกับทุกข์กายทุกข์ใจของตนได้ยาก หรือจัดการกับวัตถุได้ง่าย จัดการกับทุกข์ของตนได้ยาก

อุปมานามรูปกับอะตอม

โปรดสังเกตความเรียงเพื่อเทียบเคียงความคล้ายกัน ต่อไปนี้

(๑) อะตอม เป็นตัวแทนของอนุภาคที่เล็กที่สุดของสรรพสิ่ง ที่ทรงตัวอยู่ได้เป็นอิสระ และมีสมบัติเฉพาะตามชนิดและประเภทของสรรพสิ่ง

นามรูป เป็นองค์ประกอบที่เล็กที่สุดของสรรพสิ่ง ที่ทรงตัวอยู่ได้เป็นอิสระ และก็มีสมบัติเฉพาะตามชนิดและประเภทของสรรพสิ่ง

(๒) อะตอม ประกอบด้วยอนุภาคของโปรตอน (ประจุบวก) และนิวตรอน (ไม่มีประจุหรือเสทิน) มีน้ำหนักแต่ไม่กินเนื้อที่ เช่น

โลกของเราที่ใหญ่มหึมา ประกอบด้วยโปรตอนและนิวตรอนรวมกัน
แค่ลูกฟุตบอลเท่านั้น นอกนั้นเป็นส่วนแห่งความว่างของคลื่นแม่เหล็ก
ไฟฟ้าที่เกิดจากการวิ่งของอิเล็กตรอน และอิเล็กตรอนจะมีประจุลบ
มีกำลังของประจุเท่ากับประจุบวกหรือโปรตอน ไม่มีน้ำหนัก (เมื่อ
เทียบกับโปรตอน) แต่กินเนื้อที่ คือ วิ่งวนวายอยู่ในความว่าง ก่อ
ให้เกิดคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า เมื่อใดที่ประจุของอิเล็กตรอน หลุดไป
จากอำนาจการดูดของโปรตอน มันจะทำหน้าที่ทะลุทะลวงรุนแรง
และเกิดสมบัติต่าง ๆ ที่มนุษย์ไม่พึงปรารถนา เช่นเป็นโรคไม่มีทาง
รักษา ทำลายโลหะบริสุทธิ์ได้ดี ทำลายน้ำและทำลายอากาศ เช่นนี้
เป็นต้น

นามรูป ประกอบด้วยมหาภูตรูปทั้งสี่ ที่มีสมบัติของธาตุ
น้ำที่เกาะกุม (ดูเดียวกับอำนาจของโปรตอน) ธาตุลมที่ระเหยออก
(ดูเดียวกับอำนาจของอิเล็กตรอน) และธาตุไฟ (ดูเดียวกับอำนาจ
การเคลื่อนที่ของอิเล็กตรอน) ที่ให้พลังงานออกมา และธาตุดิน
ที่กินเนื้อที่และให้น้ำหนัก ดูเดียวกับอะตอมที่อยู่ในสภาวะเสถียร
มีคุณสมบัติ ของอนุภาคต่าง ๆ อยู่ด้วยกัน

คำว่า “อุปมา” แปลว่า “การเทียบเคียง” แม้ความจริงมัน
จะไม่ตรงกัน “Nonidentical” แต่ก็ยังรู้ได้ว่าคล้ายกัน (Similar)

ขอย้ำอีกทีว่า **กายมีวิญญาณครองและเป็นไปตามเหตุ
ปัจจัยที่ถูกควบคุมโดยกฎของอิทัปปัจจยตา จึงจะได้ นามรูป**

นามรูปของมนุษย์ จะได้รับการเหนี่ยวนำในรูปของปฏิจ-
สมุขปาหไม่ใช่อิทัปปัจจยตา เพราะนามรูปของมนุษย์ เมื่อถูกจิต
ครอง (จิตมีความหมายกว้างกว่าวิญญาณ) ก็จะมีการเปลี่ยนแปลง
ได้ ๓ รูปแบบ คือ (หนึ่ง) เปลี่ยนเพราะระบบสัญชาตญาณ (สอง)

เปลี่ยนเพราะอวิชาและตัณหา (มานะที่เป็นสมุทัย) และ (สาม) เปลี่ยนเพราะอำนาจของโพธิ์ (มานะที่เป็นสังกัปปะ) มนุษย์เป็นภาพเดียวที่ใช้อำนาจของโพธิ์ได้ การได้ร่างกายมนุษย์จึงนับว่าประเสริฐสุดกว่าร่างกายของภพอื่น เพราะโพธิ์จะช่วยทำให้จิตที่ครองนามรูปอยู่นั้น แยกความหลงผิด (อวิชา) และความรู้ถูกตรงสังขารธรรม (วิชา) ได้

คุณสมบัติของอะตอมเป็นฐานของความเป็นโลกาภิวัตน์

เหตุที่อริยสังเหลี่ยมที่สอง กล่าวถึง นามรูปเป็นทุกขให้ภัยแห่งความหมาย รวม โลก จักรภพ จักรวาล และโลกภายในจิตมนุษย์ กว้างขวางกว่า อริยสังเหลี่ยมที่หนึ่ง ดังอธิบายแล้ว นอกจากนี้ นามรูป ยังมีสมบัติคล้ายอะตอมอีกด้วย ดังนั้น จะขอเล่าเกร็ดความ อย่างย่อที่สุด ที่จะเป็นเครื่องชี้ว่า การรู้สมบัติของอะตอมเป็นเหตุให้โลกกลายเป็น “โลกาภิวัตน์” ภายในหนึ่งร้อยปี ประหนึ่งว่า เป็นอารยธรรมติดจรวดก็ได้

อิเล็กทรอนิกส์ค้นพบในราวหนึ่งร้อยปี ครั้งแรก พบว่า มันคือ อนุภาคเล็กจิ๋ว (เมื่อเทียบกับอนุภาคโปรตอน) แปลว่า มันมีน้ำหนักนั่นเอง คือแสดงสมบัติของ “รูป”

ต่อมาพบว่า มันมีสมบัติของคลื่นเหมือนคลื่นแสง แสดงความเป็น “นาม” อีกด้วย

เมื่อไฮเซนเบิร์ก นักวิทยาศาสตร์ซึ่งได้อ่านพบกฎของอันตตลักษณะของพระพุทธานุศาสตร์ ที่กล่าวถึงสมบัติของนามรูป (มีเหมือนไม่มี ไม่มีเหมือนมี) หรือเป็นสำนวนเวียนหัวว่าตัวตนจะ

กล่าวว่าไม่มีก็ได้ จะกล่าวว่าไม่มีก็ได้ เพราะไม่ใช่ทั้งสองอย่าง มันคือสัจธรรมของอนัตตธรรมล้วน ๆ

ไฮเซนเบิร์กเข้าใจสมบัติของอิเล็กตรอนทันทีว่า มันอาจเป็นอนุภาคก็ได้ (ตัวตน) อาจเป็นคลื่นก็ได้ (ปราศจากตัวตน) แล้วแต่เหตุปัจจัยที่มากกระทบกับมัน ทำให้มันแสดงสมบัติที่ต่างกันอย่างกฏนี้เรียกว่า *"Uncertainty 's Principle"* ได้รับรางวัลโนเบลทันทีที่กล่าวกฏนี้ออกมาได้ไม่นาน

เหตุนี้แหละ โลกแห่งธาตุและสารประกอบอยู่ในอำนาจปัญญาของมนุษย์ทันที

สมบัติของอิเล็กตรอนในฐานะอนุภาค (ตัวตน) ก็ถูกไปใช้สร้างสารประกอบใหม่ ๆ ขึ้นมาเต็มโลก โดยเฉพาะ สารโพลีเมอร์ หรือ พลาสติก

สมบัติของอิเล็กตรอนในฐานะคลื่น (ปราศจากตัวตน) ถูกนำไปสร้าง เครื่องกำเนิดไฟฟ้า สายไฟฟ้า สร้างหลอดทราวนีออน ซีลเตอร์ ต่อมาเป็นแท่งเซมิคอนดักเตอร์ และกำลังจะสร้างแท่งซูเปอร์คอนดักเตอร์ แต่ยังไม่ทำได้

เซมิคอนดักเตอร์ที่สร้างในช่วงแรก ๆ มีประสิทธิภาพของการกระโดดของอิเล็กตรอนไม่ดี เพราะมีแรงเสียดทานมาก ต่อมาถูกพัฒนาโดยการทำให้โลหะให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น เนื่องจากสามารถทำเครื่องปั๊มสุญญากาศ (Vacuum pump) ได้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น และได้รับการคัดเลือกสารที่เติมลงไป ที่จะให้อิเล็กตรอนกระโดดพร้อมกันตามหลักของควานตัม เมคานิกส์ จึงเกิดการสร้างแท่งไอซีที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น กลายเป็น เครื่องคอมพิวเตอร์ ที่แทรกอยู่ในเครื่องมือต่าง ๆ เต็มไปหมด ทั้งเครื่องมือวิทยาศาสตร์ แพทย์

เภสัช อุตสาหกรรมการเกษตรกรรม และที่สำคัญที่ใกล้ตัวมนุษย์ คือ ระบบพาณิชย์ยกรรม การเงิน การธุรกิจ การธนาคาร และการโทรคมนาคม

ขณะนี้กำลังคิดแห่งซูเปอร์คอมพิวเตอร์ ให้อิเล็กทรอนิกส์ กระโดด โดยไร้แรงเสียดทาน คิดได้เมื่อไร ก็จะได้ส่งมนุษย์ขึ้นยานอวกาศ ไปอยู่นอกโลกได้ง่าย ดุจดั่งเครื่องบินธรรมดา

ส่วนสมบัติของอิเล็กทรอนิกส์ในฐานะอนุภาค ก็ได้รับการพัฒนาให้เป็นสารประกอบใหม่ ๆ เช่น ยารักษาโรค คน ลัทธิ พีช ยาฆ่าแมลง สารตั้งต้นของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ และที่สำคัญเรียกว่า สารโพลีเมอร์ เพราะมันได้กลายมาเป็น สารแปลกปลอมในธรรมชาติ ไปที่ส่วนไหนของโลก ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงสารโพลีเมอร์ที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นมา ภายในไม่ถึงห้าสิบปี

ยกตัวอย่าง ผู้เขียนกำลังนั่งเขียนอริยสังขลิมเหลี่ยมบนโต๊ะเล็ก ๆ ในบ้านหลังหนึ่ง อยู่ในป่า

ต่อไปนี้จะพรรณนาว่า ขนาดที่มีอุปกรณ์เครื่องใช้เท่าที่จำเป็น ก็ยังเต็มไปด้วยสารโพลีเมอร์ล้อมรอบตัว ได้แก่ ปากกาลูกสูบที่กำลังเขียนต้นฉบับ ปลูกใส่แว่นตา กระเป๋าใส่ต้นฉบับ ซองเอกสารใส่กระดาษ เบาะรองนั่งบุเก้าอี้ รองเท้าแตะ ปลูกกรรไกร กระตักน้ำเย็น กระตักน้ำร้อน ถาดรองแก้วน้ำ กล่องใส่ของกระจุกกระจิก ถึงขยะและที่ตักขยะ เป็นต้น

บางคนจึงเรียกมนุษย์ยุคนี้ว่า “มนุษย์ยุคพลาสติก” แม้ อยู่ในป่า ช่วงที่คนมาหาของป่า ก็เอาถุงพลาสติกห่ออาหารมากินทั้งเรียบร้อยเอาไว้ คิดถึงส่วนของโพลีเมอร์ที่แทรกอยู่ในอุปกรณ์เครื่องใช้ของคนเมือง ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท นาฬิกา เทป วีดีโอ

ส่วนต่าง ๆ ที่แทรกในรถยนต์ เครื่องยนต์ เครื่องมือ เครื่องบิน และ ฯลฯ

เมื่อไม่ต้องการสารพวกนี้แล้ว ก็โยนทิ้ง ปล่อยให้เป็นภาระของธรรมชาติที่จัดการย่อยสลาย โดยไม่สนใจหรือต้องการรับรู้ว่าจะมันเป็นมลพิษต่อธรรมชาติยาวนานแค่ไหน เพราะสารโพลีเมอร์นั้น ๆ เป็นสารที่อิเล็กทรอนิกส์ใส่กุญแจ ไม่ให้วงไวดูจี้เล็กตรอนของธาตุหรือสารประกอบตามธรรมชาติ

เหตุที่นามรูปเป็นทุกข์

การที่นามรูปเป็นทุกข์ของมนุษย์ เพราะเหตุต่อไปนี้

๑. นามรูปนี้เป็นผลจากกรรมวิบากของจิต สาธรวมกับปัจจัยหก คือ มหาภูตรูปสี่ อากาศธาตุ และวิญญาณธาตุ ตามกฎอิทัปปัจจยตา แล้วก่อให้เกิดรูปที่มีพฤติกรรม ซึ่งแสดงสมบัติเป็นระบบสัญลักษณ์หรือ คือ ความหลงผิด (อริยสังหะที่ยี่หนึ่ง)

๒. นามรูปจะต้องมีการเกิด ตั้งอยู่ เจริญเติบโต และทรุดโทรมไป โดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงของนามรูปนั้น มีผลกระทบจากปัจจัยที่ได้จากสิ่งแวดล้อม ที่ส่งไปกระทบกับนามรูป (กรรมวิบาก) ทำให้ จิตสะสมกรรมวิบากมากขึ้น ๆ ทั้งที่เป็น กุศลอกุศล และอัปยาคฤต ถ้าหากสะสมอุปกิเลสสิบหก จะเรียกว่าเหตุแห่งทุกข์ (อริยสังหะที่ยี่หนึ่ง)

๓. นามรูปที่มีพื้นฐานของระบบสัญลักษณ์ จะมีความสามารถที่จะตั้ง “เจตนา” ของตนขึ้น มีความคิดเป็นของตน และจะรู้จักตั้งคำถาม ทำไม ๆ ๆ (จะได้ยินเด็กตั้งคำถามทั้งวัน) ถ้าหากผู้

ใหญ่รู้เท่าทันว่า นามรูป (เด็ก) กำลังมีความต้องการเรียนรู้ และ
 อบรมเด็กในทางที่ถูก เด็กก็จะเป็นเยาวชนที่พร้อมจะรับคุณธรรมที่
 ดีทั้งหลาย เด็กนั้นรับคุณธรรมง่ายกว่าผู้ใหญ่ เพราะกุศลมีมาก
 ยังมีได้ทำบาป ยังไม่รู้จัก “เจตนาร้าย” ความไร้เดียงสา นั้น ทำให้
 เด็กเรียนรู้ความดีได้เร็ว แต่ถ้าปล่อยให้เติบโตไปตามกระแสกรรม คือ
 ไม่มีการอบรมที่ดีพอ ให้จ้อทิวและเกมส์กดเป็นครู ก็แล้วแต่ดวง
 ของเด็ก แต่ถึงอย่างไรพอเป็นวัยรุ่น ก็จะตั้งคำถาม สงสัยในศีล
 ในข้อปฏิบัติต่าง ๆ ตามค่านิยม ประเพณีเป็นครั้งคราว แต่เมื่อไม่
 มีคำตอบที่คลายสงสัยได้ ในที่สุด ก็อาจจะเลิกคิดไปเลย

๔. นามรูปนี้จะสงสัยเป็นบางครั้งบางคราว ว่า ตนมา
 จากไหน ชาติก่อนตนเป็นอะไร ทำไมตนจึงไม่สวยเท่ากับคนโน้น
 ทำไมพ่อแม่ของตนจึงไม่มั่งคั่งเท่ากับคนโน้น ทำอย่างไรตนจึงจะ
 มั่งคั่งบ้าง ทำไมจึงต้องแก่และตาย ตนกลัวตายไหม (คิดคนเดียว)
 ไม่กลัวดอกแต่กลัวความทรมานก่อนตาย และ ฯลฯ

ลักษณะคำถามของนามรูป จะใช้ “ตนเอง” เป็นประธาน
 ของคำถามเสมอ ไม่อาจเข้าใจคำว่า “สภาวะธรรม” หรือ “กระบวนการ”
 ที่ไม่ต้องการตนเป็นประธาน ให้ถูกต้องแท้จริงได้

๕. อาหารใจเป็นสิ่งที่นามรูปต้องการมากกว่า หรือไม่
 น้อยกว่าอาหารกาย เช่น ต้องการความเข้าใจ ความเอาใจใส่ การ
 ให้ความสำคัญในความเป็นตนของตน จะรู้สึกเหงาใจ แห้งใจ
 เดียวดาย เมื่อรู้สึกขาดอาหารใจดังกล่าว

๖. นามรูปจะรู้สึก ว่า ผู้อื่นไม่เข้าใจตน ไม่ภักย์ให้ตนเมื่อ
 ตนพูดผิด เพราะตนไม่ได้มีเจตนาร้ายอย่างนั้น หรือไม่เข้าใจว่า
 ตนพยายามทำกิจนั้น ๆ แล้วแต่ทำไม่ได้ สุดความสามารถ หรือ

พยายามจะให้ตนเก่งเท่ากับคนโน้น ดีเหมือนคนนี้ พุดจามีเหตุผลเหมือนคนโน้น เรียบร้อยเหมือนคนโน้นโน้น ฯลฯ

อาการที่แสดงว่า นามรูปแต่ละนามรูปมีอาการดังกล่าวก็คือ สำนวนที่ว่า “เลี้ยงลูกไม่เป็น ลูกไม่ได้ดี” “สอนหนังสือไม่ได้ตั้งใจ เด็กไม่ตั้งใจเรียน” “ปกครองลูกน้องยาก ไม่ค่อยจะเห็นงานกันเลย” และทำนองตรงข้าม “พ่อแม่ดีแต่บังคับลูก ไม่ยอมเข้าใจลูก” “ครูดีแต่สอนให้จำ ไม่รู้วิธีสอนเด็กให้คิด” “หัวหน้าดีแต่สั่งงาน ไม่เห็นใจลูกน้องเลย เอาแต่ใจตน” และ ฯลฯ

ที่ว่า **นามรูปเป็นทุกข์** ก็คือ หาผู้ไม่ทุกข์ไม่ได้ มีแต่นามรูปที่เป็นทุกข์ทั้งนั้น ดังนี้

อวิชชาและตัณหาเป็นสมุทัย

โดยอรรถ อวิชชา แปลว่า การหลงผิดหรือการรู้ผิด ตัณหา แปลว่า ความกระหาย ความทะยานอยาก ถ้าหากสภาวะธรรมทั้งคู่มารวมกัน จะก่อให้เกิดเหตุแห่งทุกข์แก่นามรูป เรียกว่า สมุทัย

โดยทั่ว ๆ ไป คนจะสับสนในความหมายของนามรูปเป็นธรรมดา ไม่อาจเข้าใจได้ว่า นามเป็นเพียงสมบัติของรูปที่ไม่มีตัวตน เช่น กล่าวว่ สีแดงนี่สีแดง ถามว่า สีแดงอยู่ตรงไหนของเสื้อ คำตอบ ชี้ชี้ตกลงไปไม่ได้ เพราะชี้ลงไปที่ตรงไหน ก็จะถูกเสื้อไม่ใช่ถูกสีแดง

ถามนักวิชาการ สีแดงอยู่ตรงไหนของเสื้อสีแดง คำตอบก็คือ สีแดงไม่มีแล้ว เพราะกลายเป็นชิ้นส่วนของเสื้อ เนื่องจากสีแดงคือ นามรูปชนิดหนึ่งเรียกสีย้อม (Chromogen) เมื่อรวมกับเสื้อ

(เซลลูโลส) ก็จะได้สารประกอบย่อยมติดสีแดง เรียกว่า เลื่อสีแดง เลื่อผืนเก่าก็ไม่มี สีข้อมสีแดงก็ไม่มี มีแต่นามรูปใหม่เรียกว่า เลื่อสีแดง ซึ่งถูกปรุงแต่งมาจากเหตุปัจจัย (นามรูปสองชนิดรวมกัน) ดังกล่าวข้างต้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง น้ำพริกแกง ประกอบด้วย พริกแห้ง ตะไคร้ ข่า ผิวมะกรูด หอม กระเทียม และอื่น ๆ บดหรือโขลกเข้าด้วยกัน

ถามว่า ตรงไหนเรียก พริกแห้ง ตรงไหนเรียกตะไคร้ และอื่น ๆ ในน้ำพริกแกง คำตอบ ชี้ชัดไม่ได้ แต่แน่ใจว่า สิ่งนั้นมีอยู่ในน้ำพริกแกง

บัญญัติของนามรูป เรียกว่า “นามบัญญัติ” มี ๖ ประเภท คือ

๑. วิชชมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่มีอยู่ เช่น รูป เวทนา สมาธิ เหล่านี้ เป็นธรรมชาติที่มีอยู่จริง

๒. อวิชชมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้อยู่ เช่น ม้า รถ นายแดง เหล่านี้ เพราะประกอบจาก นามรูปทั้งนั้น

๓. วิชชมานเนน อวิชชมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่ไม่มีความดีด้วยสิ่งที่มี เช่น คนดี ความจริงมีแต่ความดีที่เป็นสมบัติของนามรูป แต่สิ่งที่เรียกว่า คนนั้นไม่มี

๔. อวิชชมานเนน วิชชมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่มีด้วยสิ่งที่ไม่ดี เช่น เสียงผู้หญิง ความจริงมีแต่เสียงของนามรูปแต่ผู้หญิงไม่มี

๕. วิชชมานเนน วิชชมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่มีด้วยสิ่งที่มี เช่น จักขุสัมผัส สโตวิญญาณ เป็นสิ่งที่มีจริงในธรรมชาติ

๖. อวิชชมานเนน อวิชชมานบัญญัติ บัญญัติสิ่งที่ไม่ใช่ด้วยสิ่งที่ไม่ใช่ เช่น ลุกเศรษฐี

นามรูปโดยความหลงผิดเรียกว่า สมุทัย

ดังกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

ลูกเศรษฐี หมายถึง นามรูปที่มีสมบัติเป็นคน (ตามอริยสัจ เหลี่ยมที่หนึ่ง) เศรษฐีเป็นคำสมมติขึ้นมา ไม่มีอยู่จริงเป็นเพียงเครื่องชี้ให้เห็นถึงฐานะที่เป็นสมุทัย คือ เปรียบเทียบว่าคนนั้นรวยกว่าเรา

ถามว่า “คนอยากเป็นลูกเศรษฐีไหม ?” (โดยนำคำถามมารวมกับอวิชชา แล้วตั้งคำถามขึ้น) คำตอบ “คนทั่วไปอยากเป็นลูกเศรษฐีกันทั้งนั้น”

ถามว่า “อยากให้ลูกสาวแต่งงานกับลูกเศรษฐีไหม ?” (โดยนำคำถามมารวมกับอวิชชา แล้วตั้งคำถามขึ้น)

สมมติคำตอบของบางคนว่า “ฉันนะไม่เห็นแก่ทรัพย์สมบัติดอก แต่เด็กมันรักกัน (ใช้ภวัตถุหาตอบนำหน้ากามัตถุหา)

สมมติคำตอบของบางคนว่า “ถึงมันจะไปเป็นเมียน้อยของเสีย แต่ฉันว่ายังดีกว่าที่มันไปแต่งงานกับคนจน อดมือ กินมือ” (นำภวัตถุหา มา นำหน้ากามัตถุหา)

เมื่อคนหลงเข้าใจนามรูปผิด แล้วใช้สนองตัณหาสาม คือ กามัตถุหา ความอยากได้กามวัตถุ หรือกามคุณ ภวัตถุหา ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น วิภวัตถุหา ความไม่อยากได้ ไม่อยากมี ไม่อยากเป็น ทั้งหมดเรียกว่า สมุทัยสัจ ทำหน้าที่กำหนดละดังนี้

การกำจัดอวิชชาและตัณหาเป็นนิโรธ

๑. ต้องมีศรัทธาต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่กล่าวว่า นามรูป เป็นทุกข์
๒. ต้องใคร่ครวญให้เห็นจริงว่า อวิชชาและตัณหาเป็นเหตุที่ทำให้คนใช้นามรูปในทางก่อทุกข์โทษให้กันและกัน
๓. ต้องหยั่งลงสู่สถานะของนามรูปที่พ้นไปจากอวิชชาและตัณหา ให้เห็นสังขารธรรมของ นามรูป ด้วยจิตตนเอง
๔. ต้องปฏิบัติธรรม เพื่อหาทางพ้นไปจากการหลงผิดในนามรูป โดยเฉพาะ นามรูปที่เป็นสังขารร่างกายของตนเอง

สมณะและวิปัสสนาเป็นมรรค

โดยอรรถ สมณะ หมายถึง การเพ่งจ้องของจิต เพื่อเพิ่มพูนกำลังจิต ให้สามารถทำงานได้ตามที่ปรารถนา

โดยอรรถ วิปัสสนา คือ การใช้จิตที่มีกำลัง (พลังจิต) วิตกและวิจารณ์ อารมณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น เพื่อการค้นพบสังขารธรรมด้วยตนเอง

โดยทั่ว ๆ ไป กระบวนการเพ่งจ้องของจิต เรียกว่า การทำสมาธิ เป็นกระบวนการเพิ่มพลังจิต โดยการกดข่มนิวรณ์ธรรม (ความเศร้าหมอง) ไว้ชั่วคราว

โดยภาษาธรรม นิวรณ์ธรรมเป็นสิ่งที่ถูกหลั่งออกมาจากนามรูปตลอดเวลา เพื่อเป็นอาหารของอวิชชา (โดยสมมุติ) เพื่อให้เกิดความรู้สึกทะยานอยาก เมื่อประจวบกับปัจจัยหนึ่ง ๆ และเมื่อ

ปัจจัยเหล่านั้นกระทบกับนามรูปแล้ว สิ่งที่ได้เรียกว่าผัสสะ จะถูกส่งต่อไปยังตัณหา เพื่อกระตุ้นให้เกิดแรงสัญชาตญาณ เมื่อแรงแห่งสัญชาตญาณพลุ่งขึ้นมาเพียงพอ ก็จะเกิดพลังที่ส่งนามรูปไปกระทำ ความเศร้าหมอง ตกกลับมาสู่กรรมวิบาก วนเวียนอยู่เช่นนี้

โดยอุบายวิธี การทำสมาธิภาวนามีอุบายวิธีถึง ๔๐ รูปแบบ (หน้า ๒๑๘) เพื่อให้เหมาะสมกับจริตของคน ซึ่งมีอยู่แตกต่างกัน

โดยขั้นตอนการปฏิบัติ เมื่อคนได้รับอุบายวิธี การทำสมาธิภาวนา และได้ลงมือกระทำ เพิ่มความเพียรและองค์ธรรมอื่น ๆ ของอิทธิบาทสี่ จนกระทั่งจิตเริ่มสงบระงับ จากการรบกวนของความเศร้าหมองชั่วคราว จิตก็จะได้รับความสุขจากการได้ฌาน ซึ่งนับเป็นกุศลอย่างหนึ่ง

จิตที่ได้ผลคือความสุขจากฌาน ก็จะมีเพิ่มความสุขและถ้ามีปัญหาประกอบอยู่ด้วย ทำให้ฌานเลื่อนระดับขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงระดับที่เรียกว่า “ฌานแปด” ซึ่งประกอบด้วย “รูปฌานสี่” และ “อรูปฌานสี่” ดังต่อไปนี้

รูปฌานสี่ ประกอบด้วยองค์ธรรมจากมากไปหาน้อยเมื่อเลื่อนระดับฌาน ดังต่อไปนี้

๑. ปฐมฌาน มีองค์ห้า คือ วิตก วิจาร์ ปีติ สุข เอกัคคตา
๒. ทุตติยฌาน มีองค์สาม คือ ปีติ สุข เอกัคคตา
๓. ตติยฌาน มีองค์สอง คือ สุข เอกัคคตา
๔. จตุตถฌาน มีองค์สอง คือ อุเบกขา เอกัคคตา

อรูปฌานสี่ นั้นต้องการการเพ่งจิตที่แน่วแน่ต่อไปจากรูปฌานสี่ พบในพวกฤาษี หรือกลุ่มที่ปฏิบัติธรรมานตนต่าง ๆ มีมากในสมัยก่อนพุทธกาล ประกอบด้วยสี่ขั้นเช่นกัน คือ

๑. อากาสาัญญาตนะ ฌานอันกำหนดที่ว่างหาที่สุดมิได้
๒. วิญญาณัญญาตนะ ฌานอันกำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้
๓. อากิญจัญญาตนะ ฌานอันกำหนดภาวะไม่มีอะไร
๔. เหวสัณญาณาสัณญาตนะ ฌานอันกำหนดสัณญาที่ไม่ใช่ ไม่ใช่สัณญาที่ไม่ใช่

โดยขั้นตอนการปฏิบัติ เมื่อบุคคลรักษาศีล ทำสมาธิจนได้อย่างน้อยปฐมฌาน (อุปจารสมาธิ) ก็จะใช้สมาธิที่ประกอบด้วย วิตก วิจาร์ อยู่ นั่นคือครวญความจริงที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะทำภาวนา จิตในขณะที่ปลอดพ้นจากความเศร้าหมอง (แม้ชั่วครวญก็ตาม) ก็จะมีปัญญาหยั่งรู้ความจริงแท้ อันเป็นเหตุให้เกิด “วิปัสสนาญาณ”

เมื่อกำลังของวิปัสสนาญาณสูงขึ้น ๆ ก็จะมีปัญญาหยั่งรู้ความจริงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ไปตามลำดับขั้นของวิปัสสนาญาณ ซึ่งมี ๗ ระดับคือ

๑. คีลวิสุทธี คือ หยั่งรู้ความหมดจดของศีล ว่ามีลักษณะอย่างไร
๒. จิตวิสุทธี คือ หยั่งรู้ความบริสุทธิ์ของจิต
๓. ทิฏฐิวินิสุทธี คือ หยั่งรู้นามรูปตามที่เป็นจริง
๔. กังขาวิตรณวิสุทธี คือ หยั่งรู้ความหมดจดของญาณ อันเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย (วิจิกิจฉา)
๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธี คือ หยั่งรู้ความหมดจดแห่งญาณ ที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือไม่ใช่ทาง
๖. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธี หยั่งรู้ความหมดจดของญาณ ที่รู้ทางดำเนิน

๗. ญาณทัสสนวิสุทธี คือ หยั่งรู้ความหมดจดแห่งญาณ
ทัสสนะ เรียกว่า อริยมรรคญาณ

**เมื่อสมณะและวิปัสสนารวมกันจนถึงทวิวิสุทธี จะเรียกว่า
มรรค** และบุคคลพึงเจริญมรรคญาณให้ยิ่งขึ้น เพื่อถึงความเป็น
อริยมรรค

อุบายการพิจารณาเพื่อเพิ่มกำลังของวิปัสสนาญาณ

ในการดำรงชีวิตของปุถุชน วัน ๆ หนึ่ง สาสะวนกับการ
เลี้ยงชีพหนึ่ง การดูแลสุขทุกข์ของตนและครอบครัวหนึ่ง วันทั้งวัน
ของคนบางคนต้องอยู่กับสภาวะที่หลงผิดในนามรูป ใช้นามรูปก่อกำ
เกิดสมุทัยอยู่ตลอด ทำให้วันเวลาเป็นการเพิ่มกำลังของอกุศลกรรม
วิบาก ที่พร้อมจะหลั่งออกมาเป็นนิเวรณธรรม (อ่านเพิ่มเติมจาก
อริยสังเขปเล่มที่ห้า)

ดังนั้น เมื่อพอมีเวลาเจียดมาศึกษาพุทธธรรม หรือปฏิบัติ
สมาธิภาวนา ก็เห็นแต่ความทุกข์ในจิต ยิ่งกว่าขณะที่ไม่นั่งสมาธิ
เสียอีก เพราะขณะสาละวนกับเรื่องโลกภายนอก จิตพุ่งออกมีนันทิ
หรือความเพลิน เป็นอาหารเลี้ยงจิต แต่พอหลับตา จิตเริ่มกำหนด
สมาธิ ความเพลินเข้ามาไม่ได้ แต่วานิเวรณธรรมมีอยู่ตลอดเวลา
จึงเห็นความจริงทุกขสังข คือ ความเป็นเหน็บ ความเจ็บ ความฟุ้ง
ความทนอยู่ไม่ได้ในท่ามกลางสมาธิ ความรำคาญ ความง่วง ความสงสัย
ซึ่งเป็นสมบัติของนิเวรณธรรมทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้ จึงอดทนทำสมาธิอยู่ได้แค่ช่วงเวลาสั้น ๆ ก็จะ
ทนความบีบคั้นของนิเวรณธรรมไม่ไหว ต้องถอนความตั้งใจจากการ

กำหนดบริกรรมภาวนา ดังนั้น การจะให้ปุณฺณมาทำสมาธิภาวนา จนถึงปฐมฌาน เพื่อเป็นฐานของวิปัสสนาญาณ จึงเป็นเรื่องสุดเอื้อม ขอแนะนำอุบายวิธี ที่ให้หมั่นใช้ปัญญาโลก ซึ่งถูกใช้อยู่ ทุกวัน เพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพ มาครุ่นค้ำนึ่ง เพื่อเป็นฐานกำลังของ วิปัสสนาญาณ

ควรใช้ปัญญานำหน้าสมาธิอยู่ตลอด ทุกครั้งไม่ว่าจะทำบุญ ทำทานรักษาศีล ก็ไม่ทำด้วยความมกมาย ครั้งแรก ๆ เราอาจทำ ตามไปก่อนแต่ต้องหมั่นใคร่ครวญ หาเหตุผลของตนเองด้วย เรียกว่า “จินตมยปัญญา” เป็นปัญญาที่ใช้เปลี่ยนความรู้ของผู้อื่น เป็น ความรู้ของตนเอง

จินตมยปัญญา แม้จะเป็นปัญญาของเจ้าของผู้พิจารณา แต่ก็ต้องเกิดมาจาก “ศรัทธา” คือ ได้รับฟัง ได้ทำตาม (เชื่อตาม) นำหน้าไปก่อน ครั้นมีโอกาส ก็นำประสบการณ์ที่ได้ทำตามแล้วนั้น มาใคร่ครวญ อานิสงส์ก็คือ จะทำให้เกิดปัญญาที่วิจิตร สามารถที่จะอ่านธรรมเข้าสู่ความลึกซึ้ง หรือแม้จะอ่านข้อความทางโลก ก็จะ หยั่งลงถึงรากเหง้าของอารยธรรม

ผู้เขียนได้ค้นพบด้วยตนเองว่า ขณะที่เรียนและ อ่านหรือท่องวิชาใดไม่เข้าใจ ให้พยายามท่องแค่ว่า ก็จำไม่ได้ เช่น วิชาฟิสิกส์เป็นต้น ครั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาตามค่านิยมของโลก จึงย้อนกลับไปศึกษาวิชาฟิสิกส์ด้วยตนเอง เพื่อค้นหาความจริงว่า เหตุใด จึงอ่านฟิสิกส์ไม่รู้เรื่อง

ต่อมา มีความชำนาญในการอ่านตำราวิทยาศาสตร์มากขึ้น อ่านวารสารการวิจัยมากขึ้น โดยอ่านให้มากสาขาวิชาเข้าใจ ก็ได้พบความจริงหลักดังต่อไปนี้

สาเหตุของการเข้าไม่ถึงศาสตร์ทุกศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็
นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มานุษยศาสตร์ หรือพุทธศาสตร์
ก็ตามเพราะเหตุที่ว่า

๑. เข้าไม่ถึงสภาวะของนิยามหลักของศาสตร์สาขานั้นๆหรือ
วิชานั้น ๆ หรือแม้แต่ “ชื่อวิชา” ก็ไม่รู้ว่า มาจากหลักการอะไร เช่น
“พีชคณิต คือวิชาที่ว่าด้วยปรากฏการณ์ของสรรพสิ่ง” “สถิติ คือ
วิชาว่าด้วยการสมมติโอกาสความน่าจะเป็น” หรือ “อริยสัจสี่บเหลี่ยม
คือ สัจจธรรมอันไม่ใช่สมมติ แม้จะเป็นบัญญัติทางภาษาก็ตาม”

ต้องแทงตลอดคำว่า “สมมติ” คือ “การอุปโลกนขึ้นมา” แต่
อาจไม่มีความจริงในธรรมชาติรองรับเลยก็ได้ ในขณะที่ “สัจจธรรม
ที่บัญญัติ คือ ธรรมชาติที่มีจริง” สัมผัสรู้ได้ด้วยจิต

๒. เข้าไม่ถึงความเป็น “วิภาษวาท” หรือแนววิธีการนำเสนอ
สาระในศาสตร์นั้น ๆ รวมทั้งเข้าไม่ถึง วิญญาณของ ผู้เขียนตำรา
นั้น ๆ อีกด้วย (หน้า ๒๒๙)

อาจเป็นเพราะไม่ทราบความหมายของวิภาษวาทว่าเป็นโครง
สร้างของการสังเคราะห์ความรู้ทุกศาสตร์ และมองไม่เห็นลีลาของ
ถ้อยคำ ว่ากำลังอยู่ในมุมไหนของวิภาษวาทรวมทั้งขาดความมั่นใจ
ที่จะลงความเห็นถูกผิด ในสาระที่อ่านแต่ละขณะ ๆ ยกตัวอย่าง
การสานพัด ถ้าเห็นช่องโหว่ของพัด โดยไม่มีเหตุผล ก็ทราบทันที
ว่าสานผิดหลัก

๓. มองไม่เห็นความสำคัญของศาสตร์กับปกติชีวิต ทำให้
จำยาก ไร้ความตื่นเต้น เพราะรู้ว่าจำไปก็เสียเวลาเปล่า ตัวอย่าง
ผู้มีใจหนักปฏิบัติธรรม ก็ไม่อาจเข้าถึง สภาวะธรรมที่แฝงอยู่ในอริยสัจ
ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีภาษาคน คือ ความรู้ผิวเผินทั่วไปเป็นขั้นแรก

แล้วค่อย ๆ เลื่อนให้ เป็นภาษาธรรมดาที่มีขนาดหน้าหน้าต่าง ๆ กันไป
เปรียบเทียบขนาดของภาษาคน คือ เม็ดทราย ขนาดของภาษาธรรมดา
อาจเท่าก้อนกรวด แล้วโตขึ้นไปจนใหญ่เท่าโลก หรือเท่าจักรวาล
หรือเท่าจักรภพ และยิ่งใหญ่ที่สุด คือ ความว่าง เมื่อรู้จักความว่าง
จะมีค่าเท่ากับเข้าถึงเม็ดทรายทันที (จงพิจารณาให้เห็นจริง)

๔. หลงเข้าใจว่า “เหตุผล” หรือ “ตรรก” ของโลกนั้นลึกซึ้ง
เกินสติปัญญาของตน ที่แท้เหตุผลของโลกง่าย ๆ ทั้งสิ้น ถ้ามีปัญญา
บวกลบคูณหารเลขง่าย ๆ ได้ ก็จะสามารถตลอดเหตุผลของโลกได้

แม้ว่าจะมีความสามารถที่จะอ่านเอาความจากตำราวิทยาศาสตร์
ศาสตร์ได้ แต่เมื่อมาอ่าน “ธรรมโฆษณ์” ของท่านพุทธทาสภิกขุ
กลับอ่านเอาความไม่ได้ ในขั้นแรก เช่น คำว่า “ปัจจุสมุปบาท” มอง
ไม่เห็นว่าย อยู่ตรงไหนของชีวิต และเป็นสายโซ่ของกระบวนการอย่างไร
และคำอื่น ๆ ที่ยาก ๆ ก็ดูเหมือนกัน (หน้า ๒๑๙)

อุบายวิธีก็คือ ย้อนกลับไปอ่านหนังสือธรรมะเล่มอื่น ๆ ที่
พอเข้าใจได้ก่อน จากนั้นก็ไม่ลืมที่จะย้อนกลับมาสู่จุดที่อ่านไม่รู้เรื่อง
เป็นครั้งเป็นคราวไป เรียกว่า “กัดไม่ปล่อย” จนกว่าจะแทงตลอด
ความหมายของคำนิยามของคำเหล่านั้นให้ได้ด้วยปัญญาของตนเอง

โอกาสจะต้องมีอย่างแน่นอน ถ้าความใคร่ครวญเป็นอาหาร
ทางวิญญาณของเราโดยตรง ตัวอย่างเช่น ในวันหนึ่ง ขณะที่ผู้เขียน
กำลังกวาดบ้าน เกิดผุดรู้ เห็นแต่ไม้กวาดเคลื่อน ไม่มีผู้กวาด
เหมือนอย่างทุกครั้ง ความหยั่งถึง คำนิยามของปัจจุสมุปบาทเกิด
ขึ้นทันที

การผุดรู้^๕นี้ นับเป็น “วิปัสสนาญาณอย่างอ่อน ๆ” ก็ได้

ถ้าเราไม่ทอดทิ้งและหมั่นประกอบกุศลกรรมไว้เสมอสักวันหนึ่ง โอกาสที่จะเข้าถึงปัจจุสมุปบาทที่ลึกซึ้ง ก็จะเกิดขึ้นอีก เช่น ต่อมา ก็จะเห็นว่า การเดินจงกรมนั้น แต่ละก้าวที่เดินจะมีความรู้สึกเฉพาะเป็นก้าว ๆ ไป ไม่ซ้ำกันเลย จึงมองเห็น “อนัตตธรรม อย่างอ่อน ๆ”

ต่อมาจะเห็น “อนัตตธรรมที่ลึกซึ้งขึ้น” เช่นเห็นว่า ลมหายใจจะประกอบด้วย เหตุปัจจัยที่สร้างความรู้สึก (สติ) ที่ละเอียดียบ ขณะนี้ก็จะเห็นปัจจุสมุปบาทของอายตนะ เริ่มคลายความสงสัยที่ว่า ให้ฝึกสติ ๆ สติมันเป็นอย่างไรหนอ !!

ต่อมาก็สร้างเข้าถึงสังขารธรรมที่ว่า อนัตตธรรมของกาย จะประกอบด้วย ปรากฏการณ์ สองชนิดคือ

๑. เมื่อลมหายใจเข้าออก และเกิดกระทบกับอายตนะ ภายใน จิตจะไขว้เขวเพราะถูกคลื่นของอายตนะที่มาจากหลาย ๆ ปัจจัยซ้อนทับเข้ามารวดเร็ว อุปมาดังมีปลาชุกเหยื่ออยู่ใกล้กัน ๕ ตัว คลื่นน้ำก็จะซ้อนกันจนวนวนาย ตรงนี้จะสร้าง วิชิจิณณาเกิดขึ้นทันที ถ้ารู้ไม่ทัน สติติดตามคลื่นน้ำที่สับสนปนเป ก็จะถูกจมอยู่ที่ใต้คลื่น มายาหรืออุปาทานชั้นห้า สติจะสูญเสียกำลังทันที

๒. ต่อมาที่รู้แนวทางของการซ้อนกันของคลื่นอายตนะทั้งห้า ก็สังเกตได้ว่า อายตนะทุกอายตนะจะส่งสัญญาณรู้ไปที่ใจให้แปลความหมายออกมาเป็นอารมณ์สาม คือ รับแล้วชอบ รับแล้วไม่ชอบ รับแล้วเฉย ๆ

การรู้จักการส่งรับของผัสสะจากอายตนะทั้งห้า ไปสู่ ัมมมารมณ ได้ชื่อว่ามี **ทัญญูวิสุทธิ** เกิดขึ้นแล้วหนึ่งประการ แต่ต้องการทัญญูวิสุทธิอีกหลาย ๆ ประการรวมกัน จนกระทั่งก้าวขึ้นสู่

กัณฑ์ชาตรีวิสุทธิ ล่วงพ้นจากวิจิตรงานนั่นเอง

การเข้าถึง วิปัสสนาญาณระดับต้น ๆ นี้ นับว่าเป็น ปัญญาที่ยอดเยี่ยมมากอยู่แล้ว เพราะสามารถนำมาประยุกต์เพื่อเข้าใจปัญหาโลกและชีวิตของตนเองได้ สามารถจะใช้วิเคราะห์ปัญหาเหตุแห่งทุกข์ต่าง ๆ ที่ซ่อนไว้ในจิต จนกระทั่ง จิตมองเห็นกรรมวิบากของตนตามที่เป็นจริงมากขึ้น ๆ

วิปัสสนาญาณขั้นที่หนึ่งถึงหก เป็นเพียง “โลกีย์ธรรม” เป็นองค์ธรรมที่มีอำนาจแค่เป็น “ลัญญะมิสังขาร” คือใช้ได้ผลดีเมื่อประจวบกับสภาวะธรรมนั้น ๆ ถ้าสภาวะธรรมมีปัจจัยต่างจากเดิมก็ใช้ไม่ได้ผล หรือได้ผลน้อย กล่าวอีกนัยหนึ่ง บังคับอารมณ์ได้น้อย

ส่วนวิปัสสนาญาณระดับที่เจ็ด คือ “ญาณทัสสนวิสุทธิ” นับเป็น “โลกุตระธรรม” เป็นเรื่องของปัจเจกตตัง ต้องมีการหยั่งรู้ที่ยิ่งกว่า ความเป็นจิตตมยปัญญา และถ้ามาถึงระดับโลกุตระธรรมแล้ว ความเป็นไปเองจะเกิดขึ้น ในขณะที่โลกีย์ธรรมจะเกิดขึ้นเพราะการกำหนดเจตนา ไม่ใช่เกิดจากธรรมชาติที่เปลี่ยนไปเองโดยปราศจากผู้กระทำ โลกุตระธรรม จึงไม่ต้องอาศัยคำอธิบายไม่ต้องอาศัยตำราไม่ต้องอาศัยหลักต่าง ๆ ของกาลามสูตรทั้งสิ้นนั่นเอง

อุปมา “การทำน้ำพริกแกง” เพื่อการเข้าถึงอนัตตาธรรมของรูปนาม

ตามที่กล่าวแล้วว่า วัตถุธาตุถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการเข้าถึงความหมายของ อนัตตา อิทัปปัจจยา และปฏิจจสมุปบาทได้ง่าย ดังที่จะขอยกเรื่อง “การทำน้ำพริกแกง” เป็นกรณีตัวอย่าง

๑. เจตนาเป็นเหตุให้เกิดกรรม

การทำน้ำพริกแกงเกิดขึ้น เพราะเกิดเจตนาขึ้น

๒. กระบวนการของการทำน้ำพริกแกงเกิดขึ้น เมื่อเจตนา ถูกตั้งขึ้น คือ การหาเครื่องปรุงน้ำพริกแกง เช่น พริกแห้ง ตะไคร้ ข่า มะกรูด หอม กระเทียม และอื่น ๆ

๓. การใคร่ครวญเกิดขึ้น เมื่อเดินไปหยิบพริกแห้ง ต่อไปนี่เป็นการเปรียบเทียบ ปฏิจลสมุปปาทของพริกแห้งกับของคน

เจ้าพริกแห้งเอ๋ย ข้าต้องการเจ้าสักสิบเม็ด นี่เจ้ามาจาก ต้นเดียวกันหรือเปล่า (ถามพริกแห้งดู) เออ! เจ้าก็มีรูปร่างลักษณะ ไม่เหมือนกันเลยนะ สีดำต่างไม่เหมือนกัน ขนาดยาวสั้นต่างกัน แต่เจ้าก็ยังมีสมบัติของพริกแห้งตรงกัน คือ มีรสเผ็ด และมีสีสวย

ความจริงเจ้าก็คงเหมือนข้า ที่กำเนิดมาจากพ่อแม่ของ ข้า และก็มีพี่น้องเหมือนข้า ถึงพี่น้องของข้าจะหน้าไม่คล้ายกันนัก แต่ทุกคนก็ไม่หุพพลภาพ และมีนิสัยดี

เออ! นี่ถ้าเจ้าพูดได้ คงจะเล่าให้ข้าฟัง ว่ามาอยู่ที่บ้าน ของข้าได้อย่างไร ใครพาเจ้ามา เจ้าคงต้องถูกเด็ดมาจากต้นพริก แล้วคงถูกนำรวมกันในกระบุง แล้วไปตากแดดให้แห้งในลานตาก แล้วนำมาบรรจุใส่ถุงเป็นแน่

ชีวิตของเจ้า ก็คงจะคล้ายกับชีวิตของคน ที่มีประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกันไป แต่ก็แยกย้ายจากพ่อแม่ มาอยู่รวมกันในเมือง คละเคล้ากันไปในวงจรชีวิต วันแต่ละวันเดินสวนกันไปสวน กันมา เหมือนเจ้าถูกจับคละเคล้ากัน ไม่มีใครสนใจใคร ดุจเดียวกับเจ้าเหมือนกันนั่นเอง

เจ้าคงจะดีใจนะ ที่ข้าเริ่มให้ความสนใจเจ้า

ถ้าข้าเป็นเจ้า คนเขาซื้อข้าไป เป็นทาสรับใช้ แล้วไม่เคยถามข้าเลย ว่าข้ามาจากไหน เป็นลูกของผู้ใด มีสุขทุกข์อย่างไร ถึงเวลาก็สั่งให้ทำงานอย่างเดียว ข้าคงทนไม่ไหวในความแล้งน้ำใจเช่นนั้น

แต่ข้าก็แล้งน้ำใจกับเจ้าเหมือนกัน เพราะใช้เจ้าทำน้ำพริกแกงมาให้ไม่รู้กี่ครั้ง ไม่เคยคิดสักนิด ว่าเจ้าก็มีประวัติความเป็นมา เช่นเดียวกับชีวิตของข้า เช่นกัน...

เมื่อเข้าใจ อนาคตกรรมของพริกแห้งทั้งสิบลบเม็ดนั้นว่า มันมีความจริงที่ไม่มีใครอยากสนใจจะติดตาม แต่อนาคตกรรมก็ทำให้มันมาอยู่รวมกัน และกำลังจะถูกปรุงเป็นน้ำพริกแกง ถ้าเช่นนั้น ก็ควรจะเข้าใจ อนาคตกรรมของตะไคร้ ข่า มะกรูด หอม กระเทียม และอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันได้

๔. เมื่อได้อุปกรณ์ประกอบของเครื่องปรุงน้ำพริกแกง ต่อไปก็คือ ล้าง หั่น และ คั้นส่วนผสม เพื่อรวมกันเป็นน้ำพริกแกง

๕. ไปนำครกมา หยิบเกลือเหาะลงนิดหนึ่ง ถ้ามว่าเจ้าเกลือเอ๊ย เจ้ามาจากไหน เจ้าลงไปรวมกับพริกแห้งก่อนนะ

๖. กระบวนการโขลกพริกแห้งและเกลือเรียบร้อยแล้ว นำข่า มะกรูด ตะไคร้ หอม กระเทียม ใสลงไปและเริ่มใคร่ครวญ

ข้าได้ยินเสียงสากกระทบกับครกเป็นจังหวะ ข้าได้เห็นเจ้าทั้งหลายเริ่มแสดงบทบาท নিজจัง คือ สลายรูปร่างสัณฐานเดิมแล้วเข้าไปรวมกัน

ข้าไม่อาจบังคับให้เครื่องปรุงขึ้นใด รวมกับขึ้นใดก่อนได้แต่จะจังหวะของสากลงที่ก้นครกให้สม่ำเสมอ ชั่วครู่หนึ่ง อนาคตกรรมก็จะช่วยให้เจ้าสลายรวมกัน กลายเป็นน้ำพริกแกง

นี่คือ อนัตตธรรมของรูปที่เกิดจากปัจจัยนามรูปหลาย
อย่างรวมเป็นอย่างเดียว กรรมที่เกิดคือน้ำพริกแกง

ถามเจ้าพริกแห้งว่า อยู่ตรงไหน ซึ่งไม่ได้แล้ว แต่ก็
มั่นใจว่า อยู่ในน้ำพริกแกง และยังคงสมบัติของพริกแห้งไว้ครบถ้วน

ถามเจ้าเครื่องปรุงชนิดอื่น ๆ ก็จะได้คำตอบลักษณะ
เดียวกัน

น้ำพริกแกงจึงเกิดขึ้นพร้อมกับบทบาทของอิทัปปัจจยตา
คือ มือของข้า สาก ครก และเครื่องปรุงทั้งหมด เป็นเหตุและ
ปัจจัยรวมกัน ทำให้เกิดน้ำพริกแกง

กรรมเป็นของข้า ผู้กำหนดเจตนาทำน้ำพริกแกง

แต่น้ำพริกแกง เป็นของอิทัปปัจจยตา ถ้าหากว่าใส่ก้อน
กรวด เม็ดทรายตำลงไปด้วย ก็จะไม่ได้น้ำพริกแกง เพราะอำนาจ
ของอิทัปปัจจยตาจะให้ผลคนละอย่าง

คนจะต้องทำให้ถูกอำนาจของอิทัปปัจจยตา จึงจะได้
ผลประโยชน์จากกรรม หรือการกระทำของตน

ถ้าขาดปัญญาที่ถูกต้องเพียงพอ กรรมนั้นก็ก่อโทษ
เช่นทำน้ำพริกแกง แทนที่จะใส่เกลือ แต่ไปใส่ผงซักฟอกแทนทำให้น้ำ
พริกแกงอาจกลายเป็นพิษฉมขาด ปลิดชีวิตมนุษย์ทันที

ถ้าเข้าใจ อนัตตธรรมของการทำน้ำพริกแกง ก็จะเข้าใจ
อนัตตธรรม ของกระบวนการสร้างวัตถุทุกชนิด ไม่ว่าจะผลิตจาก
โรงงานอุตสาหกรรม หรือผลิตจากมือน้อย ๆ ของเราเอง

การเข้าใจนัตตธรรมของอารมณ์เกิดได้ยากกว่า

แต่ก็ยังอาจใช้ น้ำพริกแกงช่วยทำให้เข้าใจได้บ้าง
 ทุกครั้งที่ช้ำทำน้ำพริกแกง เจตนาของข้าต้งไว้ คือ จะปรุง
 น้ำพริกแกงเลิศรส

แต่ครั้งที่แล้ว เจ้ามีรสเผ็ดเกินไป ช้ำจำได้ ทำให้แกงของ
 ข้าถูกตำหนิ (เพราะทิวฏฐิของคนที่มีต่อ ความเผ็ดของแกงไม่เหมือน
 กัน แกงอ่อนเผ็ดบางคนว่าไม่อร่อย แกงเผ็ดเกินไปบางคนว่าไม่อร่อย
 อร่อยหรือไม่อร่อยเป็นนัตตธรรมของอารมณ์คน ไม่ใช่ธรรมชาติ
 ของน้ำพริกแกง)

แต่ครั้งนี้เล่า กะปิกี่ไม่หอม ไก่ก็ไม่สด ผักก็ไม่งาม
 แถมยังขาดใบโหระพา (วิภวตัณหาของคน เพราะเครื่องปรุงต่าง ๆ
 มันไม่รู้เรื่อง)

ข้าจะต้องใส่ผงชูรสให้มากเข้าไป เจ้าจะได้อร่อยได้
 เหมือนเดิม (ภวตัณหาของคน)

เอ๊ะ ! แล้ววันนี้ข้าจะถูกชมหรือถูกตำหนิหนอ โอ๊ย !
 ไม่น่าทำแกงเผ็ดเลยนะวันนี้ (สมุทัยของคน)

ขั้นชื่อว่า อารมณ์คน ที่จะไม่ใช่มายาจึงไม่มี

ขั้นชื่อว่า อารมณ์คน ที่จะไม่เกิดจากความหลงผิดจึงไม่มี

ขั้นชื่อว่า อารมณ์คน ที่จะควบคุมให้เป็นตามอำนาจบังคับ
 เป็นไม่มี เพราะมันเกิดจากเหตุ
 บัลลัจยตามกฎของอิทัปปัจจยตา

ขึ้นชื่อว่า อารมณ์คน อาจบังคับให้เป็นปฏิจจสมุปบาท
ฝ่ายโพธิได้ และไม่ยอมให้ปฏิจจ
สมุปบาทฝ่ายกิเลสเกิดขึ้นได้

ถ้าเข้าซึ่งถึงอนัตตธรรม อิทปปัจจยตา และปฏิจจสมุปบาท
ดังนี้ ท่านกล่าวว่า สมถะและวิปัสสนา คือ มรรค ดังนี้

อริยสัจเหลี่ยมที่สาม

โดยนัยตาม “วิมุติมรรค” อริยสัจเหลี่ยมที่สาม ประกอบด้วยองค์ธรรมสามชนิด ดังต่อไปนี้

ทุกข์ทุกขตาในภูมิสาม	คือ	ทุกข์
อกุศลมูลสาม	คือ	สมุทัย
การกำจัดอกุศลมูลสาม	คือ	นิโรธ
ศีล สมาธิ ปัญญา	คือ	มรรค

ทุกข์ทุกขตาในภูมิสาม คือ ทุกข์

โดยอรรถลักษณะ ทุกข์ทุกขตา แปลว่า ความทุกข์ เนื่องจากสภาวะทุกข์ของภพ ภพสามที่เป็นที่ตั้งของกองทุกข์ มีชื่อว่า กามภพ รูปภพ และอรูปรภพ ส่วนภูมิสาม คือ ระดับจิตใจที่เสวยในภพนั้น ๆ ดังต่อไปนี้

๑. กามาวจรภูมิ จิตท่องเที่ยวในกามภพ ระดับจิตปรารถนากามเป็นอารมณ์ ได้แก่ อบายสี มนุษย์ ๑ และ เทวดาในสวรรค์หก รวมเป็น ๑๑ ชั้น

๒. รูปาวจรภูมิ จิตท่องเที่ยวในรูปภพ ระดับจิตยังปรารถนารูปธรรมเป็นอารมณ์ ได้แก่จิตของผู้กำลังเสวยอรูปมานสี หรือผู้อยู่ในพรหมโลก ๑๖ ชั้น

๓. อรูปาวจรภูมิ จิตท่องเที่ยวในอรูปรภพ ระดับจิตยังปรารถนารูปเป็นอารมณ์ ได้แก่จิตของผู้กำลังเสวยอรูปมานสีหรือผู้ที่อยู่ในอรูปรภพทั้ง ๔ ชั้น

สรุปก็คือ ระดับจิตของวิภูสงสาร มี ๓๑ ระดับ โดยความเชื่อดั้งเดิม สัตว์ในภพทั้งสาม จะต้องประกอบด้วยนามรูปทั้งสิ้น แต่รูปนามของสัตว์ในภพถูกเรียกว่า อินทรีย์ คือมีรูปร่างลักษณะที่เห็นได้ รูปนามของภพอื่น ๆ จะเป็นดังคล้าย รูปทิพย์ คือ เห็นไม่ได้ ด้วยเหตุที่สัตว์ในวิภูสงสารทั้ง ๓๑ ชั้นมีนามรูป ดังนั้นจึงเสวยทุกข์ในรูปแบบที่ปรากฏในอริยสังข์เหลี่ยมที่สอง และให้ผลกรรมเป็นผลรวมที่จะแยกสัตว์ให้เกิดตายไป

ผลกรรมที่เกิดจากเหตุปัจจัยมากกระทบนามรูปนี้ จึงเรียกว่า อริยสังข์เหลี่ยมที่สาม (เน้นที่ลักษณะของกรรมแทนกระบวนการสร้างกรรม)

โดยภาษาธรรม จิตของมนุษย์ระหว่างมีชีวิตนี้เองที่จะวนเวียนขึ้น ๆ ลง ๆ เข้า ๆ ออก ๆ ในทุกข์ทุกขตาภูมิทั้งสาม

ลักษณะของอบายภูมิ จะเป็นระดับจิตที่มีทุกข์เผาผลาญสูงกว่า มนุษย์ เทวดา พรหม อรูปพรหม

ในขณะที่กำลังมีอารมณ์จิตอยู่ในภูมิใดก็ตาม ก็จะต้องการอาหารให้เหมาะกับภพ (กรรมเป็นตัวจำแนกสัตว์ให้เป็นภพต่าง ๆ)

สัตว์ในภพ ต้องการการเป็นอาหาร ถ้าหากเป็นสัตว์นรก อาหารที่เป็นภพจะต้องมีลักษณะร้อนและทารุณ จึงจะเป็นอาหารของสัตว์นรกได้

นรกมี ๖ ชั้น ต้องการอาหารที่ร้อนแรงไม่เท่ากัน เช่น มหาเวจันรก จะต้องการอาหารที่ร้อน เผาผลาญที่สุด

โดยการอุปมากับชีวิตของคน จะเห็นว่า คนปกติที่มีอกุศลกรรมวิบากของสัตว์นรกซ่อนไว้ ถึงเวลากรรมวิบากจะออกผลตามกฎแห่งกรรม ก็จะต้องอยากกินอาหารกาม ดุจเดียวกับอยาก

อาหาร คือ ข้าว เช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุที่ อาหารของสัตว์นรก จะต้องมึลักษณะ
เหมาะสมกับระดับของสัตว์นรานั้น ๆ จึงมีจิตคนในคราบของสัตว์
นรก ต้องการอาหารกามแปลก ๆ เช่น ต้องการเสพกามคุณกับศพ
กับสัตว์ กับคนที่เจ็บปวดทรมาน ดังนั้น มนุษย์ (สัตว์นรก) ดังกล่าว
จึงต้องทำให้ผู้ที่ต้องเป็นอาหารกาม เจ็บปวดเสียก่อน เมื่อเสพแล้ว
หายหิวแล้ว อารมณ์ก็จะคืนกลับสู่ความปกติ ดูจคนกินข้าวอิ่มแล้ว

อุปมาดังกล่าว พวกชาติดิษฐ์ทั้งหลาย ก็คือมนุษย์ที่
กำลังท่องเที่ยวในภูมิปรก ในช่วงเวลาที่จิตโหยหาอาหารใจเท่านั้น

มนุษย์ที่สะสมอกุศลกรรมไว้ในภูมิปรกต์ อยากอะไร
ต้องเอาให้ได้ เหมือนคนหิวข้าวแทบใจขาด ฉันทใดก็ฉันทนั้น ถ้าไม่
ได้ตามอยาก จะทำอย่างอื่นไม่ได้ จึงต้องไปเอาสิ่งที่อยากมาให้ได้
จะได้มาด้วยวิธีชอบธรรมหรือไม่ ไม่คำนึงถึง เช่น อยากได้รถยนต์
รุนแรง อยากได้แหวนเพชรเม็ดนั้นรุนแรง ก็จะต้องไปขโมย หรือ
ล่อลวงเอามาให้ได้ เมื่อได้มาแล้วความเป็นปกติก็จะกลับคืน

ส่วนพวกที่มีกรรมวิบากเป็นอสุรกาย ก็จะกลัวจนกิน
ปกติ ระแวงจนกินสามัญธรรมดา ตัวอย่าง ลีลคฤณแจรถชั้นหนึ่ง
ลีลคเกียรพวงมาลัยอีกหนึ่ง แคเอาไปจอดรถไว้ในห้างสรรพสินค้า
ระแวงว่าลีลคเกียรพวงมาลัย ชื่อของไม่ได้ ต้องรีบมาดู หรือ
ระแวงสารมลพิษ ระแวงความสกปรกจะทำให้เป็นโรค ล้างมือวัน
ละไม่รู้กี่ครั้ง หรือระแวงอาหารเป็นพิษ ไปกินเลี้ยงกลับมา เกรงว่า
จะเป็นอันตราย คนดังกล่าว จะเป็นโรคที่หาสมุฏฐานไม่พบ แต่ก็
คล้ายหายใจไม่ออก บางทีญาติต้องหามส่งโรงพยาบาล ควรเรียกว่า
โรคจิตอสุรกาย

พวกมีอกุศลกรรมระดับไตรภพ จะมีการเดินทาง โน่นหาที่ทั้งวัน ลืมโน่นลืมนี่เป็นประจำ ขับรถไปต่างจังหวัด ลืม พระห้อยคอ ต้องขับกลับบ้านไปเอามา รับประทานอาหารมูมมาม เข้าห้องน้ำทำทิ้งไว้เลอะเทอะ มีพฤติกรรมคล้ายสัตว์ไตรภพทั่วไป คือไม่รับผิดชอบต่อการกิน การนอน การถ่ายของตนเอง

กรรมวิบากที่บ่งว่า กำลังเสวยภูมิมนุษย์อยู่ คือความ ขึ้น ๆ ลง ๆ ของความทุกข์และความสุข เงินมีพอใช้บ้าง ไม่พอใช้บ้าง ลูกเจ็บทุกซี้ใจ พาลูกไปหาหมอ พบหมอใจดีไม่คิดค่ารักษา ดีใจ มีความดีใจเสียใจสลับไปมา

กรรมวิบากที่บ่งว่า จิตกำลังเสวยภูมิเทวดาซึ่งมี ๖ ชั้น ก็คือ การได้อะไรมาง่าย สมปรารถนา เทวดาชั้นสูงกว่า จะมีวัตถุ กามมากกว่า มีเครื่องประดับมีค่ามากกว่า ถ้าชั้นสูงสุดก็มีทั้งเพชร และทองเป็นที่อยู่ที่อาศัยด้วย

มนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ มีฐานะเป็นภูมิเทวดากันไม่น้อย ถึงเวลาอยากได้วัตถุกาม ก็เข้าห้างสรรพสินค้าเลือกสิ่งที่ต้องการ ได้มาโดยไม่ยาก อยากได้บริการอะไรเปิดสมุดโทรศัพท์ หน้าเหลือง โทรศัพท์บอกความต้องการ ไม่นานบริการนั้น ๆ ก็มาถึง ดูกดงามเทวดาที่มีทิพย์วิมานอยู่ได้เลย (บ้านจัดสรรต่าง ๆ)

ถ้ากรรมวิบากเป็นรูปภพ ก็ชอบสะสมวัตถุแปลก ๆ เช่น ภาพวาด กาน้ำชา นาฬิกาเก่า และ ฯลฯ คนพวกนี้มิได้สะสม วัตถุเอาไว้ใช้ แต่เอาไว้เป็นอาหารใจถึงเวลาก็นำมาชื่นชม มีความสุข มาก พอไปเห็นนาฬิกาเก่าอยากได้ ต้องแลกด้วยนาฬิกาใหม่แพง แคล่ได้ก็ยอม

ถ้ากรรมวิบากเป็นรูปภพ จะไม่ชอบทำอะไรสักอย่าง ชอบนอนและเกียจคร้านเป็นที่สุด ไม่อยากได้อะไรสักอย่างแม้แต่จะไปเอาอาหารยังคร้านจะหยิบ ไม่ชอบเที่ยว ไม่ชอบสมาคมกับใคร กระตุนให้ออกไปเลือกตั้งก็ไม่ยอมไป เช่นนี้เป็นต้น

เราทุกคนควรตรวจดูภูมิจิตของเราเองว่า ถึงเวลาใด ต้องการอาหารในภพภูมิใด จะได้รู้จักตัวเองอย่างแท้จริง

ท่านว่า **ทุกขทุกขตาภูมิ คือ ทุกข์** ควรกำหนดรู้ ดังนี้

อกุศลมูลสาม เป็นสมุทัย

โดยอรรถ อกุศลมูลสาม ประกอบด้วย โโลภะ โทสะ โมหะ เป็นรากเหง้าของความชั่วทั้งหลาย เป็นเหตุให้วนเวียนในภพทั้งหลาย คือ

โลภะ หมายถึง ความอยากได้

โทสะ หมายถึง ความอยากประทุษร้าย

โมหะ หมายถึง ความหลง

โดยภาษาธรรม เมื่อจิตหลงเข้าไปในอุปาทานสี่ จะเกิดความคิดว่า อารมณ์ดังกล่าวเป็นตัวตน ลักษณะของอุปาทานสี่ มีดังนี้

๑. กามอุปาทาน ความยึดมั่นในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าใคร่ น่าสนใจ

๒. ทิฏฐอุปาทาน ความยึดมั่นในความเห็น ทฤษฎี ลัทธิ ต่าง ๆ

๓. สัตว์พศุบาทาน ความยึดมั่นในศีลและพรต คือ หลักความประพฤติ ข้อปฏิบัติ แบบแผน ระเบียบ วิธี ขนบธรรมเนียม ประเพณี ลัทธิ พิธีต่าง ๆ ถือว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นทำกันสืบทอดมาโดยมมาย โดยนิยมว่าขลัง ว่าศักดิ์สิทธิ์ มิได้ มีเหตุผลแห่งความเข้าใจเข้าไปประกอบด้วย

๔. อัตตวาหุบาทาน ความยึดมั่นในวาตะว่าตัวตนความถือหรือสำคัญหมายอยู่ภายในว่าตัวตน ที่จะได้ ที่จะเป็น จะมี จะสูญสลาย ถูกบังคับทำลาย หรือเป็นเจ้าของ เป็นนายบังคับบัญชาต่าง ๆ เมื่อหลงเข้าไปในอุปาทานสี่ แปลว่าต้องทำกรรม เพราะว่ายับยั้งใจไม่ได้แล้ว เสมือนถูกคำสั่งบังคับไว้แล้ว

กล่าวโดยขั้นตอน อุกุศลมูลสามนั้น เมื่อพบปัจจัยที่เหมาะสม จะกระตุ้นให้เกิดความทะยานอยาก (ตัณหา) และ เมื่อตัณหาถูกโหมด้วยความโง่เขลา ก็จะดันออกมาเป็นอุปาทานสี่ต้องไปทำกรรม มิเช่นนั้น ไม่อาจอยู่เป็นปกติได้อีกต่อไป ดุจเดียวกับคำสั่งจากผู้บริหารตามลำดับชั้น ส่งลงมา จนถึงระดับผู้ปฏิบัติจริง เช่น การสอนหนังสือ ผู้ปฏิบัติ คือ ครูอาจารย์ การทำความสะอาด ก็เป็นนักการ คำสั่งออกมาจากอธิการบดี หรือ คณบดี ส่งมาตามสายงาน ไปยังผู้ปฏิบัติจริงให้กระทำตามหน้าที่นั้น ๆ ดังนี้ เป็นต้น

อุกุศลมูลสามเป็นปัจจัยภายใน แต่ถูกเสริมแรงด้วยปัจจัยภายนอกด้วย เช่น การเร่งเร้าทางกาม โดยภาพยนตร์ที่สกปรก หรือ ภาพโป๊ หรือการเห็นหญิงชายแสดงบทรักกันอย่างเปิดเผย อาจกระตุ้นอาหารกามให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะคนที่มีระดับจิตสัตว์นรกได้ ทำให้อยากได้ กามคุณมาเสพทันที ก่อให้เกิดคติฆ่าข่มขืน ได้ง่าย ๆ เพราะความอยากได้กามจะต้องสัมพันธ์กับระดับจิตของภูมิจิตนั้น ๆ

นั่นเอง

กล่าวโดยทั่วไป อุปาทานสี่ จะกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกขึ้น
ภายใน ๔ รูปแบบ คือ

๑. มีความเห็นว่า การเสวยอารมณ์นั้นเป็นเรา
๒. มีความเห็นว่า เรามีการเสวยอารมณ์
๓. มีความเห็นว่า การเสวยอารมณ์อยู่ในเรา
๔. มีความเห็นว่า เราอยู่ในการเสวยอารมณ์

ยกตัวอย่าง เช่น หญิงสาวผู้หนึ่ง เกิดสูญเสียสามีกระทัน
หัน จึงทำให้เกิดการโศกเศร้าอย่างรุนแรง เนื่องจากมีตัวเราเกิดขึ้น
ทันที เมื่อได้รับข่าวมรณะกรรมของสามี (ก่อนหน้านั้นก็ไม่มีตัวเราผู้
เศร้าโศก) เมื่อมีคนมาเยี่ยมปลอบใจ ความโศกเศร้ามก็ยิ่งหลั่งออก
มาอีก (การเสวยอารมณ์นั้นเป็นเราก่อนที่จะมีคนมาปลอบโยน
ความโศกเศร้าเริ่มบรรเทาแล้ว)

ช่วงเวลาถัดมา ขณะอยู่ในช่วงไว้ทุกข์ มีบางเวลา มีปัจจัย
ที่เกิดทำให้จิตใจสุข แต่ก็ตัดออกไปเสีย ด้วยคิดว่ากำลังอยู่ในภาวะ
โศกเศร้า จะไปทำสุขใจเช่นนั้นไม่ได้ (การเสวยอารมณ์อยู่ในเรา)
ผู้ใดมีกำลังหลงผิดมาก ก็คร่ำครวญปริเวทนา ใครมาทักทายก็แสดง
ความเศร้าโศกให้เห็น (เราอยู่ในการเสวยอารมณ์) ผู้ใดที่ทำการมดงนี้
จะสะสมอกุศลกรรมวิบากไว้ในจิตมากมาย เป็นต้นเหตุของการเป็น
โรคประหลาด ๆ ที่ไม่มีทางรักษา เช่น โรคจิต เป็นต้น

ท่านกล่าวว่า **อกุศลมูลสาม เป็นสมุทัย** ควรกำหนดละดังนี้

การกำจัดอกุศลมูลสาม คือ นิโรธ

โดยอรรถ คือ การถอนคำสั่งอกุศลมูลสามที่มีอยู่ ในจิต ออกไป ให้จิตพ้นจากอำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่ให้อกุศลมูลสามได้มีโอกาสส่งสัญญาไปกระตุ้นอุปาทานสี่ ทำให้เกิดมีตัวตนของตนที่ต้องไปทำอกุศลกรรม

โดยธรรม การถอนคำสั่งแห่งความหลงผิดทั้งหลาย เป็น เรื่องของการพลิกจิต หรือกลับหัวความคิด เพราะความคิดผิด ทั้งหลายเป็นนามธรรมแก่นำปัญญาไปกลับทิศความคิดเสีย แค่นี้ก็จะกลับกิเลสเป็นโพธิ์ทันที พลังอันมากมายที่มีอยู่ แทนที่จะนำไป ทำกรรมชั่ว ก็กลับมาบ่อนทำลายความดีง่าย ๆ เหมือนกับกลับทิศหัว ไฟฟ้า หรือเอาน้ำกรดรีโมทคอนโทรล ฉันทใดก็ฉันทนั้น เพราะกิเลส และโพธิ์ ต่างก็เป็นอุปาทานเช่นกัน เพียงแต่เป็นอุปาทานใน อกุศลหรือกุศลเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องของการบรรลुरुธรรมแต่อย่างใด เพียงแต่ว่าการบรรลुरुธรรมนั้น จะต้องใช้กุศลกรรมเป็นฐานจำนวน มหาศาล ถ้าหากปล่อยให้กิเลสนำพลังชีวิตดิ้นหนีไปเป็นพวกเสียหมด โพธิ์ก็หมดพลัง ไม่รู้จะหาพลังที่ไหนมาก่อกุศล

ในการก่อกุศลหรืออกุศล ต้องใช้สติทั้งนั้น รวมทั้งสมาธิ จำนวนหนึ่ง เพื่อรวบรวมพลังจากชีวิต ไปทำกิจให้สำเร็จ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า **การมีกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของการบรรลुरुธรรม**

กัลยาณมิตร หมายถึง ผู้ที่แสดงัจฉจธรรมให้ประจักษ์ได้ และเมื่อปฏิบัติตาม สามารถได้ผลตามเป้าหมายได้

พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตรผู้เลิศ ควรที่จะเยี่ยหุฟัง

ทางที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้ เป็นทางดับทุกข์โดยแท้ อริยสังขลีย์มที่สามนี้ จึงเป็นอุทาหรณ์ ให้เราทุกคนพึงย้อนกลับไป สังเกต พฤติกรรมของตนเองว่า ได้แฝงคำสั่งต่าง ๆ ไว้ในจิตที่ ทำให้จิตต้องการเสวยภพภูมิใดบ้าง เมื่อเห็นแล้ว ควรสำนึกด้วยว่า ภูมิที่เป็นอบายทั้งหลายอยู่ในเรา ควรที่จะต้องรีบประกอบกุศล เพื่อ เจื้อจางอบายภูมิออกไป เพื่อลดโอกาสการเสพอบายภพลง เพราะ อบายภูมิจิต เป็นเรื่องที่เกิดร้อนทั้งตนเองและผู้ใกล้ชิด และสังคม โดยรวม เดือดร้อนจนรทเองยังไม่อยากได้จิตเช่นนั้น

นอกจากนี้ พึงหลีกเลี่ยงปัจจัยภายนอกทั้งหลายที่มีอำนาจ ก่อตัณหา หรือความทะยานอยากและส่งคำสั่งไปยังอุปาทานให้ระดม พลังออกมาทำชั่ว

พึงสังเกตุเสมอว่า เราจะรู้สึกถึงความทนไม่ได้เกิดขึ้น ภาย หลังจากความรู้สึก **ครอบครองความคิดว่าเป็นตัวเราของเรา ชีวิต โดยปกติมิได้มีตัวเราผู้มีความอยากอยู่ตลอดเวลา ตัวเราผู้อยาก จะเกิด** **เมื่อมีคำสั่งจากอุปาทานเท่านั้น**

เมื่ออุปาทานเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาก็ยังช่วยกับขั้วอุปาทาน จากกิเลสเป็นโพธิ์ได้ จะเห็นว่า **โอกาสที่จะทำกุศลมีมากกว่าอกุศล มากมาย** เพียงแต่ต้องมีปัญญามองเห็นภูมิจิตของตนเอง ตามที่เป็น จริงเท่านั้น

ศีล สมาธิ ปัญญา คือ มรรค

โดยอรรถลักษณะ ศีลคือการรักษาความเป็นปกติเอาไว้ได้ ผู้ใดมีศีลจะรักษาความเป็นปกติที่สงบ และเกื้อหนุนนำความสุขมาให้ รวมทั้งยังเป็นฐานของสมาธิธรรมอีกด้วย อาการทั่วไปของการมีศีลอยู่ คือจะเป็นผู้ไม่กระทบกระทั่งเบียดเบียน ด้วยกายกรรมและวาจกรรม แต่กลับเป็นแหล่งแห่งความสร้างสรรค์ความสงบ และระงับความวุ่นวาย การรักษาศีลจึงมีจุดมุ่งหมาย ในการรักษากาย และวาจาให้เป็นปกติ เป็นเครื่องกำจัดกิเลสชั้นหยาบ ๆ และจะนำไปสู่การกำจัดความเห็นแก่ตัวที่ซ่อนอยู่ได้

โดยภาษาธรรม ศีลมีเจตนาเป็นเครื่องกำหนด ชั้นของศีลมีสามชั้น ชั้นต้นคือการรักษาศีล ชั้นกลางคือการไม่ล่วงละเมิดศีล ชั้นสูงคือการปรามิหทัยศีล

โดยข้อกำหนดความเป็นองค์ศีล ศีลห้าเป็นข้อกำหนดที่จะนำความปกติสุขสู่ปุถุชน ศีลแปดสำหรับอุบาสกอุบาสิกา (คือผู้ใกล้ชิดพระธรรมวินัยกว่าปุถุชน) ศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุ (คือผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย) แต่ศีลที่ใช้ประหัตถ์กิเลส คือ ปาฏิโมกข์ สังวรศีล (สำรวมในพระธรรมวินัย) อาชีวะปริสสุทธิศีล (หมายถึงการบิณฑบาต) ปัจจัยสันนิสิต (หมายถึงการปัจจเวกขณ์ หรือการคิดถึงสังฆธรรมทุกครั้งที่ใช้ปัจจัยสี่) และอินทริยสังวรศีล (การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ศีลที่กล่าวมาของผู้ประหัตถ์กิเลส เรียกว่า “อริยกันตศีล” เป็นศีลของอริยบุคคล

ศีลทุกระดับชั้น จะต้องอาศัยศรัทธาเป็นเบื้องต้น เพื่อจะได้เริ่มการรักษาศีล (ตามเจตนาของแต่ละบุคคล) และ **จะต้องมีสติ**

เป็นเบื้องกลาง เพื่อเพิ่มพูนความไม่ประมาท อันเป็นเหตุของการ
ล่วงละเมิดศีล **และมีปัญญาเป็นเบื้องปลาย** อันเป็นเหตุให้เห็นคุณ
ของความมีศีล จึงจะเกิดปราโมทย์จิต ที่มีศีลรักษาตนอยู่

อานิสงส์ของศีล จึงเป็นบันไดขั้นแรกของพรหมจรรย์ รวม
ทั้งเป็นฐานของสมาธิ เกื้อกูลให้เกิดปัญญา จนกระทั่งได้รับมรรค
ผลนิพพาน และป้องกันความเดือดเนื้อร้อนใจ โดยรอบด้าน หรือ
ในทางตรงกันข้าม ความเดือดเนื้อร้อนใจ โดยรอบด้าน แสดงถึง
การขาดการรักษาศีลนั่นเอง

คนทั่วไปเพียงแต่รับศีลห้าตอนช่วงขณะจะทำบุญ หรือ
นิมนต์พระมาทำพิธีกรรมต่าง ๆ และถ้าให้ทบทวนว่า มีศีลห้าครบ
หรือไม่ จะตอบอย่างรวดเร็วว่า นอกจากฆ่าแมลงและตบยุงแล้วก็
ไม่ได้ละเมิดศีลข้อใด ที่เป็นเช่นนี้ เพราะคิดว่า ปาณาติบาตศีลข้อ
ที่หนึ่ง คือ ต้องลงมือฆ่าสัตว์โดยตรง อทินนาทาน คือ ต้องลักขโมย
ชนิดเป็นข่าวในที่วิ กาเมสุมิจจาร ก็คิดว่าไปแย่งภรรยาและสามี
ใครโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย มุสา ก็คิดว่าโกหกหลอกลวงดังที่
เป็นข่าว และสุราเมรยมัชชะก็คิดว่า แค่การดื่มเหล้าเท่านั้น

ความจริงนั้น การสั่งอาหารชนิดรสเลิศ เช่นกุ้งเต้น กุ้งเผา
ปลาเผา อาหารทะเลสด ๆ ฯลฯ คือ อาหารแต่ละจานมาจากการ
สังเวชชีวิตสัตว์ทั้งเป็น นี่ก็เป็นปาณาติบาตที่น่ากลัวมาก เพราะผู้สั่ง
และเจ้าของร้าน ร่วมกันทำปาณาติบาตโดยตรง ส่วนคนทำนั้นเขา
ไม่มีทางเลือก เขามีได้มีเจตนาที่จะกินสัตว์พวกนั้นเอง

การอทินนาทานที่ควรสังวรก็คือ การนำของหลวงไปใช้
การใช้ของหลวงหรือของบริษัทอย่างฟุ่มเฟือย การทำลายของสาธารณ-
ประโยชน์ การใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย เพราะคิดว่ามีเงินจะจ่าย

ก็ใช้ไม่อันนี้ก็คืออทินนาทาน ที่ปฏิบัติกันจนเป็นปกติวิสัย

กาเมสุมิจณาจารที่ควรสังวร คือ การพยายามใช้มายาให้ผู้มีอำนาจชอบตน เพื่อโอกาสที่ตนจะได้แข่งหน้าเงินเดือน ตำแหน่ง โดยมีความสามารถไม่สมตำแหน่ง การล่อหลอกให้เขาเข้าใจผิด คิดว่ามีเหยื่อด้วย แท้จริงนั้นหวังอยากได้อะไรสักอย่างหนึ่ง การแย่งของรักของผู้อื่น ทั้ง ๆ ที่รู้ข้อมูลดี เข้าข่ายละเมิดศีลข้อที่สามทั้งสิ้น

มุสาที่ควรสังวรก็คือ การพยายามพูดเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ตน โดยไม่สนใจความเสียหายของผู้อื่น เช่น การเอาคำพูดมาตัดต่อ แต่งแต้มทำความบิดเบือนของวาจาให้เกิดขึ้น ด้วยการเล็งประโยชน์ว่าจะตกเป็นของตนเป็นที่ตั้ง ไม่ว่าจะพูดจาขายของ ขายเครื่องรางของขลัง ขายยาอายุวัฒนะ ขายเหล็กไหล ขายของที่มีได้มีคุณภาพตามที่กล่าว ขายที่ดิน ขายเครื่องเพชรพลอม ฯลฯ รวมทั้งการพูดเพื่อหวังผลทางนามธรรมต่าง ๆ โดยทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่น แต่เล็งประโยชน์ตนเป็นใหญ่ เช่น นักการเมืองที่พูดเก่งแต่ไร้คุณธรรมของการเมือง เป็นต้น

สุราเมรยมัชชะที่ควรสังวรคือ การเสพของเสพติด เช่น เหล้า บุหรี่ สิ่งเสพติดต่าง ๆ รวมทั้งการเสพติดทางนามธรรมเช่น การชอบฝันกลางวัน คิดเพื่อเจ้าไร้อาระ ชอบคิดทำนองเป็นเทพนิยายว่าตนถูกทำร้าย หรือตนโชคดี ฯลฯ

ส่วนผู้ปฏิบัติธรรมนั้น นอกจากจะรักษาศีลอย่างน้อยศีลแปดแล้ว ยังมีข้อวัตร คือสิ่งที่ต้องปฏิบัติพิเศษ เพื่อทำชีวิตให้มันง่ายขึ้น โศข เช่น การตั้งสังขะของตนเองว่าทำอะไรและไม่ทำอะไรเป็นข้อวัตร ตัวอย่าง การรับประทานอาหารมังสวิรัตินับเป็นข้อวัตร คือข้อปฏิบัติพิเศษเท่านั้น การถือธุดงค์วัตรบางข้อตามแบบอย่างพระภิกษุ หรือ

การถืออริยกันตศีล การไม่ไปงานพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดกิเลส เช่น งานมงคลสมรส งานฉลองวันเกิด เป็นต้น หรือการใช้ปัจจัยทั้งสิ้น โดยพิจารณาว่า มันเป็นเครื่องช่วยรักษาชีวิต เพื่อความดำรงอยู่ของ กาย หรือการสำรวมอินทรีย์ ไม่ดูหนังฟังเพลง ดูละคร ดูทีวี ฯลฯ

ศีลจะบริสุทธ์ หรือ เรียกว่า **ศีลวิสุทธ์ จะต้องมึปัญญา เป็นเครื่องประกอบ** ข้อวัตรต่าง ๆ ที่รักษาเพียงเป็นเครื่องกั้นความ เคร้าหมองทั้งปวง เพื่อจะได้มีกุศลตั้งมั่นอย่างรวดเร็ว และมีปัญญา พิจารณาสังจธรรมต่าง ๆ ถ้าปราศจากปัญญาแล้ว ข้อวัตรก็ยังเป็น ส่วนช่วยกันความจริงได้ เรียกว่า “ลึลัพตปรามาส” นั่นเอง

โดยอรรถลักษณะ สมาธิ คือ ความตั้งมั่น ความแน่วแน่ ทำให้ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถูกรบกวนด้วยอกุศลปัจจัยต่าง ๆ

โดยกำลังของสมาธิ จะแบ่งเป็นสามระดับ ชนิดสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ อุปาจารสมาธิ คือ สมาธิใกล้จะแน่วแน่ และอัปปนา สมาธิ คือ สมาธิที่แน่วแน่

โดยอุบายวิธี สมาธิจะเกิดจากอุบายวิธี ๔๐ ชนิด ตามจริต ของคน และอุบายวิธีเหล่านั้น ถ้าทำให้มาก จะนำไปสู่การได้ฌาน ระดับต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วในอริยสังเหลี่ยมที่สอง

โดยอานิสงส์ สมาธิจะก่อประโยชน์ ๔ ประการ คือ

๑. อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เพราะกำลังของสมาธิ จะป้องกัน ปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาก่อวุ่นสร้างอกุศลกรรม

๒. เสวยอารมณ์ด้วยความไคร่ครวญ ผู้มีสมาธิจึงมีปัญญา ธรรมรวมทั้งปัญญาโลกด้วย

๓. ทำให้ได้โลกียอภิญญา เช่น หูทิพย์ ตาทิพย์ รู้ใจผู้อื่น

๔. ทำให้ได้มรรคผลนิพพาน

โดยสังจภาวะ สมาธิที่มีกุศลเป็นที่ตั้ง จะเป็นสมาธิ พิเศษเพื่อเป็นฐานของวิปัสสนา มีชื่อพิเศษตามชื่อของพระไตรลักษณ์ คือ

๑. สุญญตสมาธิ สมาธิมีความตั้งมั่นที่ความว่าง
๒. อนิมิตตสมาธิ สมาธิมีความตั้งมั่นในธรรมที่ปราศจากนิमित
๓. อัปปณิหิตสมาธิ สมาธิมีความตั้งมั่นในความไม่มีความปรารถนา

สมาธิของพระอริยบุคคล ผู้สงบรำงับแล้ว จะมีนิพพาน เป็นอารมณ์ และมีค่าเท่ากับปัญญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ-สมาธิ ปัญญาของพระอรหันต์ไม่แยกสภาวะออกจากกันแล้ว

โดยสรุป สมาธิที่ประกอบด้วยนิพพานเป็นที่ตั้ง จะมองเห็นความเป็นคู่ซึ่งเป็นสมบัติของโลก จึงเห็นโลกโดยความเป็นของไร้สาระ ถ้าสมาธิประกอบด้วยฌานเป็นที่ตั้ง จะจมอยู่ในความเป็นของคู่ ซึ่งเป็นสมบัติของโลก จะเห็นโลกเต็มไปด้วยสาระ มีสัตว์ตัวตนบุคคลอยู่มากมาย ที่ตั้งของสมาธิจึงเป็นการแบ่งแยกโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ของมนุษย์อีกด้วย

โดยอรรถลักษณะ ปัญญาหมายถึง ความรอบรู้ และความรู้ทั่ว และถ้าเป็นปัญญาของพระพุทธศาสนา จะต้องเป็นปัญญาที่แก้ทุกข์ได้

โดยภาษาธรรม ปัญญาจะมีศีลเป็นพื้นฐาน มีสมาธิเป็นกำลัง ทำให้สามารถสังเกต ได้เห็น ได้รู้ ได้ใคร่ครวญ ธรรมชาติธรรมดาทั้งหลาย อันบุคคลที่ปราศจากปัญญาไม่อาจมองเห็น

โดยการแบ่งเป็นประเภท อาจแบ่งปัญญาเป็น ๓ ประเภท
ได้แก่

๑. จินตมยปัญญา เป็นปัญญาที่บุคคลได้มา โดยมีได้
เรียนจากผู้อื่น เป็นปัญญาที่เป็นกรรมของบุคคล เป็นปัญญาที่ตรง
กับความจริงที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับ หน้าที่ การงาน หรือศาสตร์
ทุกสาขา

๒. สุตมยปัญญา เป็นปัญญาที่ได้จากการเรียนจากผู้อื่น

๓. ภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาที่ได้จากการบำเพ็ญสมาธิ

ภาวนา

ปัญญาอาจแบ่งเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑. ปัญญาที่เห็นชอบในกถาวัตถุ ได้แก่ ความมกน้อย
ความสันโดษ ชอบความสงบ ไม่คลุกคลีกับสังคม มีความเพียรสูง
มีศีลเป็นปกติ มีสมาธิตั้งมั่น มีปัญญาธรรม มีความเข้าใจในเรื่อง
การหลุดพ้น และใฝ่ใจที่จะรู้สภาวะการหลุดพ้น เรียกว่า **สัมมาทิฐิ**

๒. ปัญญาที่รู้คล้อยตามความเป็นจริง เช่น ชันธไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เรียกว่า สัจจานุโลมิกญาณ

๓. ปัญญาที่รู้เกี่ยวกับมรรคสี่ เรียกว่า มัคคสมังคิญาณ

๔. ปัญญาที่รู้เกี่ยวกับผลสี่ เรียกว่า ผลสมังคิญาณ

หรือแบ่งปัญญาเป็น ๔ ประเภท อีกนัยหนึ่งคือ

๑. อตถปฏิสัมภิตา ปัญญารู้ความหมาย

๒. ธรรมปฏิสัมภิตา ปัญญารู้การแจกแจงธรรม

๓. นิรุกติปฏิสัมภิตา ปัญญารู้นิรุกติศาสตร์ (ภาษาศาสตร์)

๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิตา ปัญญารู้เรื่องญาณต่าง ๆ

โดยอานิสงส์ ปัญญา มีอานิสงส์โดยสรูปดังนี้

๑. ความดีทั้งปวง สุกสว่างได้ด้วยเพราะปัญญา
๒. ปัญญาสองชนิด (ศีล สมาธิ) นำสู่ฌานชั้นสูง
๓. ปัญญา นำบุคคลไปสู่อริยมรรค และอริยผลจนบรรลุนิพพาน

อรรถกถา

๔. ปัญญาเป็นธรรมอันยอดเยี่ยม เป็นดวงตาของทุกสิ่ง
๕. ความเสื่อมแห่งปัญญา คือ ความไม่บริสุทธิ์
๖. ความเจริญปัญญา ไม่มีอะไรเทียบได้
๗. ปัญญาใช้ทำลายมิจฉาทิฏฐิทั้งปวง
๘. คนพาลทำชั่วเพราะตถะหา ผู้มีปัญญาไม่ถูกตถะหาลากพาไปเช่นนั้น ผู้มีปัญญาจึงสูงส่งสุดกว่าใคร
๙. ปัญญาทำให้ดำรงชีวิตอยู่โดยชอบ สามารถชี้ประโยชน์ได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า

๑๐. ผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา จะอยู่อย่างอิสระและเข้มแข็ง เห็นทั้งทุกข์สุขมารูปแบบ ทราบเหตุปัจจัยของจิตของวัตถุ และกฎเกณฑ์ที่สมมติทั้งหลาย

๑๑. บุคคลบรรลุนิพพานอันเลิศเพราะปัญญา บุคคลถอนรากเหง้าของความชั่ว คือ โลภะ โทสะ โมหะ ความเกิด ความตาย ตลอดจนความชั่วอื่น ๆ ซึ่งไม่เคยมีใครถอนได้มาก่อน ปัญญาจึงหมายถึงญาณ ที่จะสลัดตนเองจากวัฏฏะ

เหตุที่ทำให้เกิดปัญญามี ๑๑ ประการ

๑. การศึกษาความหมายของคัมภีร์
๒. การทำความดีต่าง ๆ

๓. การมีศิลปะวิสุทธิ
๔. การเข้าถึงสมณะและวิปัสสนา
๕. การเข้าถึงอริยสังคี
๕. การมีศิลปศาสตร์
๗. การทำจิตให้สงบ
๘. การอยู่ในฌานตลอดกาลทุกเมื่อ
๙. การทำจิตให้ปราศจากนิวรณ์
๑๐. การไม่คบคนพาล
๑๑. การคบบัณฑิต

โดยอุบายการปฏิบัติ น้อมเรื่อง “น้ำพริกแกง” มาใช้เป็นรากฐานของศีลและสมาธิ เพื่อทำน้ำพริกแกงให้เป็นน้ำพริกคักดีศีลธิ

๑. ขณะทำน้ำพริกแกง ก็รู้ว่า รสของเครื่องปรุงรังกี้ดี กลิ่นกี้ดี สี้กี้ดี บัดนี้รวมกันอยู่ในน้ำพริกแกง

น้ำพริกแกง จึงเป็น อารมณ์ปัจจุบัน ที่มาจากเครื่องปรุงที่สลายไปแล้ว เปรียบได้ดั่งอารมณ์ของเรา เมื่อตามรู้ ธาตุที่ประกอบเข้าเป็นอารมณ์ก็สลายไปแล้ว

อารมณ์ของคนวิ่งตามหลังความจริงทุกครั้งไป

การยึดถือมั่น ยิ่งทำให้ถล่จากความจริงของปัจจุบันธรรม

๒. น้ำพริกแกง มีคนเป็นปัจจัยหนึ่งแห่งอนัตตธรรมของกระบวนการทำน้ำพริกแกง แม้ว่าปัจจัยของคนเป็นเพียงแค่หนึ่งเดียว ในหลายๆ ปัจจัยที่มารวมกันเป็นน้ำพริกแกง แต่กรรมกลับเป็นของคน เพราะ “เจตนา” ในการทำน้ำพริกแกง ทำให้กรรมสำเร็จออกมา

๓. น้ำพริกแกงจะมีรสชาติแห่งโพธิ คือ มีประโยชน์ที่จะยังเป็นอาหารให้มนุษย์ได้ การทำน้ำพริกแกงจึงทำด้วยโพธิจิต มีศีลเป็นบาทฐาน

๔. ถ้าน้ำพริกแกงมีรสชาติแห่งกิเลส คือ เอาของเสียเติมลงไปใ้ในน้ำพริกแกง . ทำให้น้ำพริกแกงก่อโทษให้ผู้รับประทาน

๕. ยิ่งถ้ามีปัญญาเสริมลงไปด้วยว่า กำลังทำน้ำพริกแกงด้วยมีปัญญา มีสมาธิเป็นฐาน คือ เห็นว่ากระบวนการทำน้ำพริกแกงเป็นเพียงกระบวนการของปัจจุจสมุปบาท มันเป็นของมันอยู่เช่นนั้น คนเพียงเป็นส่วนของกรรมวิบาก ที่สละออกให้ธรรมชาติ (คือสละแรงตำน้ำพริก) การทำน้ำพริกแกงก็คือกระบวนการตามธรรมชาติ ไม่มีใครผู้ทำ แต่ก็มีผลกรรมคือน้ำพริกแกงเกิดขึ้น

๖. เมื่อมีปัญญาหยั่งรู้เช่นนี้ว่า **เรากำลังสละพลังคืนกลับธรรมชาติ และสร้างผลกรรมให้เป็นประโยชน์กับชีวิตอื่น ความปราโมทย์ก็จะเกิดขึ้น เรียกว่า ปราโมทย์ศีล** มีความปกติที่อ้อมอยู่ด้วยกุศล ด้วยเหตุนี้ น้ำพริกแกง ที่สำเร็จออกมา จะกลายเป็น "น้ำพริกแกงศักดิ์สิทธิ์" เพราะสำเร็จจากมือของผู้มีปราโมทย์ศีล ดุจเดียวกับน้ำมนต์ สำเร็จจากน้ำและศีลกับสมาธิของผู้สวด ฉันใดก็ฉันนั้น

๗. ถ้าทำปราโมทย์ศีลของกระบวนการทำน้ำพริกแกง ให้เกิดขึ้นได้ กระบวนการทำงานอื่น ๆ ชนิดอื่น ๆ ก็สำเร็จด้วยปราโมทย์ศีลเช่นเดียวกัน

ผู้ที่มีปราโมทย์ศีลเป็นพื้นฐานของจิต

คือผู้ที่พร้อมแล้ว ที่จะรวมศีล สมาธิ ปัญญา เป็น

๘. การเข้าถึงความเป็นปราโมทย์ศีล จึงเข้าถึงได้ด้วยการ
ทำงานอย่างมีปัญญาดังนี้
การทำงานจึงนับเป็นการปฏิบัติธรรมโดยแท้

อริยสังขเลี่ยมมที่สี่

โดยนัยตาม “วิมุติมรรค” อริยสังขเลี่ยมมที่สี่ ประกอบด้วย
องค์ธรรมสี่ชนิด ดังต่อไปนี้

อาหารสี่	คือ	ทุกข์
วิปัสสนาวัตถุสี่	คือ	สมุทัย
การกำจัดวิปัสสนาวัตถุสี่	คือ	นิโรธ
สติปัญญาฐานสี่	คือ	มรรค

อาหารสี่ คือ ทุกข์

โดยอรรถลักษณะ อาหารสี่ คือ เครื่องค้ำจุนชีวิต เป็น
สิ่งที่หล่อเลี้ยงร่างกายและจิตใจ ทำให้เจริญเติบโตและวิวัฒนาการได้
ประกอบด้วย

๑. กวฬิงการอาหาร (อาหาร คือ คำข้าว ได้แก่อาหารที่ปกติ
กลืนกินเข้าไป ดูดซึมเข้าในร่างกาย ประกอบด้วย ข้าว น้ำ อากาศ
เป็นหลักใหญ่)

๒. ผัสสาหาร (อาหาร คือ ผัสสะ ได้แก่ การบรรจบ
แห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ เป็นปัจจัย
ให้เกิดเวทนา)

๓. มโนสังฺญเจตนาหาร (อาหาร คือ มโนสังฺญเจตนา ได้แก่
ความจงใจ เป็นปัจจัยให้กระทำ พุทธคิด เรียกว่า เป็นกรรม)

๔. วิญญานาหาร (อาหาร คือ วิญญาน ได้แก่วิญญาน
อันทำให้เกิดนามรูป)

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม อริยสังหะเหลี่ยมที่สี่ มุ่งเน้นที่ปัจจัยที่จะเข้าไปรวมกับเหตุ (กรรมวิบาก) ของจิต ซึ่งต่างจากอริยสังหะเหลี่ยมที่สามที่มุ่งเน้น กรรมที่เกิดจากเหตุปัจจัย

โดยภาษาธรรม อาหารสี่อย่างที่พรรณนาข้างต้น แตกต่างจากอาหารตามภาษาคน กล่าวคือ อาหารในภาษาคน จะมีค่าเท่ากับ กวฬิงการอาหารเท่านั้น ส่วนปัจจัยที่เป็นอาหารของจิต ยังเพิ่มอีก ๓ ชนิด ได้แก่ ผัสสาหาร อันที่จริง ก็คือ กายมีวิญญาณครอง แต่มุ่งเน้นที่ตัวปัจจัย มิใช่ผลที่เกิดจากปัจจัย และมโนสังขเจตนาหาร จะเรียกว่า อาหารใจก็ได้ ส่วนวิญญาณที่ครองกายนั้น ถูกกล่าวออกมาโดดเด่น เพราะถ้าชาติวิญญาณหารไปแล้ว ความผิดปกติของชีวิตจะเกิดขึ้นมหาศาล

ตลอดวันตลอดคืน ตั้งแต่เกิดจนตาย จะต้องมีอาหารสี่ใส่ให้ร่างกาย เพื่อสืบสานความเป็นปกติให้ชีวิต

หรือชีวิตที่ดำรงความเป็นปกติ ต้องการอาหารสี่ตลอดวันตลอดคืน เราควรทำความรู้จักอาหารสี่โดยนัยพุทธธรรม ดูทีเดียวกับสนใจโภชนาการในการเป็นอยู่สมัยใหม่

หลักโภชนาการนั้น จะเน้นที่กวฬิงการอาหารเท่านั้น แต่ในพุทธธรรม กล่าวถึงซึ่งว่า ความปกติของมนุษย์ต้องการอาหารสี่ที่ถูกต้องที่เหมาะสม จึงจะเป็นโภชนาการของจิตมนุษย์ให้อยู่เป็นสุข

ความสำคัญของกวีฬการอาหาร

ทราบโดยทั่วไปว่า อากาศที่ใช้สำหรับสานต่อลมหายใจนั้น ขาดได้อย่างมากแค่ ๕ นาที ก็จะทำให้คนหน้ามืด เป็นลม หรือสลบ หรืออาจทำให้คนอ่อนแอถึงกับเสียชีวิตได้ น้ำเป็นกวีฬการอาหารที่ร่างกายอาจขาดได้นานสองสามวัน คนที่ขาดน้ำโดยฉับพลันเพราะท้องร่วงอย่างรุนแรง ตายเพราะการขาดอนุมูลอิสระที่สำคัญซึ่งถูกปล่อยไปพร้อมกับน้ำ การขาดอาหารหยาบ อาจทรงชีวิตอยู่ได้นานประมาณสองเดือน มนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลาย ดิ้นรนชวนชวาย ส่วนหนึ่งก็เพราะต้องการกวีฬการอาหาร อันขาดมิได้ แต่สิ่งที่ได้เปล่า ๆ คือ อากาศ

อุปมากายของคนดูจรถยนต์ อาหารหยาบก็คือ น้ำมัน เบนซิน แต่ก็ต้องมีน้ำมันหล่อลื่น และอากาศผสมลงไปด้วย ร่างกายนี้ขาดอากาศเมื่อไร จะตายภายในไม่กี่นาที และที่เป็นโศกนาฏกรรมคือ เด็กขาดอากาศหายใจ เมื่อถูกขังอยู่ในรถยนต์ที่ปิดสนิท ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงไม่ให้ประมาท แม้ว่าอากาศจะเป็นของได้เปล่า แต่กรรมวิบาก อาจทำให้เกิดการขาดอากาศได้อย่างไม่น่าเชื่อ

ตามหลักโภชนาการ กวีฬการอาหารก็คือส่วนที่ให้พลังงาน หล่อเลี้ยงชีวิต อาจอนุโลมให้เทียบเท่าชีวิตินทรีย์ของพุทธธรรมได้

ความสำคัญของผัสสาหาร

ผัสสาหาร ได้แก่ อาหารที่เป็นผัสสะ หรือการรับกระทบ ที่ต้องมีเป็นปกติจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ลักษณะของผัสสาหารคือ ต้องมีปัจจัยกายภาพ เช่น ลม ความร้อน ความหนัก เป็นต้น หรือปัจจัยทางชีวภาพ เช่น ภาพวิ ทิวทัศน์ คน เสียง กลิ่น เป็นต้น ถ้าปัจจัยที่มากกระทบ สร้าง ผัสสะที่เป็นผัสสาหารที่ใจชอบ (เช่นเดียวกับรับประทานอาหารอร่อย ถูกปาก) ใจก็รู้สึกสบาย มนุษย์จึงดิ้นรนพาตนเองไปอยู่ในสิ่งแวดล้อม ที่ให้ผัสสาหารที่พอใจ การท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้นเพราะเหตุนี้

ในกรณีที่มีปัจจัยที่มากกระทบ เป็นปัจจัยที่ก่อผัสสาหารที่รุนแรง ร่างกายจะเสียสมดุลทันที ดุจเดียวกับคนจมน้ำ กินน้ำเกินสมดุลก็ ตาย คนที่รับประทานอาหารมากไปจะจุกเสียด แน่นท้อง เช่น เกิด เห็นเงาตะคุ่ม ๆ ผัสสาหารส่งผลให้จิตรุนแรง แทบช็อคตาย คิดว่าคน เดินตามหลังจะทำร้าย ขณะที่เดินอยู่ในที่เปลี่ยว เมื่อจิตปรุงผิดแล้ว หัวใจจะเต้นระส่ำระสาย ได้รับข่าวร้ายเช่น ลูกเกิดอุบัติเหตุทาง รถยนต์ตาย แม้ที่ได้ผัสสาหารจากเสียงแทบช็อคตายตามลูกไปด้วย ผู้เป็นอัมพาตรับผัสสาหารทางกาย (โณฏฐัพพารมณ) ไม่ได้จะเกิด ความทุกข์ทางใจอย่างใหญ่หลวง รู้ได้ด้วยสายตาของผู้ป่วยที่แสดง อาการต้องการผัสสาหารจากโณฏฐัพพารมณอย่างรุนแรง

เนื่องด้วยเหตุนี้ ปัจจัยสาม คือ เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน และยา จึงจำเป็นที่จะต้องมีไว้สำหรับป้องกันความแปรปรวนของ ผัสสาหารที่เกิดจากกาย ทำให้ได้รับกระทบจากการเปลี่ยนความร้อน ความเย็นรุนแรง เช่น คนอินเดียนอนหนาวตาย หรือร้อนตายตาม

ริมฟุตบอลเป็นต้น และต้องมียาคอยช่วยรักษา เมื่อได้รับกระทบ จากความแปรปรวนของผัสสาหาร

ความสำคัญของมโนสัญเจตนาหาร

แปลอีกอย่างหนึ่งว่า อาหารใจ กล่าวคือ จะต้องมโนเจตนา เป็นอาหารใจเสมอ ถ้าขาดเจตนาแล้ว จิตจะกระสับกระส่าย ผิดปกติ ตัวอย่าง คนชราที่มีความผิดปกติที่มโนสัญเจตนาหาร อาหารใจถูก ส่งไปรับที่ใจไม่ได้ เพราะความชรา เมื่อนึกขึ้นได้ ก็ร้องหิวจะทาน อาหาร (เพิ่งจะรับประทานไปเมื่อคืน) เดี่ยวร้องจะเอาต่างหามาติด คนชราคนหนึ่งรักต่างหูคู่นี้มาก เดี่ยวขอมาติด เดี่ยวให้คนเฝ้าใช้ เอาออกไปเก็บ กลัวหาย เดี่ยวขอมาติด วนไปเวียนมา จนคนเฝ้า ใช้มีอาการทางประสาทตามไปด้วย

คนเราแต่ละคน จะมีมโนสัญเจตนาหารเฉพาะตนไป ดุจเดียวกับชอบรสอาหารเฉพาะอย่าง เช่น บางคนชอบรับประทานข้าว นอกบ้าน (หรือกลับกันก็ได้) พร้อมหน้าครอบครัว จะเกิดความสุข บางคนติดฟังเพลง ขณะทำงาน ขาดเสียงเพลงเหมือนขาดสมาธิใน การทำงาน ดุจเดียวกับหิวอาหารเสบท้อง บางคนติดละครทีวี ติด พระเอกคนนี้ ติดนางเอกคนนั้น ติดคู่พระเอกนางเอกคู่นี้ ติด หมอนข้าง ติดกลิ่นตนเอง ไปไหนต้องเอาผ้าห่มของตนไปด้วย ใช้ ผ้าห่มผู้อื่นแล้วนอนไม่หลับ บางคนติดที่นอน (ไม่กล้าไปค้ำที่อื่น กลัวนอนไม่หลับ) บางคนติดกินอาหารอ่อน ๆ ก่อนนอน รู้สึกทำให้ สบายท้องดี และ ฯลฯ

สารพัดอาการแปลก ๆ ของคนในโลกนี้ ที่ฟังแล้วรู้สึก ตลกดี แต่ก็ลืมมองดูตนเองว่า กำลังติดอะไรตกลง ๆ อยู่บ้าง

ความสำคัญของวิญญาณาหาร

วิญญาณาหารเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถ้าจิตขาดวิญญาณาหาร แล้ว ชีวิตคนใกล้ขีดจะเศร้าหมองไปด้วย เพราะวิญญาณาหาร คือ อาหารที่ต้องการสำหรับรักษาระบบสัญชาตญาณเอาไว้นั่นเอง ผู้ที่ ขาดวิญญาณาหารส่งให้จักษุประสาทรูป ก็จะมองไม่เห็น หรือ เรียกว่า ตาบอด (อาจจะมึนรูปอยู่ คือมีดวงตา แต่มองไม่เห็น หรืออาจจะ ไม่มีดวงตาก็ได้) เด็กบางคนเกิดอุบัติเหตุ ตาพิการตั้งแต่ยังตัว เล็ก ๆ จะสร้างความโศกเศร้าให้กับบิดามารดามาก เพราะความ สงสารลูกที่ต้องขาดวิญญาณาหาร (ความเสียเปรียบทางระบบ สัญชาตญาณ) บางคนหูหนวก บางคนเป็นใบ้ หรือไม่ก็ทั้งหูหนวก และเป็นใบ้ คือ ขาดวิญญาณาหารทั้งสองชนิดก็ได้ แต่ส่วนมาก คนหูหนวกมักเข้าใจภาษาพูด เพราะขาดวิญญาณาหารอย่างเดียว คือวิญญาณาหารที่ผ่านโสตทวารเท่านั้น บางคนพิการทางการทางกาย ขาแขนไม่มี บางคนร่างกายไม่สมส่วน โຕพอดิที่ห้าว แต่ร่างกาย เตี้ยนิดเดียว (วิญญาณาหารทางกายผิดปกติ) บางคนขาดมโน วิญญาณาหาร คือ วิญญาณาหารจากประสาทรูปทั้งห้า (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ส่งไปที่ทวารใจ แต่ใจรับรู้ไม่ได้ จึงขาดมโนวิญญาณาหาร กลายเป็นคนปัญญาอ่อนไป

ดังที่กล่าวมาพอเป็นสังเขป ท่านเรียกว่า **อาหารสี่เป็นทุกข** ควรกำหนดรู้ ดังนี้

วิปัสสนาสวัตถุสึ คือ สมุทัย

โดยอรรถลักษณะ วิปัสสนาสวัตถุสึ แปลว่า ความเห็นผิด จากลัทธิธรรมสี่ประการ ต่อไปนี้

- | | | |
|---------------|--------------------|-----------------------|
| ๑. เห็นผิดว่า | สิ่งหนึ่งงาม | จากสิ่งที่ไม่งาม |
| ๒. เห็นผิดว่า | สิ่งหนึ่งเที่ยง | จากสิ่งที่ไม่เที่ยง |
| ๓. เห็นผิดว่า | สิ่งหนึ่งสุข | จากสิ่งที่เป็นทุกข์ |
| ๔. เห็นผิดว่า | สิ่งหนึ่งเป็นตัวตน | จากสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน |

โดยการขยายความ มนุษย์ทุกคน เมื่อยังไม่บรรลอรหัสผล ย่อมเห็นผิดด้วยกันทั้งนั้น ไม่มากก็น้อย ปัจจัยที่ทำให้เห็นผิดอาจ คล้ายกัน แต่ทว่ามีลักษณะเฉพาะตัวบุคคลไป การเห็นผิดของผู้อื่น มักเป็นเรื่องที่ทำให้เรารู้ง่าย แต่ถ้าเป็นความเห็นผิดของตนเอง จะรู้ ยากยิ่ง เพราะมีอวิชชาและตัณหาคอยปิดบังความจริงไว้ บุคคลจึง รู้สึกว่า เขาคนนั้นไม่น่าจะทำเช่นนั้น ๆ และคนนั้นก็เห็นว่า เราไม่ น่าจะทำเช่นนั้น ๆ วิปัสสนาสวัตถุสึ จึงเป็นเหตุแห่งการสรรเสริญ และการนิินหา การวิจารณ์เรื่องของผู้อื่น และการเพ่งจ้องความผิด ของผู้อื่น เป็นเรื่องที่สร้างความก่อกวน และความรำคาญใจ มีให้ คนต้องอยู่ผาสุกได้ หรือเปรียบได้กับพญามารที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งมาร ทั้งหลายแท้จริง คือ วิปัสสนาสวัตถุสึที่มีอยู่ในตัวคนนั่นเอง

การเห็นผิดว่างามจากสิ่งที่ไม่งาม

วิปัสณาวัตตุดูข้อนี้ ภาษาสมัยใหม่ เรียกว่า รสนิยม ซึ่ง มีหลากหลาย เช่นฝรั่งชอบหญิงผิวคล้ำค่อนข้างดำว่างาม (สีแทน) คนไทยมองดูแล้วกลับคิดว่าไม่สวย หน้าตาของความหล่อและความ สวยงาม จึงแตกต่างกันไปตามความเห็นของบุคคล บางคนพบผู้หญิง หน้าตาเช่นนี้ รู้สึกงาม ถูกใจ แทบจะเป็นรักแรกพบก็ว่าได้ โดยที่ มิได้คิดว่าร่างกายของคนนั้น มีแต่ความเป็นปฏิภูล เมื่อไปถูกต้อง อะไร ก็นำความน่ารังเกียจไปสู่สิ่งนั้น เช่น ถูกต้องเสื้อผ้า ก็ทำให้ เสื้อผ้าสกปรก จิบแก้วน้ำ แก้วน้ำก็สกปรก จับบานประตู บาน ประตูก็สกปรก สารพัดที่ความไม่งามเกิดเพราะร่างกายของคนไป ถูกกับสิ่งนั้น ๆ

หรืออาจมองเห็นแพชชั่นเสื้อ งามทั้งสีแบบก็สวยถูกใจมาก แต่เมื่อใส่ไปแล้ว ผู้อื่นมองเห็นว่าตลกดี เช่นผิวดำใส่เสื้อสีแดงดูตลก เห็นแบบบ้านตัวอย่าง งามถูกใจเหลือเกิน รีบไปหาเงินดาวน์เพื่อซื้อ หนึ่งหลัง ขณะที่บ้านหลังที่เราจอง กำลังได้รับการก่อสร้าง ความ ไม่งามต่าง ๆ ก็ผุดขึ้น เช่น ปูกระเบื้องห้องน้ำไม่เรียบร้อย ฉาบ ปูนหยาบ วางตำแหน่งสุขภัณฑ์ไม่ดี ฯลฯ แคว้งไม่ได้ไปอยู่เลย ความไม่งามก็กัดกร่อนใจไม่น้อยเลย

คนเราจึงซื้อของเอามาเก็บไว้ และมีได้ใช้กันมากมาย ที่ เป็นเช่นนั้น เพราะเกิดวิปัสณาวัตตุดู ในขณะที่เฟื่องจ้องของมันผิวดิน ครั้นซื้อมาแล้ว จึงพบความไม่งามของวัตถุเหล่านั้น ที่กลายเป็น สมบัติของเราแล้ว ต้องเก็บไว้เป็นพินิจภักดิ์ของความตัดสินใจผิด มีมากมาย

การเห็นผิดคิดว่าเที่ยงจากสิ่งที่ไม่เที่ยง

วิปัสสนาวัตถุข้อนี้ เกิดจากความอยากเทียมหน้าผู้อื่น (ซึ่งเราก็ไม่รู้ว่าเป็นใคร) เช่น ต้องการมีรถยนต์ส่วนตัว เพื่อเทียมหน้าผู้อื่น แต่เวลาขับรถยนต์อยู่ ก็ไม่มีใครเอาใจใส่ใคร แต่ความวิปัสสนาทำให้เรารู้สึกใจ สุขใจ ผ่อนคลายไปไม่กี่เดือนเลย ความไม่เที่ยงเกิดแล้ว รถโดนเฉี่ยว โดนชน ไม่มีเงินเหลือพอจะซ่อม ไม่มีเงินพอจะผ่อนเดือนโน้น ต้องคิดสมองแทบแตก จะหาเงินที่ไหนมาผ่อน บางคนก็น่าสงสาร ถูกขโมยรถยนต์ไปหลังเพียงผ่อนไปปีเดียว เวลาผ่อนที่เหลืออีกสองปี แทบจะหัวใจตาย เช่นนี้เป็นต้น

วิปัสสนาวัตถุที่สำคัญก็คือ การเห็นว่าร่างกายของตนเที่ยง แม้รู้ที่อยู่เห็นอยู่ว่า ความตายจะเกิดเมื่อใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องแก่ตาย แต่ก็รู้สึกว่ามันต้องไม่ใช่เราหรือคนที่เรารัก คนแต่ละคน จึงประมาท ความเจ็บและความตาย ไม่มีใครคิดว่า โอกาสที่ตนจะทุกข์พลภาพ พิกลพิการจะเกิดขึ้น แต่เหตุการณ์ดังกล่าว ก็เกิดขึ้นตลอดเวลา

การเห็นผิดคิดว่าสุขจากสิ่งที่เป็นทุกข์

วิปัสสนาวัตถุข้อนี้ เห็นชัดเจนคือ การใช้ชีวิตคู่ คนทุกคนอยากได้ใช้ชีวิตสมรส ต่างคนต่างฝันหวาน รอรวันสมรส รอรวันที่แขกจะมาอวยพร พอแขกกลับหมดเท่านั้น บิลค่าน้ำ ค่าอาหาร ค่าห้อง แทบทำให้ช็อคตาย ต้องหาเงินส่งหนี้วันแต่งงานอยู่เป็นปี เช่นนี้เป็นต้น นอกจากนี้ คนทุกคนจะแตกต่างกันไปตามกรรมวิบาก ขณะความรักยังหวานอยู่ ก็อดทนความแตกต่างของพฤติกรรมได้ แต่ครั้นสนิทสนมเป็นสามีภรรยาแล้ว ความอดทนหายไป เหลือแต่

ต่างคนต่างเอาแต่ใจตน ชีวิตคู่จึงยังยืนด้วยความสุขยามมาก ส่วนมากจะคละเคล้าไปด้วยความทุกข์นานัปการ ยิ่งมีลูกก็ยิ่งทวีความทุกข์ มากยิ่งขึ้น บางคนก็หันม่ายีตลูกแทนสามี วันซ้ำเวียนทุกข์ไม่รู้จบรู้สิ้น

การเห็นผิดคิดว่าตัวตนจากสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน

วิปลาสวัตตุดังนี้ เกิดจาก การไม่เข้าใจนามรูปตามที่เป็นจริง ไม่เข้าใจทั้งธรรมชาติของนามรูป กระบวนการสร้างผลกระทบต่าง ๆ ของนามรูป (ปฏิจจสมุปบาท) คนเราจึงสร้างอุปาทานว่าตนและทุกข์เพราะความคิดว่ามีตนมหาศาล จะเป็นทุกข์กาย ระหว่างประกอบอาชีพ ทุกข์ใจเพราะนานาทัศนะที่ต้องเผชิญ และมีรู้ด้วยความไม่ได้ตั้งใจ จะเป็นความธรรมดา ซึ่งทุกคนต้องเผชิญ ไม่อาจหนีพ้นได้

วิปลาสวัตตุดังสังเขปนี้ เรียกว่า สมุทัย ควรกำหนดละ

การกำจัดวิปลาสวัตตุดี คือ นิโรธ

ปัจจัยที่ก่อวิปลาสวัตตู่ให้มนุษย์มิได้เกิดขึ้นตลอดเวลา มนุษย์ จึงเผชิญกับวิปลาสวัตตู่เป็นช่วง ๆ และทำให้เกิดความทุกข์เป็นครั้งคราว แต่ทว่าวนเวียนซ้ำเติม ซ้ำแล้วซ้ำเล่าอยู่นั่นเอง

คนเราจะเลือกเสพทุกข์ได้ที่ละอย่าง กำลังของวิปลาสวัตตู่อยู่ที่ปัจจัยใดมาก ก็เลือกสิ่งนั้นก่อน เช่น กำลังเล่นการพนัน หรือทำข้อสอบอยู่ กำลังเข้าได้เข้าเข็ม จวนจะได้หรือจวนหมดเวลาผู้นั้น จะไม่รู้สึกริหิว กระจาย เหมือนไม่มีตน จะเร่งความเพียรให้เสร็จกิจ

ด้วยสติที่ตื่น ครั้นกิจนั้น ๆ ผ่านไป จึงจะรู้สึกถึงความทุกข์ที่มีกำลังรองลงไป ซึ่งจะขึ้นมาทำหน้าที่ทุกข์แทนตัวที่ดับไป

วิปัสสนาสวัตถุจึงเป็นเรื่องของการเกิดมิจฉาภิกขุเป็นจังหวะๆ การละวิปัสสนาสวัตถุ จึงต้องการสติโพธิมาช่วยให้ทันการ ก่อนจะตัดสินใจกระทำการเพราะความเห็นผิด ไม่ใช่ปล่อยให้ทำกรรมก่อน แล้วรู้สึกภายหลัง ผลกรรมก็จะทบทวีสร้างทุกข์ให้

การกำจัดวิปัสสนาสวัตถุสี่ จึงต้องการสติโพธิให้เป็นใหญ่ในกาย ท่านจึงแนะนำให้ฝึกสติปัฏฐานสี่ ดังนี้

สติปัฏฐานสี่เป็นมรรค

โดยอรรถลักษณะ สติ หมายถึง การไม่ปล่อยให้ใจเลื่อนลอย ไม่ปล่อยอารมณ์ให้ผ่านไปโดยไม่รับรู้ ไม่ระมัดระวัง ถ้าหากมุ่งหน้าเข้าหาอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ก็จะจับดูติด ๆ ไม่คลาดหาย เปรียบเหมือนนายประตู ที่เฝ้าอายตนะต่าง ๆ ที่เป็นทางรับอารมณ์

(สรูป คือ เป็นผู้ส่ง ผัสสอาหารจากอายตนะทำให้ธัมมารมณ)

ในแง่จริยธรรม สติเป็นได้ทั้งแง่ปฏิเสธและแง่อนุเมติ เหมือนยามเลือกคนผ่านออกเข้าประตู เมื่อเกิดอารมณ์ชั่วก็ไม่รับเข้า ถ้าเกิดอารมณ์ดีก็รับเข้า คอยกำกับเลือกอารมณ์ตามต้องการ เมื่อจิตรับรู้อารมณ์แล้ว ก็ยังเลือกได้อีกครั้งหนึ่ง

สติจึงจำเป็น ต้องนำมาใช้ในกิจทั้งปวง เปรียบดังเกลือที่ต้องใส่ในกับข้าวทุกอย่าง (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต) “พุทธธรรม” มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๘ หน้า ๘๐๙)

โดยอรรถลักษณะ สติปัญญาสี่ คือ ที่ตั้งของสติ (ที่ตั้งของประตูรับรู้ปัจจัยมากระทบอายตนะ) เป็นการตั้งสติ เพื่อกำหนดสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ประกอบด้วยองค์ธรรมสี่ คือ

๑. กายานุปัสสนา สติปัญญา การตั้งสติกำหนดรู้กายตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงแต่กาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตน

๒. เวทนานุปัสสนา สติปัญญา คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงแต่เวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตน

๓. จิตตานุปัสสนา สติปัญญา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้ตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงแต่จิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตน

๔. ธัมมานุปัสสนา สติปัญญา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้ตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงแต่ธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตน

อุปมาสติด้วยภาษาคนดังต่อไปนี้

สติ มีหน้าที่เลือกอารมณ์ตามกตिका เพื่อส่งไปให้ทวารใจ ถ้ากติกานี้เป็นศีล เรียก สติโพธิ์ ถ้ากติกานี้เป็นกิเลส เรียก สติกิเลส

สติ มีสมภาติ เป็นดุจองค์ธรรมช่วยป้องกัน ปัจจัยที่จะมากระทบไว้ชั้นหนึ่ง เพราะสติอาจเลือกไม่ทัน หรือ ยังซักปัญญามาคิดไม่ทัน กตिकाการเลือกอารมณ์ของสตินั้น ต้องประกอบด้วยปัญญาด้วย มิเช่นนั้นก็เป็นเถรตรง

สติ ที่มี ปัญญาธรรมขั้นต้นประกอบ สามารถรู้ทั่วพร้อม เรียกว่า สัมปชัญญะ จะรู้ทั่วแค่นี้ จะขึ้นกับกำลังของสัมปชัญญะ

แม้กระนั้น ก็ยังไม่พอที่จะรู้ความจริงของกาย จึงต้องนำสติไปฝึกเพิ่ม ฝึกให้มีความชำนาญเพิ่ม จะได้เลือกอารมณ์ได้มีประสิทธิผลเพิ่ม

สติปัญญาสี่ เป็น เสมือนดังปริญญาชั้นที่หนึ่งของสติ แสดงว่า สติได้รับการฝึกมาดีแล้ว เหนือกว่าสติใช้งานธรรมดา

ผู้ฝึกสติ อาจมิได้สติปัญญาสี่ก็ได้ แต่เป็นเพียงสติมีสมาธิ เป็นกำลังสูงขึ้น คือ สร้างเครื่องกันปัจจัยรบกวนให้ทรงพลังขึ้น

สติปัญญาสี่ เทียบได้ดังปริญญาตรี ถ้าใครได้แล้ว จะเลื่อนระดับขึ้นไป เป็นสติสัมโพชฌงค์ และสัมมาสติ ดุจดั่งปริญญาโท เอก ตามลำดับ

ไม่ใช่เป็นการง่าย ที่จะได้สติปัญญาสี่ อย่างแท้จริง และไม่ใช่ของปลอม แปลว่า **ถ้าสติปัญญาสี่ของจริง จะข้ามวิปัสสนูปกิเลสได้** ดุจเดียวกับ ปริญญาตรีที่ถูกยอมรับเข้าเรียนปริญญาโท เอกได้ ถ้าสติปัญญาสี่ของปลอม คือ เข้าใจว่าใช่ แต่จริง ๆ มิใช่ จะไปติดวิปัสสนูปกิเลส ในระหว่างเลื่อนชั้นญาณระดับต้น ๆ หรือเป็นปริญญาตรีชนิดต่อขึ้นปริญญาโทและเอกไม่ได้ เพราะพื้นฐานปัญญาไม่พอ

สติปัญญาสี่ จึงต้องอาศัยปัญญาประกอบ จึงจะรู้ได้

คนทั่วไป ที่มีปัญญาธรรมน้อย จะมีข้อเสียเปรียบ คือ อวิชชาและตัณหาจะบังความจริงไว้ง่าย ถูกกิเลสนานาชนิดหลอกง่าย เช่น ถือศีลอย่างเคร่ง ก็กลายเป็นการอุปคลำศีล (ศีลพทปรามาส)

กล่าวคือ เมื่อตนรักษาศีลดีแล้ว กลับเห็นแต่ข้อผิดของผู้อื่น และเห็นแต่ข้อดีของตนเอง (หน้าที่ของอวิชชามีแค่นี้ ท่านพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า ความเห็นแก่ตัว) ต่อให้มีปัญญาพิสดาร

แค่นั้น ถ้ามองไม่เห็นความผิดของตนเอง ก็ไม่เรียกว่า ปัญญา
ธรรม เพราะยังคงเป็นปัญญาส่งออก จิตยังมีมานะยังคิดว่า ตัวดี
ตัววิเศษ (คือมีตัวตนอยู่) ยกเว้น ผู้ที่เป็นอริยเจ้าและอบรมลูกศิษย์
ซึ่งเขาก็จะรู้กันเอง รับคุณธรรมกันเอง

ยุคโลกาภิวัตน์มีเศรษฐกิจเป็นทฤษฎี ธุรกิจเป็นหลักการ
มนุษย์ก็ตัดดวงผลประโยชน์จากมนุษย์ด้วยกัน ด้วยหลักเศรษฐศาสตร์
ที่สมมติขึ้นมา ทั้งหลักมนุษยศาสตร์ คือ การเข้าถึงความเป็น
เพื่อนทุกข์เสียสิ้น คนบางคนจึงทำความดีแบบบัญญัติกำไรขาดทุน
ซึ่งเป็นบัญญัติปลอม นำมาใช้เป็นฐานของสติปัญญาที่ไม่ได้

สติปัญญาที่ดี ต้องใช้ ทฤษฎีมนุษยศาสตร์ เห็นมนุษย์
เป็นเพื่อนทุกข์ มีสิทธิมีโอกาสในการครอบครองสมบัติเหมือนกัน เช่น
ไปสมมติให้ค่าแรงงานของคนทำงานวันละ ๑๐๐-๑๕๐ บาท แต่พอ
ระดับผู้บริหารสมมติให้วัน ๑,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท อย่างนี้ ดูหมิ่น
ความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ไม่ใช่หลักของพุทธศาสตร์เลย เพราะมี
ความเหลื่อมล้ำกันมาก แต่ก็จะไม่กล่าวถึงเรื่องนี้ เพราะเป็นเรื่อง
ของโลก ที่คนเคยชินกับการกอบโกยผลประโยชน์เข้าตน ซึ่งก็ถือ
เป็นธรรมดาของผู้หลง

คนหลงผิด ก็คือ คนที่มองเห็นความผิดของตนเองไม่เห็น
นั่นเอง

ความล้าแก่ตนไม่ได้ อย่างหนึ่ง

ความไม่มีศรัทธาในพระธรรมอย่างหนึ่ง

นับเป็นเครื่องกันไม่ให้ สติที่มีอยู่ เป็นสติปัญญาที่ทั้งนั้น

การอธิบายสภาวะสติปัญญาที่จึงอธิบายได้ยาก เป็นศิลปะของ
การรู้สึกและการทำลมหายใจ และการนำศิลปะที่ฝึกได้มาใช้ประโยชน์
นานาประการนั่นเอง

อุปมาสติกับคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า

คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า เป็นพลังอำนาจของธรรมชาติ ที่ถูกปัญญาของมนุษย์นำมาใช้สร้างอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ (ส่งภาพและเสียง) โทรศัพท์มือถือ ตลอดจนโทรสาร และการสื่อสารคมนาคมผ่านดาวเทียม คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้างดงาม มียุคเป็นธรรมชาติอยู่เช่นนั้น แต่เพียงจะมีปัญญาของมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๐ นี้ ไปค้นพบ และนำมาประยุกต์เป็นเครื่องมือแห่งความทันสมัยเกือบทุกชนิด ทุกวงการ ทุก ๆ ศาสตร์

การอุปมา แปลว่า การเปรียบเทียบ เพื่อนำสิ่งที่ใกล้ตัว และรู้จักกันดี เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับนามธรรมที่อธิบายได้ยากกว่า

สติของมนุษย์ดุจดั่งคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า มีพระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้าเป็นเบื้องแรก ที่ค้นพบและนำสติของมนุษย์มาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ใน โภธิปักขิยธรรม ๓๗ (หน้า ๒๒๑) และทรงแสดงอริยสัจ จากการค้นพบโพธิปักขิยธรรม ๓๗ เป็นอริยสัจสิบเหลี่ยม

คลื่นของแม่เหล็กไฟฟ้า ที่ค้นพบครั้งแรก คือ แสงมองเห็นพบว่า ประกอบด้วยช่วงคลื่นแสงเจ็ดสีเรียงตามลำดับ ภาษาชาวบ้านเรียกว่า รุ้งกินน้ำ

๑. แสงมองเห็นให้วิวัฒนาการกำเนิดชีวิตทั้งปวง ได้แก่ คน ลัตว์ พืช และจุลินทรีย์ ดุจเดียวกับสติก็ให้ชีวิตกับทุกชนิด เพราะเป็นตัวรับความรู้สีก่อนแรกสุด

๒. ชีวิตทุกชนิด จึงคุ้นเคยกับแสงมองเห็น เรียกว่า เป็นระดับปกติของชีวิต ดูเดียวกับชีวิตที่คุ้นเคยกับการมีสติ ในระดับหนึ่งที่พยางค์และดำรงชีวิตให้รอดได้

๓. ต่อมา ปัญญาของมนุษย์สูงขึ้น สามารถเข้าใจว่า การที่แสงมองเห็น ไม่แยกตัวเป็นรังสีน้ำตลตลอดเวลา ก็เพราะว่า คลื่นแม่เหล็กสลับสนยุ่งเหยิง ทำลายอำนาจของกันเอง เมื่อผ่านแสงมองเห็นลงในปริซึม ก็จะมีลำแสงเจ็ดชนิด ดังปรากฏในรังสีน้ำ

สติของมนุษย์ก็เช่นกัน เมื่อได้รับอนุกรมกรรมมากขึ้น การรับรู้ก็จะน้อยลง ๆ เปรียบเทียบ สติของเด็กจะสูงกว่าของผู้ใหญ่ ที่มีได้ผ่านการฝึกสติ เด็กจึงมักฉลาดกว่า ใช้ปัญญาได้รวดเร็วกว่า

๔. ประโยชน์ของแสงเจ็ดสีที่แยกได้ คือ นำไปสร้างเครื่องมือง่าย ๆ สำหรับตรวจวัดเช่นระดับน้ำตาลในเลือด ความเข้มข้นของน้ำตาลในโรงงานทำน้ำตาลหรือตรวจวัดสารอื่น ๆ ที่คนทั่วไปอาจฟังไม่รู้เรื่อง ยกเว้นนักวิทยาศาสตร์แพทย์ เทคนิคการแพทย์ และอื่น ๆ

ประโยชน์ของสติที่ถูกฝึกให้เป็นระเบียบมากขึ้น คือ เป็นผู้มีความสุขมากขึ้น ไม่หลงลืมง่าย และสามารถจะใช้ประกอบกิจการงานที่ต้องการเขาวนปัญญาเพิ่มขึ้นได้ดี และข้อสำคัญ คือ สติ จะป้องกันโรคเครียด เมื่อถูกรบกวนกับเหตุการณ์เครียด ๆ

๕. เมื่อใช้เกรตตั้งแยกแสงจากปริซึมได้ละเอียดมากขึ้น ทำให้ได้แสงบริสุทธิ์มากขึ้น ส่งผลให้เครื่องมือทั่วไป มีประสิทธิภาพของการใช้งานสูงขึ้น เป็นฐานที่ทำให้เกิดคุณภาพชีวิตสมัยใหม่ คือ เกิดหลักโภชนาการ หลักสุขภาพอนามัย และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการรักษา การคิดด้วยตาต่าง ๆ ที่ทันสมัย

เมื่อสติถูกทำให้มีพลัง กลายเป็นสติในทริย คือ มีความเป็นใหญ่ในกาย อำนาจของสติจะยิ่งใหญ่กว่าสติของสามัญชน สามารถจะรับรู้เรื่องบางอย่างได้ เช่น รู้เรื่องราวแบบเจ้าเข้าทรงเป็นต้น หรือสามารถจะทำให้ฉลาดเหนือคนอื่น อาจช่วยผู้อื่นแก้ไขปัญหาชีวิต หรือทำให้ผู้อื่นเกิดความอัศจรรย์ใจ ในพฤติกรรมของผู้ฝึกฝนจนได้สติในทริยได้ คนทั่วไปแม้ไม่ได้ฝึกสติ ก็อาจรู้ได้ว่า ใครมีสติสูงกว่าตน ถ้าได้ไปใกล้ซิด เพราะจะมีความฉลาดเหนือกว่าตนนั่นเอง

๖. คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้ามีได้มีแค่ชั่วแสงเห็น แต่มีจำนวนมากมายมหาศาล ต่างกันนับไม่ถ้วนเท่า มากมายเกินจินตนาการที่มนุษย์จะหยั่งถึงได้ มนุษย์ส่วนมากจึงไม่สนใจ ความแตกต่างของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า แต่จะสนใจประโยชน์ของมัน ชนิดที่สำเร็จรูปออกมาเป็นเครื่องมือ ให้กดปุ่มใช้ได้สบาย ๆ มนุษย์ยุคนี้จึงบริโภคอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ โดยมีเคยสนใจรับรู้หลักการของการสร้างเครื่องมือเหล่านั้น ทำให้ต้องเป็นเบี้ยล่างทางปัญญาของประเทศผู้มีความมั่งคั่งเข้าใจทำคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้ามาใช้ประโยชน์ หนี้สินอันรุงรังของประเทศส่วนมากที่สุดก็เพราะการซื้อเครื่องมือพวกนี้แหละมาใช้ จะเป็นการธุรกิจ การธนาคาร การทหาร การแพทย์ การอุตสาหกรรม การศึกษาในมหาวิทยาลัย และอื่น ๆ ทุกวงการนั่นเองช่วยกันสั่งเข้ามา

ถ้าเป็นระดับสามัญชน รู้จักคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าคลื่นที่ใช้กับวิทยุและโทรศัพท์เป็นสำคัญ มันเป็นช่วงคลื่นที่แตกต่างจากแสงมองเห็นถึงร้อยล้านเท่า เปรียบได้ก็คือ มีอิทธิฤทธิ์ขยายผัสสะที่กระทบกันในช่วงแสงมองเห็นให้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยล้านเท่าโดยประมาณ

เปรียบได้สติของผู้มีปัญญา ที่เข้าใจแล้วว่า การรับรู้ความรู้ต่าง ๆ ของปกติชีวิต เกิดจาก การเคยชินกับการใช้สติที่จมอยู่ใน



อุปาทานชั้นร์ (คือนามรูปที่มีคำสั่งของกิเลส ตัณหาหยั่งรากเอาไว้) สามารถจะเข้าใจ วิธีแยกอุปาทานชั้นร์ออกเป็นชั้นร์ห้าที่บริสุทธิ์ชั้นดุจเดียวกับที่แยกแสงสว่าง ให้เป็นแสงบริสุทธิ์ เพื่อใช้มันไปเสาะหาความจริงของธรรมชาติที่ลึกซึ้งกว่า การรับรู้สามัญธรรมดา

สติที่ถูกแยกให้บริสุทธิ์ในชั้นแรก เรียกว่า สติปัญฐานี่ เป็นสติที่รับใช้ชั้นร์ที่มีอุปาทานเจือปนอยู่น้อย ยิ่งกำลังของสติปัญฐานี่สูงเท่าไร ก็หมายความว่า ชั้นร์ห้าั้นบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น และสติปัญฐานี่มีกำลังสูงเท่าไร สามารถนำไปประกอบเข้ากับองค์ธรรมชนิดอื่น ๆ เพื่อเห็นความจริงในธรรมชาติซึ่งประกอบขึ้นเป็นชีวิตของมนุษย์ ได้รับรู้ัจจธรรมที่ลึกซึ้งขึ้นเรื่อย ๆ

๗. คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าที่มีช่วงคลื่นสั้นกว่าแสงมองเห็นก็มีอยู่ในธรรมชาติ และก็มี ความแตกต่างของช่วงคลื่นอย่างมากมายมหาคาล คลื่นที่ใกล้เคียงกับแสงมองเห็น และให้ประโยชน์กับมนุษย์ ถ้านำมาใช้ให้ถูกกาลเทศะ คือ ช่วงแสงอุลตราไวโอเลต ถัดไปเรียกว่า รังสีเอ็กซ์ รังสีแกมมา รังสีคอสมิก ตามลำดับ ช่วงคลื่นยิ่งสั้นความเป็นอนุภาคจะปรากฏชัดกว่าความเป็นคลื่น และก็จะเป็นอันตรายต่อชีวิตทั่ว ๆ ไป เช่น รังสีแกมมา หรือรังสีอัลฟาที่มีสมบัติของอนุภาคสูง ถ้าถูกปล่อยออกจากเครื่องกัมมันตภาพรังสี หรือการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ จะทำอันตรายแก่ชีวิตมนุษย์ทันที เพราะความมีน้ำหนักเป็นอนุภาคของมันนั่นเอง

คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าช่วงคลื่นสั้นจึงใช้ในวงการทหารมาก

ดุจเดียวกับสติที่อยู่ในจิตของผู้มีตัวตนสูง กำลังของอวิชชาจะสูงตามตัวตนไปด้วย คำว่า อวิชชา แปลว่า ความหลงผิดยึดติดว่าตนเองมีอยู่ คำนี้ดู ๆ ก็ไม่น่ากลัว เพราะถ้ายังไม่ใช้อรหันต์



บุคคลก็ยังประกอบด้วยอวิชชาอยู่ทั้งนั้น แต่ถ้าหากมีปัญญาใคร่ครวญดูแล้ว มันน่าจะประพิงกลัวดุจดุจเดียวกับคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าช่วงคลื่นสั้นนั่นเอง ยิ่งตัวตนสูงมาก ยิ่งมีอำนาจทำลายคนใกล้ชิดได้มาก หรือยิ่งมีอำนาจที่จะทำลายศัตรูมาก

อำนาจของสติที่ประกอบไปด้วยตัวตนและแฝงด้วยไฟโทะสะและไฟโลภะ ถ้าสูงพอ ก็อาจหลอมสิ่งใหญ่ให้เป็นสิ่งเล็กได้ เพราะมันคือพลังแห่งแรงเสียดทานที่เกิดจากความหลงผิดจำนวนมาก แรงเสียดทานเหล่านี้ก็สามารถไปใช้ประโยชน์ตามเจตนาของผู้มีอำนาจของอวิชชาสูง ด้วยเหตุนี้ วิชาคุณไสย ก็คือวิชามารจึงต้องการผู้หลงผิดจริง ๆ จึงจะทำได้ และก็ต้องใช้แก๊งค์คนที่มีอภุศลกรรมนำหน้า และต้องใช้แบบประชิดตัว เช่น เสก เป่า เป็นต้น ไม่ต่างจากขีปนาวุธทั้งหลาย ก็ต้องยิงไปให้อยู่ในแดนศัตรูเท่านั้น ชี้นิ่งอยู่ใกล้บ้านตนเอง ก็อาจพังบ้านตนได้

คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า ยิ่งคลื่นยาวเท่าไร มันก็ยิ่งเข้าใกล้ความเป็นสุญญตา คือความว่าง แต่มันก็ไม่อาจทำอะไรความว่างได้ เพราะมันเป็นแค่คลื่นชนิดหนึ่งเท่านั้น ดุจดุจเดียวกับสติปัญญาอันสูงส่งที่มีกำลังมาก ๆ ก็จะเข้าสู่ความว่างอันเดียวกับคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้านั่นเอง แต่ทว่า ก็ทรงอยู่ในความว่างไม่ได้ เพราะเป็นแค่ สติ คือ สังขารธรรมชนิดหนึ่งเท่านั้น

อริยสังเหลี่ยมที่ห้า

โดยนัยตาม “วิมุติมรรค” อริยสังเหลี่ยมที่ห้ามีองค์ธรรมประกอบ ๕ ชนิด ดังต่อไปนี้

คติห้า	เป็น	ทุกข์
นิวรรณ์ห้า	คือ	สมุทัย
การกำจัดนิวรรณ์ห้า	คือ	นิโรธ
อินทรีย์ห้า	คือ	มรรค

คติห้าเป็นทุกข์

โดยอรรถลักษณะ คติ แปลว่า ที่ไปเกิดของสัตว์ หรือ การดำเนินชีวิต มี ๕ คือ นิรยะ (นรก ๖ ชั้น) ตีรัจฉานโยนิ เปตติวิสัย (รวมอสุรกายวิสัย) มนุษย์ และเทพ โดยนัยตั้งแต่ จาตุมหาราชิกา จนถึงอรุปรหม รวม ๒๑ ชั้น ทั้งหมดรวมเป็น สังสารวัฏ ๓๑ วงเดิม (หน้า ๒๒๒)

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม อริยสังเหลี่ยมที่ห้านี้ รวมเปรตและอสุรกายไว้ด้วยกันเป็นคติเดียว ทั้ง ๆ ที่ภพเปรตคือ ภพที่หิวที่ดูเข้า อสุรกายคือภพกลัว ผลักออก รวมทั้งตามด้วยนิวรรณ์ธรรมเป็นสมุทัย ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนถึงอนุมานว่า อริยสังเหลี่ยมที่ห้า **กล่าวถึงปัจจัยโดยทั่วไปที่มนุษย์มีโอกาสเลือก เพื่อจะนำมาประกอบเป็นผลกรรม ตรงกับศัพท์ *General parameters* ขณะที่อริยสังเหลี่ยมที่สี่ มุ่งเน้น *Specific parameter***

อริยสัจเหลี่ยมที่ห้า เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีโอกาส มีสิทธิ์และเสรีภาพในการเลือก จะมีปัจจัยหลากหลายที่เรียงมาให้ มนุษย์เลือก เมื่อเลือกแล้ว ปัจจัยนั้น ๆ ก็จะนำไปสู่ผลกระทบ กรรมนั้น ๆ ก็คือ คตินั้น ๆ ที่ต้องไปเสวยตามอำนาจกรรมนั่นเอง

พิจารณาการเลือกวัตถุ เช่น ซุปเปอร์มาร์เก็ตเป็นที่รวมของ อาหารและเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มนุษย์มีสิทธิในการเลือกอย่างเสรี จะ เลือก เครื่องดื่ม ผงซักฟอก นมสด อาหารสำเร็จรูป มีมาก หลากหลายยี่ห้อ แล้วแต่วิธีการเลือกของแต่ละคน ไม่มีใครบังคับ นอกจากการตัดสินใจของตนเอง

โดยนัยเดียวกัน ห้างสรรพสินค้าเป็นที่รวมของเครื่องอุปโภค บริโภค เครื่องอำนวยความสะดวก ความบันเทิง มากมายเหลือ พรรณนา ห้างสรรพสินค้าบางแห่ง มีร้านอาหารให้เลือกมากกว่า ร้อยร้าน ทั้ง ๆ ที่คนควรจะสั่งอาหารแค่หนึ่งถึงสองชนิดก็อิ่มพอดี แล้ว

จะเลือกไปพักผ่อน ท่องเที่ยวต่างประเทศ ต่างจังหวัด หรือไปชมละคร ฟังคอนเสิร์ต ฯลฯ ล้วนแต่มีให้เลือกตามอัธยาศัย ไม่มีใครบังคับ

จะเลือกซื้อบ้าน ซื้อที่ดิน เลือกสมัครงาน เลือกตำแหน่ง งาน เลือกคู่ก็มี เลือกซื้อรถยนต์ เลือกซื้อเครื่องปรับอากาศ ฯลฯ มีให้เลือกมากมาย ไม่มีใครบังคับ

บางคนก็ชอบให้มีที่เลือกมาก ๆ บางคนก็เวียนศีรษะเพราะ มีให้เลือกมากเกินไป ไม่รู้จะเลือกอะไรดี

โดยทั่วไป หลังการเลือกและมีการตัดสินใจแล้ว ก็ จะ เกิดความชอบ ความไม่ชอบ ไม่ดีดังที่คิด มีตำหนิ ฯลฯ ก็คงจะมี

เรื่องระคายใจเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นธรรมดา

แต่ถ้าการเลือกนั้น สร้างผลกระทบรวดเร็วและยิ่งทำให้ถึงชีวิตตกลง ก็จะเป็นข่าวใหญ่ เช่น เลือกเดินทางไปเที่ยวเมืองจีน เครื่องบินตกตายไปยี่สิบศพ เลือกเปลี่ยนเฮลิคอปเตอร์จากลำที่ไม่ตก ไปสู่ลำที่ตก การเลือกประเภทนี้ จะเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์เสมอ

ไม่ว่าจะเป็นข่าวหรือไม่ ท่านกล่าวว่าทั้งหมดนี้ เรียกว่า ทุกขสังข

โดยภาษาธรรม พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการเลือกอารมณ์เพื่อรับกระทบปัจจัยต่าง ๆ ไม่มีใครอาจจะบังคับให้ปัจจัยเหล่านั้นถูกใจตนเอง หรือเป็นปัจจัยที่สร้างแต่กุศลกรรมล้วน แม้ว่า ขณะทำบุญ ที่เลือกแล้วว่าน่าจะดี แต่ก็ทำให้จิตหมองได้เพราะเหตุแห่งบุญ เช่นไปทำบุญอุปัฏฐัมภ์พระองค์นั้น ๆ ต่อมาเป็นข่าวใหญ่กลายเป็นอสังขี หรือ ขณะทำบุญ เกิดกระทบกระทั่งทางใจกับบุคคลที่ไปร่วมงานด้วยกัน สารพัดโอกาส ที่จิตจะเปลี่ยนจากภูมิหนึ่งไปอีกภูมิหนึ่งได้ โดยมีต้องขึ้นกับว่า ปัจจัยเหล่านั้นจะเป็นอย่างไร

กล่าวอีกนัยหนึ่ง คนทั่วไปที่ไม่เข้าใจธรรมชาติของจิตตนเอง ว่าได้เลือกตัดสินใจที่จะตอบสนองต่อปัจจัยต่าง ๆ อยู่เสมอ โดยไปหลงผิด คิดว่า ปัจจัยเป็นเหตุแห่งทุกข์ แท้จริงแล้ว **การเลือกอารมณ์ของจิตตนเอง** นั้นแหละเป็นทุกขสังข เมื่อไม่รู้จักความจริงดังกล่าว โอกาสที่จิตจะไปเสพชั้นต่างๆ ของคติห้า จึงเป็นของธรรมดาอยู่เสมอ

ท่านให้กำหนดรู้ว่า **คติห้า เป็นทุกข์** ดังนี้

นิเวศน์ห้าคือสมุทัย

โดยอรรถลักษณะ นิเวศน์ห้า คือ สิ่งทีกัณจิตมีให้ก้าวหน้า
ในคุณธรรม หรือ คือ อกุศลธรรมที่ทำให้จิตเศร้าหมอง และอ่อน
ปัญญาลง ประกอบด้วย

๑. กามฉันทะ การรู้สึกครุ่นด้วยกาม
หรือ ความพอใจ
๒. พยาบาท การรู้สึกครุ่นด้วยโทสะ
หรือ ความไม่พอใจ
๓. ถีนมิทตะ การรู้สึกครุ่นด้วยโมหะ
หรือ ความหลง
๔. อุทธัจจกุกกุกจะ การรู้สึกครุ่นด้วยโมหะ
หรือ ความฟุ้งซ่าน
๕. วิจิกิจฉา ความรู้สึกครุ่นด้วยโมหะ
หรือ ความลังเลสงสัย

โดยภาษาธรรม นิเวศน์ธรรมเป็นธรรมประเภทอนุสัย นอน
เนื่องอยู่ในใจ มีลักษณะรวมกันทั้งห้าอาการได้ดี มีคุณสมบัติปิดกั้น
จิตขณะกำลังเพียรภาวนา นิเวศน์นี้อาจจะเกิดขึ้นได้เอง หรือเกิดจาก
มีปัจจัยชักนำ เมื่อเกิดแล้วจะหงุดหงิด รำคาญใจ ไม่แจ่มใส เพราะ
เป็นอาหารของอริชชาที่หล่อเลี้ยงกิเลส และทำลายความสงบของจิต
โดยตรง

อุปมา นิเวศน์ห้า ดังนี้

๑. กามฉันทะ ดุจน้ำเจือสีต่าง ๆ
๒. พยาบาท ดุจน้ำเดือดพล่าน

๓. ถิ่นมิทระ ดุจน้ำมีสาหร่าย
 ๔. อุทัจจกุกกัจจะ ดุจน้ำมีคลื่นระยิบระยับ
 ๕. วิจิกิจฉา ดุจน้ำในที่มีด

นิวรรณ์ห้า จึงปิดความใสกระจ่าง เพื่อกันมิให้เห็นสรรพ
 สิ่งในน้ำ นอกจากนี้ นิวรรณ์ห้ายังติดมากับระบบสัญชาตญาณ
 และเพิ่มกำลังขึ้นตลอดเวลาอีกด้วย

กรณีตัวอย่าง :- **เพื่อแสดงบทบาทของนิวรรณ์ในปกติชีวิต**
 โดยธรรมชาติของนิวรรณ์ องค์ธรรมของนิวรรณ์จะมีหน้าที่
 ช่วยกระตุ้นการรับรู้ของจิต ทำให้จิตเปลี่ยนพฤติกรรมและเพ่งจ้อง
 สิ่งที่น่าสนใจเฉพาะหน้า

การเดินทางของตามห้างสรรพสินค้า ผู้คนส่วนมากจะมอง
 ผ่านตู้โชว์ของ มีความเพลินเป็นเครื่องอยู่

ทันใดนั้น เห็นเสื้อโชว์ตัวหนึ่งเด่นเหลือเกิน เดินเข้าไป
 ใกล้ตู้โชว์ เพ่งมองอย่างสนใจ แล้วเดินผ่านไป (กามฉันท์ เป็นผู้
 ทำหน้าที่ให้สนใจเสื้อชุดนั้น)

เดินไปอีก กระเป๋าถือที่โชว์อยู่ถูกใจ หยุดดูอีก ทันใดนั้น
 อุทัจจะ จะซ้า คือ คิดขึ้นได้ว่า ไม่ได้ซื้อกระเป๋าถือมานานแล้ว
 การเพ่งมองกระเป๋าใบนั้นจึงใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ยี่นใคร่ครวญด้วยความฟุ้งซ่านว่า กระเป๋าใบนี้จะเหมาะกับ
 เสื้อในตู้ชุดไหนบ้าง เหมาะกับรองเท้าคูไหน ถือไปงานตอนเย็น
 จะได้ไหม ฟุ้งเพลินจนเกือบสะดุ้ง เมื่อคนขายเชิญเข้าร้าน ไปชม
 ใกล้ ๆ

การตัดสินใจเกิดขึ้น ก้าวเข้าภายในร้านทันที

คนขายนอกจากนำกระเป๋าสวยมาให้ชม ก็ยังเอาใจเอาใบคล้าย ๆ กันมาให้ชมด้วย พุดหวานล้อม ว่าแบบออกใหม่กำลังอยู่ในแฟชั่น ที่สำคัญเผชิญกำลังลดราคาด้วย

เนื่องจาก ไม่ใช่คนรวย ก็จะต้องตรวจตราราคากระเป๋าแล้วคิดทันที ถ้าจ่ายค่ากระเป๋าแล้ว เงินจะพอชนเดือนใหม่ ตรงนี้โพธิ กับ กิเลสนิรวรณจะมาสู้กัน “อย่าเลย ใบเก่าก็ยังใช้ได้ เพราะเดือนนี้ ก็มีเงินไม่มาก” “เอาเถอะ ไปประหยัดอย่างอื่นก็ได้”

สารพัดที่โพธิกับกิเลสจะสู้กัน

เพื่อเอาชนะการตัดสินใจของคน จะตัดสินใจอย่างไร ตนนั้นแหละ เป็นเจ้าของกรรมโดยชอบธรรม

กรณีตัวอย่างที่สอง :-

หญิงสาวผู้หนึ่งใคร่ครวญอยู่นานพอสมควร ระหว่างชายหนุ่มสองคน ที่มาผูกพันตน จะเลือกใครดี

คนเป็นนายร้อย มาดเท่ ตาคม ขริมนิดๆ หรือเซลแมนช่างเอาใจ มีของกำนัลมาเสมอ ล้วนถูกใจทั้งนั้น แต่ไม่เท่ ไม่หล่อ เป็นแค่หน้าตาธรรมดา

เหตุผลทุกอย่าง จะถูกประมวล เพื่อตัดสินใจว่า จะเอียงไปฝ่ายใด ถ้าชอบเครื่องแบบ และชอบความหล่อ ก็ไม่ยากที่จะตัดสินใจ เลือกนายร้อย ถ้าชอบคนทำมาหากิน ก็ไม่ยากที่จะตัดสินใจ เลือกเซลแมน

แล้วการตัดสินใจก็เกิดขึ้น

จะเห็นว่า นิรวรณธรรมเป็นตัวกระตุ้นให้มีการเลือก แต่จะเลือกอย่างไร ขึ้นกับแรงบุญแรงบาปของตนเอง ที่มีต่อปัจจัยที่

จะเลือกในขณะนั้น ๆ

สมมติว่า ตัดสินใจเลือกเครื่องแบบ และเซลแมนนอกหัก
ไปตามระเบียบ ปรากฏว่า สามีที่แต่งเครื่องแบบ ได้แสดงความ
เจ้าชู้ไม่รู้จักหยุด สร้างความน้อยใจและเสียใจยิ่งนัก ใหม่ ๆ ก็
ห้ามกันพอเชื่อฟัง แต่นานไปก็ยิ่งเกิดเรื่องระหองระแหง ชีวิตคู่มิ
สุขเลย

ขณะเดียวกันพบว่า เซลแมนคนนั้น ไปแต่งงานกับหญิงอื่น
ไม่ช้าไม่นานเห็นขับรถพร้อมภรรยาและลูกและได้ข่าวว่า เป็นเจ้าของ
บริษัทด้วย

แน่นอน หญิงสาวต้องยิ่งขมขื่นใจ ในการตัดสินใจเลือก
ของตน และดังนั้น นิเวศธรรมก็ยิ่งช่วยส่งความเสียใจให้มีกำลัง
เพิ่มขึ้น อกุศลกรรมก็เพิ่มขึ้นทุกครั้งที่เศร้าโศก

โดยทั่วไป ถ้านิเวศธรรมกระตุ้นไม่หยุด จะทำให้คนมี
ลักษณะจับจด เช่น ตั้งใจจะอ่านหนังสือที่ครูสั่ง พอหยิบหนังสือ
เท่านั้น ฟุ้งถึงน้ำดื่ม วางหนังสือไปหยิบเครื่องดื่มมาจิบไป อ่านไป
ประเดี้ยวเดียว คิดถึงเรื่องสนทนากับเพื่อนเมื่อวาน เพลินไปสักพัก
กลับมาอ่านหนังสือต่อ พยายามเพิ่มสมาธิให้มาก ไปได้อีกนิดหนึ่ง
มองนาฬิกา นึกออก รายการทีวีนั้น ๆ กำลังจะมา เอาหนังสือ
มาอ่านหน้าจอทีวี สักพักเดียว ก็เหลือแต่ดูทีวี ส่วนหนังสือก็ยัง
อยู่เท่าเดิม

การต่อสู้ของโพธิและกิเลสนิเวศจึงเป็นเรื่องปกติของคน
ท่านให้กำหนดละ **นิเวศธรรมทั้งหลาย เพราะว่ามันคือ
เหตุแห่งทุกข์**

การกำจัดนิรโทษให้เป็นนิโรธ

ยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคที่คนเลือกฝายนิรโทษมากกว่าโพธิ เพราะยุคนี้ เต็มไปด้วยปัจจัยเครื่องล่อให้นิรโทษเพิ่มกำลัง เช่น กระตุ้นนิรโทษด้วยร้านสรรพสินค้าแหล่งตื่นตาตื่นใจ ร้านอาหาร คณะดนตรี แข่งกีฬาแปลก ๆ เช่นฟุตบอลดารา รวมทั้งสื่อสาร โทรคมนาคม เช่น ทีวีรายการดี ๆ ถ่ายทอดสดกีฬาต่าง ๆ

ปัจจัยเหล่านี้กระตุ้นพฤติกรรมทางเลือก และการใช้เวลา แต่ละวันของคนให้แตกต่างกัน น้อยคนที่จะรอดพ้นไปจากวงจรแห่ง วัฏฏคามเหล่านั้น

รายการทีวีต่าง ๆ ของแต่ละช่องแข่งขันกันพัฒนา เช่น ละครทีวีก็ดูสนุก ถ่ายทอดฟุตบอลก็เข้มข้น เวลาอยู่หน้าจอทีวี จิตของคนจึงเพลินกับอารมณ์ของนักแสดง หรือนักฟุตบอล จิต จะถูกเหวี่ยงไปตามบทบาทของการแสดง และตามกติกาของการเตะฟุตบอล

ไม่ทันนึกคิดว่า จิตกำลังถูกเตะโดยนิรโทษเช่นกัน

“เมื่อจิตอยู่ในคูกมิดเช่นนี้ จะออกไปได้อย่างไร”

๑. ต้องคร่ำคร่าต่อความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า ที่กล่าว แสดงโทษของนิรโทษ ซึ่งเป็นอาหารของอวิชชา

๒. ควรรับฟังว่า การปราบนิรโทษได้ชั่วคราว เป็นวิธีทาง ที่ทำให้จิตมองเห็นลัทธิธรรมด้วยตนเอง

๓. ควรรู้ด้วยว่า สมาธิข่มนิรโทษได้ชั่วคราว สตินทรีย์ เป็นใหญ่ในกาย แต่อาจกลับไปปรับใช้นิรโทษในรูปของวิปัสสนูปกิเลส สถิติปฏิฐานสี่เป็นองค์ธรรมที่ควรทำให้ได้ เพราะจะเป็นฐานให้เห็น

หน้านิวรรณ์ก่อนที่มันจะลากพาตัณฑาและอุปาทานมาย่ำยีจิต สติ
ปัญฐานสี่แม้จะปราบนิวรรณ์ไม่สำเร็จ แต่ก็แยกแยะนิวรรณ์ออกได้แล้วว่า
อารมณ์แบบใดเป็นโพธิ แบบใดเป็นกิเลส เรียกว่ารู้จักหน้าศัตรู

๔. สติปัญฐานสี่ ต้องนำสัมมัตถานสี่และอิทธิบาทสี่มา
ร่วมงานด้วย จึงจะได้สติสัมโพชฌงค์ หรือได้สติตรัยที่มีปัญญา
ไม่แปรพักตร์ไปเป็นพวกของกิเลสในภายหลัง

เมื่อใด สติปัญฐานสี่ มีกองทัพธรรมหนุนมากขึ้น
อำนาจการปราบนิวรรณ์ก็สูงขึ้น

เมื่อคนเราไม่มีนิวรรณ์รบกวนเมื่อใด ก็จะได้เห็นความ
จริงเมื่อนั้น ขณะนั้นทันที

ความยากก็คือ ต้องรู้จักนิวรรณ์ธรรมให้ครบทั้งห้าตัว
ถ้ามีเช่นนั้น มันก็ยังส่งอำนาจของความหลง มาเหนี่ยวรั้งสติปัญฐาน
สี่อยู่นั่นเอง

๕. ผู้ที่จะปราบนิวรรณ์ธรรมได้เด็ดขาด และไม่กลับกำเริบอีก
คือ พระอรหันตบุคคลเท่านั้น

บุคคลทั้งหลาย จึงไม่ควรประมาทนิวรรณ์ธรรมเลย
และพึงสำนึกด้วยว่า การปราบและการปราบนิวรรณ์ต้องเริ่มจาก
ศรัทธาเท่านั้น

คือต้องให้ศรัทธาข่มวิจิจิกฉานิวรรณ์ก่อนเป็นอันดับ
แรกสุดนั่นเอง

อินทรีย์ห้าคือมรรค

โดยอรรถลักษณะ อินทรีย์ห้าประกอบด้วยองค์ธรรมห้า
ประการ คือ

๑. สัทอินทรีย์
๒. วิริยอินทรีย์
๓. สตินอินทรีย์
๔. สมาธิอินทรีย์
๕. ปัญญาอินทรีย์

ขอให้สังเกตว่า ชื่อขององค์ธรรมนั้น แสดงถึงกำลังของ
องค์ธรรมว่ามีลักษณะไม่เท่ากัน และกลุ่มองค์ธรรมจะเรียงลำดับชั้น
ความสำคัญขององค์ธรรมประกอบไว้เสมอ เพื่อให้รู้ว่า กลุ่มธรรม
เหล่านั้นจะเกิดขึ้นได้ มีองค์ธรรมประกอบชนิดใดเป็นหัวหน้ากลุ่ม

โดยภาษาธรรม **อินทรีย์ห้ามีศรัทธาเป็นหัวหน้ากลุ่ม** องค์
ธรรมอื่น ๆ ถ้ากำลังศรัทธาในพุทธธรรมสูงมาก วิริยะก็จะมาหนุน
ศรัทธา ที่จะเป็นกำลังของสติตามความเชื่อที่ตนเชื่ออยู่ เมื่อใดที่
สติมีกำลังสูง ก็จะเรียกกว่า “**สตินอินทรีย์**” ซึ่งก็จะรวมกลุ่มกับ
สมาธิอินทรีย์และปัญญาอินทรีย์ ทำให้สติมีความเป็นใหญ่ในกาย

ความแตกต่างของอินทรีย์ห้าจึงแยกจากสติปัญญาอันสี่ที่องค์
ประกอบของอินทรีย์ห้า คือองค์ธรรมอื่น ๆ อีก ๔ ชนิด แต่สติ
ปัญญาสี่ คือ สติล้วน ๆ ที่กำลังพิจารณาความจริงภายในกาย

ดังนั้น ผู้มีสตินอินทรีย์ แต่อ่อนปัญญาอินทรีย์ ก็อาจนำ
สตินอินทรีย์ไปใช้เป็นพวกของกิเลสได้ เพราะปัญญาธรรมเป็นองค์ธรรม

ตัวเดียว ที่จะแยกกิเลสจากโพธิ์ได้

ส่วนพละห้า มีองค์ธรรมดุษเดียวกับอินทรีห้า แต่ถ่ายโอนอำนาจทั้งหมด ไปรวมไว้ที่จุดเดียวของกาย ไม่ใช่ทั่วสรรพางค์กาย ดังนั้น จิตจึงมีอำนาจการสั่งการสูง จะสั่งทำอะไรได้หลาย ๆ อย่าง ตามตบะบารมีที่แฝงอยู่ แต่ต้องสั่งผ่าน “เจตนา” ผลก็คือต้องมีกรรมเกิดขึ้น

พละห้ารวมกับเจตนาแรงกล้า นำไปทำอิทธิฤทธิ์ได้ เรียกว่า โลกียอภิัญญา

แต่ถ้าสลบขั้วของสติอินทรี ให้มาเป็นหัวหน้ากลุ่ม ดึงปัญญินทรีมาเป็นคู่คิด ตรงนี้จะเปลี่ยนรูปแบบการทำงานของสติทันที จะกลายเป็นโพชฌงค์เจ็ด ปัญญาธรรมที่มีจะทำให้ผู้นั้นรู้จักการวางเจตนา ปล่อยวางพันธทำให้เป็นไปตามกระบวนการปัจจุสมุปบาทที่ไร้อำนาจกำกับและสั่งการ โพชฌงค์เจ็ด จะมีกำลังสูงแค่นี้ ขึ้นอยู่กับการวางเจตนา ว่าปล่อยวางเจตนา ได้แค่ไหน

ด้วยเหตุนี้ สติสัมโพชฌงค์ ก็คือสติโพธิรูปแบบหนึ่ง และมีอำนาจปราบนิรวรณธรรมได้ด้วย นับว่าสติสัมโพชฌงค์ คือ กุศลธรรมล้วน ๆ

อานิสงส์ของสติสัมโพชฌงค์ที่เลิศคือ จะช่วยทำให้จิตเข้าถึงวิมุตติได้บางครั้ง เรียกว่า วิกขัมภนนิพพาน ผู้ใดได้สัมผัสการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิงด้วยระยะเวลาสั้น ๆ เป็นวินาที ก็เพียงพอที่จะขัดเกลากิเลส เพียงพอแล้วที่จะคร่ำคร่าต่อนิพพานอย่างแท้จริง และการมุ่งหน้าสู่ความดับทุกข์ จะมีเข็มทิศชี้ทางได้อย่างถูกต้อง

การอุปมาสตินทรีย์กับชนิดของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า

เนื่องจาก สติเป็นองค์ธรรมอีกข้อหนึ่งของอินทรีย์ห้า จึงจะขออุปมาว่า คล้ายคลึงกับคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าในลักษณะของแสงฟลูออเรสเซนซ์ หรือภาษาชาวบ้าน เรียกว่า แสงนีออน

ตามทฤษฎีคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า อิเล็กตรอนของสารประกอบบางชนิด เมื่อถูกกระตุ้น จะกระโดดไปที่พลังงานระดับแรกโดยพร้อมเพรียงกัน แล้วกระโดดกลับคืนสู่ระดับปกติ คายพลังงานออกมาในรูปของแสงฟลูออเรสเซนซ์

ปรากฏการณ์เกิดแสงสีขาของฟลูออเรสเซนซ์ พบในธรรมชาติ เช่น จากตัวหิ่งห้อย หนอน สัตว์ใต้ทะเลลึก เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ เมื่อความระส่ำระสายไปทั่วสรรพางค์กายอย่างสม่ำเสมอดี การหายใจที่สม่ำเสมอเช่นนี้ จะคายพลังงานแสงออกมา เรียกว่า "โอภาสนิมิต" กล่าวอีกนัยหนึ่ง พลังงานเหล่านี้ คือพลังที่จะหนุนอุปาทานให้เกิดกำลัง แต่เมื่อไม่ถูกใช้ เพราะสติเกิดปัญญา ไม่จมจิตลงในอุปาทานให้เกิดกำลัง พลังงานเสียดทานก็จะไปรวมกัน เกิดเป็นองค์นิมิต เรียกว่า "อวิชชาสีชา"

ตรงนี้ ต้องมีปัญญินทรีย์ให้เพียงพอ ต้องเข้าใจได้ทันทีว่า ความปลอดโปร่งโล่งกายสบายใจ เป็นเพราะพ้นจากอำนาจของนิวรณ์ธรรมชั่วคราว และถ้าเกิดหลงผิดคิดว่าโอภาสนิมิตเป็นปัจจัยของความโปร่งใจ ย้อนจิตจมลงไปนิมิต ก็เลิกได้ช่องทางคราวนี้จิตจะสร้างมายาอย่างไร ก็เห็นชัดว่าเป็นเรื่องจริง การคมชัดของมโนภาพที่เกิดจากจิตจมลงในอวิชชาสีชา จึงเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นอย่างรุนแรง เพราะมโนภาพที่เกิดแจ่มสว่าง

ยิ่งกว่าการเห็นด้วยตาเนื้อเสียอีก และถ้าหลงเข้าไปเชื่อเรื่องมายา
 ชั้นห้าแล้ว ลำดับต่อไป ก็จะสร้างนิยายแบบกำลังภายในที่ชมจาก
 หน้าจอทีวีได้โดยง่าย จิตจะจมลงในอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ การหลุดพ้น
 จากความทุกข์ก็จะหลุดลอยไปอย่างน่าเสียดาย

แต่ถ้าอำนาจของปัญญาหรือเพียงพอ มีปกติไม่หลงคิดว่า
 ชั้นห้าเป็นตัวตนของตนอยู่เสมอ ก็จะเป็นโอกาสที่จะพบการควบคุม
 โดยอัตโนมัติของสติที่คุมสติด้วยตนเอง

จะแจ้งประจักษ์ว่า ไม่ต้องเกร็ง ต้องเพ่ง สติก็จะเกิดได้อยู่
 ตามธรรมชาติ ความปล่อยวางจากการทำภาวนาจะเกิดในขณะจิต
 นั้น เรียกว่า “เกิดภาวะจิตว่าง”

รู้แจ้งประจักษ์ว่า ผัสสะ คือ การรับรู้กระทบของกายที่มีอยู่
 ตามธรรมชาติ เป็นการรู้เกิด รู้ดับ โดยธรรมชาติแห่งการรู้ จะ
 เป็นรู้สึกกาย รู้สึกรส รู้สึกเสียง รู้สึกกลม รู้สึกเห็น จะเป็นการรู้ธาตุ
 แห่งการเกิดดับเหมือนกันหมด ดูจรรวกับการดับของพลุไฟ ฉันทไฉน
 ก็ฉันทนั้น

การแจ้งประจักษ์นี้ เป็นคุณประโยชน์ยิ่ง ต่อไปจะกำหนด
 จิตที่ปัจจุบันธรรมของธาตุ ปัจจุบันอารมณ์ให้แยกจากกันโดย
 เด็ดขาด และสามารถคุมอารมณ์ให้อยู่ในอาณัติได้โดยง่าย หยั่งรู้ชัด
 ว่า **อารมณ์คือมโนภาพแห่งความไม่มีอยู่จริง เป็นของปลอม** ดู
 เดียวกับรู้ว่า ละครทีวีเป็นของปลอม ไม่มีคนจริง ๆ อยู่ต่อหน้าเรา
 ฉันทไฉน ก็ฉันทนั้น

อริยสัจเหลี่ยมที่หก

โดยนัยตาม “วิมุตติมรรค” อริยสัจเหลี่ยมที่หก ประกอบด้วยองค์ธรรมหกชนิด ดังต่อไปนี้

ผัสสะหก เป็น ทุกข์

กลุ่มของตัณหาหก คือ สมุทัย

การกำจัดกลุ่มของตัณหาหก คือ นิโรธ

ธาตุที่พึงสลัดออกจากทุกข์หก คือ มรรค

ผัสสะหก คือ ทุกข์

โดยอรรถลักษณะ ผัสสะหก หรือ สัมผัสหก คือ การรับกระทบที่ประชุมรวมกันของอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และ วิญญาณ ประกอบด้วย กลุ่มของกระบวนการ คือ

๑. จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา คือ ตา + รูป = จักขุ
วิญญาณ)

๒. โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู คือ หู + เสียง = โสต
วิญญาณ)

๓. ฆานสัมผัส (ความกระทบทางจมูกคือ จมูก + กลิ่น =
ฆานวิญญาณ)

๔. ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น + รส =
ชิวหาวิญญาณ)

๕. กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย คือ กาย + ไขวญ-
ฐัพพะ = กายวิญญาณ)

๖. มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ คือ ใจ + ัมมารมณฺ =
มโนวิญญาณ)

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม อริยสังเหลี่ยมที่หก **มุ่งเน้นกลไก
ของเหตุ (วิญญาณกับกรรมวิบาก) รวมกับปัจจัย แล้วสร้างความ
รู้สึกที่รู้ได้ในกลุ่มรับรู้ที่เล็กที่สุด เรียกว่า ผัสสะ** ความจริงมีอยู่ว่า
ชีวิตของคนเราถูกต่อเนื่องความมีชีวิต ก็ด้วยการต่อเนื่องของผัสสะ
นั่นเอง ตราบใดที่ปัจจัยมากระทบกายผ่านหกทวารแล้วยังรู้ได้
แสดงว่าความปกติของชีวิตจะยังคงอยู่ได้ ถ้าหากขาดไปแค่ทวารใด
ทวารหนึ่ง ความผิดปกติจากปกติจะเกิดขึ้น ไปในทางที่ปรารถนาหรือไม่
นำปรารถนาได้ทั้งสองประการ

โดยภาษาธรรม ผัสสะหกมีอาการไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา
ตามธรรมดาของสังขตธรรมทั้งหลาย อาศัยเหตุปัจจัยรวมกันในรูป
ของปฏิวจสมุปบาท เกิดขึ้นแล้วดับลง สร้างผลกรรมเกิดขึ้น

**โดยกฎแห่งธรรมชาติธรรมดา สัตว์ทุกชนิดต้องการเสพ
ผัสสะ** โลกจึงเต็มล้นไปด้วยผัสสะทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าจะบนสัตว์
บนดิน ใต้ดิน ใต้น้ำ หรือในอากาศก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่ง **โลกมี
เพราะมีผัสสะ**นั่นเอง

สัตว์ส่วนมากรู้จักผัสสะในแง่ของความสุข (ความชอบ) หรือ
ผลที่จะทำให้เกิดความสุข แต่ไม่รู้เหตุต้นตอของการเกิด ว่ามาจาก
ความทุกข์ ทำให้มีความเกิด และความมวนเวียนของความทุกข์
ทุกชนิด ผัสสะเป็นจุดตั้งต้นของการก่อกรรมและปัญหาชีวิตทั้งหลาย
สำหรับบุคคลที่ไม่รู้ธรรมชาติของมัน

ความแตกต่างของผัสสะเนื่องด้วยเหตุและปัจจัย

คนเราส่วนมากรับรู้ผัสสะจากเหตุและปัจจัยรวมกัน แต่มิได้สังเกตว่า ทุกคนมีความสามารถที่จะจำแนกเหตุและปัจจัยออกจากกันได้ เมื่อรับรู้สัมผัสในขณะหนึ่ง ๆ

ยกตัวอย่าง เมื่อมองเห็นรูปหรือสรรพสิ่งหนึ่ง มโนภาพจะถูกสร้างขึ้นที่ บอกได้ทันควัน คือรูปอะไร หรือสรรพสิ่งอะไร เมื่อได้ยินเสียงหนึ่ง ก็จะสามารถจำแนกได้ทันควัน เสียงนก เสียงรถยนต์ เป็นต้น เมื่อดมกลิ่นก็บอกทันที กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น เมื่อชิมรสก็บอก เบี้ยว เค็ม หวาน เมื่อให้บอกสัมผัสของรูปก็กล่าว แข็ง หนัก เบา นุ่ม ได้ทันที

โดยทั่วไป คนจะบอกเหตุแห่งสัมผัสตรงกัน เช่น มะนาวรสเปรี้ยว จะกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า เปรี้ยวตรงกันหมด แนวโน้มที่จะสับสนเกี่ยวกับเหตุของผัสสะมีน้อย ผู้นั้นต้องเป็นผู้ที่ผิดปกติจากสามัญชนทั่วไป

คราวนี้ถ้ามถึง “ปัจจัย” ที่สร้างผัสสะความแตกต่างจะเกิดขึ้น เช่นให้ชิมน้ำดื่ม พูดตรงกันว่า รสเปรี้ยว ถ้ามว่า รสเปรี้ยวมาจากอะไรก็จะพบความแตกต่างของปัจจัยหลากหลายไป ตามประสบการณ์ของผู้ตอบ (เพราะไม่มีต้นตอเหลือให้เห็นแหล่งของความเปรี้ยว)

ปัจจัยจึงผูกโยงกับประสบการณ์ของผู้ตอบ ว่าเก็บข้อมูลสิ่งใดไว้มากน้อย กว้างขวาง ลึกซึ้ง มีสาระไร้สาระขนาดใด ปัจจัยที่กระทบกับจิตของคน เกิดเป็นผัสสะแล้ว แม้เหตุจะตรงกันแต่ มโนภาพจะแตกต่างกันไป สุดจะพรรณนา

ยกตัวอย่างให้ใกล้ตัวขึ้นอีกนิดหนึ่ง

การสอนของครู มีเจตนาอย่างเดียว ต้องการให้ทุกคนรู้สิ่งที่ตนเองรู้ สารที่สอนไปแต่ละชั่วโมง นักเรียนที่รับรู้สารนั้นจะไม่ตรงกันเลย บางที่ไม่ตั้งใจผู้สอนด้วย จึงต้องมีการตรวจสอบและวางแผนต์การรับรู้ไว้ต่าง ๆ นานา ส่วนมากที่จะรู้ตรงกัน คือ นิยาม เพราะครูก็ลอกจากหนังสือมาทอดหนึ่ง นักเรียนก็ท่องตาม เรียกว่ารู้ตรงกันเพราะมีเหตุเดียว

การวัดระดับความรู้จากเหตุอันเดียว คือ จำได้ท่องได้ตรงกัน เรียกว่า ปัญญานกแก้วนกขุนทอง เพราะขาดความคิดสร้างสรรค์ที่จะหยั่งรู้ว่า ความรู้เหล่านั้นนำไปประยุกต์ได้อย่างไร อยู่ตรงใดในธรรมชาติรอบตัว สร้างมาได้อย่างไร วิเคราะห์ได้อย่างไรว่ามีความจริงแฝงอยู่แค่ไหนเพราะตำราอาจเขียนจากการเข้าใจผิดของผู้เขียนก็ได้

ปัญญานกแก้วนกขุนทอง จะทำให้คนตอบสนองต่อความรู้ด้วยทำนอง จำมาจากเหตุเดียวกัน และการใช้ความรู้นั้น ก็จะอยู่ในข่ายรู้ตามกัน จำตามกันสืบ ๆ มา ไม่มีใครประกันว่า ความรู้เหล่านั้นเป็นจริง

มนุษย์แต่ละคนมีกรรมวิบากต่างกัน การรับกระทบต่อปัจจัยหนึ่ง ๆ จะรู้ตรงกันถ้าเป็นเหตุเดียวที่ผ่านประสาททั้งห้า แต่ถ้าผ่านอัมมมารมณเเมื่อใด ความแตกต่างจะเกิดขึ้นเป็นอัตโนมัติ เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ที่จะสร้างความวิจิตรของอัมมมารมณเได้แตกต่างกัน สุดจะพรรณนา

ยกตัวอย่างให้ขมแกงเผ็ดไก่ แล้วถามความเห็นจากคนกลุ่มหนึ่งว่า รู้ได้อย่างไรว่าเป็นแกงเผ็ดไก่ คำตอบจะตรงกันว่า มีรสเผ็ด มีกะทิ มีไก่

ถามว่า อร่อยไหม ที่ชิมไปนะ

ตรงนี้ คำตอบจะแยกได้ ๓ กลุ่มย่อย พวกที่หนึ่งชอบ พวกที่สองไม่ชอบ พวกที่สามก็พอใช้ได้ (เฉย ๆ)

ลองถามใหม่ “บอกเหตุผลว่าทำไมชอบหรือทำไมไม่ชอบ ทำไมจึงตัดสินใจแค่นี้พอใช้ได้”

คำตอบที่ได้ จะมีความวิจิตรพิสดารแตกต่างกัน ตัวอย่าง พวกชอบ อาจตอบว่า

- ที่ชอบ :- ก็เพราะกินแล้วแก้หิวได้
- ที่ชอบ :- เพราะชอบขนมจีน กินกับแกงอะไรก็อร่อย
- ที่ชอบ :- เพราะเขาใส่รสหวาน ชอบแกงที่ออกหวาน ๆ
- ที่ชอบ :- เพราะไม่เผ็ด ไม่ชอบทานรสเผ็ดจัด
- ที่ชอบ :- เพราะใส่หน่อไม้สด

ฯลฯ

พวกไม่ชอบ ก็มีเหตุผลตรงกันข้ามกับพวกที่ชอบ พวกพอรับประทานได้ ก็อาจตอบว่า :-

- ก็มันก็นับเป็นอาหารนะ ไม่บาดเจ็บนับว่าพอใช้ได้
- เหมือนกับแกงเผ็ดทั่วไป ก็เลยเฉย ๆ
- ถ้าแต่งหน้าแกงให้ดูน่ารับประทานกว่านี้ก็จะชอบกว่านี้

ฯลฯ

เนื่องจากปัจจัยในโลกที่ผ่านการรับรู้ของคนมีมาก แต่เหตุที่ทำให้รับรู้ก็จะมีแค่ ๕ เหตุ คือได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัสทางกาย

ปัจจัยที่ล้านชนิด ก็จัดเข้ากลุ่มเหตุดังกล่าวได้ทั้งสิ้น

**แต่เหตุ ๔ ชนิด กลับสร้างความวิจิตรแห่งเหตุผลถ้าคน
ยึดไว้เป็นอารมณ์อย่างนับไม่ถ้วน (อนันต์)**

ไม่ว่าเหตุผลจะวิจิตรโอฬาร ลึกลับ กว้างขวางแค่ไหน เมื่อ
ให้คนตัดสินก็จะลดลงมาเหลือ ๓ อาการทั้งสิ้น คือ ชอบ ไม่ชอบ
เฉย ๆ (ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบ)

แต่คนเราไปยึดเหตุผลของตนว่า “ถูก” คือ “ถูกใจตน”
และใครที่เห็นคล้อยกับตน ก็ถูกอีก ถ้าเหตุผลตรงกันข้ามก็ซัดจะไม่
ชอบ ถ้าเฉย ๆ ก็ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบ ทัศนคติของคนจึงแตกต่างกัน
กันไป มากมายสุดพรรณนา

กติกาสังคมจึงจำเป็น

กติกาสังคมให้เลิศสักปานใด ก็ไม่มีทางจะทำให้สังคม
เกิดสันติภาพได้ ถ้าหากสังคมประกอบด้วยสมาชิกที่มีตนเป็นใหญ่
อยากได้อะไร ก็อ้างเหตุผลขึ้นมาสร้างกติกา และสมยอมกันใน
หมู่พวกไม่ก็คน ทำให้คนอื่น ๆ พลอยได้พลอยเสียอีกนับไม่ถ้วน

กติกาสังคมยิ่งซับซ้อน ความซ่อนเงื่อนจะยิ่งมาก โอกาส
พลาดมีมาก อนาคตเป็นของธรรมดา

แม้ความวิจิตรจะเป็นต้นเหตุสร้างอารยธรรมให้มนุษย์ แต่
ความวิจิตรนั้นควรเป็นต้นเหตุก่อสันติสุขและสันติภาพให้มนุษย์ด้วย
ความวิจิตรจากผัสสะหกจะเป็นทุกข์ ดังอธิบายมา ท่านให้
กำหนดรู้ว่า **โลกอันวิจิตรก็คือ โลกแห่งทุกข์** นั่นเอง

กลุ่มของตัณหาหกคือสมุทัย

โดยอรรถลักษณะ ตัณหาหก คือ ความทะยานอยากหกประการคือ

๑. รูปตัณหา ความอยากได้รูป
๒. สัททตัณหา ความอยากได้เสียง
๓. คันธตัณหา ความอยากได้กลิ่น
๔. รสตัณหา ความอยากได้รส
๕. โภกฺขุตัณหา ความอยากได้โภกฺขุตัณหา
๖. ฐมมตัณหา ความอยากได้ฐมมมารมณ

ถ้าตัณหาไปควบคู่กับอวิชชา จะเกิดดิ้นรนกระเสือกกระสนด้วยอวิชชา และจะนำไปสู่อุปาทานสี่ ตัณหาที่มีสามประเภท คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา แต่ถ้าตัณหาไปควบคู่อวิชชา จะเรียกว่า สังกัปปะ

มีความเข้าใจผิดว่า ถ้าตัณหาหมด คนจะหมดโลก โลกจะหยุดพัฒนา ถอยหลังวิวัฒนาการ นี่คืออวิชชาหลงคิดตามความโง่

แท้จริง ตัณหาหมด คนก็อยู่ด้วยสังกัปปะ โลกยังพัฒนา ทั้งยังนำความร่มเย็นและความสันติสุขมาให้ด้วย

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ความวิจิตรในปัญญาของมนุษย์มีมาในสมัยโบราณ การปลุกสร้างวัด บ้านเรือน ราชวัง ล้วนวิจิตรตระการตา

แต่เหตุใดมนุษย์ยุคโลกาภิวัตน์ จึงขาดความวิจิตรดังกล่าว แต่กลับยอมรับความเป็นสิ่งเดียวกันอย่างน่าประหลาด และเกิดขึ้นในโลกนี้เมื่อสามทศวรรษนี้เอง (สามสิบปีนี้เอง ทำไมถึงเป็นไปได้ถึงปานะนี้)

ตามความเชื่อของมนุษยวิทยา มนุษย์เป็นสัตว์สังคมมีภาษา มีค่านิยม จารีตประเพณีของกลุ่ม พัฒนาและอนุรักษ์ไว้ ผ่านรุ่น นับเป็นหลายร้อยปี หรือพันปี

ภาษารวมทั้งค่านิยมจารีตประเพณี ทำให้มนุษย์มีเอกลักษณ์ แห่งสังคมของตน ก่อให้เกิดความวิจิตรของสังคมมาโดยตลอด

คำถาม มนุษย์ที่ไม่มีบุพกรรมร่วมกัน เช่น มนุษย์ใน ทวีปแอฟริกา อเมริกาใต้ หรือเอเชีย และอื่น ๆ เหตุใดจึงชอบรถยนต์ เหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่มันดูน่ากลัว และน่าอันตรายถึงชีวิตได้

เหตุใดชอบไฟฟ้าเหมือนกัน เหตุใดชอบอยู่ตึกสูง ๆ เหมือนกัน เหตุใดจึงละทิ้งความวิจิตรของเผ่าของตนได้พร้อม ๆ กัน

มีเชื่อว่าแนวโน้มจะชอบ วัตถุสมัยใหม่เหมือนกันเท่านั้น ยังมีแนวโน้มจะชอบ เสี่ยง กลิ่น รส ที่คล้ายกันอีกด้วย เช่น การชอบ ดนตรีจะมีแนวโน้มไปทางรุนแรงยิ่งขึ้นการชอบกีฬาจะคล้ายกันมากขึ้น

ถามว่า “อะไรเป็นเหตุของโลกาภิวัตน์ ?”

คำตอบที่ได้จะวิจิตรพิสดารทันที

ขอให้สังเกตว่า แม้ปรากฏการณ์ที่เป็นจริงจะตรงกันคือ มนุษย์ชอบรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส คล้ายกันแต่ปัจจัยที่ทำให้ ชอบ จะแตกต่างกันเป็นอนันต์ (ต่างกันที่เหตุผล แต่ไม่ต่างที่ ข้อมูลจริง)

มัชฌิมาปฏิปทาของรูปรสกลิ่นเสียงมีหรือไม่มี

- ลองพิจารณาว่า ที่นอนที่คนนอนสบายมีขนาดเท่าไร ม้านั่งขนาดสบาย เครื่องอุปโภคบริโภคทั้งหลาย ถ้าขนาดพอสบาย ๆ จะมีมาตรฐานไม่แตกต่างกันมาก

คนจะไม่ชอบ ที่นอนยักซ์ ม้านั่งยักซ์ หรือตรงกันข้ามก็ไม่ชอบ (ที่นอนจิว ม้านั่งจิว ฯลฯ)

บ้านเล็ก ๆ ช่วยทำให้อบอุ่นดี ดูแลง่าย อยู่บ้านใหญ่คนเดียว ดูอ้างว้าง

นักวิทยาศาสตร์สนใจที่จะศึกษาว่ามีมาตรฐานของความชอบ ไม่ชอบ และเฉย ๆ อยู่ในระบบสัญชาตญาณหรือไม่มี สิ่งที่ค้นพบคือ ทุกชีวิตจะมีมาตรฐานความชอบ ไม่ชอบและการไม่ตอบสนองคือ เฉย ๆ ด้วยกันทั้งสิ้น รวมไปถึงทั้งจุลินทรีย์ตัวเล็ก ๆ ที่มองไม่เห็น ด้วยตาเปล่า

จุลินทรีย์ที่อยู่ในปากมนุษย์จะชอบอยู่ที่ปาก พวกชอบอยู่ที่ลำไส้ก็พวกหนึ่ง ถ้าอยู่ผิดที่มันจะตาย

จุลินทรีย์ในกายของเรา มีหลายชนิด ไม่เคยคิดเปลี่ยนที่อยู่ มันช่วยมนุษย์สร้างอาหารเสริม ตามสถานภาพที่มันจะช่วยได้

พืชและสัตว์ก็เช่นกัน ทุกชีวิตมีมัชฌิมาปฏิปทาของมันด้วยกันทั้งนั้น

มนุษย์มีมัชฌิมาปฏิปทาอยู่หรือไม่

ที่ดินก็ไร่ควรเป็นมัชฌิมาปฏิปทาต่อคนหนึ่งคน บ้านก็หลังรถยนต์ก็คัน แหวนเพชรก็วง เสื้อผ้าก็ชุด ฯลฯ

ทุกคนนึกตอบในใจได้ ไม่ต่างกันมาก แต่ในความเป็นจริง เหตุใดมนุษย์จึงครองตามวัตถุเหล่านั้นต่างกันมาก

- เสื้อผ้าที่ชุด ที่จะทำให้คนสวมใส่ แล้วชีวิตสุขสบาย
- รู้ไหมว่า เสื้อผ้าในตู้บางตัวยังไม่เคยใส่ บางตัวใส่สองครั้ง แล้วทำไมจึงคิดจะไปซื้อเพิ่ม

คำตอบ “ไม่กล้าใส่ เพราะไม่ทันสมัยอีกแล้ว”

ทุกคนรู้ว่า แพ้ชนะเป็นของสุรุ่ยสุร่าย ไม่มีเหตุผลแต่ไม่กล้าฝืน ต้องตามเป็นทาสของแพ้ชนะอยู่ดี

อะไรทำให้คนไม่มีเหตุผล

พระพุทธเจ้าท่านตอบให้แล้ว “ความหลงผิด”

อะไรทำให้คนอยากได้กระเป่าเพิ่ม ที่มีอยู่ก็เกินพอแล้ว

อะไรทำให้คนอยากท่องเที่ยวอีก ทั้ง ๆ ที่เคยไปหลายครั้งแล้ว

อะไรทำให้คนอยากดูกีฬาอีก ทั้ง ๆ ที่เคยดูหลายครั้งแล้ว

อะไรทำให้คนอยากดูละคร ทั้ง ๆ ที่ มันก็ซ้ำเหมือนเดิม

ฯลฯ

คนเราจะรู้ดีรู้ชั่ว รู้เหตุรู้ผล ตอบสิ่งที่ตนทำไม่ถูกต้อง แต่บังคับจิตใจของตนให้ทำสิ่งที่ถูกไม่ได้

เหตุอันเดียว คือ ความเพลิน (นันทิ) ทำให้มนุษย์ต้องตกเป็นทาสของรูปรสกลิ่นเสียงสัมผัส ทั้ง ๆ ที่รู้ว่ามัชฌิมาปฏิบัติมาอยู่ แต่ก็ฝ่าความพอดีออกไปโดยไม่มีเหตุผล

ท่านกล่าวว่า หวังนำเสมอด้วยตัณหาไม่มี **รากเหง้าของตัณหา คือ สมุทัย** ให้กำหนดละ ดังนี้

การกำจัดรากเหง้าของตัณหาหก คือ นิโรธ

ให้มีสติเข้าควบคุมความเพลิน เพื่อให้เป็นฐานของปัญญา ระวังรู้ความจริง ขณะเกี่ยวข้องกับรสสัมผัสนั้น ๆ อยู่

สติ จะไม่ยอมปล่อยให้จิตเป็นทาสของสัมผัส จะทำให้ สัมผัสขณะนั้นก่อผลเป็นปัญญา

สติ จึงเป็นเครื่องแบ่งแยกว่า ผัสสะที่กำลังกระทบจะก่อ ตัณหาหรือก่อปัญญา

ในเด็ก ที่มีกำลังของสติดี แต่ขาดความสำนึกในคุณธรรม กำลังทะยานอยากรู้ไปทุกสิ่ง

เด็กที่ดูที่วี เล่นเกมส์กด ตามความอยากของสัญชาตญาณ โดยไม่มีผู้ใหญ่ที่รู้เท่าทัน คอยชี้แนะ และแนะแนวทางที่จะลับ ปัญญาจากเครื่องมือเหล่านั้น

ในที่สุด สติที่มีพลัง จะกลายเป็นพวกของตัณหาเสียสิ้น

เมื่อตัณหายึดรากเหง้าของมันได้แล้ว มันก็ยิ่งจะแข็งแรง ดุจเดียวกับรากเหง้าของไม้ป่าอันโตเต็มที มันจะเป็นฐานของหนัก ก่อให้อวิชชาเกิดขึ้นมากกว่าปกติ

เครื่องมือทันสมัย ที่น่าจะช่วยเด็กให้ฉลาดขึ้นกลับให้ผล ตรงกันข้าม เด็กจะแสดงออกสองพฤติกรรม ซึมและซ้าลงหรือ ลูกหลง รวดเร็ว เอาแต่ใจตัวมากขึ้น แต่ทั้งสองพฤติกรรมนำไปสู่ ความไร้ ความรับผิดชอบ ความเกียจคร้าน ไม่อยากช่วยตนเอง มีความ อ่อนแอในการควบคุมตนเอง ให้อยู่ในค่านิยมที่ดีของสังคม

การใช้เครื่องโทรคมนาคม พุดคุยไร้สาระเป็นชั่วโมง เป็น นัยบอกถึง ความมากเกินไปแห่งความหลงผิดของคน เป็นนัยบอกว่า

พลังของชีวิตกำลังถูกใช้เพื่อการพูดอย่างไร้แก่นสาร แต่มีได้นำไป
 รองรับการกระทำ อันจะช่วยเพิ่มคุณธรรมของตนเอง สังคมที่ยอม
 รับให้วจีกรรมนำพาไปเป็นใหญ่ จะเป็นสังคมที่สมาชิกจับจด อ่อนแอ
 ไม่ชอบทำงานด้วยมือ ด้วยกำลังกาย (สัมมาอาชีวะ) แต่ชอบทำงานที่
 เป็นช่องได้เปรียบผู้อื่น เช่น เล่นหุ้น ขายของ (หรือเป็นนายหน้า)
 เล่นดนตรี ถ่ายแบบโฆษณา ปลูกระดมตัดหนากงกันและกัน

ดูจเดียวกับวางรากฐานผัสสะของคนในสังคมด้วยกันให้
 โหยหาผัสสาหาร ชนิดที่ทำให้จิตต้องการเมื่อถึงเวลา และผัสสาหาร
 เหล่านั้น ส่วนที่มีรสชาติของความเป็นอบาย เมื่อถึงเวลา จิตจะต้อง
 ดิ่งลงอบาย (เต็นกันสุดฤทธิ์ เคล้าเคลียกันสุดเหวี่ยง ตีมแล้วร้อง
 ตะโกนกันสุด ๆ ฯลฯ) สัตว์นรกในจินตนาการของคณโพราน บัดนี้
 กำลังมาอลาละวาดกันบนผิวโลก ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรพิจารณาให้เห็นจริง

**ความสำนึกได้เท่านั้น ที่จะเป็นต้นบทของการดับทุกข์
 และก็คือต้นบทของการกำจัดรากเหง้าของตัณหาหก คือ นิโรธ**

ยิ่งสำนึกได้มากข้อ มากเรื่องเท่าไร การจะดับทุกข์ และเข้า
 สู่ความปกติสุข ยิ่งมีมากแค่นั้น

ธาตุที่พึงสลัดออกจากทุกภัก คือ มรรค

โดยอรรถลักษณะ ธาตุหกจะประกอบด้วยมหาภูตรูปสี่ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของรูปทุกชนิด รวมกับอากาศธาตุ และวิญญาณธาตุ ดังต่อไปนี้

๑. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน เป็นธาตุที่แผ่สภาวะไปกินเนื้อที่เป็นธาตุหลักที่ตั้งแห่งสหชาติรูป

๒. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ เป็นสภาวะที่เอิบอาบ หรือ ดูดซึมหรือซ่านไป ขยายขนาด ผนึกหรือพูนเข้าด้วยกัน

๓. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ เป็นสภาวะที่ร้อน

๔. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม คือสภาวะที่ทำให้สั่นไหว หรือ เคลื่อนที่

๕. อากาศธาตุ คือ สภาวะว่าง

๖. วิญญาณธาตุ คือ สภาวะที่รู้แจ้งอารมณ์ หรือ เรียกว่า ธาตุรู้ ได้แก่วิญญาณธาตุหก (ที่รับรู้ปัจจัยห้า ก่อให้เกิดสัมผัสหก) มโนธาตุ มโนวิญญาณธาตุ

ขอเน้นตรงวิญญาณธาตุนี้ เพราะมักเกิดความสับสน โดยทั่วไปวิญญาณธาตุหก จะหมายถึง การรู้ผัสสะหก แต่ มโนธาตุ แปลว่า ธาตุรู้ที่รู้ผัสสะหก ครั้นละหลาย ๆ ผัสสะ ดังนั้นต้องการกำลังของปัญญาสูงกว่ารู้ที่ละผัสสะ ในขณะที่มโนวิญญาณธาตุแปลว่า ธาตุรู้ ที่รู้ผัสสะหกทีเดียวพร้อมกันหกผัสสะ จะต้องการปัญญาสูงกว่า ธาตุรู้ที่กล่าวมา จึงจะรู้ผัสสะพร้อมกันหกผัสสะ เมื่อมโนวิญญาณธาตุเป็นเครื่องรู้ของจิต จะสามารถแยกปรากฏการณ์รู้และคิดออกจากกันได้ และถ้ามีกุศลกรรมเป็นฐานของจิต ความรู้และ

ความคิดก็จะถูกแยกการควบคุมเป็นสองฝ่าย “รู้ไม่ใช่คิด คิดไม่ใช่รู้”

โดยภาษาคน คำว่า ธาตุมักจะหมายถึง “element” และมีอะตอมเป็นหน่วยย่อย เมื่อธาตุรวมกันเป็นสารใหม่ เรียกว่า สารประกอบ ถ้าผสมกันเฉย ๆ ยังไม่ถือเป็นสารชนิดใหม่ เรียกว่า สารผสม และก็คิดถึงวิญญานว่าเป็นสภาวะอมตะที่มีอยู่ในร่างกาย ที่เป็นตัวรับรู้ความสุขความทุกข์ ถ้าหากต้องการเข้าถึงสาระของพุทธธรรมจะต้องกันความหมายของภาษาคนที่รู้ยู่ออกไป หรือต้องยอมรับว่า แม้ในภาษาคนก็ยังใช้คำ ๆ เดียว แปลได้หลายความหมาย เช่น “เขา” อาจหมายถึง คนผู้หญิงคนผู้ชาย เขาสัตว์ และภูเขา เป็นต้น

โดยภาษาพุทธธรรม ธาตุจะใช้ในความหมายทั่วไป เรียกสภาวะที่ทรงตัวอยู่ได้ ว่า ธาตุทั้งสิ้น ธาตุของภาษาพุทธธรรมจึงเป็นสภาวะรูปธรรมก็ได้ เช่น คำว่า รูปธาตุ คล้ายกับ element รวมกับ compound รวมกับ mixture ของคำในโลกสากล หรือเป็นนามธรรมก็ได้

การแบ่งธาตุโดยนัยหนึ่ง ของพุทธธรรมจึงอาจแบ่งเป็น ๔ ดังต่อไปนี้

๑. กามธาตุ มีคุณสมบัติให้กามตัณหา
๒. รูปธาตุ มีคุณสมบัติให้ภวตัณหา วิภวตัณหา
๓. อรูปธาตุ มีคุณสมบัติรู้
๔. นิโรธธาตุ มีคุณสมบัติดับรูปและอรูป

เหตุใดความเพลิน (นันทิ) จึงครองใจคน

มีหลาย ๆ ครั้ง que การต่อสู้ระหว่างกิเลสกับโพธิ์ได้เกิดขึ้น ทำให้อาจตั้งข้อสงสัยว่า

อะไรทำให้เกิดความอยาก

อะไรทำให้ควบคุมไม่ให้เกิดความอยากไม่ได้

อะไรทำให้เกิดความเบื่อ ๆ อยาก ๆ

อะไรทำให้วนเวียนแต่ความอยากที่กัดหัวใจคน ถ้าไม่มี ความอยากเสียอย่าง ก็ไม่ต้องดิ้นรนตามแพ้น เสียเงิน เสียเวลา

ถ้าไม่ออกไปเที่ยวโน่นเที่ยวนี้ ก็เก็บเงินได้ ใช้เวลาทำสิ่งที่ ยังค้างค้างอยู่ได้

ถ้าไม่ดิ้นรนไปตามความอยาก ของทั้งหลายคงไม่เต็มตู้ จะทิ้งก็เสียดาย จะใช้ก็ไม่มีโอกาส ต้องเก็บไว้เป็นพยานแห่งความ เคยอยากได้ และต้องเอาให้ได้เท่านั้น

คนจำนวนไม่น้อย สรุปรเอาคือ ๆ ว่า ถ้าเป็นคนก็ต้องอยาก เป็นธรรมดา แล้วก็ทำตามอำนาจใจตนเหมือนเดิม ทุกข์ใจก็คง เหมือนเดิม ลำบากกายก็คงเช่นเดิม

เหมือนกับไม่กล้าหนีทุกข์ เหมือนกับอยากอยู่กับทุกข์ทั้งที่ ปากว่า กำลังทุกข์

อะไรจึงทำให้เกิดพฤติกรรมยอมจำนนเช่นนี้

ท่านให้อธิบายว่า ลักษณะอาการดังกล่าว เพราะจิต ชาติสังขารธรรมเป็นอาหารอย่างรุนแรง

สังขารธรรมจะเป็นอาหารทิพย์ของจิตคน ทำให้เกิดผล
กำลังจิตในการต่อสู้และเผชิญกับอุปสรรคทั้งหลาย ดูจเดียวกับ

นักวิจัย ระหว่างที่กำลังค้นหาความจริงที่อยากรู้ จะทำงานหามรุ่ง
หามค่ำไม่รู้รู้สึกเหน็ดเหนื่อย เพราะหวังความจริงที่จะได้ในการทำงาน
นั่นเอง

ความจริงเป็นไอศภูติพิเศษ ที่ทำให้มนุษย์เบิกบานใจ ความ
จริงช่วยเพิ่มกำลังให้มนุษย์ เปลี่ยนจากคนอ่อนแอเป็นคนเข้มแข็ง
และคนเข้มแข็งย่อมมีอำนาจบังคับใจตนเองได้

คนที่ยอมจำนนต่อกิเลส จะมีลักษณะของความไร้ศักดิ์ศรี
ฝังจมอยู่ในจิต จิตจะขาดความกล้าหาญ ไม่กล้าเผชิญกับสังคม
ดุดเดือดกับคนคุกถูกจองจำด้วยโซ่ตรวน จะรู้สึกไม่อยากพบหน้าผู้
คน ฉันใดก็ฉันนั้น

กามตัณหาเป็นคุกแรกที่ขังคนไว้ ภาวตัณหาและวิภวตัณหา
เป็นคุกที่สองและที่สามตามติดมา

จงพิจารณาไตร่ตรองให้เห็นจริง และแหกคุกทางวิญญาณ
ด้วยตนเองเถิด

การเข้าถึงไภวलयธรรมคือการเข้าถึงองค์มรรค

ใคร ๆ ก็รู้ว่า หน้าจอทีวีคือแสงและเสียง ไม่มีตัวตน
บุคคลจริงจังอะไร สิ่งที้ออกมาจากหน้าจอทีวี คือ นามธรรมทั้งสิ้น

แต่มันก็เป็นนามธรรมที่ไม่ต่างจากรูปธรรมจริง ๆ เพราะ
มันสะกดอารมณ์ของเราให้เพลินกับรายการต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็น ข่าว
สารคดี โฆษณา ละคร เกมโชว์ กีฬา และบันเทิงในลักษณะอื่น

เพราะความที่มีอำนาจมาก ทำให้เราจำอะไร ๆ จากหน้าจอ
ทีวี เช่น เรารู้เหตุบ้านการเมืองแทบจะไม่ต้องไปที่รัฐสภา อยู่หน้าจอ

ทีวีก็รู้ดีแล้ว แทบไม่ต้องไปท่องเทียว มีรายการสารคดีดี ๆ ให้ดู ถึงเวลาก็ไปห้างสรรพสินค้า ไปซื้อของตามโฆษณามาทดลอง นำบทบาทของตัวละครไปพิสูจน์ราวกับเรื่องจริง ชื่นชมนักกีฬาเป็นคนสำคัญยิ่งกว่าญาติผู้ใหญ่ และ ฯลฯ

นี่แสดงว่า เราต้องมีสติอยู่ มิเช่นนั้นจะจดจำเรื่องดังกล่าวได้อย่างไร เพราะสติทำหน้าที่เลือกข้อมูลส่งให้ ضمมรณนั้นเอง อันที่จริงการดูทีวีน่าจะทำให้เราฉลาดขึ้น เป็นทาสทางความคิดของผู้อื่นน้อยลง แต่ทำไมกลับตาลปัตร เรายังติดละคร ติดพระเอก นางเอก ติดข่าว ติดสินค้าโฆษณา ติดไปทุกสิ่งทุกอย่าง ถึงเวลาที่ไร ต้องมาอยู่หน้าจอทีวี ดูจนถูกสาป ต้องมาเพิ่มขนาดของความติด เพิ่มโซ่ตรวนทางวิญญาณให้หนักแน่นยิ่งขึ้น

เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะความเพลินได้ออกคำสั่งให้สติของเราส่งข้อมูลเข้าไปในจิตแบ่งส่งเดช ส่ง ๆ เข้าไปรวมกองไว้ในจิตไม่ต่างจากการโยนขยะลงถังขยะ พุดง่าย ๆ จิตของเรากลายเป็นคลังขยะข้อมูลต่าง ๆ นั่นเอง มีมากก็ล้นจิต อึดอัด ชัดข้อง ต้องเคลื่อนไปด้วยทุกซั้วคราว เช่น มินเพราะดูทีวี ก็เปลี่ยนไปเดินชมสินค้า ชมสินค้าเวียนศีรษะ เปลี่ยนไปรับประทานอาหาร รับประทานอาหารอัมเกิน เปลี่ยนไปดูทีวี วนเวียนอยู่อย่างนี้

จะแก้ไขอย่างไร

ต้องทำข้อมูลให้มีระเบียบเสียก่อน ดูจัดโต๊ะทำงานของข้าราชการบางคน รกชัฏดูจดังขยะด้วยเอกสารข้อมูล วิธีแก้ต้องนำข้อมูลมาใส่แฟ้มเดียวกัน ความรกก็จะหายไป และทำให้จำได้ด้วยว่า ข้อมูลใดอยู่แฟ้มใด เป็นการทบทวนข้อมูลมีประโยชน์ในการนำไปใช้ยิ่งขึ้น

จะทำอย่างไร

ต้องศรัทธาต่อความตรัสรู้ดีของพระศาสดาลัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ท่านกล่าวว่า ธาตุธรรมทุกชนิด (มี ๔ ประเภท) จะเกิดดับจากความว่าง ความเกิดดับของธรรมาธาตุทุกชนิดจะมีระเบียบสม่ำเสมอ เมื่อพร้อมที่จะทำหน้าที่ของธาตุนั้น ๆ (ทั้งกามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ) แต่เมื่อมีหน้าที่เป็นเจ้าเรือน ธาตุต่าง ๆ จะถูกผสมเป็นนามรูปที่เป็นอกุศล เก็บไว้ในจิต อกุศลมีสมบัติคือมีแรงเสียดทานมาก มีมากแล้วเผาผลาญจิตให้ไหม้ไหมว ต้องทำอะไรสักอย่าง เพื่อลดความเผาผลาญดังกล่าว

ในขณะที่ถ้ามีสังกัปะ ธาตุต่าง ๆ จะถูกรวมเป็นนามรูปที่เป็นกุศล เก็บไว้ในจิต กุศลมีสมบัติคือมีแรงเสียดทานน้อย มีมากแล้วทำให้จิตเบาสบาย ไม่ต้องทุกข์มาก มีแต่ความสุขจึงไม่ต้องดิ้นรนออกจากทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา และควรทราบด้วยว่า **มัชฌิมาปฏิปทา มีหน้าที่รักษาชีวิตให้ยืนยาว** ส่วนอกุศลกรรมมีหน้าที่สร้างความทุกข์ในปัจจุบันหนึ่ง สร้างความทุกข์ในอนาคตอีกหนึ่ง และส่งกรรมตัดรอนชีวิตมาให้อีกหนึ่ง

สังกัปะ ก็คือ สติที่ทำงานร่วมกับโพธิ หรือทำงานร่วมกับพุทธบัญญัตินั่นเอง

และให้เชื่อมั่นว่า กุศลย่อมนำความสุข อกุศลย่อมนำความทุกข์ ทั้งปัจจุบันและอนาคต

อุบายวิธีเข้าเพิ่มข้อมูลในจิต

โดยสังขารธรรม จิตจะเกิดดับจากความว่างสู่ความว่างตลอด เวลา เกิดเมื่อรับรู้ผัสสะที่กรรมวิบากส่งมา ดับเมื่อรู้ผลของกรรมวิบากแล้ว จิตมีหน้าที่เก็บข้อมูลทุกชนิดตั้งแต่ผัสสะเล็ก ๆ จนถึงผัสสะที่ถูกแปรรูปเป็นอารมณ์ อารมณ์ถูกแปรรูปเป็นทุกข์ ทุกข์ถูกแปรรูปเป็นเวทนาที่สาหัสเพียงใดก็ตาม จิตจึงเปรียบด้วยซอฟต์แวร์อื่นเป็นอนันต์ ใหญ่ยิ่งและยิ่งใหญ่เกินจินตนาการของเจ้าของจิตเอง ก็เมื่อยิ่งใหญ่แล้วทำไมไม่รู้ล่ะว่าเป็นอย่างไร

ก็เพราะจิตเลือกซอฟต์แวร์ชนิดรับใช้วิชา คือมีวิชา เป็นหัวหน้าคำสั่ง และเปิดกระบวนการปฏิบัติสมบูรณ์ทุกขั้นขึ้น มีกุศลกรรมวิบากเป็นผล มีทุกข์แห่งการเผาผลาญเป็นอาการ

ปฏิบัติสมบูรณ์ทุกขั้นไว้ทุกข์รับใช้วิชาก็ได้ รับใช้สติและพุทธปัญญาก็ได้ แล้วแต่จะเลือก ถ้าเลือกวิชาก็ตามมาด้วย ตัณหาอุปาทาน ได้กุศลกรรมเป็นผล ถ้าเลือกโพธิจิตตามมาด้วย สังข์กับปะ หรืออัมมกาโม ความอยากรู้ความจริง ได้กุศลกรรมเป็นผล ทั้งสองอย่างนี้ใช้ปฏิบัติสมบูรณ์ทุกขั้นเช่นเดียวกัน แต่เป็นทุกข์ที่มีระดับความร้อนแตกต่างกัน ออกุศลกรรมให้ทุกข์ที่เป็นอุบาย แต่กุศลกรรมให้ทุกข์ที่เป็นเทวดา พรหม เป็นต้น

หลักการสร้างคอมพิวเตอร์ที่กลายมาเป็นอุปกรณ์ใกล้ชีวิต มนุษย์ ก็เป็นหลักเดียวกันกับหลักการเก็บข้อมูลของจิตดังกล่าว ถ้านำสารประกอบตกผลึกในความว่าง โมเลกุลของสารประกอบ จะเรียงเป็นระเบียบสามารถจะเติมธาตุที่มีสมบัติของการกระโดดของอิเล็กตรอน ในรูปแบบช่วงพลังงานเดี่ยว (excimer แบบเดียวกับ

แสงนีออน) ดังนั้นอิเล็กทรอนิกส์ที่กระโดดขึ้นและกลับลงมา (เกิดดับ) อย่างสม่ำเสมอและไว้วางใจได้ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมหากาล นำไปปรับเป็นเครื่องมือที่เกี่ยวกับการออกคำสั่งให้เคลื่อนที่อย่างสม่ำเสมอ เช่น นาฬิกา หรือเข็มหน้าปัดเครื่องมือทุกชนิด และในที่สุดก็ดัดแปลงให้มารับคำสั่งทำหน้าที่ต่าง ๆ ตามความต้องการของมนุษย์ เรียกว่า ฮาร์ดแวร์ กระบวนการเช่นนี้ถูกเรียกว่า เซมิคอนดักเตอร์ เนื่องจากแรงเสียดทานยังเกิดขึ้นได้จากการเกิดดับของอิเล็กทรอนิกส์ การเสื่อมสภาพของเซมิคอนดักเตอร์จึงเกิดได้ง่าย ไม่มีทางแก้ไขได้ เพราะเป็นเช่นนั้นเอง

ขณะนี้นักวิทยาศาสตร์ พยายามคิดแท่งซูเปอร์คอนดักเตอร์กำลังหาว่า สารใดที่เมื่อเรียงตัวในความว่างแล้ว ไม่ทำให้เกิดแรงเสียดทานกับอิเล็กทรอนิกส์เลย ขณะนี้ยังค้นไม่พบ ถ้าทำสำเร็จก็จะสร้างยานอวกาศ ขนมนุษย์หนีมลพิษไปอยู่โลกอื่น

นี่คือหลักการของไกวล์ยธรรม ที่ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ชุกอยู่ในพระไตรปิฎก ท่านนำขึ้นมาปิดฝุ่น และอธิบายเป็นภาษาสมัยใหม่ แต่คนส่วนมากอ่านไม่เข้าใจ (และความจริงก็ไม่เข้าใจเรื่องคอมพิวเตอร์ด้วย เพียงแต่อยากใช้เท่านั้นไม่ยอมรับรู้ความจริง)

อย่าลืมว่า ไกวล์ยธรรม เป็นเทศนาธรรม ปรากฏในพุทธธรรมกว่า ๒๕๔๐ ปี และอย่าลืมว่า อิเล็กทรอนิกส์กลายเป็นพระเอกของความเป็นโลกาภิวัตน์ เพราะไฮเซนเบิร์กใช้หลักอนัตตาของพระพุทธศาสนา เพียงแต่นักวิทยาศาสตร์มุ่งเน้น การช่วยมนุษย์ผ่านทางวัตถุ จึงมิได้สนใจว่า **จิตของมนุษย์นี่แหละที่จะช่วยตนเองให้พ้นภัยทุกประการ**

การนำข้อมูลในจิตมาเข้าแฟ้มข้อมูล ก็อาศัยการทำสติในความว่าง ดูเจตียกับการทำเซมิกอนดักเตอร์ และเมื่อสติระลึกรู้อยู่กับการเกิดดับกับความว่าง ผลคือกุศล ด้วยเหตุนี้ ระบบความจำต่าง ๆ จะถูกอำนาจของภวอนัตตลักษณะนำมาเรียงใหม่ ให้เป็นระเบียบ ซึ่งคนที่ทำถูกวิธี จะรู้ว่า เป็นการคลายเครียดอย่างวิเศษ

ผู้เขียนขอแนะนำ ความว่างเทียมให้ลองทำดู **เพราะความว่างนั้นต้องรู้ด้วยปัญญา** ดูดั่งนักวิทยาศาสตร์คิดเซมิกอนดักเตอร์ ต้องใช้ปัญญา และเข้าใจความว่างของธรรมชาติอย่างดี แต่เมื่อกว่าลักษณะของความว่างเป็นตัวอักษร จะทำความมุ่งงให้เพิ่มขึ้น **เพราะเป็นการยากที่คนอิมด้วยอุปาทานขันธ์ จะหลุดจาก มิติและเวลาออกไปสัมผัสความว่างได้** ทั้ง ๆ ที่ความว่างก็มีอยู่ในตนอยู่ทุกขณะจิตนั่นเอง

๑. ตั้งจุดรับความรู้สึกที่กลางท้อง ลมเข้าหรือออกสั้นยาว แค่นี้ ให้รู้ไปจากจุดกำหนดดังกล่าว พยายามให้รู้ตั้งขึ้นเสมอ อย่างกลมกลืนใจลง การทำดั่งนั้น ดูสร้างจุดบ่มลมไว้จุดเดียว ลมก็จะกระจายออกสู่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้รับผัสสะจากภายในได้ชัดขึ้น

๒. ความรู้สึกทุกชนิดเกิดแล้วต้องดับ คราวนี้กำหนดดับลงที่กระจกวิเศษ ดูเดียวกับเราแนบหน้าทีกระจก ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องดับที่กระจก จะทะลุออกนอกกระจกไม่ได้

ตรึงตัวรู้ที่กระจกวิเศษ (เอาปัญญาตั้งไว้ว่า มีกระจกวิเศษอยู่) ไม่ว่าจะอารมณ์ใดจะเกิดขึ้น ย่อมดับไปที่กระจกวิเศษนี้ ไม่มีทางหลุดไปจากกระจกวิเศษได้



ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์อะไร ไม่ต้องเคลื่อนจิตจากกระจกวิเศษ
ทำเช่นนี้เท่านั้น ความเครียดจะคลายตัวลง รู้ได้ด้วยตนเอง

เหตุใดจึงตรึงจิตไว้ที่เดียว ก็เพื่อให้ธาตุที่เกิดเป็นธาตุที่มี
สมบัติคล้ายกัน ดุจเดียวกับเป็นธรรมชาติชนิดเดียว จะเป็นกามธาตุ
หรือรูปธาตุก็ได้ เราไม่ใส่ใจ

การที่ต้องมีกระจกวิเศษ เพื่อเป็นที่เกาะของจิต จิตถ้า
ปราศจากที่เกาะ จะออกไปเสวยอารมณ์ที่มาจากข้อหนึ่ง

ดังนั้นธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็จะถูกกฏแห่งอนัตตาบีบ
บังคับให้บริสุทธิ์ เพราะจิตไม่ไปจับจ้านคอยสั่งการทำโน่นทำนี่ ถูก
ตรึงไว้ที่กระจกวิเศษแล้ว

กล่าวตามหลักของไควล์ยธรรม ถ้าหากเป็นปัญญาธรรม
ตัวแท้ จะรู้ว่าจิตนั้นจะเสพความว่างหรือความวุ่นก็ได้ แล้วแต่
ปัญญาที่มีอยู่ เพราะจิตเป็นนามธรรม และจิตชอบปัญญามากกว่า
การไร้ปัญญา ชอบกุศลมากกว่าอกุศล **ถ้าจิตไม่ถูกเหนี่ยวเอาไว้ด้วย
ความโง่ ธรรมชาติของจิตเอง จะเป็นพุทธจิตทันที นี่เป็นสัจธรรม**

ความว่างนั้นคอยช่วยดับทุกข์ให้จิตอยู่แล้วตามธรรมชาติ
ซึ่งบางคนพลิกจิตโดยบังเอิญ ความทุกข์จะคลายทันที ก็หลงคิดว่ามี
สิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยช่วย แท้จริงเป็นอำนาจแห่งพุทธจิตภายในตนจะ
เรียกว่า ศักดิ์สิทธิ์ก็คือ **ไควล์ยธรรม ธรรมแห่งความว่างนี่แหละ
ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด** ขนาดนักวิทยาศาสตร์รู้จักความว่างของธาตุ ยังเปลี่ยน
คนทั้งโลกให้หันมาเชื่อเดิมนั้นไปโลกาภิวัตน์กันทั้งโลก

**เซนทั้งหลาย ใช้หลักของไควล์ยธรรม เข้าถึงพุทธธรรม
โดยฉับพลัน** คนที่ทำไม่ได้ ก็คิดว่าเพ้อไป แต่ถ้าใครที่ได้เซนโดย
บังเอิญ จะร้องไห้เสียใจในความโง่ของตน เพราะการเข้าถึงความ



ว่างหรือพระนิพพาน ง่ายกว่าการพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ ท่านพุทธทาสภิกขุ จึงกล่าวว่า “นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้” ผู้มีศรัทธาไม่ควรเพิกเฉยต่อโอกาสนี้ ขอให้เข้าใจว่า ระบบควบคุมอารมณ์ของจิตมีสองระบบ ดังต่อไปนี้

๑. ผัสสะส่งผ่านธัมมารมณฺ์ มีผลให้กุศลและอกุศลได้ทั้งคู่แล้วแต่ว่า เป็นสติโพธิหรือสติกิเลส เกิดจากอำนาจของทำดีมามากหรือทำชั่วมามาก

๒. ผัสสะควบคุมผัสสะเอง ตรงกับภาษาอังกฤษเรียกว่า Autoregulation ระบบออโตเรกูลേഷัน จะมีอำนาจเหนือกว่าระบบอื่น ๆ อิทธิพลของมันจะ เหนือกว่าปฏิกิริยาอื่น ๆ ทั้งหมด ระบบนี้ให้กุศลอย่างเดียว เรียกว่า ระบบไกวล์ยธรรม

ผัสสะของมนุษย์นั้นมีระบบควบคุมอัตโนมัติอยู่แล้ว แต่มนุษย์ไม่สนใจ เวลาทำสมาธิก็พยายามเพ่ง เกร็ง จึงเป็นการควบคุมจิตให้อยู่ใต้อิทธิพลของธัมมารมณฺ์ (อุปาทานขันธ) เด็กที่ยังรับอุปาทานขันธน้อยกว่าผู้ใหญ่ ระบบควบคุมกำลังสติโดยอัตโนมัติของผัสสะยังดีมาก ยังไม่ถูกความเชื่อของผู้ใหญ่กรอกหูให้หลงผิดจิตของเด็ก ๆ จึงกอบปรัดด้วยกุศลมาก

เด็ก ๆ จึงตกเครื่องบิน ตกน้ำ ไม่ค่อยตาย เพราะระบบกุศลแบบอัตโนมัติเค้าไว้ แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่ มีแต่ตัวตนของตน มีมานะทิฎฐิสูง ตกเครื่องบิน ตกน้ำ มีหวังตายอย่างเดียว เพราะมีอกุศลวิบากสูง อกุศลวิบากย่อมนำวิบัตินานาชนิดมาให้

ถ้าไม่เชื่อก็ไม่เป็นไรแต่น่าจะพิสูจน์ดูเพราะไม่ต้องลงทุนอะไร ถ้าทำได้ก็จะได้พลิกชีวิตตนเองให้เป็นกุศลแบบง่าย ๆ ไม่ต้องไปขออ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไหนเพราะภายในจิตของเรา มีสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์

สูงที่สุดอยู่แล้วทุกคนและเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ค้นพบทุก ๆ ขณะจิต
วันหนึ่ง ๆ โอกาสที่เราจะพบกุศลล้วน ๆ มีอยู่มหาศาล แต่ทำไมเรา
จึงไปแบกอกุศลทำให้เกิดทุกข์ ถ้าเมื่อใดเห็นความจริงนี้ด้วยตนเอง
ที่เขาพูดว่า อวิชชาคือความโง่ ยังไม่สะใจ น่าจะพูดว่า บรรมโง่ จึง
จะใกล้เคียงกับความรู้สึกในขณะนั้น เมื่อได้พบไภวฉลยธรรมจะโดย
บังเอิญ หรือโดยศรัทธา หรือโดยองค์ธรรมใดพาไปก็ตาม

ทั้งหมดนี้แหละ เรียกว่า **ธาตุที่พึงสลัดออกจากทุกข์หก**
คือ มรรค ท่านกล่าวว่า ควรเจริญให้มาก

อริยสังขเลียมที่เจ็ด

โดยนัยตาม “วิมุติมรรค” อริยสังขเลียมที่เจ็ด ประกอบด้วยองค์ธรรมเจ็ดชนิด ดังต่อไปนี้

ที่ตั้งของวิญญาณเจ็ด (วิญญาณฐิติ)	เป็น	ทุกข์
อนุสัยที่นอนเนื่องอยู่ภายในเจ็ด	คือ	สมุทัย
การกำจัดอนุสัยที่นอนเนื่องอยู่ภายในเจ็ด	คือ	นิโรธ
โพชฌงค์เจ็ด	คือ	มรรค

ที่ตั้งของวิญญาณเจ็ดคือทุกข์

โดยอรรถลักษณะ วิญญาณฐิติเจ็ด หมายถึง สัตว์เจ็ดจำพวก คือ

๑. สัตว์ที่มีกายต่าง สัญญาต่าง เช่น มนุษย์ เทพบางเหล่า เปรตบางเหล่า
๒. สัตว์ที่มีกายต่าง สัญญาเดียว เช่น เทพพวกพรหม
๓. สัตว์ที่มีกายอย่างเดียว สัญญาต่าง เช่น เทพอภัสสระ
๔. สัตว์ที่มีกายอย่างเดียว สัญญาอย่างเดียว เช่น เทพสุภกิณหะ
๕. สัตว์ที่เข้าถึงอากาศอันญายตนะ เช่น อรูปพรหม
๖. สัตว์ที่เข้าถึงวิญญาณัญญายตนะ
๗. สัตว์ที่เข้าถึง อากิญจัญญายตนะ

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม อริยสังเหลี่ยมที่เจ็ด มุ่งเน้นความ
ทุกข์ของสัตว์ ที่มีลักษณะของฐานที่ตั้งอารมณ์เจ็ดประการ อริยสัง
 เหลี่ยมที่หก ที่มุ่งเน้นผัสสะที่เป็นต้นบทของอารมณ์ แต่อริยสัง
 เหลี่ยมที่เจ็ดมุ่งเน้นที่ตัวอารมณ์คือ เป็น **อุปาทานขั้นที่แสดงคุณสมบัติของจิตสัตว์**

เมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับมนุษย์ ก็จะทำให้เห็นว่า ขณะที่เผชิญ
 หน้าที่เหตุการณ์หรือสถานการณ์ มนุษย์จะมีท่าทีตอบสนองต่อ
 เหตุการณ์หรือสถานการณ์เหล่านั้น ด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตน และ
 การแสดงออกของพฤติกรรมนี้ จะเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อ
 เหตุการณ์และปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไป คล้ายเป็นทัศนคติ หรือทัศน
 วิสัยทั่ว ๆ ไป ของคนแต่ละคน คล้ายกับคำว่า Attitude นั้นเอง
 จะยกตัวอย่าง ทัศนวิสัยเหล่านั้น ดังต่อไปนี้

๑. สัตว์ที่มีกายต่าง และสัญญาต่าง ได้แก่ **ทัศนะแห่ง
 อนุรักษนิยมต่าง ๆ** อนุรักษวิสัยนี้ อาจอยู่กับมนุษย์ที่มีสัญชาติอะไร
 ก็ได้ อยู่ในถิ่นฐาน ประเทศ ทวีปอะไรก็ได้

มนุษย์ที่มีสัญชาติต่างกัน อยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างกัน เขาย่อมมีกายต่างกัน เช่น คนเอเชียมีรูปร่างลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่ง คนยุโรป คนอัฟริกัน คนเผ่าต่าง ๆ ในมหาสมุทรต่าง ๆ ย่อมมีรูปร่างลักษณะเฉพาะกลุ่ม และแตกต่างกัน ระหว่างเผ่าพันธุ์ใหญ่ ๆ แต่ถึงกระนั้น ทัศนวิสัยชอบอนุรักษจารีต ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และอื่น ๆ ก็ยังมีเหมือนกัน

เช่น มนุษย์เผ่ากินคน ก็ย่อมอนุรักษการสะสมหัวคน มนุษย์ที่ถือผีอนุรักษการไหว้ผี ถือเจ้าไหว้เจ้า ถือบรรพบุรุษไว้ บรรพบุรุษ เขาแต่ละคนต่างมีนิสัยอนุรักษคล้ายกันดังนี้

ชนเผ่าชาวเขาของไทย มีเครื่องแต่งกายประจำเผ่าเมื่อเขา
เข้าเมือง จะแต่งชุดคนเมือง เพราะมิเช่นนั้นจะถูกดูหมิ่น ความ
เจริญจึงทำให้เขาทุกข์ เพราะเมื่อเขากลับเผ่า จะสลัดเสื้อผ้าของคน
เมืองกลับไปนุ่งห่มตามแบบฉบับเดิม รู้สึกอบอุ่นใจดี เช่นเดียวกับ
ภาษาถิ่น ภาษาแม่ ใครไปเมืองนอก ไม่ได้พูดภาษาไทยนาน ๆ พบ
คนไทยโดยบังเอิญ ดีใจตรงไปทักทายด้วยความสนิทสนม

๒. สัตว์ที่มีกายต่าง สัญญาเดียว ได้แก่พวก **โลกาภิวัตน์**
นิยมทั้งหลาย แม้จะอยู่ต่างกันคนละประเทศ คนละทวีป ไม่รู้จักกัน
เลยแต่กลับมีรสนิยมชอบระบบโทรคมนาคมที่ทันสมัย ชอบรถยนต์
ชอบขึ้นเครื่องบิน ชอบอยู่อาคารสูง ๆ ชอบซื้อของในร้านสรรพสินค้า
ซูเปอร์มาร์เกต ชอบฝากเงินในธนาคาร ชอบศิลปะเต้นรำที่รุนแรง
ชอบกีฬาโอลิมปิก เหล่านี้เป็นต้น

สิ่งที่เขาชอบนั้นแหละคือ สิ่งที่เขาทุกข์

๓. สัตว์ที่มีกายอย่างเดียว สัญญาต่าง เช่น **พวกบูชา**
อุดมการณ์เป็นสรณะ ตัวอย่าง คนประเทศเดียวกัน แต่เข้าคนละ
พรรคการเมือง เข้าเป็นสมาชิกสมาคมต่างสมาคม เข้าเป็นพวกลัทธิ
ต่างลัทธิ แม้แต่คนในครอบครัวเดียวกัน ก็อาจอนุโลมว่ามีกายเดียว
ถ้าเผชิญชอบพรรคการเมืองคนละพรรค เวลาหาเสียงเลือกตั้ง พ่อ
กับลูกจะทะเลาะกันตาย สามีภรรยาแยกกันไปลงคะแนนเสียง และ
มีกติกากำหนดพฤติกรรมบนโต๊ะอาหาร เพราะอาหารจะเสียรส ดังนั้น
ความทุกข์ของเขา เกิดจากความยึดถือในอุดมการณ์ของเขา

๔. สัตว์ที่มีกายอย่างเดียว สัญญาอย่างเดียว ได้แก่ **ผู้ยึด**
ศักดิ์ศรีเป็นสรณะ ตัวอย่าง เป็นนักเรียนช่างเทคนิคเหมือนกัน
แต่งกายคล้ายกัน เรียนวิชาชีพลำบากกัน หลักสูตรคล้ายกัน แต่

กลับยกพวกตีกันประจำ ตีกันแทงกันทั้งที่ไม่รู้จักกันมาก่อน ไม่เคยมีเรื่องบาดหมางใจกันเลย แต่เพราะรักศักดิ์ศรีที่เพื่อนของตนคนหนึ่งจากวิทยาลัยหนึ่ง ถูกอีกวิทยาลัยหนึ่งทำร้าย เท่านั้นเองเป็นเหตุให้ต่างคนต่างสร้างทุกข์ให้กันและกันทำเอาผู้ปกครองเดือดร้อนไปตามกัน

ความทุกข์ของเขา เกิดจากการยึดศักดิ์ศรีของเขานั้นเอง

๕. ลัทธิที่เข้าอากาศ้านญายตนะ ได้แก่ **พวกที่ถือเอาตนเองเป็นใหญ่** มีปกติแสดงว่าตนไม่เชื่ออะไร แสดงว่าตนไม่มีศาสนา ลงในช่องศาสนาว่า “ไม่มีศาสนา” กลุ่มพิเศษลักษณะนี้เป็นเหมือนกับคนตะวันตก เพราะเกิดความสับสนว่า จะเชื่อคำภีร์ไบเบิล ที่กล่าวว่าพระเจ้าสร้างมนุษย์และโลก หรือจะเชื่อทฤษฎีของชาร์ล ดาร์วิน ที่กล่าวว่ามนุษย์เกิดมาจาก ระบบวิวัฒนาการของการกำเนิดชีวิตสืบต่อกัน หรือคนไทยผู้สับสนเรื่อง “กฎแห่งกรรม” เพราะได้รับการรอกหูเรื่องกรรมเก่า แต่การอบรมเลี้ยงดูแบบตะวันตก ไม่ช่วยทำให้ใครยอมจำนนความเชื่อเดิมง่าย ๆ อีกทั้งกามวัตถุก็ถูกผลิตมากเกิดความสับสนวุ่นวาย เกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งความดีความชั่วปนเปื้อนกับอำนาจการครอบครองกามวัตถุ จึงมักจะพูดว่า “ไม่มีศาสนา ไม่ทำบุญ ไม่ทำทาน” ถ้ามว่า แล้วทำไมยังใส่ศาสนาพุทธอยู่ในอัตประวัติ คำตอบคือพ่อแม่ใส่ไว้ให้

๖. ลัทธิที่เข้าถึงวิญญานญายตนะ พวกถือว่า **วิญญานเป็นอมตะหรือไม่ตาย** หรือพวกเชื่อ **กรรมเก่านิยม** เป็นมากในคนอินเดีย และก็มีอยู่ในหมู่คนไทยด้วย เช่นถือว่าตนเกิดในวรรณะจัณฑาล ต้อยต่ำไปทุกอย่าง แต่ก็ทนใช้ชีวิตอยู่อย่างนั้น ไม่ยอมลุกขึ้นมาเรียกร้องขอลิทธิให้กับตนเอง กลับกล่าวว่า ทำอย่างนั้นแล้วยิ่งบาป เคยนอนริมฟุตบาท ก็นอนอยู่อย่างนั้น หนาวตาย

ร้อนตายก็มี คนที่อยู่ก็ไม่เห็นแปลก มีอยู่ด้วยกันตามฟุตบอลต่อไป
 ผู้หญิงบางคน ถูกสามีล้างผลาญ ตบตีจะเอาทรัพย์ไปเล่น
 การพนันหรือกินเหล้าเป็นประจำ ไม่ทราบว่ามันได้อย่างไร จนคน
 คิดว่า เธอคงเป็นชาติสิม ทั้ ๆ ที่ถ้าเข้าไปใกล้ จะเห็นว่าไม่ใช่เลย
 เป็นคนธรรมดาที่แหละ แต่ยึดถือ การใช้กรรมเก่าเป็นสรณะ เลย
 ทนสามีใจบาปอยู่ได้

๗. สัตว์ที่เข้าถึงอากิญจัญญายตนะ ได้แก่ พวกที่ถือว่า
 ทุกสิ่งไม่มีเหตุผล สิ่งใดจะเกิดก็เกิด ไม่ใช่เพราะมีเหตุปัจจัย
 ไม่ใช่เพราะผลกรรม ไม่เชื่อเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว น้ำท่วม
 แผ่นดินไหว จลาจล อุบัติเหตุก็ถือว่าเป็นธรรมดา มันบังเอิญเช่น
 นั้นเอง ใครทำดีก็ไม่คิดว่าจะอนุโมทนา คิดว่ามันแค่โอกาสนั้นเป็น
 อย่างนั้นเอง พุดง่าย ๆ ไม่เชื่อเหตุ ไม่เชื่อผล ไม่เชื่อกรรม มีปกติ
 เป็นคนแล้งน้ำใจตลอดเวลา

ดั่งสังเขปมานี้ จะเห็นว่า เหตุการณ์ สถานการณ์ จึงจะ
 ทำให้มนุษย์เสพอารมณ์เช่นนั้น ๆ ถ้าปราศจากเหตุการณ์หรือ
 สถานการณ์ประจวบเหมาะ ลักษณะพิเศษเหล่านี้ก็ถูกซ่อนเอาไว้
 ท่านให้กำหนดรู้ ที่ตั้งของวิญญานลลิตีเจ็ดเป็นทุกข์ดังนี้

อนุสัยที่นอนเนื่องอยู่ภายในเจ็ดเป็นสมุหทัย

โดยอรรถลักษณะ อนุสัยเป็นสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ในจิต แม้ใจเจ้าของเองยังไม่รู้สึก แต่เมื่อมันผุดออกมาทำหน้าที่ เพราะเหตุปัจจัยเหมาะสม มันจะบีบคั้นจิตเจ้าของให้เกิดการเผาผลาญ ทนอยู่ในอาการปกติดั้งเดิมไม่ไหว ต้องเปลี่ยนพฤติกรรม ไปตามอำนาจของอนุสัยชนิดนั้น ๆ

โดยพยัญชนะ อนุสัยเหล่านี้ จะถูกเรียกชื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมที่มันแสดงออก อุปมาดังเมล็ดพืชย่อมใช้ชื่อเดียวกับต้นพืช ทั้งที่มันแตกต่างกันเป็นแต่ละสรรพสิ่ง เมล็ดมะม่วง ย่อมแตกต่างจากต้นมะม่วง แต่เมื่อเหตุปัจจัยเหมาะสม เมล็ดมะม่วงย่อมจะกลายเป็นต้นมะม่วงได้

อนุสัย เมื่อได้แสดงผลแล้ว จะเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ทั้งสิ้น ประกอบด้วย

๑. **กามราคานุสัย** เป็นอนุสัยที่ซ่อนไว้ และแสดงออกซึ่งความชอบ ความพอใจ ความรักใคร่ ความอยากได้ เมื่อประจวบพอดีกับปัจจัย ที่เหนี่ยวนำอนุสัยได้ ปัจจัยที่จะเหนี่ยวนำกามราคานุสัยจะเป็น คน สัตว์ พืช หรือสิ่งของก็ได้ ตัวอย่างเช่น รักแรกพบ เกิดความรักภุ่นขึ้นทันควัน เพียงประสพหน้าเขาหรือเธอเพียงครั้งแรก หรือบางคนมีอุปนิสัยไม่ได้รักสัตว์ เผลอญประจวบพบลูกสุนัขตัวหนึ่ง ณ ที่แห่งหนึ่งหลงทางมา เกิดความสงสารจับใจ เก็บเอาไปเลี้ยงไว้อย่างดีที่บ้าน

กามราคานุสัยที่พบทั่ว ๆ ไป เช่น การสะสมเครื่องเพชร เครื่องประดับทั้งหลาย เครื่องตกแต่งบ้าน สะสมของเก่า สะสมภาพ

ดารา สะสมสิ่งของแปลก ๆ ที่มักนำมาอวดโชว์ตามหน้านิตยสาร หรือรายการทีวี “ตามไปดู”

คนทุกคนต้องมีกามราคานุสัยซ่อนไว้ ทำให้มีรสนิยมอย่างใดอย่างหนึ่ง ประจำตัว ชอบสีประจำตัว ชอบแบบผมแบบเสื้อ ประจำตัว แต่ถ้าความชอบนั้นโดดเด่น ก็กลายเป็นข่าวสังคม

๒. **ปฏิฆานุสัย** เป็นอนุสัยที่ซ่อนไว้ และแสดงออกซึ่งการผลักร้าน คือ ความไม่ชอบ เกลียด ซิงซัง ไม่อยากเข้าใกล้ กลัว ไม่อยากได้ และแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทันที เมื่อถูกปัจจัยเหนี่ยวนำ เช่น บางคนแค่มองหน้าครั้งแรก ไม่ชอบชะตากัน แค่มองหน้ากัน อาจถือเป็นเรื่องวิวาทก็มี

คงเคยได้ยินกันว่า ฝรั่งจะไม่กลัวผี แต่กลัวจิ้งจกและตุ๊กแกแทน บางคนกลัวงู เห็นงูต้องตีให้ตาย ทั้ง ๆ ที่งูเคราะห์ร้ายตัวนั้น มันก็พยายามเลื้อยหนีสุดชีวิต

ปฏิฆานุสัย จึงมักถูกเหนี่ยวนำ ในอาการของ ดุดัน โมโหร้าย ฉุนเฉียว ถ้าหากมีกำลังของปฏิฆานุสัยมากยิ่งทำได้รุนแรงมาก

คนทุกคน จะมีปฏิฆานุสัยซ่อนอยู่ ทำให้เกิดอาการหงุดหงิดรำคาญ โดยปราศจากเหตุผล

๓. **ทิฏฐานุสัย** เป็นอนุสัยที่ซ่อนไว้ เนื่องจากความเห็นผิด (มิจฉาทิฏฐิ) และแสดงพฤติกรรมแห่งความเห็นผิดทันที เมื่อถูกเหนี่ยวนำด้วยปัจจัยพอเหมาะ เช่น บางคนถือฐานันดร ถือวงศ์ตระกูล และจะเห็นผิดทันทีในเหตุการณ์ที่ถูกเหนี่ยวนำ ยกตัวอย่าง ผู้สัมภาษณ์รับพนักงานเข้าทำงานกำลังซึ่งใจจะหวางคนสองคน เฉลียวระหว่างสัมภาษณ์ คุยไปคุยมา รู้ว่าแซ่เดียวกัน แถมญาติผู้ใหญ่เคยสนิทกัน อนาคตจะเกิดทันที เหตุผลต่าง ๆ ที่จะรับอีกคนหนึ่ง

จะตกไปทันที

ทิวทัศน์สวย มีอยู่ในทุกคน ล้วนสร้างอคติให้คนเป็นธรรมดา แต่ถ้าทิวทัศน์สวยมีมาก จะคล้อยตามกำลังฝ่ายต่ำได้ง่าย เช่น เข้าทำราชการใหม่ ๆ ก็ยึดอุดมการณ์ของข้าราชการที่ดี ไม่นานเข้า ก็เกิดพฤติกรรมที่เข้ากลุ่มพวก กินตามน้ำ คูดตามน้ำ และพฤติกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย

๔. **วิจิกิจจานุสัย** เป็นอนุสัยที่ซ่อนไว้ เนื่องจากอำนาจของความลึกลับสลับ วิจิกิจจานุสัยเป็นอกุศลกรรม ที่ปิดกั้นความจริง ถ้ามืออยู่กับใครมากแล้ว มักจะมีแนวโน้มที่จะเห็นตรงข้ามกับพุทธพาณิชย์ เช่น คิดว่า ตนทำดีแล้วไม่ได้ดี ไม่อาจเข้าใจว่า ทำดีย่อมดี เพราะวิจิกิจฉาบปิดบังไว้ จึงมีสำนวน “ทำบุญคุณกับคนไม่ขึ้น” เป็นสำนวนของผู้มีวิจิกิจฉาบสูงมาก

คนทุกคนมีวิจิกิจฉาบอยู่ไม่มากก็น้อย เพราะอนุสัยนี้เอง จึงเกิดกระบวนการ ปลอ่ยข่าวลือ ข่าวโคมลอย โฆษณาชวนเชื่อ ชุบชิบนิเทศ ตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ เช่น เรื่องดาราไปจนถึงเรื่องความเป็นความตายของบ้านเมือง เช่น การปฏิวัติ หรือ เรื่องการเปลี่ยนรัฐมนตรี ฯลฯ

๕. **มานานุสัย** เป็นอนุสัยที่ซ่อนเอาไว้ เนื่องจากอำนาจของมานะ คือ ถือตนเองเป็นใหญ่ มานานุสัยนี้มีอำนาจไม่น้อย บางครั้งมีอำนาจมากกว่ากามราคานุสัย เกิดขึ้นกับคนทุกเพศ ทุกวัย ไม่เลือกลูกหลานนดร อาชีพ แต่อย่างใด

ตัวอย่างเช่น เด็กบางคนน้อยใจ ถูกพ่อแม่ลงโทษ เพราะเข้าใจผิดบางอย่าง เกิดมานานุสัยหนีออกจากบ้าน ทำให้พ่อแม่เข้าใจตนเองก็ต้องทนทุกข์ หรือ พ่อแม่ตัดลูกออกจากกองมรดก เพราะ

มานานุสสัยที่ถูกเลือกแต่งงาน กับคนที่ตนมิได้หมายตาไว้

ทุกคนมีมานานุสสัยไม่มากก็น้อย เมื่อมานานุสสัยออกฤทธิ์แล้ว มันจะเกิดความรู้สึก ตัวเราของเราสูงสุดทำให้เห็นเหตุผลอื่น ๆ เป็นรองเหตุผลที่ตนยึดถือไว้ทั้งสิ้น มานานุสสัยจึงเป็นอกุศลกรรมที่ท่วมทับคนในโลกอย่างสม่ำเสมอ ไม่ให้อยู่สุขได้นาน ด้วยต้องถูกกวนใจ โดยความไม่ได้ตั้งใจเสมอ ๆ

๖. **ภวราคานุสสัย** เป็นอนุสสัยที่ซ่อนความเป็นภพเอาไว้ ภวราคานุสสัยเมื่อออกฤทธิ์แล้ว จะรู้สึกว่ “ฉันเป็นของฉันอย่างนี้ ใครจะทำไม” ภวราคานุสสัยจึงทำให้คนไม่สะทกสะท้าน เมื่อทำผิดจากทำนองคลองธรรม มันเป็นตัวทำหน้าที่ดูจงกองหนุน เพื่อส่งเสริมอนุสสัยตัวอื่น ๆ ให้มันคงขึ้น ดุจเดียวกับแผ่นดินเป็นฐานการเจริญของเมล็ดพืชฉันใดก็ฉันนั้น

โดยทั่วไป ภวราคานุสสัยจะแสดงบุคลิกพิเศษออกมา เช่น บางคนชอบแต่งตัวโป๊ ไม่ว่าจะเลือกแบบเสื้อผ้าแบบใดก็ตาม แคขอให้โชว์สัดส่วนตนเอง ถือว่า เป็นความสุขส่วนตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ บางคนชอบของแถม ชื่อของเพราะอยากได้ของแถม ภวราคานุสสัยมีอยู่ในตัวทุกคน ดูเหมือนไม่ได้สร้างความทุกข์อะไรนัก แต่ทว่า ก่อกวนออกยากมาก

๗. **อวิชชานุสสัย** เป็นอนุสสัยที่รบกวนความหลงผิดทั่วไป ที่มีได้รวมเอาไว้ในอนุสสัยที่กล่าวมาแต่ต้น อวิชชานุสสัยเป็นจุดแม่ทัพสั่งการอยู่ข้างหลัง ส่งอนุสสัยอื่น ๆ เป็นทัพหน้าและกองหนุน

อวิชชานุสสัย จึงเป็นความซ่อนเร้นแห่งอุปสรรคทั้งปวงที่ขวางความเป็นจริงอยู่ เป็นความซ่อนเร้นที่ทำให้คนเราแปลกใจตนเองว่า “ทำไทมหนอ ดีก็รู้ว่าดี ชั่วก็รู้ว่าชั่ว ดีชั่วเป็นอย่างไรเข้าใจอยู่

แต่อดทำชั่วไม่ได้”

ท่านแนะนำว่า อนุสัยที่นอนเนื่องหึงเจ็ดเป็นเหตุแห่งทุกข์
ให้กำหนดละดังนี้

การกำจัดอนุสัยที่นอนเนื่องภายใน เป็นนิโรธ

๑. การหมั่นทำความดีเป็นเนืองนิจ โดยเฉพาะความดีที่
ตรงกับความหมายของบุญกิริยาวัตรสุลิต จะก่อให้เกิดกุศล เจือจาง
อกุศลวิบากได้

๒. หลีกเลี่ยงเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ ที่จะต้องเผชิญ
กับปัจจัย ที่ชักนำอนุสัยให้มาทำหน้าที่ ทุกคนมีหน้าที่สังเกตตนเอง
ให้รู้จักว่า ปัจจัยชนิดใด สามารถกระตุ้นการทำงานของอนุสัยของตน

๓. การรักษาศีลห้า เป็นเครื่องป้องกันการทำงานของอนุสัย
โดยตรง

๔. ศีลที่เพิ่มขึ้น เช่น ศีลแปด หรือศีล ๒๒๗ ของพระ
ภิกษุจะมีผลป้องกัน การทำงานของอนุสัยอย่างเด็ดขาด เพราะ
อำนาจของการรักษาศีล จะทำลายความรู้สึกที่เกิดจากอนุสัยได้

๕. การทำสมาธิภาวนา เป็นการเพิ่มภูมิต้านทาน ให้จิต
ทนทานต่ออำนาจของอนุสัยได้มากขึ้น

๖. การเกิดวิปัสสนาญาณ จะลดความว่องไวของอนุสัยลง

๗. โพชฌงค์เจ็ด เป็นองค์ธรรม ที่อาจกำจัดอนุสัยที่ซ่อน
ไว้ได้

ท่านกล่าวว่า **ผู้ใดรู้จักตนเองตามที่เป็นจริงแล้วเขาจะยอมรับรู้จักผู้อื่นตามที่เป็นจริงด้วย**

ผู้ใดกำจัด หรือ ลดทอนอนุสัยของตนเองลงมากแล้ว เขาจะมีพรหมวิหารสี่เป็นเครื่องอยู่ และมีความเห็นใจ ในความเป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่เจ็บตายของสัตว์ทั้งหลายอีกด้วย และเลิกใช้ระบบเศรษฐกิจเป็นหัวใจ ธุรกิจกำไรขาดทุนเป็นหลักการ หันมาใช้ระบบมัชฌิมาปฏิปทาแทน คือ ทำไปตามหลักเหตุปัจจัยที่จะรักษาน้ำใจของเพื่อนทุกข์เอาไว้

โพชฌงค์เจ็ด คือ มรรค

โดยอรรถลักษณะ โพชฌงค์เจ็ด คือ องค์ธรรมเครื่องตรัสรู้ ประกอบด้วย องค์ธรรมย่อยเจ็ดประการ คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ คือ ความระลึก สำนึกพร้อมอยู่
๒. ธัมมวิจยะสัมโพชฌงค์ คือ การเพียรธรรม
๓. วิริยะสัมโพชฌงค์ คือ ความเพียร
๔. ปีติสัมโพชฌงค์ คือ ความอิ่มใจ
๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คือ ความสงบกายสงบใจ
๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ คือ ความแน่วแน่ในอารมณ์
๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ คือ ความมีใจเป็นกลาง

เพราะเห็นความจริง

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม โพชฌงค์เจ็ด ถูกวางเรียงไว้ก่อนหน้ามรรคแปด ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ และเป็นกลุ่มธรรมที่มีคำว่า

“สัมมา” ดูจเดียวกับมรรคมีองค์แปด แสดงถึงความสำคัญขององค์ธรรมกลุ่มนี้ (หน้า ๒๒๒)

มีความเชื่อว่า โภชฌงค์เจ็ด สามารถจะใช้บำบัดโรคภัยได้ แต่ก็ถูกแปรสภาพไป ทำให้เชื่อว่าการสวดโภชฌงค์เจ็ดเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ที่บันดาลให้โรคหาย อันที่จริง ควรหมายความว่า ผู้ใดมีปัญญาเข้าถึงสภาวะของโภชฌงค์เจ็ด ก็มีโอกาสบำบัดโรคของตนเองได้ เพราะโภชฌงค์เจ็ดเป็นองค์ธรรมที่กำจัดอนุสัย และอนุสัยจะก่ออกุศลวิบากเป็นต้นเหตุของอาพาธ ชรา และมรณะนั่นเอง

ลักษณะของสติสัมโพชฌงค์

สติสัมโพชฌงค์เป็นธรรมหัวหน้า ในกลุ่มโภชฌงค์เจ็ด และเป็นกลุ่มธรรมเดียว ที่ยกสติให้เหนือธรรมตัวอื่น ยกเว้นสติปัญญาอันสี่ ซึ่งประกอบไปด้วยสติล้วน ๆ

สติสัมโพชฌงค์ที่มีกำลังน้อย จะปรามนิรวรณธรรมได้ชั่วคราว ปรามตัวนี้ตัวนั้นโพล่ ผู้ปฏิบัติจะรู้สึกเหนื่อยเพราะองค์ธรรมที่มาช่วย คือ ธัมมวิจยะเท่านั้น แต่เมื่อกำลังของสติสัมโพชฌงค์สูงขึ้น คราวนี้อาจปรามนิรวรณธรรมได้ชั่วคราว เมื่ออวิชชาขาดอาหารชั่วคราว ปิตักิตี ปัสสัททิกิตี จะนุ่มเข้าได้ง่าย ถึงตอนนั้นการทำภาวนาจะสนุก เพราะปลอดภัยจากเหน็บ เจ็บ แสบ รวมทั้งความสว่างไสวของจิตก็กระจ่างขึ้น

สติสัมโพชฌงค์ จะมีลักษณะของความไม่ยึดมั่นถือมั่น ในเอกัคคตาจิต หรือในองค์ฌาน เพราะต้องคอยระแวดระวังนิรวรณธรรมอยู่เสมอ นิรวรณธรรมนั้นสร้างได้จากทุกส่วนของกาย แต่สติ

สัสมโพชฌงค์ จะล้างอนุสัยที่ซ่อนอยู่เฉพาะที่ จึงเป็นธรรมดา ที่สติ สัสมโพชฌงค์จะทำหน้าที่ได้ไม่นาน ก็รู้ว่านิเวรณธรรมกำลังส่งกอง หนุ่นเข้ามา ด้วยเหตุนี้ ผู้ภาวนาก็จะต้องเปลี่ยนไปใช้ อินทรีย์ห้า ปราบกองหนุ่นของนิเวรณ

การออกรบของสติสัสมโพชฌงค์ ปรากฏจากกระบวนการนุททที่ แน่นนอน แม้วิธีการรบจะแน่นนอนก็ตาม ดุจเดียวกับเกมกีฬา หรือ การรบทั้งหลาย เช่น เวลาฝึกซ้อมมวย จะต้องซ้อมทุกท่า แต่ บนเวทีจะใช้ท่าไหนเป็นปัจจุบันธรรม นักมวยที่ชกชนะ จะต้องใช้ ปัญญาของตนเองทั้งนั้น ถ้ามีวคอยฟังเสียงพู่เสียงข้างเวที จะเป็น นักมวยเก่งไปไม่ได้

ศิลปะของการออกรบของสติสัสมโพชฌงค์ ก็ดุจศิลปะการทำ ภาวนา เป็นของเฉพาะตัว

อุปมาสติสัสมโพชฌงค์ ดุจด้วยสติเลเซอร์

เลเซอร์ คือ การเพิ่มกำลังของแสงคลื่นเดียว โดยให้มัน วิ่งกลับไปกลับมาในเครื่องทำความว่าง

เลเซอร์ จะทำจากแสงคลื่นยาว แต่ก็มีธาตุที่ต้องเลือกธาตุ ให้เหมาะสม ปัจจุบันมีเลเซอร์ชนิดต่าง ๆ มีสมบัติการทะลุทะลวง ต่างกัน

พุดง่าย ๆ ทำให้คลื่นยาวมีอำนาจทะลุทะลวงแบบคลื่นสั้น แต่ทว่า ไม่ทำอันตรายต่อร่างกาย เพราะไม่ปล่อยพลังงานความร้อนหรือรังสีที่มีอันตรายออกมา ดุจเดียวกับคลื่นสั้นในธรรมชาติ

สติสัมโพชฌงค์ ก็คือ สติที่รู้ระลึกการเกิดดับของธาตุตามธรรมชาติ โดยตัวรู้เรียกว่า มโนธาตุก็ได้ แต่ไม่ผ่านกระบวนการรับรู้ส่งต่อไปยังอัมมารมณ

กายลัมผัสของมนุษย์จะมีสติสัมโพชฌงค์อยู่ตามธรรมชาติในผู้ใหญ่ที่ยังไม่ถูกมานะทิฏฐิครองกายส่วนไหน กายส่วนนั้นก็จะบังคับกายเองได้ เช่น คนที่ยกคิ้วสองข้าง คนที่ทำท่าแปลก ๆ ทางกาย ทางหู เขาจะต้องวางอารมณ์ขึ้นปกติทั้งนั้น

แต่สติสัมโพชฌงค์ ต้องรู้ละเอียดกว่าการทำตลก ๆ เช่นนั้นคือ รู้ว่าผัสสะทั้งหลาย อาจเกิดตามธรรมชาติและจะควบคุมด้วยผัสสะเอง เรียก Autoregulation

ถ้าหากตรงส่วนใดของกาย เก็บอนุสัยไว้ แปลว่า เก็บกำลังของอกุศลไว้ สติสัมโพชฌงค์ก็จะช่วยสลายกำลังเหล่านี้ ให้กระจายไปรูปอกุศลก็จะกลายเป็นรูปกุศล ดุจเดียวกับการใช้เลเซอร์ในการทำการผ่าตัดต่าง ๆ จึงอุปมาสติสัมโพชฌงค์ด้วยสติเลเซอร์

สติสัมโพชฌงค์จะต้องมีปัญญากำกับ คือ จะต้องรู้ว่าอนุสัยมีกำลังแค่ไหน และกำหนดตัวรู้ (โดยมีเจตนาเกี่ยวข้องน้อยที่สุด) ให้มีกำลังประมาธอนุสัยเหล่านั้น จากนั้นก็ใช้ สติปฏิฐานสี่เข้าไปช่วยสลายเบา ๆ

กลวิธีที่ใช้สติสัมโพชฌงค์จึงบางเบา เป็นการทนุถนอมกายและใจอย่างยิ่ง ยิ่งทำได้ชำนาญเท่าไร ความรู้สึกกายใจจะโปร่งเบา อ่อนนุ่ม และจิตจะอ่อนโยน โดยความรู้ตัวทั่วพร้อม

ผิดกันกับอินทรีหย้า จิตต้องใช้มานะจากอัมมารมณ คอยข่มอกุศลไว้ ต้องใช้กำลังใจ ปราบกิเลสด้วยกำลังใจ เวลาเกิดกายเบาและจิตเบา จะรู้ว่าตัดขาดจากกาย ความสว่างก็เกิดจากจุดใด

จุดหนึ่ง ไม่ใช่เกิดจากการรู้สึกบางเบาไปทั้งสรรพางค์กาย

เมื่อความรู้สึกของกายบางเบา ปัญญาจะกำหนดอะไร จะง่ายเหมือนปยุหนุ่น เหมือนดั่งไม่ได้กำหนดอะไรก็รู้ ก็เห็น ก็ประจักษ์แจ้งทันที ง่ายเกินกว่าจะพรรณนาด้วยคำพูดใด ๆ เพราะว่า อยู่ในสภาพที่มีแรงเสียดทานน้อยมากนั่นเอง

แต่ทว่า อนุสัยของมนุษย์จะถูกเก็บไว้ที่จิต และจิตของมนุษย์แปรสภาพได้เมื่อถูกปัจจัยสัมผัส ดุจเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่า จักรวาลทั้งจักรวาลอุบัติมาจากความว่าง และถูกกลืนหายในความว่าง จนแต่งเป็นนิยายจินตนาการกันนั่นเอง แต่ในจิตของเราคือ จักรวาลใจ ร่างกายที่ถูกหนวไป ร้อนไป ฯลฯ อนุสัยในจิตจะหลั่งออกมาอีก อนุสัยในจิตจึงไม่ใช่ล้างกันแค่ครั้งเดียวแล้วหมดสิ้นซาก

ท่านจึงกล่าวว่า การดำรงความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม เป็นวิธีที่ดีที่สุด สำหรับการดำรงอยู่ในโลก

อริยสัจเหลี่ยมที่แปด

โดยนัยตาม “วิมุตติมรรค” อริยสัจเหลี่ยมที่แปด ประกอบ ด้วยองค์ธรรมแปดชนิด ดังต่อไปนี้

โลกธรรมแปด	เป็น	ทุกข์
มิถนัตตะ (ภาวะที่ผิด) แปด	คือ	สมุทัย
การกำจัดมิถนัตตะแปด	คือ	นิโรธ
มรรคมืองค์แปด	คือ	มรรค

โลกธรรมแปดเป็นทุกข์

โดยอรรถลักษณะ โลกธรรมแปด คือ ความเป็นไปตาม คติธรรมของสัตว์โลก ประกอบด้วยองค์ธรรมแปด สี่คู่ ดังต่อไปนี้

๑. ความได้ลาภ	ความเสื่อมลาภ
๒. ความได้ยศ	ความเสื่อมยศ
๓. ความได้สรรเสริญ	ความได้นินทา
๔. ความได้สุข	ความได้ทุกข์

กล่าวคือ โลกธรรมแปด จะประกอบด้วยอริยธรรม ๔ คือ ส่วนอารมณ์ที่น่าปรารถนา ๔ ข้อ และอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาอีก สี่ข้อ หรือเรียกว่า อริยธรรม

โดยปริยัติ โลกธรรมแปด เป็นหัวข้อธรรมที่ปรากฏใน มงคลสูตร ๓๘ ประการ ในหัวข้อที่ ๓๕ (หน้า ๒๒๖) จะเห็นว่า

โลกธรรมแปด ถูกวางไว้หลังข้อที่เห็นอริยสัจ และการทำจิตให้
บรรลุนิพพาน

ท่านกล่าวว่า บุคคลที่ถูกอนิฏฐารมณฺ์รุนแรงแค่นี้ ก็ไม่
หวั่นไหว นั่น คือ จิตระดับพระอนาคามี ส่วนผู้ที่สงบระงับไม่หวั่น
ไหวด้วยอิฏฐารมณฺ์ทุกประการ คือ พระอรหันต์ ดังนั้น ปุุุุชชน
กัลยาณชน พระอริยบุคคลระดับต้น จึงถูกกระทบกระทั่งด้วยโลก
ธรรมแปดทั้งสิ้น เพียงแต่ด้วยอาการหวั่นไหว มากน้อยต่างกัน
เหตุที่ทำให้ต่างกันคือ ปัญญา ปุุุชชนจะแสวงหาอิฏฐารมณฺ์อย่างสุด
กำลัง และผลักต้านอนิฏฐารมณฺ์ทุกรูปแบบ ในขณะที่พระอริยบุคคล
ท่านเข้าใจ ไม่แสวงหา และไม่ผลักต้านโลกธรรมทั้งหลาย แม้ท่าน
อาจถูกกระทบจากแรงอกุศลของโลกธรรมอยู่ก็ตาม

อิฏฐารมณฺ์และอนิฏฐารมณฺ์ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็น
ธรรมดา แต่เกิดจากการรวบยอดการกระทำเป็นช่วง ๆ ดุจดังกับ
การทำบัญชีกำไรขาดทุนตอนปิดงบสิ้นปีของธนาคารของห้างร้านทั้งหลาย
ท่านจึงกล่าวว่า มนุษย์ไม่ควรทำความประมาท ระวังตอนปิดงบบัญชี
ตอนปลายปี จะพลิกผันกำไรขาดทุนได้ง่าย ๆ ดุจเดียวกับภาวะ
เศรษฐกิจของประเทศไทย ในขณะนี้ (ตุลาคม ๒๕๔๐) ก็ปิดงบลง
ด้วยการขาดทุนมหาศาล ตัดทอนงบประมาณประจำปีเดือดร้อนทั้ง
ภาครัฐและภาคเอกชน เป็นเครื่องหมายว่า คนไทยโดยถ้วนหน้า
ดำรงความประมาทที่ถึงพร้อมมาแล้วนั่นเอง ภาวะที่วุ่นวาย เพียง
เป็นอนิฏฐารมณฺ์ของการกระทำที่ผ่านมาของเราทุกคน

อริยสัจเหลี่ยมที่แปด จึงต่างจากอริยสัจเหลี่ยมต่าง ๆ ที่
ผ่านมา เพราะจะกลับคืนสู่บทบาทของความเป็นโลก และเน้นย้ำว่า
ความเป็นโลกจะเกิดขึ้นด้วยความเป็นของคุณุ์ ยังมีความเป็นคุณุ์ (ทวิ)

อยู่ที่ใด ความเป็นโลกก็ยังคงปรากฏอยู่ที่นั่น ความเป็นคู่จึงเป็นสมบัติ
ง่าย ๆ ที่ทำให้รู้ว่า จิตจะดำรงอยู่ในสังขตธรรม (ความเป็นคู่) หรือ
อสังขตธรรม (ความพ้นจากความเป็นคู่) และควรทราบสังัจจธรรม
อีกอย่างหนึ่งว่า ภาษาทุกชนิดให้สมบัติเป็นคู่ทั้งสิ้น อสังขตธรรมจึง
เป็นปัจจัยจัดตั้ง แสดงออกมาเป็นภาษาเมื่อไรจะให้ลักษณะของความ
เป็นคู่ทันทีเมื่อนั้น

การได้ลาภและการเสื่อมลาภ

โดยสามัญสำนึก การได้ลาภในความรู้สึทของคนทั่วไป
คือการได้เป็นเจ้าของวัตถุ หรือปัจจัยที่แลกกลับได้เป็นวัตถุ เรียกว่า
ลาภลอย เช่น ถูกลอตเตอรี่ ถูกหวยใต้ดิน ถูกรางวัลชิงโชคต่าง ๆ
โดยทำแจ็กพ็อทในเกมส์สนุกทางทีวีแตก เก็บของตก ได้เป็นทายาท
มรดกโดยไม่คาดฝัน

เมื่อคนไม่รังเกียจลาภลอย จึงเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญใน
การขายสินค้า ออกอุบายให้ผู้คนซื้อสินค้าทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น
เช่น เราให้หมาซื้อในช่วงเวลาเฉพาะจะได้ลดพิเศษ (เพิ่มความทะยาน
อยากยิ่งขึ้น) เราให้ซื้อของครบจำนวนตามที่ระบุไว้ จะแลกของใช้
หรือจับบัตรชิงโชค ส่งฝาจากน้ำอัดลม ฝากล่อง ฯลฯ เขียนนาย
รางวัลใครได้เป็นยอดนักกีฬา ฯลฯ กลยุทธ์เหล่านี้ เป็นเครื่องช่วย
ให้ผู้คนเคยชินต่อการหวังลาภลอย เป็นการวางพฤติกรรมของคน
ให้ชอบเล่นการพนัน หรือชอบทำงานที่เสี่ยงโชค แม้จะเสี่ยงต่อคุก
ตาราง ผิดศีลธรรมก็ไม่กลัว เพราะตื่นเต้นดีด้วย แม้แต่การขาย
หนังสือชื่อหนึ่ง ซึ่งหัวข้อหนังสือแสดงถึงความเลือกเฟ้นความรู้ แต่

กลับแทรกด้วยกลยุทธ์การขายที่แปลกประหลาด รูปแบบแปลก ๆ ของกลยุทธ์ เป็นเครื่องแสดงว่า คนอ่านหนังสือนั้นแล้วยิ่งโง่งง เพราะจิตยังพัวพันกับการเลี้ยงชีพมากขึ้น แทนที่จะรู้ตามเหตุปัจจัย กลับหวังได้ลาภลอยกันทั้งสิ้น เป็นการประมาทในกฎแห่งกรรมอย่างยิ่ง

ความเลื่อมลाम มีลักษณะฉวัดเฉวียนจากการได้ลาภ เช่น เกือบถูกลอตเตอรี่รางวัลที่หนึ่ง ผิดตัวแรกไปตัวเดียว ให้หญิงสาว มายืนหน้าธารกำนัลสองคน อีกคนได้รับการเลือกเป็นนางงาม อีกคนก็เลื่อมลामไป คนดูทางบ้านก็พลอยได้ลาภเลื่อมลामไปกับเขา ด้วย เพราะดูไปลุ่มไป เป็นการสร้างหนี้หรือความเพลินให้มีกำลัง หาได้ยากที่ใครจะชมด้วยสติปัญญา โลกธรรมส่วนนี้จึงเสียบทะเล หัวใจคน ให้ชอบความหวาดเสียวเป็นของธรรมดา ในที่สุด อาจถึงขั้นจับคนไปสู้กันเล่น จึงจะสนุกถึงใจก็ได้ (สู้กันแบบมีอาวุธ และ แหงกันให้ตายจริง ๆ) ทั้งหมดนี้เป็นการสะสมอกุศลกรรมให้เข้มแข็ง เพียงแค่นั่งหน้าจอทีวีโดยไม่ต้องออกจากบ้านไปไหนด้วยซ้ำ

โดยภาษาธรรม การได้ลาภและการเลื่อมลाम จะอิงกับ มงคลสูตร ๓๘ ประการ ใครประพฤติมงคลสูตรข้อใดได้ ถือว่าเป็นลาภ ทำตรงกันข้ามกับมงคลสูตร ก็เป็นการเลื่อมลाम บุคคล ที่แสวงหาลาภควรพิจารณาทำตามมงคลสูตรเถิด จะได้ลาภของแท้ ไม่ต้องเลี้ยงดวง (หน้า ๒๒๔)

การได้ยศและการเลื่อนยศ

โดยสามัญสำนึก ความได้ยศและความเลื่อนยศ มักจะผูกพันกับโอกาส การเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ เช่น ตำแหน่งวิชาการ ตำแหน่งการบริหารการจัดการ ตำแหน่งราชการ หรือ การได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่าง ๆ ถ้าเป็นการเลื่อนชั้น เรียกว่า ได้ยศ ถ้าวาดขั้นเรียกว่า เลื่อนยศ

นอกจากนี้ยังมีความได้ยศ ความเลื่อนยศ ที่เป็นเครื่องอุ้มใจและซ้าใจโดยปกติ เช่น การได้รับความวางใจให้ทำงานสำคัญ (เครื่องปลื้มใจ) และการถูกถอดออกจากโครงการนั้น (เครื่องซ้าใจ) การถูกพักงานถูกไล่ออกจากงาน (เครื่องซ้าใจ) การได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้เจรจาความต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกัญห้ระดับชาติ ระดับบริษัท หรือรัฐวิสาหกิจ ถือว่าเป็นเกียรติจนถึงกับออกเป็นข่าวหรือจดไว้ในอัตประวัติที่ใรู้กันแพร่หลาย

เมื่อคนหลงยศเป็นเครื่องปลื้มใจ ก็มีการคิดยศในลักษณะต่าง ๆ เพื่อเป็นการช่วยประกาศเกียรติคุณให้กำจรกำจายไป เช่น ยศแห่งการถูกเลือก เป็นพ่อแม่ตัวอย่าง ศิลปินแห่งชาติ นักกีฬาแห่งปี นักวิทยาศาสตร์ดีเด่น นางงามประจำปี ฯลฯ แม้แต่ภายในองค์กรและบริษัทเล็ก ๆ ก็คิดกันขึ้น เป็นเซลแมนแห่งปี (ยอดขายทะเลปูเ้า) เป็นนักเรียนเหรียญทอง ฯลฯ

โดยภาษาธรรม การได้ยศและการเลื่อนยศ จะอิงกับจริยธรรมที่ตนได้ปฏิบัติอย่างสม่าเสมอ เช่น เป็นข้าราชการปฏิบัติงานเต็มกำลัง ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต คนใดก็ตามที่หวนระลึกถึง การปฏิบัติงานของตนแล้วพอใจ ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่ ใครยก

มือไหว้ตนเองได้ ถือว่าได้ยศสูงสุดแล้ว การยกย่องจากผู้อื่นแต่ยัง
ความตะขิดตะขวงใจให้ ไม่ถือว่าเป็นยศเลย

การได้สรรเสริญและนิทา

โดยสามัญสำนึก การสรรเสริญและการนิทา มักจะโยง
กับการได้ยศและการเลื่อนยศ เพราะการได้ยศจะต้องมีกตีกา มี
การเลือกและมีการแยกแวกคิดเป็นฝักเป็นฝ่าย ปนเปื้อนด้วยความ
อิจฉาริษา การขัดแย้งขัดขาด้วยกลยุทธ์ต่าง ๆ การได้ยศจึงนำมา
ซึ่งการสรรเสริญและนิทาได้ทั้งสองอย่าง แล้วแต่ฝ่ายใดผลประโยชน์
หรือฝ่ายเสียผลประโยชน์จะเป็นผู้พูด ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเปรียบเทียบการ
สรรเสริญและการนิทาดุจดั่งลมทวน จะยัดมันถ้อมมันให้ลมพัดไป
ทิศเดียวกันทั้งหมดย่อมเป็นไปไม่ได้

โดยภาษาธรรม ท่านให้ยี่ตวจีสุจริต คือ ไม่พูดปด ไม่พูด
คำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพื่อจ้อเรื่องไร้ประโยชน์ ดังนั้น
นักปฏิบัติธรรม จึงหลีกเลี่ยงทั้งการสรรเสริญและการนิทา เพราะ
จะเข้าข่ายพูดส่อเสียดและพูดเพื่อจ้อ ในวงการปฏิบัติธรรมจึงมัก
คิดสำนวนใหม่ขึ้นมา แทนสำนวนที่ใช้กันในหมู่คนธรรมดา หรือ
พยายามพูดให้น้อยที่สุด เพื่อป้องกันการกระทบกระทั่งใจโดยผ่าน
ทางวาจา ภาษาธรรมจึงดูจิตซิด ไม่มีรสชาติแบบเดียวกับภาษาโลก
จึงทำให้คนส่วนมากไม่ชอบอ่านหนังสือธรรม เพราะไม่ออกรสเป็น
อาหารใจนั่นเอง แม้แต่นักปฏิบัติธรรมก็ตาม **กว่าจะชอบรสจิตของ
ภาษาธรรม ก็ต้องพัฒนาระดับปัญญาไปไกลมากแล้ว**

ความได้สุขและความได้ทุกข์

โดยสามัญสำนึก ความได้สุขความได้ทุกข์ของสามัญบุคคล จะผูกพันอยู่กับโลกธรรมดังกล่าวข้างต้น ถ้าโชคดีมีลาภ หรือโชค ดีรอดจากอุปัทวเหตุหรือโชคดีเรื่องอะไรก็ตาม จะก่อให้เกิดความสุข มีคนกล่าวยกย่องสรรเสริญหรือนำเครื่องหมายแสดงความเป็นยศมาให้ รวมทั้งไบอนุโมทนาบุญด้วย ก็เกิดความอึดใจเป็นความสุข การ ได้รู้เรื่องที่พาดพิงถึงตนในทางที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจ ล้วน संबัตติ ไปกับความได้สุขความได้ทุกข์ เป็นกระแสอารมณ์ขึ้น ๆ ลงอยู่ตลอด

โดยภาษาธรรม ความได้สุขและความได้ทุกข์ มีขอบเขต กว้างขวาง เพราะหมายถึงการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ของ อุปาทานชั้นๆ ซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดทุกข์ที่แปรปรวนต่าง ๆ กัน ดังที่ปรากฏในทุกข์สังของอริยสังเหลี่ยมที่ผ่าน ๆ มา จำนวน ความทุกข์ของมนุษย์จึงกว้างขวางมหากาล เกินการจินตนาการของ เจ้าของทุกข์เอง แต่ที่ไม่เห็นว่าทุกข์หนักหนาเพราะอวิชชาช่วยปิดบัง ไว้ คนทั้งหลายจะได้อยู่กับโลกแห่งสังสารวัฏไปนาน ๆ ทั้งนี้เพราะ ความทุกข์ที่เขายึดหมายไม่ใช่ทุกข์อริยสัง ที่พระบรมศาสดาสัมมา สัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้นั่นเอง

โลกธรรมแปด เป็นทุกข์ ท่านให้กำหนดรู้ ดังนี้

มิจฉัตตะแปด (ภาวะที่จิตยึดไว้ผิด) เป็นสมุทัย

โดยอรรถลักษณะ มิจฉัตตะ หรือภาวะที่จิตยึดไว้ผิด จะประกอบด้วยองค์ธรรมแปด เรียงลำดับเหมือนมรรคมงคลแปด มีมิจฉาทิฏฐิเป็นธรรมหัวหน้า มิจฉัตตะในบางกรณีเพิ่มเป็นสิบ ว่า ด้วยข้อที่เก้า มิจฉาญาณคือการหยั่งรู้ผิด และข้อที่สิบ มิจฉาวิมุตติ คือการหลุดพ้นผิด โดยหลงว่าตนหลุดพ้นแล้ว องค์ประกอบทั้งแปด ของมิจฉัตตะ มีดังต่อไปนี้

๑. มิจฉาทิฏฐิ การเห็นผิดจากสัจจภาวะ
๒. มิจฉาสังกัปปะ การดำริที่นำมาซึ่งอกุศลทั้งหลาย
๓. มิจฉาวาจา การมีวจีทุจริตสี่
๔. มิจฉากัมมันตะ การมีกายกรรมทุจริตสาม
๕. มิจฉาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตในทางทุจริต
๖. มิจฉาวายามะ ความเพียรสร้างอกุศลกรรม
๗. มิจฉาสติ การระลึกสิ่งที่ล่วงมาแล้วเกิดอกุศล
เพิ่มขึ้น
๘. มิจฉาสมาธิ การตั้งจิตไว้ผิด น้อมจิตไปในทาง
อกุศล

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม อริยสังเหลี่ยมที่แปด เข้ามาสู่เรื่องราวของความเป็นโลก ซึ่งต้องมีความเป็นคู่เป็นสัจจธรรมเสมอ มิจฉัตตะจะมีสภาวะของความเป็นคู่ คือ “มิจฉัตตะในระดับทุจริต” ที่ส่งผลไปถึงอบายสี่ กระทำแล้วเกิดอกุศลวิบากเป็น นรก เปรต อสุรกาย เดรัจฉาน สะสมไว้ที่จิต และ “มิจฉัตตะในระดับสุจริต”

ที่จะส่งผลไปสู่กามภพและรูปภพชั้นสูง เช่น สวรรค์ พรหม เป็นต้น ทำนจึงแนะนำให้เปลี่ยนมิจฉัตตะจาก “มิจฉา” มาเป็น “สัมมา” สองระดับ ระดับแรก เปลี่ยนมิจฉัตตะระดับอบายภพมาเป็นสาสวะสัมมาทิฏฐิ เป็นสัมมาทิฏฐิที่ประกอบด้วยกุศลเจตนา แต่ยังเป็นสัมมาทิฏฐิที่มีตัวตนบุคคลอยู่ เมื่อทำแล้วจึงต้องเสวย สวรรค์ พรหม นับเป็นส่วนของสังสารวัฏขั้นดี จากนั้น ถ้าปัญญาสูงขึ้น จึงจะสลัดออกจากสาสวะสัมมาทิฏฐิ มาเป็น อนาสวะสัมมาทิฏฐิ **สัมมาทิฏฐิ** ที่ปราศจากตัวตนบุคคล เป็น **สัมมาทิฏฐิตัวแท้**ของมรรคมืองค์แปด สามารถจะเป็นหัวหน้าธรรม นำเพื่อนองค์ธรรมอีกเจ็ดองค์ พาจิตไปสู่ความดับทุกข์อย่างสนิทได้

มิจฉัตตะกลุ่มที่สังจิตสู่อบายสี่ ได้แก่ “อกุศลกรรมบถสิบ” และ มิจฉัตตะที่ส่งผลไป สวรรค์และพรหม ได้แก่ “กุศลกรรมบถสิบ” หรือเรียกว่า สาสวะสัมมาทิฏฐิก็ได้ แต่ยังเป็นมิจฉัตตะในระดับปรมัตถธรรม อกุศลกรรมบถสิบและกุศลกรรมบถสิบ จึงมีข้อความตรงกัน ต่างกันที่ข้อห้ามเท่านั้น ดังต่อไปนี้

๑. กายกรรมสาม ได้แก่ ปาณาติบาต อทินนาทาน กามเมสุมิฉาจาร คือ ห้ามฆ่าสัตว์ (ถ้าทำเป็นอกุศล ถ้าไม่ทำเป็นกุศล) ห้ามลักทรัพย์ ห้ามผิดลูกเมียผู้อื่น

๒. วจีกรรมสี่ ได้แก่ การพูดปด การพูดคำหยาบ การพูดส่อเสียด การพูดเพ้อเจ้อ

๓. มโนกรรมสาม ได้แก่ การเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา การคิดประทุษร้าย การเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม เช่น การทำโฆษณาขึ้นหนึ่ง มีจุดประสงค์อยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น (มโนกรรมตั้งไว้ผิด) เมื่อทำ

โฆษณาพูดเพื่อให้คนชอบ (ปิดบังความไม่ดีของสินค้า บอกแต่จุดเด่นของสินค้า) ผิดวชิกรรมชื่อว่าด้วยการพูดเพื่อเจ้อ และเมื่อเข้ารายการโฆษณาทีวี ต้องลงทุนมาก นาทีละเป็นหมื่นเป็นแสนบาท ก็เพื่อจะประสงค์ทรัพย์ของผู้บริโภค (ผิดกายกรรมข้อที่สาม) ดังนั้นโฆษณาเกือบทั้งสิ้น จึงมีลักษณะของอกุศลกรรมบถครบถ้วนทั้งสามทวาร คือ เริ่มผิดที่มโนกรรม สร้างวชิกรรมผิด และลงทุนกายกรรมผิด ด้วยเหตุนี้ ถ้าผู้บริโภคขาดปัญญาเพียงพอ ก็จะถูกเหนี่ยวนำให้เกิดความทะยานอยากได้ง่าย ๆ ดังนั้น อวิชชาก็ได้ช่อง สร้างรากเหง้าของตัณหาให้แข็งแรง เพิ่มขึ้น ๆ ทุกวัน ถ้าท่านเห็นได้ด้วยตาใจ จะตกใจในความแข็งแรงของตัณหาที่มีอยู่ในจิต เผอญจิตมีลักษณะของการเก็บข้อมูลไว้ในความว่าง ดุจเดียวกับการเก็บข้อมูลของซอฟต์แวร์เช่นกัน เพียงแต่ข้อมูลในจิตมหัสจรรย์กว่าซอฟต์แวร์เป็นหลาย ๆ ล้านเท่า เท่านั้น

การเขียนข่าว เริ่มเขียนด้วยการตั้งมโนกรรมผิด ทำอย่างไร จึงจะให้คนชอบอ่าน (แฝงเล็งอยากได้เขาเป็นพวก) เมื่อเขียนใช้คำพูดส่อเสียด และกึ่งจริงกึ่งจินตนาการเกินจริง (พูดเพื่อเจ้อ) แฝงด้วยข้อมูลเท็จ (พูดปด ผิดศีล ข้อที่สี่) หรือแถมพกดด้วยคำหยาบแบบซ่อนเร้นให้คนอ่านคิดเองต่อ ป้องกันตนเองจากการผิดกฎหมาย (พูดคำหยาบ) การตีพิมพ์ออกจำหน่ายในเรือนหมื่นเรือนแสนฉบับหรือหลายแสนฉบับ คนอ่านแต่ละวันนับเป็นเรือนล้าน สร้างอกุศลกรรมบถให้คนเป็นล้าน ๆ ในแต่ละวัน ครบอาการสาม คือ มโนกรรมผิด วชิกรรมผิด กายกรรมผิด (เพราะประสงค์ทรัพย์ของผู้อื่นตนเองอยากได้ยอดขายอย่างเดียว เรื่องอื่น ๆ โยนให้เป็นความรับผิดชอบของผู้อ่าน ต้องมีปัญญาเลือกเอง)

ด้วยเหตุนี้ ใครที่คิดว่า ตนไม่ทุกข์ โปรดอย่าลืมนึกว่า สังคมโลกาภิวัตน์ มีแต่อกุศลเป็นปัจจัยให้เลือก ส่วนกุศลปัจจัย แฝงอยู่อย่างซ่อนเร้น **อย่าลืมนึกว่า กรรมทุกชนิด ไม่ว่าจะรู้หรือไม่รู้ เชื่อหรือไม่เชื่อ จำได้หรือลืมแล้วก็ตาม จะฝังไว้ในจิตทั้งหมด** แม่นยำยิ่งกว่าซอฟต์แวร์ทุกตัวในโลกรวมกันเสียอีก และเป็นเหตุ ช่วยซึมซับชนิดของปัจจัย (ที่เป็นอกุศลทั้งนั้น) เข้าไปเกิดผลกรรม ที่ตรงตามกฎอันเฉียบขาดของอิทัปปัจจยตา ด้วยเหตุนี้จะต้องพยายาม แก้เหตุของกรรมวิบากเสียใหม่ ด้วยการมองทะลุถึงทุกขสัจ และ สมุทัยสัจ และสำนึกตนเสียใหม่ จึงจะมีโอกาสที่จะดับทุกข์ได้

ท่านให้ทราบว่ **มิจฉัตตะ คือเหตุแห่งทุกข์** ฟังกำหนดละ ดั่งนี้

การละมิจฉัตตะเป็นนิโรธ

โดยเบื้องต้นแรก ต้องเว้นมิจฉัตตะที่เป็นอกุศลกรรมบถสิบ และเพียรทำกุศลกรรมบถสิบให้ยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

๑. โดยกายกรรมสาม ให้เมตตาต่อชีวิตอื่น ให้เผื่อแผ่ แบ่งปัน ให้มีมุทิตาจิตต่อสิ่งที่เป็นที่รักของบุคคลอื่น
๒. โดยวจีกรรมสี่ ให้พูดคำจริง ให้พูดจาอ่อนหวาน ให้พูดด้วยเมตตา ให้พูดเพื่อก่อประโยชน์

๓. โดยมโนกรรมสาม สันโดษพอใจในทรัพย์ที่ตนหามา
ได้ ให้อภัยและไม่จองเวร ให้
ศึกษาปริยัติธรรม

ผลของอกุศลกรรมบถสิบ คือ ความทุกข์โดยนัยโลก
เรียกว่ากรรมดำ เมื่อได้ออกผล จิตก็ถูกเผาจนคล้ายกับ จิตนรก
จิตเปรต จิตอสุรกาย และจิตเดรัจฉาน ผลของกุศลกรรมบถสิบ คือ
ความสุข โดยนัยโลก เรียกว่า กรรมขาว เมื่อได้ออกผล จิตจะ
เสวยความสุขในกาม แบบเดียวกับจิตสวรรค์ หรือ จิตพรหม

การละมิจฉัตตะระดับกรรมดำหรืออบาย เรียกว่า อริยจิต
ระดับโสดาบัน จิตไม่กลับคืนเสวยภพอบายอีก การละมิจฉัตตะ
ระดับกรรมขาว เป็นระดับขั้นของอริยจิตยิ่ง ๆ ขึ้นไป

เมื่อใดก็ตาม ที่หิ้งความเป็นคู่ได้สิ้นเชิง จึงจะดับทุกข์ได้
เด็ดขาด นับเป็นอรหันตจิต

ความเป็นคู่ที่นักปฏิบัติพึงสังเกตคือ บุญ-บาป หน้า-เบา
ดี-ชั่ว กุศล-อกุศล สังขาร-วิสังขาร ฌาน-ญาณ เหตุผล-เหนือ
เหตุผล สิ่งเหล่านี้เรียกว่า ความเป็นคู่ทั้งสิ้น

ต้องมีปัญญาแทงตลอด ความเป็นคู่ในระดับเหล่านี้ จึง
จะละมิจฉัตตะได้สิ้นเชิง

มรรคมืองค์แปด คือ มรรค

โดยอรรถลักษณะ มรรคมืองค์แปด คือกลุ่มขององค์ธรรมท้ายสุดของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ (หน้า ๒๒๒) เป็นองค์ธรรมเครื่องประหาณ**ความเป็นคู่** โดยตรง ประกอบด้วยธรรมองค์ประกอบ ๘ องค์ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบในระดับปรมัตถธรรม เป็นหัวหน้า
๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบในระดับปรมัตถธรรม
๓. สัมมาวาจา การพูดจาชอบในระดับปรมัตถธรรม
๔. สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบในระดับปรมัตถธรรม
๕. สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพชอบ ในระดับปรมัตถธรรม
๖. สัมมาวายามะ การประกอบความเพียรชอบในระดับปรมัตถธรรม
๗. สัมมาสติ การระลึกชอบ ในระดับปรมัตถธรรม
๘. สัมมาสมาธิ การตั้งใจมั่นชอบ ในระดับปรมัตถธรรม

โดยการขยายความเพิ่มเติม ระดับปรมัตถธรรม หมายความว่า ระดับที่ทำงานด้วย จิตว่าง มีปัญญารู้ว่าการงานทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย กำลังดำเนินไปอยู่เช่นนั้นเอง อุปมาโดยนัยโลก ก็ดุจดัง ผู้เรียนปริญญาเอก ค้นคว้าจนได้หัวข้อวิทยานิพนธ์ แต่จะต้องทำวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลมาสนับสนุนหัวข้อที่รู้นั้น จึงจะนำข้อมูลมาเขียนรับปริญญาเอกได้ และการทำวิจัยระดับ

ปริญญาเอก จะใช้เวลาต่างกัน ได้คุณภาพของงานวิจัยก็ต่างกัน บางคนอาจใช้เวลา ๒-๓ ปี ก็ได้วิทยานิพนธ์ ระดับคุณภาพดีเยี่ยม บางคนใช้เวลาแปดปี ยังได้วิทยานิพนธ์ระดับที่พออนุโลมว่าผ่านได้

จุดตั้งอริยสังขลีย์ที่ผ่านมา เหมือนดังความรู้เบื้องต้น ที่ผู้เรียนปริญญาเอกต้องผ่าน ต้องรู้วิธีทำวิจัยเสียก่อน จึงจะได้ปริญญาโท จากนั้นต้องค้นคว้าในด้านลึก จึงจะได้รับการเข้าเรียน ในหลักสูตรปริญญาเอก เมื่อแสดงว่ามีความรู้กว้างขวางลึกซึ้งพอควร จึงจะได้โอกาสเสนอหัวข้อวิจัยวิทยานิพนธ์ อริยสังขลีย์ที่ผ่านมาก็เป็นเรื่องขั้นตอนที่นักปฏิบัติธรรมต้องผ่านมาเป็นลำดับ ยกเว้นพอใจว่าแค่ประหม่สี่พอดดับทุกขก็ได้แล้ว หรือมัธยมปีที่หกก็พอ หรือปริญญาตรีก็พอ หรือปริญญาโทก็พอ ระดับความรู้ทุกชั้นล้วนมีคุณค่าในตัว ความรู้ระดับนั้น ๆ เนื่องจากเป็นฐานความรู้นำไปประกอบอาชีพได้ และประสบความสำเร็จในชีวิตได้ อริยสังขลีย์ต่าง ๆ ให้คุณค่าคุณเดียวกับที่อุปมาผามาฉันใดก็ฉันนั้น

ต่อไปนี้เป็นเพียงข้อคิดเห็นของผู้เขียนอริยสังขลีย์ที่อุปมา อุปมา องค์มรรคธรรมไว้ดังต่อไปนี้

๑. สัมมาทิฐฐิ ต้องรู้ว่า จิตว่าง กับจิตวุ่นต่างกันอย่างไร ด้วยตนเอง
๒. สัมมาสังกัปปะ ต้องรู้ว่า กิเลส กับโพธิต่างกันอย่างไร ด้วยตนเอง
๓. สัมมาวาจา ต้องรู้ว่า มีเจตนาและลดเจตนาเป็นอย่างไร และทำได้ด้วยตนเอง
๔. สัมมากัมมันตะ ต้องรู้วิธีทำสติปัฏฐานสี่ด้วยตนเอง
๕. สัมมาอาชีวะ ต้องรู้วิธีทำโพชฌงค์เจ็ดด้วยตนเอง

๖. สัมมาวายามะ ต้องเพียรทำกุศลกรรมบถให้ถึงพร้อม
๗. สัมมาสติ จะได้ขึ้นมาเอง เมื่อองค์มรรคถึงพร้อม
๘. สัมมาสมาธิ ต้องรู้ंनाจิตไปตั้งไว้ที่วิสังขาร หรือนิพพาน หรือรู้ไ้กัวลยธรรมนั่นเอง

อธิบายเพิ่มเติมว่า

๑. จิตว่างและจิตวุ่น เป็นเรื่องพลิกผันง่ายนิดเดียว เพราะจิตเกิดดับอยู่ตลอดเวลา จิตเป็นแค่เหตุ แต่สนองรู้ต่อปัจจัยที่มากกระทบและยังถูกคุมด้วยกฎแห่งกรรม หรือกฎแห่งปัจจุสมุปบาท ใช้แทนความหมายอันเดียวกัน ด้วยเหตุที่กรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้แล้ว ต้องสนองต่อผู้นั้นทุกขณะจิต จึงทำให้ปัจจัยที่ส่งมาให้จิตเลือก มีทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งหนักทั้งเบา เพื่อให้สาสมกับกรรมที่ทำไว้แล้ว โอกาสที่จิตจะเลือกผิดเลือกถูกจึงเป็นธรรมดา กล่าวคือเลือกปัจจัยที่คิดว่าดี แต่กลับให้ผลชั่วหรืออกุศล หรือได้ผลดีเป็นกุศลก็ได้ แต่ทว่าเมื่อได้รับผลชั่ว จึงสำนึกได้ และนำมาใคร่ครวญการสำนึกได้จึงเป็นรุ่งอรุณของปัญญาธรรมทั้งปวง

๒. กิเลสกับโพธิ ต่างกันที่สติมีหน้าที่เข้าร่วมอยู่เล็กน้อย แค่นี้ ถ้ามีหน้าที่หรือความเพลินมาก ผลจะเป็นกรรมกิเลส ถ้ายังมีการระลึกรู้ ความจริงตรงหน้าได้ ผลจะเป็นกรรมโพธิ (กุศลกรรม)

๓. เจตนา ไม่ได้แปลว่า ไม่ได้ตั้งใจเพราะประมาท เจตนาแปลว่า ทำด้วยความรู้ แต่ถ้าเป็นความรู้ที่ประกอบด้วยปัญญาธรรม จะลดเจตนาลง เพราะเข้าใจแล้วว่า ตัวตนไม่มี มีแต่เหตุปัจจัยของธรรมชาติกำลังดำเนินไปตามกฎของปัจจุสมุปบาท (กฎแห่งกรรม) เมื่อสำนึกถึงปัญญาธรรมได้ เจตนาจะลดระดับทันที ถ้าสำนึกไม่ได้

เจตนาที่ยังรับใช้สังสารวัฏอยู่เช่นเดิม

๔. สติปัญญาอันดี จะเกิดจากการรู้วิธีลดกำลังของเจตนาจึงสามารถนำสติที่ฝึกไว้โดยอุบายวิธีทั่วไป มาใช้ร่วมกับปัญญาธรรม

๕. โภชณฺคฺเจต คือ การนำสติปัญญาอันดีไปใช้ เพื่อประโยชน์เฉพาะหน้า เช่น ใช้ลดทุกข์เวทนาที่เกิดจากการนั่งสมาธิ นาน ๆ หรือ ลดอนุสัยที่ไม่ดีที่เป็นเงื่อนไขของจิต

๖. กุศลกรรมมถลิต ต้องหมั่นประกอบอยู่เสมอ เพราะเป็นเครื่องหมายของความเป็นคนดี การอยู่ในสังคมต้องใช้ความจริงที่มีความมัตถวตฺนเป็นเครื่องอยู่ จึงต้องเพียรประกอบกุศลกรรมมถลิตให้หมั่น ไม่ให้กรรมที่สะสมเป็นกรรมชั่วอีกต่อไป

๗. สัมมาสติ จะเกิดขึ้นได้เอง จากการที่องค์ธรรมทั้งเจ็ด มารวมกันอย่างถูกต้อง กำลังของสัมมาสติจะสูงแค่นี้ ก็ขึ้นอยู่กับกำลังขององค์ธรรมทั้งเจ็ด

๘. สัมมาสมาธิ ก็คือ การมีปัญญารู้วิธีวางจิตไว้ที่วิสังขาร ถือเป็นเรื่องง่าย ๆ ของผู้รู้ เพราะแค่พลิกจิตจากสังขารนิดเดียว จิตจะเกิดดับที่ความว่างทันที การพลิกจิตอาศัยปัญญาที่เข้าใจว่า สังขารต้องขึ้นกับมิติและเวลา ส่วนวิสังขารนั้นพ้นมิติและพ้นเวลา

มิติและเวลา สร้างเหตุผลทุกข์ชนิดขึ้น สร้างความรู้ทั้งหมดขึ้น พ้นมิติและพ้นเวลา จึงเป็นสภาวะรู้ ที่ต้องหุบปากนิ่งอย่างเดียว เปิดปากเมื่อไร มิติแห่งเหตุผลก็จะเริ่ม และมิติแห่งเวลาจะผุดขึ้นทันควัน

เนื่องด้วยเหตุนี้ จึงเป็นสังขารมว่า ภาษาพูด ภาษาเขียน จะต้องมัสมบัติเป็นคู่เสมอ ทำให้การบรรลุธรรมยากที่สุดก็ได้ เพราะสงสัยอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าใครพูดใครเขียนอะไร หรือทำให้การ

บรรลุลุทธิธรรมง่ายที่สุดก็ได้ เพราะประจักษ์แจ้งในสัจจภาวะ ความ
เป็นเช่นนั้นของภาษา

อุปมาสัมมาสติคุณังสติในแห่งชุปเปอร์คอนดักเตอร์

ชุปเปอร์คอนดักเตอร์ คือ ความผันอันสูงสุดของนัก
วิทยาศาสตร์ที่จะหาสารประกอบชนิดหนึ่ง เพื่อนำไปตกผลึกใน
ความว่าง (สุญญากาศ) จะได้สารซึ่งไร้แรงเสียดทานกับการกระโดด
ของอิเล็กตรอน แห่งชุปเปอร์คอนดักเตอร์จะไม่เสื่อมสภาพ เหมือน
เซมิคอนดักเตอร์และจะใช้ประโยชน์ได้ดุดแก้วสารพัดนึก ผิดกัน
กับข้อจำกัดของเซมิคอนดักเตอร์ ซึ่งทำให้การส่งกระแสขยาย
อวกาศต้องเสี่ยงดวง เนื่องจากความไว้วางใจในเซมิคอนดักเตอร์
ไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง เพราะจะมีแรงเสียดทานเกิดขึ้นเข้า
ขวางระบบคำสั่งซอฟต์แวร์เมื่อใดก็ได้

แต่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านตรัสรู้ วิธีทำ
ชุปเปอร์คอนดักเตอร์ด้วยจิตของตนเอง ท่านประกาศการค้นพบนี้
แสดงถึงอนุตตรสัมมาโพธิญาณอันรุ่งเรืองยิ่ง และยังได้ให้มรรคธรรม
ไว้เป็นแนวทาง ที่คนทั้งหลาย ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาต่อพุทธธรรม
จักอาศัยเป็นทางดำเนิน เพื่อทำกายของตนให้เป็นแห่งชุปเปอร์
คอนดักเตอร์ ทำจิตของตนให้เป็นจิตนีออน (จิตที่สม่ำเสมอ และ
ยังประโยชน์อันมหัศจรรย์ยิ่งได้นานับการ)

กายที่เป็นชุปเปอร์คอนดักเตอร์ คือกายที่เมื่อรับปัจจัยแล้ว
ไม่ก่อแรงเสียดทานใด ๆ ไม่ก่อกรรมใด ๆ ที่เป็นอกุศลกรรม คง
เหลือแต่เพียงกรรมจากชั้นธวิบาก ซึ่งไม่อาจมีอำนาจเหนือจิตที่วิสุทธิ
อีกต่อไป

เรื่องของกายวิสุทธิ หรือ ศีลวิสุทธิ จึงต้องเป็นเรื่องของ ปัญญา ดุจดียวกับ สารประกอบทั้งหลาย ถ้าไม่มีปัญญาของ มนุษย์เข้าไปประกอบแล้ว จะเปลี่ยนจากสารธรรมชาติ ให้เป็น เซมิคอนดักเตอร์ เป็น ไอซี ที่เป็นฐานอิทธิฤทธิ์ของความเป็น โลกาภิวัตน์ไม่ได้

การถือศีลแม้จำนวนมากแค่ไหน ถ้าขาดปัญญาของตนเอง มองเข้าไปส่องเห็น ถึงสังขารขององค์ศีล ศีลที่ถืออยู่ก็คือ สิลัพพตปรามาส กลายเป็นเครื่องกัน การเห็นสังขารของพวก รักษาศีลทั้งหลาย

การทำจิตให้บริสุทธิ์ชั่วคราวไม่เป็นการยาก เพราะจิตบริสุทธิ์ นั้น สามารถเข้าถึงโดยการปรมนิวรรณ์ธรรม และการปราบนิวรรณ์ ธรรม อาจใช้การข่มไว้ (สมณะ) หรืออาจใช้ปัญญารู้ทันธรรมชาติของ นิวรรณ์ (วิปัสสนา)

จิตบริสุทธิ์ จึงต้องระวังปัจจัยทั้งหลายที่คิดขึ้นในโลกนี้ เพราะจะทำให้จิตแปดเปื้อน ง่ายยิ่งกว่าการติดการโฆษณาสินค้าเสียอีก

จิตบริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน จะเศร้าหมองหรือส่องใสเป็น เรื่องเฉพาะตนนั้นจริงอยู่ แต่จิตวิสุทธิซึ่งเป็นฐานของอวิชาทำให้ อวิชาส่องใสนั้น เป็นได้ง่ายกว่าจิตวิสุทธิที่เป็นฐานของวิชา ยกเว้น เขาผู้นั้นจะต้องพึงพุทธปัญญาอย่างลึกซึ้งและแท้จริง

อริยสัจเหลี่ยมที่เก้า

โดยนัยตาม “วิมุติมรรค” อริยสัจเหลี่ยมที่เก้า ประกอบด้วยองค์ธรรมเก้าชนิด ดังต่อไปนี้

สัตตาวาสเก้า	เป็น	ทุกข์
รากเหง้าของตัณหาเก้า	คือ	สมุทัย
การกำจัดรากเหง้าของตัณหาเก้า	คือ	นิโรธ
โยนิโสมนสิการมีมูลเก้า	คือ	มรรค

สัตตาวาสเก้า คือ ทุกข์

โดยอรรถลักษณะ สัตตาวาส หมายถึง ที่อยู่ของสัตว์ต่างจากวิญญานฐิติ ตรงที่ วิญญานฐิติแปลว่า ที่ตั้ง หมายความว่า เมื่อมีที่ตั้ง (คล้ายซื้อที่ดินแล้ว แต่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์) และใช้ฐานที่ตั้ง ให้กลายเป็นที่อยู่แล้ว จึงกลายเป็นสัตตาวาสเก้า

โดยนัยนี้ จึงมีคำอธิบายเหมือนวิญญานฐิติ แต่เพิ่มขึ้นสองข้อ ดังต่อไปนี้

๑. สัตว์บางพวกไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เช่น อสัญญีสัตว์
๒. สัตว์ที่เข้าถึงแนวสัญญานาสัญญาายตนะ

โดยการอธิบายเพิ่มเติม พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏใน **วิญญานฐิติเจ็ด** (อริยสัจเหลี่ยมที่เจ็ด) เมื่อตั้งมั่นแล้วก็กลายมาเป็น **สัตตาวาสเก้า** เปรียบดังคนที่ยึดมั่นถือมั่นในพฤติกรรมดังที่กล่าว

แล้ว จนแสดงออกมาชัดเจนแล้ว เข้าสมัครพรรคพวก ตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ แล้ว เช่น กลุ่มกรีนพีซ (Green peach) กลุ่มอนุรักษ์สัตว์ป่า กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม ฯลฯ ส่วนพวกวิญญูณฐิติ ก็คือ พวกพลังเงียบ ที่มีใจและท่าทีคอยสนับสนุนกลุ่มเหล่านั้นอยู่ แต่ยังมีได้ ออกไปร่วมเป็นการแสดงออกอย่างโจ่งแจ้งนั่นเอง

“สัตว์บางพวกไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา” ที่เพิ่มในสัตตาวาสกัฏ ก็คือ พวกเจ้าหญิงและเจ้าชายนิทรา ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ หรืออาจอุปมาให้เป็นจุดดั่งคนชอบปิดสวะทุกเรื่องก็พอได้ คนเหล่านี้ทำอะไรไปแล้วลืมสิ่งที่ตนทำเสียสนิท เวลามีการพูดถึงเหตุร้ายจากการกระทำนั้น ๆ ก็กั้นตัวเองออก เพราะความลืมสนิทนั่นเอง (แต่จิตใจข้างในจะจำได้ทุกอย่าง กรรมจะออกผลได้ตรงผลเสมอ)

ตัวอย่างเช่น พูดอะไรไป ลืมจริง ๆ เมื่อคำพูดถูกแพร่ออกไป แล้วย้อนกลับมาหาตนเองใหม่ จะนึกไม่ออกจริง ๆ ว่าได้พูดจึงปฏิเสธการเป็นเจ้าของคำพูดเหล่านั้น ทั้ง ๆ ที่เรื่องที่ตนพูด เป็นชนวนการวิวาทของผู้อื่น เช่นนี้เป็นต้น

คนทุกคนมีสัตตาวาสข้อนี้กันทั้งนั้น อย่างเช่นถามว่า “ขยะใน กทม. ใครจะรับผิดชอบ” คำตอบที่ได้ “ผู้ว่า กทม. และลูกน้องของท่าน” ถามว่า “ใครเป็นเหตุแห่งขยะใน กทม.” คำตอบก็คือ “คนใน กทม. นั่นเอง” เพราะเราจะลืมนึกว่า การทิ้งขยะนานาชนิด ให้คนอื่นทิ้งก็ไปจากคำสั่งของเรา แล้วขยะเหล่านั้นก็วกกลับมารบกวนชาว กทม. ทุกคน ต้องทนกลิ่นเหม็น ทัศนียภาพไม่เจริญตา ฯลฯ เพราะคน กทม. มีพฤติกรรมของสัตตาวาสข้อที่ว่า ไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนานั่นเอง

“สัตว์ที่เข้าถึงแนวสัตตญาณาสัตตญาณายตนะ” แปลว่า ไม่ใช่ทั้ง สัตตญา และไม่ใช่ทั้งไม่ใช่สัตตญา เปรียบกับมนุษย์ก็คือ คนบ้าตาม โรงพยาบาลโรคจิตก็ได้ หรือ พวกทงไม่รู้ร้อน เห็นไฟกำลังไหม้ดูเฉย ๆ ไม่ตกใจ ไม่ช่วยเหลือ ถึงอยู่ในภาวะช่วยได้ก็ไม่ช่วย หรือเรียกพวก สติแตก

ท่านกล่าวว่า สัตตवासกั เป็นทุกข์ ให้กำหนดรู้ ดังนี้

รากเหง้าของตัณหาแก้ คือ สมุทัย

โดยอรรถลักษณะ รากเหง้าของตัณหาควรมี ๑๘ ไม่ใช่ ๔ กล่าวคือ ตัณหาสาม ประกอบด้วย กามตัณหา ภวตัณหา และ วิภวตัณหา จะเกิดจากฐานหก คือ ตัณหาในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะธัมมารมณฺ์ ดังนั้น ตัณหารวมกันทั้งหมด คือ $๖ \times ๓ = ๑๘$ ยกเว้นถือว่า ภวตัณหาและวิภวตัณหา รวมเป็นชื่อเดียวกัน ก็จะลดจาก ๑๘ เหลือตัณหาแก้ ดังนี้

กามตัณหา คือความอยากได้วัตถุ กามวัตถุ และกามคุณ
ภวตัณหา คือ ความอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น อยาก
ดูดีเข้ามาไว้

วิภวตัณหา คือ ความไม่อยากได้ ไม่อยากดี ไม่อยากมี
ไม่อยากเป็น อยากผลึกออกไป

โดยนำฐานของตัณหาเป็นที่ตั้ง และแปรสภาวะของตัณหา
เป็นสาม ใช้กรณีตัวอย่างใกล้ตัว ดังต่อไปนี้

ความอยากได้รูป :-

เสี่ยหนุ่มคนหนึ่ง รู้สึกพอใจในความงามของหญิงสาวผู้หนึ่ง (กามตัณหา) จึงให้แม่สื่อไปติดต่อกัน เพื่อกระบวนกรจะได้หญิงสาวผู้นั้นมา (ภวตัณหา) ครั้นสมประสงค์ของกามคุณแล้ว จึงพบว่าหญิงสาวผู้นั้นมีแฟนหนุ่มอยู่แล้ว อีกทั้งยังมีทำที่เคยเป็นชั้นสูงมาก่อน จึงเกิดวิภวตัณหาขึ้น

ความอยากได้รส :-

วันหนึ่ง คิดจะไปรับประทานอาหารเชลล์ชวนชิม ณ ที่ร้านหนึ่ง (ภวตัณหา) เมื่อไปสั่งอาหารตามกามตัณหาแล้ว พบว่า ไม่อร่อยดังหวัง เกิดวิภวตัณหา ไม่น่าซัปรถมาตั้งไกลเลย

ความอยากในเสียง :-

หญิงสาวเป็นบุตรสาวของตระกูลมั่งคั่ง เกิดหลงเสียงของนักร้องชายผู้หนึ่ง (ภวตัณหา) ในที่สุด ไม่ฟังคำค้ำของผู้ใด แต่งงานกับหนุ่มนักร้องจนได้ (กามตัณหา) อยู่ด้วยกันไม่ถึงปี พบอุปนิสัยที่เข้ากันไม่ได้ คิดทุกวัน ทำอย่างไรจึงจะอย่าขาดจากกัน (วิภวตัณหา)

ความอยากในกลิ่น :-

หญิงสาวผู้หนึ่ง อยากได้น้ำหอมที่มีชื่อ (ภวตัณหา) ระหว่างรอปเปลี่ยนเครื่องบิน ขอบัตรทรานซิสออกไปซื้อทันที เลือกน้ำหอมเพลินได้หลายขวด (กามตัณหา) รีบกลับคืนทางเข้าสู่สายการบินที่ตนทรานซิสออกมา ปรากฏว่ากว่าจะพบช่องทางเข้าเครื่องบินได้ออกไปแล้ว แทบจะโยนน้ำหอมทิ้งทันที (วิภวตัณหา)

ความยากในโศกฏัพพารมณ :-

ระหว่างเดินชมของที่สวนจตุจักร พบลูกแมวน่ารักตัวหนึ่ง คิดถึงลูกที่รักสัตว์ (ภวตัตถา) ซื่อลูกแมวทันที (กามตัตถา) ปรากฏว่า ลูกเล่นกับลูกแมวไม่ถึงเดือน ลูกแมวกลับปรากฏอาการโรคกลัวน้ำ และถึงแก่ความตาย แม่ต้องเอาลูกไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคกลัวน้ำ รู้สึกเซ็ดจนตาย (วิภวตัตถา) ไม่มีวันซื้อลูกสัตว์ชนิดได้อีก

ความอยากในธัมมารมณ :-

นิยายเรื่องที่จะนำมาเป็นละครทีวี เป็นสื่อกระตุ้นให้อยากดู (ภวตัตถา) นึกถึงพระเอก ยังจำได้แม่นแม้อ่านมานานแล้ว ลักษณะของพระเอกคือ มาดขริ่ม พุดน้อย สง่า คาบไปป์ เป็นผู้ดี ใจจดใจจ่ออยากชม (กามตัตถา) พอวันที่โปรแกรมมาถึง แคบหน้าเรื่อง ประสบหน้าพระเอก แทบอยากปิดทีวี เผลอเป็นนักแสดงที่ไม่ชอบ ชี้หน้าเลย นี่จะดูดีหรือไม่ (วิภวตัตถา)

ชีวิตจริงของคนในวันหนึ่ง ๆ จึงวนเวียนกับตัตถาเก่าเหล่านี้จนเคยชินไปกับอารมณ์ชอบ ไม่ชอบ อย่างไม่รู้สีกตัวอยู่ตลอดเวลา ท่านให้รู้ว่า รากเหง้าของตัตถา คือ สมุทัย ควรกำหนดละ ดังนี้

การกำจัดรากเหง้าของตัณหาเก่าเป็นนิโรธ

สำหรับทุกคนที่สนใจลดระดับความทุกข์ เนื่องจากตัณหาเก่า ควรทำดังนี้

๑. ต้องรู้จักคำว่า “พอ” เสมือนกับรู้จัก “พอ” เมื่ออิมห้อง “พอ” เมื่อดื่มน้ำไปสักแก้วหนึ่ง

ต้องใช้ปัญญาพิจารณาว่าสิ่งต้องการเพิ่มนั้น สมควรพอหรือยัง พอในกามวัตถุ เช่น ข้าวของเครื่องใช้พอหรือยัง พอในภวตัณหา ความบันเทิงแคไหนควรพอ พอในวิภวตัณหา แคไหนที่ต้องแสดงอารมณ์ พอจะอภัยให้กันได้ไหม ถ้าทำได้ก็แสดงว่า รู้จักวิภวตัณหาของตนแล้ว

๒. ให้พิจารณาใคร่ครวญเข้าใจสาเหตุของปัญหา เข้าใจธรรมชาติของตัณหา ที่ก่อให้เกิดทุกข์กับตนเอง ครอบครวั และประเทศชาติ

เช่น รู้จักหยุดโครงการที่สิ้นเปลืองสูงบ้าง ไม่ใช่จะเริ่มโครงการใหม่ๆ จนประเทศเต็มไปด้วยหนี้สิน ธนาคารถ้ารู้จักพอ ก็ไม่ปล่อยสินเชื่อสังหาริมทรัพย์กับคนโดยเงื่อนไขที่หลวมไป รัฐบาลถ้ารู้จักพอ ก็ไม่ปล่อยให้เอกชนกู้หนี้ต่างประเทศ เข้ามาทำการลงทุนมากมาย ต้องรู้ว่า ถ้าเสียหาย จะเดือดร้อนไปทุกระดับ

๓. ต้องเข้าใจว่า ธรรมชาติของมนุษย์ ต้องแสวงเวทนาอยู่อย่างนั้น ไม่ว่าจะ เวทนานั้นมาจากวัตถุราคาแพงแค่ไหน ก็จะต้องดับลงอย่างรวดเร็วเหมือนกันหมด เช่น บินไปจ่ายของต่างประเทศได้ของมาเซยชม ประเดี้ยวก็เบือแล้ว เป็นอารมณ์เดียวกับที่ซื้อของในประเทศ ซื้อของตามแพชั่น ถูกใจประเดี้ยวเดี้ยวก็เบือแล้ว

เสมือนรับประทานอาหารที่ชอบ แค่อสองสามครั้งก็เบือแล้ว

ความรู้จักพอ เป็นลัญชาติญาณการอยู่รอดของมนุษย์ ถ้าหากมัวแต่คิดว่า นี่เงินบริษัท นี่เงินงบประมาณ นี่โครงการของรัฐ ถึงบริษัทล้ม รัฐบาลล้ม เราก็ไม่เสียหาย จนทำให้ประเทศต้องวิบัติ เพราะการบ้าโครงการ การเซ็นอนุมัติอย่างเดียว เนื่องจากกลัวคนเกลียดกลัวคนหาว่าโง่ ต้องทำโครงการที่ทำให้เยาวชนของชาติ กลายเป็นคนอ่อนแอ แท้จริงเพราะผู้ใหญ่มองโลกธรรมแปดของตนไม่ออก

ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้งเท่านั้น จึงจะช่วยดับทุกข์ข้อนี้ได้

โยนิโสมนสิการมีมูลเก้าคือมรรค

โดยอรรถลักษณะ มรรคธรรมข้อนี้ คือ “ธรรมเก้าตา” ของท่านพุทธทาสภิกขุ ประกอบด้วย ๓ กลุ่มย่อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- | | |
|-----------------|---|
| *๑. อนิจจตา | ความเห็นอนิจจัง หรือ ความไม่เที่ยง |
| *๒. ทุกขตา | ความน่าเกลียด ความขมขื่น ความทรมาน ที่ต้องเผชิญกับความไม่เที่ยง |
| *๓. อนัตตตา | ความไม่มีตัวตน ที่อาจจะต่อต้านทุกขตา และ อนิจจตาได้ |
| **๔. ัมมัญญิตตา | ความตั้งอยู่ตามธรรมดา |
| **๕. ัมม नियมตา | ความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ แห่งธรรมชาติ |

- **๖.** อิหัพัจฉยตา ความต้องเป็นเหตุเป็นปัจจัยอาศัย
กันเกิดขึ้น
- ***๗.** สุญญตา ความว่างจากตัวตน
- ***๘.** ตถาตา ความเห็นเช่นนั้นเอง
- ***๙.** อตัมมยตา ความไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยใด ๆ หรือ
ความที่ปัจจัยใด ๆ ก็ปรุงแต่งไม่ได้

กลุ่มที่หนึ่ง * ประกอบด้วย ๑ - ๓ เรียกว่า กลุ่มแห่ง
ลักษณะ

กลุ่มที่สอง ** ประกอบด้วย ๔ - ๖ เรียกว่า กลุ่มแห่ง
ธรรมชาติธรรมดา

กลุ่มที่สาม *** ประกอบด้วย ๗ - ๙ เรียกว่า กลุ่มธรรม
เป็นเครื่องหลุดพ้น

โดยภาษาธรรม **กลุ่มแห่งลักษณะ** มีสมบัติดังต่อไปนี้

อนิจจตา มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงตามเหตุตาม
ปัจจัยมีอาการเปลี่ยนแปลงเรื่อย เป็นอาการประจำของสังขตธรรม
ทั้งปวง อนิจจตาจะดับได้ ก็ต่อเมื่อขาดสิ่งที่เป็นที่ตั้งของอนิจจัง
หรือ เมื่อเข้าถึงความว่าง นิโรธธาตุ

ทุกขตา มีลักษณะหนยาก (เพราะเปลี่ยนแปลงเรื่อย)
นำเกลียด (เพราะลอกหลวง) น่ากลัว (เพราะเผาผลาญ ท่วมทับ
เสียดแทง ฯลฯ) และกัดเจ้าของ มีอาการที่เป็นไปตามอำนาจของ
ธรรมชาติ คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศก
ความร่ำไร ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ

ความประสพกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักที่พอใจ ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจ ความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น ทุกขตาจะดับได้ เพราะขาดเหตุปัจจัยชั่วคราว และเพราะถูกควบคุมไว้ด้วยสติ ขณะเกิดผัสสะ

อนัตตตา มีลักษณะตรงกันข้ามกับอัตตตา ไม่เอื้อเพื่อความประสงค์ของใคร แต่จะเป็นไปตามอำนาจของอิทัปปัจจยตาทำเดี๋ยว ไม่มีใครสามารถกระทำไว้ในอำนาจของตน ใครจะยึดเอาเป็นของตนก็ไม่ได้ แต่หลอกให้คนโง่เข้าใจว่าเป็นอัตตตา อนัตตตลักษณะย่อมดับไปพร้อมกับสังขตธรรมนั้น ๆ

กลุ่มแห่งธรรมชาติธรรมดา ซึ่งประกอบด้วย ฌัมมัญญิตตตา ฌัมมนิยามตา อิทัปปัจจยตา เป็นคำไวพจน์ของกันและกัน ต่างกันที่มุมมอง จึงใช้ลักษณะของอิทัปปัจจยตาเป็นตัวแทน ดังนี้

อิทัปปัจจยตา เป็นลักษณะของกฎธรรมชาติ มีภาวะแห่งการปรุงแต่ง ที่เป็นไปตามมัชฌิมาปฏิปทา มีอาการสัมพันธ์กันเป็นสายเหมือนลูกโซ่ มีสมบัติของสามัญญลักษณะ และไม่มีทางดับได้ เพราะเป็นอสังขตธรรมอย่างหนึ่ง

กลุ่มธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น ประกอบด้วย สุตญญา ตถาตา และ อตัมมยตา ดังต่อไปนี้

สุตญญา (ความว่าง) มีลักษณะคงที่และเป็นปัจจุบันเสมอ ไม่มีอาการอื่น นอกจากการคงที่เท่านั้น การดับของสุตญญาจึงไม่มี

ตถาตา มีลักษณะอย่างเดียวเฉพาะตน (ไม่ว่าจะเป็นสังขตธรรม หรือ อสังขตธรรม) เมื่อเห็นแล้วทำให้เกิดการวางเฉย (อุเบกขา) ให้เกิดความไม่เปลี่ยนแปลงตามปัจจัย (อตัมมยตา) ให้เกิดความรู้อีกว่า ยึดถือไม่ได้ (อนุปาทานิยะ) มีอาการคงที่ และ

ไม่มีดับ

อตัมมยตา มีลักษณะที่ไม่มีอะไรอาจยึดไว้ได้ อยู่เหนืออำนาจแห่งความเป็นบวกและลบ เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญเหนือบาป เหนือสุขเหนือทุกข์ เหนือกุศลเหนืออกุศล เหนือโลกียธรรมเหนือโลกุตระธรรม มีอาการแห่งการไม่ตั้งอยู่ด้วยเหตุปัจจัย จึงไม่เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย ไม่ผูกพันกับสิ่งใดจึงไม่เกิดทุกข์ และไม่มีการดับ

โดยการปฏิบัติ จะต้องเห็นธรรมแก้ตาด้วยตนเอง แล้วจะออกจากกามธาตุ เข้าสู่รูปธาตุครั้งที่หนึ่ง ละจากรูปธาตุเข้าสู่รูปธาตุครั้งที่สอง ละจากรูปธาตุเข้าสู่โรธธาตุ คือ การบรรลุถึงอตัมมยทานั่นเอง เมื่อปฏิบัติจนครบเมื่อใด ก็จะได้การสิ้นสุดแห่งความทุกข์ (อนุภาทิเสสนิพพาน)

โดยการขยายความเพิ่มเติม “ธรรมแก้ตา” เป็นกฎสังัจจธรรมของธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์ก็ศึกษาธรรมชาติ เพื่อรู้จักสังัจจธรรมเช่นกัน ดังนั้น น่าจะนำสังัจจธรรมของพุทธธรรมและของวิทยาศาสตร์มาเทียบเคียงกันได้

ความเจริญของวิทยาศาสตร์ เกิดจากการคิดจำลองปรากฏการณ์ธรรมชาติ และนำเข้าไปศึกษาในห้องทดลอง ส่วนการศึกษาธรรมชาติโดยตรง เรียกว่า นิเวศวิทยา ต้องการเวลาสังเกต และมีปัจจัยปรวนแปรจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ ข้อมูลทั้งหลายของนักวิทยาศาสตร์จึงมาจาก “การจำลองระบบ”

ความเชื่อที่ได้เด่น ที่นำความเจริญมาสู่วิทยาศาสตร์ คือ ความเชื่อว่า คุณสมบัติที่แท้จริงจะต้องเริ่มจากความบริสุทธิ์ของสารที่จะนำมาทดลอง กระบวนการขั้นแรกของวิทยาศาสตร์ทุกสาขา

จึงต้องหาวิธีทำสารให้บริสุทธิ์ เช่น กระบวนทำโลหะและอโลหะให้บริสุทธิ์ กระบวนการทำธาตุอื่น ๆ รวมทั้งสารประกอบให้บริสุทธิ์ แม้ต่อมาสังเคราะห์สารประกอบขึ้นได้ ก็ต้องยืนยันว่า ได้ทำให้บริสุทธิ์แล้ว

การทำสารอินทรีย์ให้บริสุทธิ์ จะมีกรรมวิธียุ่งยากกว่าสารอนินทรีย์ เพราะสารอินทรีย์ (คือสารที่สกัดจากสิ่งที่มีชีวิต) จะอยู่รวมกันมากมายหลายชนิด มีสมบัติคล้ายคลึงกันเป็นหมู่พวก กว่า จะทำสารอินทรีย์ให้บริสุทธิ์แต่ละตัว จึงสังเคราะห์กรรมวิธีพิสดาร บางคนทำอินทรีย์สารตัวเดียวแค่ให้บริสุทธิ์ก็ได้รับปริญญาเอก บางคนได้รับรางวัลโนเบล ถ้าหากทำสารอินทรีย์กลุ่มนั้น ๆ ให้บริสุทธิ์เป็นคนแรก หมายความว่า คิดกระบวนการไว้ให้คนอื่นได้อาศัยเลียนแบบนั่นเอง

ความเชื่อเรื่องของความบริสุทธิ์ของสารนั้นลึกซึ้ง ทุกวันนี้พยายามคิดนวัตกรรมต่าง ๆ ให้บริสุทธิ์ เครื่องสำอางราคาแพง เพราะอ้างว่ายี่ห้อนั้น ๆ ทำจากสารบริสุทธิ์กว่า ที่น่าหัวเราะคือเวลาทำเป็นเครื่องสำอาง กลับเอาสารหลาย ๆ ตัวผสมกัน กลายเป็นสารไม่บริสุทธิ์อีก ความวอกของความคิดมนุษย์จึงดูน่าแปลก คือยอมรับการรบกวนได้ได้อย่างประหลาด ที่เหตุผลที่ตัดดิ่งตรงไปสู่ความดับทุกข์ของพุทธธรรม คนกลับรับไม่ได้

ความเชื่อเรื่องบริสุทธิ์ ตรงกันกับของพุทธธรรมว่าด้วยเรื่องศีลวิสุทธิ เพราะศีลวิสุทธิจะเป็นฐานรองรับการทำงานของจิตวิสุทธิได้ดี ขณะนี้ผู้ปฏิบัติธรรม เชื่อเพียงว่า การปฏิบัติเคร่งขรึม ข้อวัตร คือความบริสุทธิ์ของศีล ซึ่งนับว่ายังคลาดเคลื่อน ความบริสุทธิ์จะเกิดขึ้นได้ ต้องใช้ปัญญาประกอบด้วย ถ้ารักษาศีลและข้อวัตรโดยไม่

รู้เหตุผล ก็จะตกอยู่ในสীลพัทพรามาส ปิดบังการเห็นแจ้งสังัจจธรรม
ยังมีปัญญามาก ความที่จะเข้าใจรักษากายให้บริสุทธิ์ยังมี
มาก ดุจดั่งที่นักวิทยาศาสตร์ พุ่มเทกำลังเงิน กำลังกาย มากมาย
มหาศาล นับไม่ถ้วนว่ามากแค่ไหน เพียงเพื่อต้องการทำสารให้บริสุทธิ์
ทั้งนี้รวมไปถึงสารอนินทรีย์ทุกชนิดอีกด้วย

ศีลวิสุทธิ จึงต้องหล่อเลี้ยงด้วยปัญญา รักษาศีลและข้อ
วัตรอยู่ร้อยปี อาจไม่ได้ศีลวิสุทธิ ที่เป็นฐานของวิปัสสนาญาณก็ได้
เมื่อได้สารบริสุทธิ์ หรือ เกือบบริสุทธิ์ ก็จะนำไปศึกษา
สมบัติทางกายภาพและสมบัติทางชีวภาพ ซึ่งสมบัติที่ศึกษาได้นั้นเอง
ได้รับการนำกลับมาประยุกต์ใช้กับมนุษย์ สัตว์ พืช และอื่น ๆ จน
กระทั่งเกิดความเป็นโลกาภิวัดน์ขึ้น

สมบัติอย่างใดบ้าง ที่จะอิงกับหลัก “ธรรมแก่ตา” ขอยก
ตัวอย่าง พอเป็นสังเขป ต่อไปนี้

๑. **อนิจจตา** เป็นสมบัติเบื้องต้น ที่จะเป็นข้อมูลพื้นฐาน
ของสารแทบทุกชนิด โดยเฉพาะสารอนินทรีย์ และสารอินทรีย์
น้ำหนักน้อย ๆ เช่น การหาจุดเปลี่ยนสถานะจากของแข็งเป็นของ
เหลว เรียกว่า จุดหลอมเหลว จากของเหลวเป็นของแข็ง เรียกว่า
จุดเยือกแข็ง และอื่น ๆ แต่ที่น่าสนใจคือ การหาค่าครึ่งชีวิต (Half -
life) ของสารเหล่านั้น ว่ามันจะทนอยู่ในสภาพบริสุทธิ์ได้นานเท่าไร
ค่าครึ่งชีวิตเป็นตัวเลขชี้ว่า มันจะเหลือสารบริสุทธิ์อยู่ครึ่งหนึ่ง ใน
เวลาเท่านั้น ๆ

สารที่ค่าครึ่งชีวิตรวดเร็วมาก เช่น เป็นชั่วโมง ก็จะต้องสังเคราะห์ขึ้นใหม่ ๆ แล้วใช้เลย ถ้าหากมีค่าครึ่งชีวิตเป็นวัน
ก็ต้องรีบทำเช่นกัน ถ้าสั่งจากเมืองนอก จะต้องคาดคะเนเพื่อ

เอาไว้ กว่าจะขนส่งมาถึงเมืองไทย อาจเหลือสารเพียงหนึ่งในสี่ การทดลองบางอย่างจึงทำไม่ได้ ต้องไปทำเมืองนอก เพราะไม่อาจแก้ปัญหาค่าเครื่องชีวิตของสารนั่นเอง

ยาทุกตัว รวมทั้งเครื่องสำอางทั้งหลาย ยิ่งแพง ยิ่งมีค่าเครื่องชีวิตสั้น คนส่วนมากจ่ายแพงก็จริง คิดว่าได้ตัวยาก็จริง ที่แก้ตัวยามันสลายเกือบหมดแล้ว จะเห็นว่า การเป็นผู้บริโภคก็จะต้องมีแรงบุญแรงบาปอยู่ด้วย เพราะบาปของเขาออกหน้า เขาก็จ่ายแพง แต่ได้ยาที่หมดฤทธิ์แล้ว ไม่มีใครเอาชนะกฎแห่งกรรมได้เลย เพราะแพทย์เองก็สุดที่จะรู้ว่า ในหลอดแก้วนั้น ๆ มีตัวยามีฤทธิ์เหลือเท่าไร ผลสุดท้าย ให้อายุขนาดไหน ก็จะต้องถูกกฎแห่งกรรมตามคิดบุญชื้ออยู่ดี ผลบุญกฎแห่งอนัตตตาก็จะเอาบุญให้ ผลบาปกฎแห่งอนัตตตาก็เอาบาปให้ เป็นแรงบุญแรงบาป ดุจขั้วไฟฟ้า ฉะนั้นใดก็ฉันทัน

๒. **ทุกขตา** คือการตั้งอยู่แห่งคุณสมบัติของสารนั้น ๆ ก่อนที่อนิจจตาจะมาพรากสมบัติไป กล่าวโดยนัยนี้ **ข้อมูลของนักวิทยาศาสตร์ที่ผลิตกันเกือบทั้งโลก คือทุกขตาตามนัยแห่งพุทธธรรมนั่นเอง**

ผู้เป็นนักวิจัย คงจะซึ่งใจดีว่า นอกจากจะต้องทำงานแข่งเวลาเพื่อสู้กับ ค่าเครื่องชีวิตของสารบริสุทธิ์แล้ว ยังต้องทำงานแข่งเวลา เพื่อสู้กับการยังคงอยู่ของสมบัตินั้น ๆ จากสารตัวอย่าง เช่น ต้องการศึกษา เอนไซม์ตัวหนึ่งจากตับของหนู เมื่อฆ่าหนูเรียบร้อยแล้ว เอาตับของมันมา จะต้องรีบทำ ก่อนที่เอนไซม์ที่ต้องการแยกจากตับจะสลายหายไป กระบวนการวิจัยของนักวิทยาศาสตร์ จึงเป็นความทรหดอดทน ปนด้วยความเครียดนานปีการ เพราะ

จะต้องให้ได้สารที่ต้องการออกมา และแสดงว่าสมบัติของมันเป็น เช่นนั้น ถ้าแยกสารออกมา และมันหมดสภาพแห่งสมบัติเสียแล้ว คือ ทุกขตาไม่มีแล้ว ก็เป็นอันว่า การทดลองล้มเหลว ต้องตั้งต้นใหม่อีก ต้องวางแผนให้รอบคอบ และทำให้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ นักวิทยาศาสตร์ ที่มีข้อมูลอยู่ จึงต้อง กล้าที่จะแสดงว่า ข้อมูลเหล่านั้นทำซ้ำได้เหมือนเดิม กระบวนการผลิตข้อมูลวิทยาศาสตร์จึงยุ่งยาก ลำบาก น่าสงสาร ที่ต้องต่อสู้กับ หลักทุกขตาที่แทรกอยู่ในสารที่ศึกษา และส่วนมากความยากลำบาก เหล่านี้ ก็เก็บไว้เป็นความลับเฉพาะตน เอาเฉพาะข้อมูลออกแสดง สู่อุสธารณะ ดุจเดียวกับคนไซว์โรงงานใหญ่โต แต่ไม่ยอมไซว์หน้า หน้าตาที่เป็นเลขตัวแดงอย่างมากมาย ชีวิตของคนโลกาภิวัตน์ที่เข้าไม่ถึงหลักทุกขตา มีแต่ต้องเข้าใจอย่างเดียว ไม่ว่าจะประกอบอาชีพอะไร ทุกอาชีพจะมีทุกขตาแฝงเสมอ และก็ต้องเสี่ยงต่ออนิจจตาที่กำลังมาพรากทุกขตาไป ทุกเรื่อง ทุกอย่าง ทั้งสิ้น ทั้งมวล ถ้าพินิจแล้ว จะชนหัวลูกกับทุกขตา และอนิจจตา ที่มันทำงานควบคู่กัน อย่างไม่เห็นแก่หน้าใคร

๓. **อนัตตตา** เป็นหลักที่มนุษย์ทั่วไปเชื่ออยู่แล้ว เช่น บังคับไม่ได้ว่า จะเกิดลมพายุ น้ำท่วม แผ่นดินไหว หรือเกิด อุบัติเหตุ ต่างเป็นเรื่องที่คนทำใจง่ายกว่าการฆ่าตัวตาย เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องสุตวิสัย หรือบังคับไม่ได้นั่นเอง เรื่องดังกล่าว เป็นเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เช่นการทำนายโลกจะแตก อุกาบาต จะชนโลกปีนั้นปีนี้ คนไม่กลัว เพราะไกลต่อความเป็นอยู่จากวันเนื้อมากไป

อนัตตตา ตามนัยของวิทยาศาสตร์ ที่กระทำต่อสิ่งมีชีวิตทั้งมวลทุกขณะก็คือ การกลายพันธุ์ ซึ่งปัจจัยที่กระทำให้เกิดการกลายพันธุ์มีมากมายเหลือคณานับ เมื่อเอาข้อมูลเล็ก ๆ น้อย ๆ ออกสู่สาธารณะ เช่น ว่าสารนั้นมีฤทธิ์ก่อมะเร็ง (คือการกลายพันธุ์) ต่างพากันตื่นตูมกันไปทั่ว ที่กลัวน้อยที่สุด คือ นักวิทยาศาสตร์ เพราะรู้ว่า สารมากมายสามารถก่อการกลายพันธุ์ได้ทั้งนั้น แต่ชีวิตจะมีกระบวนการซ่อมแซมการกลายพันธุ์เสมอ มิเช่นนั้นก็รอดชีวิตอยู่ไม่ได้ เนื้อเยื่อบางอย่างต้องสร้างขึ้นใหม่เสมอ เช่นเนื้อเยื่อลำไส้ มีค่าครึ่งชีวิตเป็นวัน เม็ดเลือดแดงมีค่าครึ่งชีวิต ๗ วัน เนื่องจากต้องคอยปรับรับสถานการณ์ให้สอดคล้องกับอาหารที่ถูกรับประทานเข้าไป เซลล์มีกลไกการเลือกไม่เอาของเสียเข้าไป นักวิทยาศาสตร์เรียกระบบนี้ว่า ระบบสัญญาณ ประกอบด้วยการเลือกที่มีกลไกซับซ้อน ถ้าสารยังเล็ดลอดเข้าไปในร่างกายได้ ก็ต้องไปแปลงโคมที่ไต กำจัดออกอีกรอบหนึ่ง กลไกกำจัดสาร มีกระบวนการหลายชั้นหลายเชิง เพื่อให้ทุกขตา หรือชีวิตมนุษย์ดำรงอยู่ได้

ด้วยเหตุนี้ เมื่อปัจจัยเข้าร่างกายมนุษย์แล้ว สิ่งที่ทำได้คือ รอดดูอาการ (รอดดูผลกรรม) การรักษาของแพทย์จึงเป็นการรักษาปลายเหตุ รักษาตามอาการที่เกิดมาจากหลักอนัตตตานั้นเอง

แต่พุทธธรรมมองอนัตตตาในฐานะเหตุด้วย ไม่ใช่รอจนถึงผลกรรมที่สายเกินไปแล้ว อนัตตตาที่พระพุทธเจ้าให้เฝ้าดูจึงเป็นเรื่องผัสสะ ตรงจู้รับกระทบพอดี ตรงนี้ยังไม่เกิดกรรม

กล่าวโดยสรุป นักวิทยาศาสตร์เชื่อในอนัตตตา แต่ทว่ารอดดูผลหรืออาการที่ปรากฏแล้ว แต่พุทธธรรมเชื่ออนัตตตาแต่ให้ดูที่เหตุ โดยใช้ปัญญาธรรมที่จิตมีอยู่เป็นตัวมอง (อริยสังขเลี่ยมที่หก)

กลุ่มธรรมที่สองว่าด้วย **กลุ่มธรรมชาติธรรมดา** ซึ่งประกอบด้วย ธรรมัญญิตตา ธรรมนิยามตา และอิทัปปัจจยตา โดยที่ธรรม ๓ องค์นี้ มีลักษณะคล้ายกัน เพียงแต่มองต่างมุม และสมบัติที่เด่นคือ ความเป็นกฎที่เฉียบขาด ที่ท่านพุทธทาสภิกขุใช้ คำว่า “พระเจ้า” หมายความว่า “ใครก็ปฏิเสธไม่ได้รวมทั้งตัวพระพุทธเจ้าเองด้วย”

ลองเทียบเคียงว่า กฎวิทยาศาสตร์ ข้อใดมีความคล้ายกับ อิทัปปัจจยตาบ้าง

“กฎทางวิทยาศาสตร์กายภาพ” กฎแรงโน้มถ่วงของนิวตันมีความเฉียบขาด คือ ใครตกลงมาจากที่สูงต้องแตกทำลาย (อนิจจตา) เป็นกฎว่าด้วยความเป็นอนุภาคของสสารและเทหวัตถุ อีกกฎหนึ่งกล่าวถึงความเป็นคลื่นของสสารและเทหวัตถุ คือ กฎสัมพัทธภาพของมวลสารของไอน์สไตน์ ที่มีขอบเขตกว้างขวาง และเป็นหลักใช้ในการศึกษาชีวิตทั้งมวล สารไร่วิตทั้งมวล รวมทั้งโลกและจักรวาลด้วย

“กฎทางวิทยาศาสตร์ชีวภาพ” ที่มีลักษณะของความเฉียบขาด ได้แก่ Stereoisomer Specifics แปลว่า ชีวิตทั้งหลายจะต้องการสารชีวิตที่มีความจำเพาะเพียงแค่การหมุนแสงช่วงมองเห็นจากทวนเข็มนาฬิกา และตามเข็มนาฬิกาเท่านั้น มันเป็นสมบัติทางกายภาพลักษณะหนึ่งที่มีประจำต้องอยู่ในชีวโมเลกุล แต่เป็นตัวตัดสินว่า ชีวิตเหล่านั้นจะต้องอยู่ (ทุกขตา) หรือจะต้องแตกดับ (อนิจจตา) เป็นความเฉียบขาด ที่ปราศจากกฎทางวิทยาศาสตร์ ข้อใดที่รู้จักในโลกไปอธิบายได้ บางที่นักวิทยาศาสตร์เองถึงกับพูดว่า “พระเจ้า” ก็ยังทำงานอยู่นั่นเอง

สำหรับผู้ที่ไม่ใช่นักวิทยาศาสตร์อาจงง จะขออธิบายพอเป็นสังเขปดังต่อไปนี้

น้ำตาลที่เรารับประทานอยู่นั้น มีสมบัติของอินทรีย์สารกลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกว่า คาร์โบไฮเดรต แต่ต้องเป็นน้ำตาลชนิด D-form คือหมุนแสงช่วงมองเห็นแล้วได้ตรงตามข้อสมมติว่า D-form ถ้าหมุนตรงกันข้ามเป็น L-form ทั้ง ๆ ที่เป็นน้ำตาลคาร์โบไฮเดรต แต่กลับมีสมบัติเป็นท็อกซิน

เช่น พิษงูอาจเป็นน้ำตาล หรือกรดอะมิโน ที่เป็นสารประกอบเหมือนในร่างกายคนนั่นเอง เมื่อเข้าไปในร่างกายแล้ว ระบบภูมิคุ้มกันทั้งหลาย จำไม่ได้ เพราะมีสมบัติเป็นพวกเดียวกัน ครั้นเมื่อเข้าไปในอวัยวะเป้าหมายเท่านั้น แทนที่จะทำให้ชีวิตยืนอยู่ (ทุกขตา) กลับส่งผลของอนิจจตาอย่างฉับพลันแล้วแต่อาการที่ปรากฏ เช่นมีอาการทางประสาท (ผลกรรม) ตายภายในเวลาไม่นาน

จุลินทรีย์ทั้งหลาย สลายผลไม้และพืชต่าง ๆ เช่น ถั่วต่าง ๆ ถ้าหากผลแห่งการสลาย (อนิจจตา) ให้สารที่มี Configuration หรือ การหมุนแสงที่ถูกต้อง ก็กลายเป็นอาหารของคน เช่น การหมักเหล้าการหมักซีอิ้ว เต้าเจี้ยว ฯลฯ แต่ถ้าให้ Configuration หรือสารที่มีการหมุนแสงตรงข้ามเท่านั้น รับประทานเข้าไปจะเกิดเรื่องถึงตายหรือพิการไปเลย อาการพิษของพืชหรือพิษของสัตว์ทั้งหลายเข้าข่ายดังกล่าวนี้ทั้งสิ้น

โรคภูมิแพ้ ก็คือโรคที่น้ำตาลที่เป็นองค์ประกอบของ ภูมิแพ้เกิดกลับทิศ Configuration แค่นี้แหละเป็นเรื่องใหญ่โตถ้ามีผลมากถึงขนาดกินเม็ดเลือดตัวเอง เรียกว่ามะเร็งเม็ดเลือด ถ้ามีผลน้อยก็จะมีอาการลดหลั่นลงมา วิธีการรักษาโรคพวกนี้ให้หายขาดจึง

ไม่มี เพราะคุณสมบัติต่าง ๆ ของมัน เหมือนกับสมบัติธรรมดาของชีวิต

เช่นเดียวกับ กรรมกิเลสกับ กรรมโพธิ จะแตกต่างกันที่เจตนา แค่ความตั้งใจที่มีปัญญาประกอบ ซึ่งเท่ากับเป็นพลังแสงอย่างหนึ่ง ก็สามารถเปลี่ยนผลกรรมจากกรรมด่าเป็นกรรมชวา หรือจากกรรมชวาเป็นกรรมด่า เช่นกัน หรือยิ่งเฉียบขาดกว่านั้น คือการมีปัญญาต่อมมยตา ซึ่งก็จะเปลี่ยนจากปฏิเสธสมุพบาทสายทุกข์ เป็นปฏิเสธสมุพบาทสายไร้ทุกข์ได้ เข้าถึงนิพพานได้ด้วยปัญญา ซึ่งก็เป็นแสงสว่างชนิดหนึ่งเช่นกัน กล่าวโดยนัยนี้ อิทัปปัจจยตาของนักวิทยาศาสตร์ และอิทัปปัจจยตาของการบรรลุธรรม ต่างก็ตรงกัน ที่การเกี่ยวข้องกับแสงสว่างชนิดหนึ่งเหมือนกันนั่นเอง

การเปรียบเทียบกลุ่มธรรมว่าด้วยการหลุดพ้น

สัญญาตา เป็นสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์ถอดความเชื่อมาจากพุทธศาสนาโดยตรง โดยสมมติให้อิเล็กตรอนวิ่งในความว่าง และนำหลักอนัตตตามาสมทบ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของอิเล็กตรอนว่าเป็นอนุภาคก็ได้เป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าก็ได้ แล้วแต่ปัจจัยที่ส่งไปกระทบ ตัวของมัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง อนุภาคก็เปรียบประดุจ อดตาคคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าเปรียบดัง นිරัตตา ตรงนี้ขอให้สังเกตว่า นักวิทยาศาสตร์พลาดจากอนัตตตาไป คือไปใส่ปัจจัยกระทบกับอิเล็กตรอนแล้วคอยสังเกตอาการของมัน **แต่อนัตตตา ต้องหมายถึงธรรมชาติแท้ ๆ ที่ไม่ใช่ทั้งอนุภาค (อดตตา) และ นිරัตตา แต่เป็น อนัตตตา เป็นสมบัติชนิดใหม่** ที่มีสมบัติเป็นอดตตาและนिरัตตานั่นเอง (โปรด

กลับไม่อ่าน เรื่องน้ำพริกแกง)

คำว่าพลาดไป แปลว่า **นักวิทยาศาสตร์ให้ คนเป็นจุดศูนย์ กลางที่จะมองสิ่งอื่น** ว่าเป็น อนุภาค หรือเป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า คนจึงเป็นผู้เขียนสมบัติของธรรมชาติสิ่งอื่น ตามที่ตนสัมผัสได้ แต่ **อนัตตตาของพุทธธรรมนั้น** **ใจเจ้าของต้องเห็นด้วยตัวเอง** ให้เห็นว่า ร่างกายของตนเป็นเพียงธรรมชาติชนิดหนึ่ง ที่กำลังดำเนินไปตาม เหตุปัจจัยที่เป็นผลจากอนัตตตา อยู่เนื่องนิত্য

นักวิทยาศาสตร์ได้ใช้สัญญาตาเป็นหลักในการสร้างระบบ ไทโรคมนาคมทุกรูปแบบ เช่นจะเห็นว่า แคล่ส่งเสียงผ่านสถานีวิทยุ ซึ่งเป็นที่ขยายคลื่นเสียงตามคุณภาพของคลื่นที่กำลังใช้ แค่นี้เอง ใครอยู่ที่ไหนก็สามารถรับคลื่นเสียงนั้นได้ทันที ผ่านภูเขา ผ่านแม่น้ำ บ้านเรือนได้ (คลื่นแข่งกันเพราะใช้คลื่นวิทยุมากไป) นึกอยากเปิด ฟังเมื่อไร เสียงตามสายก็จะเข้ากระทบหูทันที เพราะเสียงจะวิ่งผ่าน ความว่าง ที่ไม่ต้องการมิติและเวลา เสียงเป็นเรื่องจริงในธรรมชาติ ความว่างก็เป็นเรื่องจริงของธรรมชาติ แต่เรื่องปลอมคือ มิติและ เวลา ที่มนุษย์สมมติขึ้น เมื่อสมมติขึ้นมาแล้วจมอยู่กับความเป็น สมมตินั้น ออกไปสู่ความจริงอีกไม่ได้ ยกเว้น พวกคิดระบบไทโร คมนาคมทั้งหลาย ต้องมีปัญญารู้ความจริงเรื่องมิติและเวลา มิเช่นนั้น จะคิดระบบดังกล่าวขึ้นมาไม่ได้

ตถาตา ความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ ถ้ามว่า นัก วิทยาศาสตร์เห็นปัจเจกลักษณะของสรรพสิ่งใหม่ ที่ไม่มีสิ่งใดเลย สามารถจะซ้ำกันแบบพิมพ์เดียว (identical) ตอบได้ว่าเห็นอยู่ แต่ ไม่เรียกสิ่งนั้นว่า วิทยาศาสตร์ เพราะมันทำให้สร้างกฎเกณฑ์อะไรขึ้น ไม่ได้ นักวิทยาศาสตร์กลับถอยจากความเป็นเช่นนั้น (ตถาตา)

แล้วถามว่า ถ้าถอยออกมาแล้ว จะสร้างแนวความคิดอะไรขึ้นมาได้ไหม

ตัวอย่างเช่น ใบบัวของต้นไม้อื่นหนึ่งต้น จะไม่มีใบบิดที่เป็นพิมพ์เดียวกัน จะต้องกว้างยาว หยิกบิดเป็นร่อง เป็นจุด ฯลฯ ทำให้แต่ละใบบัวมีข้อมูลแตกต่างกัน (ตถาตา)

ถอยหลังออกมา นำลักษณะที่เป็นปัจเจกลักษณะออกให้เหลือแต่เหตุล้วน ๆ ที่ยังคงสภาพของใบบัวต้นนั้นได้ แล้วนำไปเทียบกับต้นไม้อื่น ถ้าหากมีลักษณะของใบบัวที่มีเหตุคล้ายกัน ก็จะเข้ากลุ่มเดียวกันไว้ เรียกว่า แนวความคิด (concept)

ถอยหลังออกมา รวมพฤติกรรมอื่น ๆ เช่นการสลัดใบ การมีดอกพร้อมกัน การแพร่กระจายต้นไม้อื่นโดยใช้ เม็ด ราก ฯลฯ แล้วจับกลุ่มรวมกัน คราวนี้ มีต้นไม้อื่นที่เข้ากลุ่มเป็นจำนวนมากเพราะนำพฤติกรรมหลาย ๆ อย่างมารวมกันเข้าเป็นหนึ่ง จึงทำให้เกิด หลักการ (principle)

ถอยหลังออกมา ถ้าจะนำพืชไปเทียบกับสัตว์จะเทียบอย่างไร จึงจะรู้ว่าพืชต่างจากสัตว์ ตรงนี้ต้องหาสมบัติที่เป็นตัวแทนของพืชทั้งหมดโลก สมาชิกจึงกว้างขวาง เรียกว่า ทฤษฎี เช่น กล่าวว่า ต้นไม้ต้องสังเคราะห์แสงได้ ถ้าเหอญจูลินทรีย์ก็สังเคราะห์แสงได้ก็ต้องกันจูลินทรีย์ออกไป เพราะรูปร่างลักษณะต่างจากต้นไม้มาก

ถอยหลังออกมา ถ้าจะกล่าวว่า ชีวิตทั้งโลกนี้ มีอะไรที่กล่าวรวมกันได้ ใช้เป็นตัวแทนของคน พืช สัตว์ จุลินทรีย์ทั้งโลก คำตอบที่ได้คือ ชีวิตต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติดังนี้

๑. ต้องมีโครโมโซมที่ประกอบด้วยยีน ซึ่งสร้างสารชีวโมเลกุลที่เป็นโครงสร้างของตนเองได้

๒. ต้องสร้างพลังงานได้
๓. ต้องสืบทอดลูกหลานได้

พอถึงทฤษฎีความมีชีวิตของนักวิทยาศาสตร์ คำของคน กับจุลินทรีย์ในปากแต่ละตัว (ซึ่งมีเป็นโกฏิล้านตัว) จะมีค่าเท่ากันทันที แต่เราก็ฆ่าจุลินทรีย์ในปากวันละหลายโกฏิล้านตัวในขณะที่แปรงฟัน ทั้ง ๆ ที่ ทฤษฎีชีวิตของนักวิทยาศาสตร์ กล่าวให้เป็นราคาเดียวกันกับเราก็ตาม

กล่าวโดยสรุป **นักวิทยาศาสตร์ไม่ใช้หลักถาดตา ของพุทธธรรม แต่ใช้หลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์** ที่คิดขึ้นมาเพียงไม่กี่ร้อยปีนี้เอง คนคิดก็เป็นชาวตะวันตก หลักแรกที่ใช้ถอยออกมาดูเรียกว่า **อุปนัย** คือ นำตัวอย่างมาร้อยตัวอย่าง แล้วหาค่าเฉลี่ยของตัวอย่างทั้งร้อย ค่าเฉลี่ยที่ได้นับเป็นสมบัติของสิ่งนั้น ถ้าหากว่า ตัวอย่างอื่นมีลักษณะที่พลาดจากตัวเลขค่าเฉลี่ย ก็ให้โอกาสที่จะพลาดมากล่าวเป็นสถิติ จริง ๆ แล้ว ก็คือ การเสี่ยงชนิดหนึ่ง เท่านั้น

อีกสองเหตุผลเรียกว่า นิรนัย และสรุปนัย **การนิรนัย** คือ การลองคำนวณดูก่อน แล้วไปหาตัวอย่างจริงมาสนับสนุน **การสรุปนัย** คือ ลองคาดการณ์ดูก่อน แล้วไปหาปรากฏการณ์มาสนับสนุน

สรุปก็คือ โดยธรรมชาติของจิตคน ต้องการที่พึ่ง ถ้ามีหลักอะไรให้ยึด และยืนยันว่าจะยึดได้ มนุษย์ก็จะพากันมายึดตาม ๆ กัน **มนุษย์ส่วนมากจึงต้องการหัวหน้าที่เขามั่นใจเท่านั้น เขามีได้ ต้องการความจริง ด้วยเหตุนี้เขาจึงต้องมีทุกข้ออยู่เป็นนิจเป็นตถาตา**
อตัมมยตา นี้ไม่ปรากฏในวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด เป็นเรื่องของพุทธธรรมล้วน ๆ อันที่จริง **อตัมมยตา ก็คือ การที่จิตสามารถเพิกความเชื่อตามหลักกาลามสูตรสิบประการพร้อมกันนั่นเอง**

หลักสิบประการดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

๑. อย่าเชื่อ เพราะสักว่าฟังตาม ๆ กันมา
๒. อย่าเชื่อ เพราะสักว่าทำตาม ๆ กันมา
๓. อย่าเชื่อ เพราะสักว่าเขากำลังเล่าลือกันกระฉ่อน
๔. อย่าเชื่อ เพราะข้อความนั้นมีในตำรา
๕. อย่าเชื่อ เพราะมันถูกต้องตามหลักตรรกะ (logics)
๖. อย่าเชื่อ เพราะมันถูกต้องตามหลักปรัชญา
๗. อย่าเชื่อ เพราะเหตุตริกตามอาการ (common sense)
๘. อย่าเชื่อ เพราะผู้พูดมีลักษณะน่าเชื่อ
๙. อย่าเชื่อ เพราะว่ามันมันทนต่อการเพ่งของเรา
๑๐. อย่าเชื่อ เพราะว่ามันนี่เป็นครูของเรา

โดยสามัญธรรมดา ทุกคนจะต้องเชื่ออะไรอย่างหนึ่งเสมอ เช่น กำลังเขียนอริยสัจสิบเหลี่ยม อย่างน้อยก็ต้องเชื่อภาษาไทย เมื่อเขียนลงเป็นหนังสือ แล้วต้องมีคนอ่านรู้เรื่อง ส่วนจะเข้าใจไหม ตรงใจหรือไม่ เป็นตถาตา

ต่อให้การเถียงให้สุดฤทธิ์เดชอย่างไร ถ้าอ้าปากพูดได้ก็ต้องเชื่อเรื่องภาษา เชื่อมันในใจ (แปลว่าเชื่อการเพ่งของตนเอง) การเชื่อของคน ๆ หนึ่ง จึงต้องตรงกับกาลามสูตรข้อใดข้อหนึ่งแน่นอน เพราะความเชื่อเป็น อุปาทานชั้นรัลวัน ๆ

ความเชื่อกับความหลุดพ้นอยู่ที่เดียวกัน

อยู่ภายในจิตขณะที่มันไม่ยอมรับอะไรเป็นความเชื่ออีกต่อไป พ้นการสงสัยและพ้นการเข้าใจ พ้นความเป็นคู่ทุกข์ชนิด (กาลามสูตร ทั้งสิบข้อ ล้วนให้ลักษณะของความเป็นคู่ทั้งสิ้น)

กาลามสูตรสิบ จึงเป็นมรรคธรรมที่ถ้าเข้าร่วมเป็นหนึ่งใน
ความเป็นหนึ่งของกาลามสูตรแปลว่า เข้าถึงความเชื่อทั้งสิบอย่าง
พร้อมเพียง และเห็นว่าเป็นตถตา ปล่อยวางทันที จึงเป็นการ
ปล่อยวางที่เกิดจากปัญญาธรรมแห่งตลอดในอุปาทานขั้นนี้ทั้งปวง รู้
เรื่องของความทุกข์ทุกสิ่ง ว่าล้วนมาจากข้อใดข้อหนึ่งของความเชื่อ
ดังที่พรรณามาในกาลามสูตรทั้งสิบ

เขาจึงต้องหุบปากนิ่ง และบัจจยใด ๆ ก็ทำให้เขาเชื่ออีก
ไม่ได้ ทั้งที่เขาก็กังอยู่กับความเชื่อ แต่ธรรมชาติแห่งความเชื่อของเขา
บัดนี้เป็นอนัตตตถตาเสียแล้ว

โยนิโสมนสิการมีมูลแก้ว เป็นมรรค พึงเจริญดังนี้

อริยสังเหลี่ยมที่สิบ

โดยนัยตาม “วิมุตติมรรค” อริยสังเหลี่ยมที่สิบ ประกอบด้วยองค์ธรรมสิบชนิด ดังต่อไปนี้

สังขารในบุรพาทิสสิบ	เป็น	ทุกข์
สังโยชน์สิบ	คือ	สมุทัย
การกำจัดสังโยชน์สิบ	คือ	นิโรธ
สัญญาสิบ	คือ	มรรค

สังขารในบุรพาทิสสิบเป็นทุกข์

โดยอรรถลักษณะ สังขารสิบอาจมองจากฐานที่ตั้ง แบ่งได้ เป็นกายกรรมสาม วจีกรรมสี่ และมโนกรรมสาม ก่อให้เกิดอกุศลกรรมบถสิบ ดังที่กล่าวไว้ในอริยสังเหลี่ยมที่ผ่านมา

โดยการขยายความเพิ่มเติม อริยสังเหลี่ยมที่เก้า กล่าวถึง พุทธิดีกรรม ๙ ประการของมนุษย์ที่แสดงออกแล้ว อริยสังเหลี่ยมที่สิบก็คือ พุทธิดีกรรมที่มนุษย์ควรแสดงออก เพื่อตอบสนองการเป็นสมาชิกของสังคม เพื่อความสันติสุขของสังคมร่วมกัน

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงบทบาทของฆราวาส ที่พึงแสดงหน้าที่ต่อกัน ๑๐ ประการ

๑. บทบาทต่อบิดามารดา
๒. บทบาทต่อครูอาจารย์
๓. บทบาทต่อบุตรภรรยา

๔. บทบาทต่อมิตรสหาย
๕. บทบาทต่อคนรับใช้และคนงาน
๖. บทบาทต่อสมณะพราหมณ์
๗. บทบาทต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม
๘. บทบาทของผู้ครองแผ่นดิน
๙. บทบาทการใช้ชีวิตในฐานะคฤหัสถ์
๑๐. บทบาทในการพัฒนาระดับปัญญาของตนเอง

บทบาททั้งหมดนี้ ได้นำมาจาก “พจนานุกรมพุทธศาสตร์” ฉบับประมวลธรรม พระราชวรมุนี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘ ดังต่อไปนี้

๑. ทิศเบื้องหน้า บทบาทระหว่าง บุตร-บิดามารดา
 - บทบาทต่อบิดามารดา
 - ผู้เป็นบุตรพึงบำรุงบิดามารดาดังนี้
 - ๑.๑ ท่านเลี้ยงเรามา เราเลี้ยงท่านตอบ
 - ๑.๒ ช่วยทำกิจการงานของท่าน
 - ๑.๓ ดำรงวงศ์สกุล
 - ๑.๔ ประพฤติตนให้เหมาะกับความเป็นทายาท
 - ๑.๕ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้
 - บทบาทที่บิดามารดาพึงมีต่อบุตร ดังนี้
 - ๑.๑.๑ ห้ามปรามจากความชั่ว
 - ๑.๑.๒ ให้ตั้งอยู่ในความดี
 - ๑.๑.๓ ให้ศึกษาศิลปวิทยา
 - ๑.๑.๔ หาผู้ครองที่เหมาะสมให้
 - ๑.๑.๕ มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันควร

๒. ทิศเบื้องขวา บทบาทระหว่างครูอาจารย์และศิษย์
ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ดังนี้

- ๒.๑ ลูกขึ้นต้อนรับ
- ๒.๒ เข้าไปหา (คอยรับใช้ ปรีกษา ชักถาม รับคำแนะนำ
เบื้องต้น)
- ๒.๓ ไฟใจเรียน (มีใจรัก เรียนด้วยศรัทธา ฟังให้เกิดปัญญา
เป็นต้น)
- ๒.๔ ช่วยบริการ
- ๒.๕ เรียนศิลปวิทยาด้วยความเคารพ (เอาจริงเอาจัง ถือ
เป็นเรื่องสำคัญ

ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ดังนี้

- ๒.๑.๑ ฝึกฝนแนะนำศิษย์ให้เป็นคนดี
- ๒.๑.๒ สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๒.๑.๓ สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
- ๒.๑.๔ ยกย่องให้ปรากฏแก่หมู่คณะ
- ๒.๑.๕ สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ (สอนให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษา
ตน)

๓. ทิศเบื้องหลัง ได้แก่บุตรภรรยา เพราะติดตามสนับสนุน
อยู่ข้างหลัง

สามีพึงบำรุงภรรยาดังนี้

- ๓.๑ ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา
- ๓.๒ ไม่ดูหมิ่น
- ๓.๓ ไม่นอกใจ
- ๓.๔ มอบความเป็นใหญ่ในบ้านบ้านให้

๓.๕ หาเครื่องประดับมาเป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาอ่อมอนุเคราะห์สามี่ดังต่อไปนี้

- ๓.๑.๑ จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- ๓.๑.๒ สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- ๓.๑.๓ ไม่นอกใจ
- ๓.๑.๔ รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
- ๓.๑.๕ ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๔. ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่มิตรสหาย เพราะเป็นเครื่องช่วย
ให้พ้นจากอุปสรรค และให้บรรลุความสำเร็จ

กุลบุตรกุลธิดาพึงสงเคราะห์มิตรสหายดังต่อไปนี้

- ๔.๑ เพื่อแผ้วแบ่งปัน
- ๔.๒ พุดจามีน้ำใจ
- ๔.๓ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๔.๔ มีตนเสมอ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน
- ๔.๕ ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

มิตรสหาย พึงอนุเคราะห์ตอบดังต่อไปนี้

- ๔.๑.๑ เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
- ๔.๑.๒ เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
- ๔.๑.๓ ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
- ๔.๑.๔ ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- ๔.๑.๕ นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

๕. ทิศเบื้องล่าง คนรับใช้และคนงานซึ่งเป็นฐานกำลังให้
นายพึงบำรุงคนรับใช้และคนงานดังต่อไปนี้

- ๕.๑ จัดการงานให้เหมาะสมตามความสามารถ

๕.๒ ให้คำจ้างรางวัลสมควรแก่คำจ้างแรงงาน และความเป็นอยู่

๕.๓ จัดสรรสวัสดิการดี เช่น ช่วยรักษาในยามป่วยไข้

๕.๔ ได้ของแปลกพิเศษ แบ่งปันให้

๕.๕ ให้มีวันหยุด และพักผ่อนหย่อนใจตามสมควร
คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นายดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ เริ่มทำงานก่อนนาย

๕.๑.๒ เลิกงานทีหลังนาย

๕.๑.๓ ถือเอาแต่ของที่นายให้

๕.๑.๔ ทำงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

๕.๑.๕ นำเกียรติคุณของนายออกไปเผยแพร่

๖. ทิศเบื้องบน ได้แก่แก่สมณะพราหมณ์ หรือพระสงฆ์ ผู้

สูงด้วยคุณธรรม

ศฤงคารย่อมบำรุงพระสงฆ์ดังต่อไปนี้

๖.๑ จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา

๖.๒ จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา

๖.๓ จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา

๖.๔ ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

๖.๕ อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่

พระสงฆ์ย่อมสงเคราะห์ศฤงคารดังต่อไปนี้

๖.๑.๑ ห้ามปรามจากความชั่ว

๖.๑.๒ ให้ตั้งอยู่ในความดี

๖.๑.๓ อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี

๖.๑.๔ ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง

๖.๑.๕ ทำสิ่งที่เคยได้ฟังมาแล้วให้แจ่มแจ้ง

๗. บทบาทต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม คือสังคหัตถุสี่

๗.๑ ทาน (การให้ เอื้อเพื่อ เสียสละช่วยเหลือกันด้วย
สิ่งของหรือคำแนะนำ)

๗.๒ ปิยวาจา (ใช้วาจาไพเราะ อันทำให้เกิดสมาน
สามัคคีตลอดจนถึงถ้อยคำแสดงประโยชน์
ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมตาม)

๗.๓ อัถถจริยา (ชวนชวยช่วยเหลือ กิจการสาธารณ
ประโยชน์ ตลอดจนช่วยกันส่งเสริมจริยธรรม)

๗.๔ สมานัตตตา (มีตนเสมอต้นเสมอปลายสม่ำเสมอ
ในชนทั้งหลาย เสมอในสุขทุกข์ช่วยกันแก้ไข
ตลอดจนวางตนให้เหมาะแก่ฐานะ ภาวะบุคคล
เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามกรณี)

๘. บทบาทของผู้ครองแผ่นดิน หรือผู้บริหาร

๘.๑ สัสสมณะ (ส่งเสริมการเกษตร)

๘.๒ บุริสมณะ (ส่งเสริมคนดี มีความสามารถ)

๘.๓ สัมมาปาสะ (ส่งเสริมอาชีพ)

๘.๔ วาชเปยยะ (รู้จักพูดปราศัย นุ่มนวล)

๙. บทบาทในการใช้ชีวิตในฐานะคฤหัสถ์

๙.๑ อัถถิกสุข (สุขต่อการมีทรัพย์ อิ่มใจว่าตนมี
ทรัพย์ อันหามาโดยชอบ)

๙.๒ โภคสุข (สุขต่อการใช้จ่ายทรัพย์โดยถูกต้องได้
บำรุงเลี้ยงชีพตน และคนที่ควรเลี้ยง ได้ทำ
ประโยชน์ต่อสาธารณะ)

- ๙.๓ อนนฺตสุข (สุขจากการไม่เป็นหนี้ ไม่เป็นหนี้สิน
ติดค้างใคร ทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจ)
- ๙.๔ อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ
ไม่ประพฤติกพร่องเสียหาย ใครติเตียนไม่ได้
ทั้งทางกาย วาจา ใจ)
๑๐. บทบาทต่อการพัฒนาปัญญาของตนเองให้รอบรู้
- ๑๐.๑ จินตมยปัญญา หมั่นพิจารณาคิดหาเหตุผล
- ๑๐.๒ สุตมยปัญญา หมั่นศึกษาและสดับเล่าเรียน
- ๑๐.๓ ภาวนามยปัญญา หมั่นฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติ
สังขารในทศสิบ คือ ทุกขสังขาร กำหนดรู้ดังนี้

สังโยชน์สิบ คือ สมุทัย

โดยอรรถลักษณะ สังโยชน์ คือ เครื่องผูกมัดสัตว์ไว้กับ
ทุกข์ หรือ ผูกกรรมไว้กับผล ประกอบด้วยหมวดธรรมดังต่อไปนี้

- ก. สังโยชน์เบื้องต่ำ ผูกใจไว้ในภพเบื้องต่ำประกอบด้วย
๑. สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน
 ๒. วิจิกิจฉา ความสงสัย ความไม่แน่ใจ
 ๓. สีลัพพตปรามาส การสักแต่จะทำตามกันอย่าง
งมงาย
 ๔. กามราคะ ความติดใจในกาม
 ๕. ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่ง หงุดหงิดใจ
- ข. สังโยชน์เบื้องสูง ผูกใจสัตว์ไว้ในภพเบื้องสูง ประกอบด้วย

ด้วย

๖. รูปร่างคະ ติดใจในอารมณฺ์แห่งรูปฅมาน หรือรูปธรรมอันประณีต
 ๗. อรูปราคะ ติดใจในอารมณฺ์แห่งอรูปฅมาน หรือปรารธนาในอรูปภพ
 ๘. มานะ ถือตนาว่าเป็นนั่นเป็นนี่
 ๙. อุทัจจะ ความฟุ้งซ่าน
 ๑๐. อวิชชา ความไม่รู้จริง หรือ ความหลง
- ท่านกล่าวว่่า **สังโยชนฺ์สิบ คือ สมุทฺย** ควรกำหนดละดังนี้

การละสังโยชนฺ์สิบ คือ นิโรธ

โดยอรรถลักษณะ นิโรธที่ปราศจากสังโยชนฺ์มี ๕ ประเภท
คือ

๑. วิกขมภานนิโรธ ดับไว้ด้วยการข่มชัวครราว มิได้ตัดสังโยชนฺ์
๒. ตทังคนิโรธ ดับไว้เพราะเกิดการปรับองคฺ์ธรรมด้วยธรรมตรงกันข้าม มิได้ตัดสังโยชนฺ์
๓. สมุจเณทนิโรธ ดับกิเลสเต็ดขาด ด้วยการตัดสังโยชนฺ์ด้วยมรรค เป็นครั้งครราว
๔. ปฏิปสสฺ์ทนิโรธ ดับด้วยความสงบร่ารับ ไม่ต้องชวนชวายอีก
๕. นิสสรณนิโรธ ดับด้วยการสลัดออกแล้วด้วย เป็นภาวะที่ปราศจากกิเลส

โดยภาษาธรรม ผู้ใดเข้านิโรธได้ แม้ชั่วคราว เรียกว่า กัลยาณชน มีปกติเป็นผู้มีคุณธรรม มีสมบัติของสัตบุรุษ ส่วนผู้ตัดสังโยชน์ได้ เรียกว่า พระอริยบุคคลแปด แต่ว่าด้วยขั้นตอนนี้แล้ว มีแค่นี้ คือ

พระโสดาบัน คือผู้เข้าสู่องค์มรรค เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องตามอริยมรรคอย่างแท้จริง สามารถละสังโยชน์ได้สามชนิด คือ ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส เรียกว่า ผู้มีทัสสนภูมินิพพาน คือ ผู้เห็นพระนิพพานแล้ว มีทัสสนะอันถูกต้องดีแล้ว สามารถตัดกิเลสเกี่ยวกับความเห็นผิดได้เกือบทั้งหมด รวมทั้ง มิจฉาวิมุตติ และมิจฉาญาณด้วย เป็นผู้ไม่มีอบายเป็นเบื้องหน้าอีกต่อไป

พระสกทาคามี เป็นผู้ทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เจือจาง และจะกลับลงมาสู่ความเป็นโลกได้อีกเพียงครั้งเดียว

พระอนาคามี เป็นผู้ตัดสังโยชน์ได้อีกสองข้อ คือ กามราคะ และปฏิฆะ เป็นผู้ไม่กลับคืนสู่โลกอีก

พระอรหัตต์ เป็นผู้ตัดสังโยชน์ได้ทั้งหมด เรียกว่า อนุภาทิสเลบุคคล ผู้ที่ควรได้รับการบูชาเป็นพิเศษ

ท่านกล่าวว่า พระอริยบุคคล ๘ มีเฉพาะในพระพุทธศาสนา องค์คุณของพระโสดาบัน ถูกพรรณนาไว้ใน "วิมุตติมรรค" ดังต่อไปนี้

อารมณ์ของพระโสดาบัน เป็นอารมณ์ธรรมที่เกิดแต่พระโอรุ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือคือผู้บริบูรณ์ด้วยศรัทธา ไม่คลอนแคลนในสภาวะธรรม อยู่ตรงธรรมีประตูแห่งอมตะ เธอมีปัญญาที่สามารถแยกกองคาพยพ ออกจากสรรพสิ่งทั้งปวง เธอเป็น

ผู้หยั่งถึงกุศลธรรมอย่างแท้จริง เมื่อเธอเจริญญาณให้บริบูรณ์
เธอย่อมเข้าถึงกระแสแห่งอริยธรรมได้ เธอสามารถดำรงตน อยู่
กับอริยธรรมได้ ด้วยการกำหนดไว้ด้วยปัญญาอันแยบคาย จึงมี
คาถากล่าวว่า

โสดาผลประเสริฐ
ยิ่งกว่าครองราชย์ทั่วปฐพี
ยิ่งกว่าราชาในสวรรค์
ยิ่งกว่าอธิปไตยในโลกทั้งปวง

สัญญาสิบ คือ มรรค

โดยอรรถลักษณะ สัญญาสิบ คือ แนวความคิดความเข้าใจ
ใจสำหรับพิจารณากรรมฐาน ประกอบด้วย

๑. อนิจจสัญญา กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่ง
สังขารทั้งปวง
๒. อนัตตสัญญา กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่ง
ธรรมทั้งปวง
๓. อสุภสัญญา กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย
๔. อาทินวลสัญญา กำหนดหมาย โทษทุกข์ของกาย
อันมีความเจ็บไข้ต่าง ๆ
๕. ปหาณสัญญา กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตก และ
บาปกรรมทั้งหลาย
๖. วิราคะสัญญา กำหนดหมายความจางคลาย แห่ง
สังขารทั้งหลาย

๗. นิโรธสัญญา กำหนดหมายความดับไปแห่งสังขาร
ทั้งหลาย
๘. สัพพโลเก อนนिरตสัญญา กำหนดหมายความไม่
เพลิดเพลินในโลกทั้งปวง
๙. สัพพสังขารสุ อนิฏฐสัญญา กำหนดหมายความไม่
นำปรารถนาในสังขารทั้งปวง
๑๐. อานปานสติ สติที่ถูกระบุโดยลมหายใจเข้าออก

โดยอรรถลักษณะ สัญญาสิบ ที่ทำให้เกิดการรู้แจ้งตามวิถี
ธรรมชาติ เสนอโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท
สายไร้ทุกข์ (หน้า ๒๒๐) ประกอบด้วย

- | | |
|--------------------|-------------------------|
| ๑. ปิตีและปราโมทย์ | ความอิมใจในธรรม |
| ๒. ปัสสัทธิ | ความรำงับแห่งจิต |
| ๓. สมาธิ | จิตพร้อมที่จะพินิจ |
| ๔. ยถาภูตญาณทัสสนะ | การรู้ความจริงของโลก |
| ๕. นิพพิทา | ความเบื่อหน่าย |
| ๖. วิราคะ | ความคลายออก |
| ๗. วิมุตติ | ความหลุดออก |
| ๘. วิสุทฺธิ | ความบริสุทธิ์ |
| ๙. สันติ | ความสงบเย็น |
| ๑๐. นิพพาน | ภาวะที่ปราศจากความทุกข์ |

ท่านกล่าวว่า ปฏิจจสมุปบาทสายไร้ทุกข์ เกิดที่เดียวกับ
ปฏิจจสมุปบาทสายทุกข์ คือ เกิดที่กองทุกข์ และใช้ทุกข์สั่งเป็นต้น
บทในการเข้านิพพาน (หน้า ๒๒๐)

การขยายความสัญญาฉบับ เพื่อประกอบการพิจารณา
กรรมฐาน ด้วยการขยายความเพิ่มเติม

๑. **อนิจจสัญญา** กำหนดความไม่เที่ยงแห่งสังขารทั้งปวง
นำความจริงที่ประสบในชีวิตแต่ละวัน มาเป็นเครื่อง
ประกอบการพิจารณา ในขณะที่จิตเริ่มสงบว่างจากนิวรณ์ เช่น
ความจริงที่ว่า สรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นร่างกายของคน สัตว์
เครื่องใช้ไม้สอย เครื่องอุปโภค เครื่องบริโภคทุกชนิด จะต้อง
เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แม้จะมีการปกป้องรักษา แต่ก็ยี่ดอายุ
ไปได้เท่านั้น วันหนึ่ง ๆ แต่ละคนต้องเสียเวลาอย่างยาวนาน เพื่อ
ปกป้องสรรพสิ่งจากอนิจจัง จงมองให้เห็นจริง

นำความจริงที่ว่า เพราะคุ้นเคยกับอนิจจัง ทำให้จิต
ของมนุษย์เกิดความเบื่อ ๆ อุดม ๆ จึงชอบผัสสะรสใหม่ ๆ เช่น
ชอบการเปลี่ยนรสชาติอาหาร เปลี่ยนสถานที่ท่องเที่ยว เปลี่ยนการสมาคม
เข้าสังคมชุดใหม่ แรกเริ่มจะเกิดความสุขใจ แต่ไม่นานก็เคยชิน เบื่ออีก
เพราะไม่เข้าใจ ว่าความเบื่อและความอยาก อยู่ภายใต้กฎแห่งอนิจจัง

๒. **อนัตตสัญญา** กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่ง
ธรรมทั้งปวง

อนัตตาเป็นกฎที่เฉียบขาด และให้ผลบีบบังคับยิ่งกว่า
อนิจจัง อนัตตาควบคุมแม้แต่วิสังขาร ไม่ให้อยู่ในอำนาจของใคร
ทั้งสิ้น อนัตตาควบคุมมัชฌิมาปฏิบัติทาของทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น
รูปร่างสัณฐานของคน พืช สัตว์ จะเติบโตได้แค่นี้ ถึงจะมีอาหารดี
แค่ไหน ก็จะสูงได้แค่นั้น แม้จะมีอาหารให้มากเท่าใด ก็จะได้รับประทาน

ไปได้แค่นั้น มากเท่าที่อนัตตาทกำหนดให้ ถ้าหากใครฝืนหลักอนัตตาก็จะไม่อาจดำรงสังขารไว้ได้

พืชที่ถูกบำรุงอย่างดี ให้แสงสว่างทั้งกลางวันกลางคืน เพื่อเร่งการสังเคราะห์แสง มักจะอ่อนแอ และตายเร็วเพราะถูกโรคระบาด

สัตว์ที่ถูกเลี้ยง และถูกหลอกให้กินอาหารทั้งกลางวันและกลางคืน โดยจุดไฟให้สว่าง ความจริงที่ได้ คือ มันโตเร็ว เพราะออกกำลังกายก็ไม่ได้ เนื่องจากอัดไว้แน่นกรง แต่ทว่า มันก็แทรกอาการประหลาด ๆ ของโรคไว้ด้วย ถ้าได้ทำการทดลองไปมาก ๆ จึงจะรู้ แต่ที่มันหมดโอกาสแสดงโรคประหลาด เพราะถูกนำมาเป็นอาหารของมนุษย์เสียก่อน

การกระทำของมนุษย์ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว เรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ต้องมีกติกากำกับ ถ้าปล่อยให้ตัดสินใจหน้าอนัตตา จิตจะเสียความทรงตัวเป็นนิจ เหมือนจิตถูกผลักตกนรกอยู่เสมอ ทุกเรื่องทุกอย่างลองสังเกตจิตตนเองดูเถิด ถ้าหากไปเร็วกว่าอนัตตา เป็นต้องถูกเผาผลาญ และตัวอนัตตาห้ามแล้ว ไม่ฟัง ยังตะบึงจะเอาความอยากนำหน้า จะนำความตายมาให้ทุกราย เช่น นักกีฬาตะบึงจะเอาชนะ นักขับรถจะเอาให้ทันใจ หรือแม้แต่การวิ่ง การเดิน การสั่งงาน ฯลฯ

มนุษย์ทุกคน ฟังมองให้เห็นความเฉียบขาดของอนัตตา ไม่ควรถือดีกับกฎแห่งความจริงนี้ เป็นกฎที่เฉียบขาด ให้ความยุติธรรมแก่ชีวิตถ้วนหน้า

๓. **อสุภัสัญญา** กำหนดหมายความไม่งามของกาย ลัญชาตัญญาณอย่างหนึ่ง เช่น ตักอาหารใส่ปาก เคี้ยวแล้วคายออก จะไม่กล้านำกลับไปเคี้ยวต่อ (เกิดอาการระอึกระอ่วน คือ อสุภัสัญญา) เมื่ออาบน้ำใหม่ ๆ ไม่อยากสวมใส่ชุดเก่า เพราะรังเกียจคราบโคลของเหงื่อตนเอง ยกเว้นไม่มีทางเลือก

ท่านให้พิจารณาว่า เรารังเกียจอาหารหรือเสื้อผ้าทำไม ควรที่จะรังเกียจร่างกายของตนเองมากกว่า เพราะจากร่างกายมิใช่ หรือ ที่เป็นต้นตอของความสกปรกทั้งหลาย อาหารดี ๆ ล้วนนำรับประทาน แต่ผ่านเข้าปาก ยังไม่ได้เคี้ยว เอาออกมาให้คนอื่นรับประทานแทน ไม่มีคนยอม ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ สะอาดอยู่ดี ๆ ถูกมือคนสัมผัส ทำให้สกปรก นำความขยะแขยงมาให้ ด้วยเหตุนี้ ห้างสรรพสินค้า โรงพยาบาล โรงแรม จึงต้องมีพนักงานทำความสะอาด ล้างความสกปรกจากคนอยู่ตลอดเวลา

ถ้ายังเป็นคนตาย ความน่ารังเกียจยิ่งพูนทวี เลือของผู้ตาย ข้าวของเครื่องใช้ บางที่รวมถึงห้องนอน ไม่มีใครอยากรับเหมาค่อ ยกเว้นบริจาคกับผู้ห่างไกลกัน และที่หิ้งน่าเกลียดหิ้งน่ากลัว ก็คือ ศพมนุษย์ หนาซ้าไม่กลัวศพอย่างเดียว กลัววิญญาณมนุษย์ด้วยอีก ตอนมีชีวิตอยู่ก็รักกัน พอตายเข้า นิมนต์พระมาอัญเชิญวิญญาณให้ออกไปเสีย

หญิงคนหนึ่ง ตื่นนอนตอนรุ่งเช้า พบว่า สามีนอนข้างกาย ลึนใจตายตอนกลางคืน เธอร้องให้พุ่มพวยไปเล่าให้พระฟัง ไม่ได้เสียใจที่สามีตาย แต่เสียใจและหวาดผวากับนอนกับศพทั้งคืน

นี่คือการหลงผิด ใช้อสุภัสัญญาในทางเพิ่มความหลงมิได้ใช้อสุภัสัญญา เพื่อเพิ่มพูนปัญญาแต่อย่างใด

๔. **อาทินวสัญญา** กำหนดหมายโทษทุกข์ของกาย อันมีความเจ็บไข้ต่าง ๆ

ขณะที่ความเจ็บไข้มาเยือน ผู้สละที่รับกระทบตามธรรมดา กลายเป็นเรื่องรบกวนใจยิ่ง เช่น เหม็นกลิ่นอาหารทุกชนิด รำคาญเสียงคนพูดธรรมดา ๆ ไม่ต้องพูดถึงเสียงเพลงหรืออื่น ๆ เพราะกลายเป็นเครื่องเร่งความทรมานตัวของไข้ บางทีขณะที่จิตกำลังจะแตก คล้าย ๆ จะตาย แม้เสียงเคี้ยวอาหาร การพูด และเสียงข้อกระทบจาน ฟังแล้ว ดุจดั่งพญามารจะมาลากตัวไป ทั้งนี้ เพราะธัมมารมณฺ์ของคนป่วย จะมีลักษณะของนามรูป ที่ผู้สละส่งกระทบเข้าภายในทันที เสมือนกับคนไม่มีบ้านอยู่ ความร้อนความหนาวก็เข้าถูกกายได้ทันที (หรือยิ่งกว่านั้น) แต่พอหาย พ้นจากขีดอันตราย กลับลืมหาทินวสัญญาเสียสิ้น ยังคงดำรงความประมาทเหมือนเดิม

คนที่เป็นอัมพาต เกิดจากร่างกายไม่อาจดำรงทุกขตา อยู่ในสภาพคนปกติ แต่อนิจจตามาพรากประสิทธิภาพการรับรู้ผู้สละต่าง ๆ ของกายไปเสีย แต่ทว่า กฎแห่งอนัตตตา หรือมัชฌิมาปฏิบัติจะเฉียบขาดกว่าอนิจจตา จะบังคับให้คนรู้สึกถึงเวลาต้องพลิก และเคลื่อนอริยาบถน้อยใหญ่ทั้งหลาย แล้วแต่ว่าอัมพาตหนักแค่ไหน ยิ่งหนักมาก ผู้สละก็ถูกตัดขาดจากภายนอก เข้าสู่ธัมมารมณฺ์มากแค่นั้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้ป่วยอัมพาต จึงทุกข์ทรมานใจ แสนสาหัสกว่าทุกข์ทรมานกาย เพราะเกิดจากการทำงานของกฎแห่งอนัตตตานั่นเอง

ท่านเปรียบประดุจ อนิจจตา คือ ผู้ถูกลูกศรเสียบ
 แขนงกายเป็นแผลจนกระทั่ง และอนัตตตา คือ การถูกลูกศรอาบยาพิษ
 พิษจะซึมซาบเข้าร่างกาย ทำความปริเวทนาให้อย่างสุดแสนทรมาน

อนัตตตัจฉิบบังคับคนทุกคน บังคับให้เปลี่ยน
 อิริยาบถ บังคับให้หิว กระจาย ทนความสกปรกไม่ได้ ทนกลิ่น
 เก็บของเสียไว้ในกายไม่ได้ (อุจจาระ ปัสสาวะ) ทนการผิตปกติของ
 ผิวหนังไม่ได้ เช่น เป็นฝี เป็นโรคเรื้อน ถูกแมลงกัด ลัศว์พิษต่อย
 ของบางอย่าง เป็นอาหารแท้ๆ แค่เข้าผิตทวาร จะถูก
 อนัตตตาทับคับให้เอาออกทันที เช่น พรุกเข้าตา ข้าวติดหลอดลม
 ต้องสลัก ฯลฯ

ท่านจึงกล่าวว่า ชั้นร้ทำของมนุษย์ คือกองทุกข์มี
 แต่โทษ และระวังรักษายาก ควรกำหนดความจริงเข้ามาพิจารณา
 จึงเรียกว่า อาทีนวลัญญา

๕. ปหานสัญญา กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตก และ
 บาปกรรมทั้งหลาย

ปหานสัญญา ก็เป็นอารมณ์ที่มีอยู่ในระบบสัญชาตญาณ
 ถ้ามนุษย์ปราศจากปหานสัญญา การคร่ำครวญเรื่องการพลัดพราก
 การสูญเสีย หรือความไม่ได้สมหวังอย่างใด จะไม่มีทางบรรเทาได้
 อกุศลวิตกทับทิวถึงขีดหนึ่ง ก็จะนำความตายมาให้

สิ่งที่เรียกว่า อกุศลวิตกล้วนเป็นสิ่งไร้เหตุผลทั้งสิ้น
 แต่ก่อนทวนใจให้มนุษย์อยู่เป็นปกติสุขไม่ได้ ต้องทวนทวายเปลี่ยน
 ไปเรื่อย ๆ ตัวอย่างเช่น แต่งหน้าผจญลิมทาปาก หน้าซ้ลิมลิปสติก
 ติดไปอีก แค้นนี้เท่านั้น ความรู้สึกมั่นใจในตนเองลดลงครึ่งหนึ่ง

ผู้ที่แต่งกายตามแฟชั่น ต้องดูเก๋ดูเท่ทุกวัน วันใดลืมอะไรที่ตนเอง
ปรุ้งอยู่คนเดียว แค่นั้น หมดความสุขไปก่อนวัน ทั้ง ๆ ที่ ผู้อื่น
ไม่มีใครสังเกตเห็น มีแต่ตัวเราวิตกกังวลอยู่คนเดียว

การติดของมนุษย์จึงมีติดแปลก ๆ เช่น บางคนติด
ร้านทำผม ต้องไปทำร้านนั้น บางคนติดร้านอาหาร บางทีติดเพื่อน
ติดห้องทำงาน ติดบ้าน ติดละครทีวี ติดการเมือง ติดความ
สะดวกมีไฟฟ้าน้ำพร้อม ทุกอย่างต้องใกล้ตัว ติดรถยนต์ ฯลฯ

ผู้ใดมีกำลังของปทานลัญญาน้อย เมื่อขาดสิ่งที่ติด
จะถูกอกุศลวิตรกรบวงวน รู้สึกขาดโทษหาอาวรณ์ แต่ถ้ามีกำลังของ
ปทานลัญญาสูง ก็จะปรับตัวรับสภาพต่อความขาดเหล่านั้นได้รวดเร็ว
ทำให้เป็นผู้พร้อมที่จะเผชิญกับความไม่ได้ตั้งใจ สูงกว่าผู้อื่น

ความไม่ได้ตั้งใจ เป็นธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ
ไม่ว่าจะมีบุญบาปสิ้นเหลือแค่ไหน จะต้องพบกับความไม่ได้ตั้งใจ
อย่างแน่นอน เพียงแต่จะสังเกตรู้ตัวหรือไม่เท่านั้น

๖. **วิราคะ** กำหนดหมายความจางคลายแห่งสังขารทั้งหลาย

ผู้ใดมีวิราคะลัญญา เป็นพื้นฐานของจิต จะสามารถ
ควบคุมพฤติกรรมของตนได้ดี เช่น จิบเบียร์ทุกวันจึงรับประทาน
ข้าวอร่อย สระผมทุกวันจึงรู้สึกสะอาด ติดเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้เพื่อน
ฟัง เล่าจนโทรศัพท์ร้อน ก็ยังไม่เลิก

ควรจะพิจารณาลดความติดเหล่านี้ แล้วสังเกตดูว่า
อารมณ์แปรผันอย่างไร ควรหาทางผ่อนคลายความติดที่ไร้แก่นสารลง
แล้วจะพบว่า มนุษย์หรือตนเองนี่แหละ ที่เป็นคนตลก จะติดอะไร
แปลก ๆ เช่น ติดวางถ้วยกาแฟไว้ตรงข้างกาย ติดทาริมฝีปากให้

มันอยู่เสมอ ติดหม้อด้วยครีม ติดต้องทำเล็บ ๆ ละ

ท่านกล่าวว่า ติดความชั่ว เล็กง่ายกว่าติดความดี ติดความดีเห็นยากกว่าติดความชั่ว แต่ติดไม่ดีไม่ชั่ว ไม่มีใครเห็น แปรลก นี่ต้องเห็นก่อนว่า มันดูตลกไหม ถ้าเห็นได้ เรียกว่า มี วิรากลัญญา อยู่ในใจ

๗. **นิโรธัญญา** กำหนดหมายความดับแห่งสังขารทั้งหลาย นิโรธัญญา เป็นัญญาเครื่องนำความอิมใจมาให้ เนื่องจากระลึกได้ว่า ปัจจัยที่เคยทำให้จิตต้องเศร้าหมอง และทุกข์ ทรมาน บัดนี้ ภูมิต้านทานของจิตได้เกิดขึ้นแล้ว ไม่กลับไปเศร้า หมองด้วยเหตุนั้น ๆ อีกต่อไปแล้ว เมื่อจิตทวนระลึกว่า เราได้ผ่าน มรสุมแห่งความทุกข์มาแล้ว จิตจะเกิดปราโมทย์ทันที

ตัวอย่างเช่น เคยทุกข์เพราะตัวต้องรับผิดชอบภาระงาน เครียดจนแทบจะร้องตะโกน แต่บัดนี้ เราไม่เครียดแล้ว ปัญหา ต่าง ๆ ถูกปล่อยวางแล้ว เราก็ทำไปเท่าที่จะสุดความสามารถ แค่นี้ก็หมดปัญหา ไม่ใช่หลีกเลี่ยงปัญหา แต่เป็นความเห็นแจ้งว่า ความ เครียดเป็นส่วนเกิน จึงแก้ปัญหาโดยไม่เครียด เพราะเลิกหวังด้วย

๘. **สัพพโลก อนภิตัญญา** กำหนดหมายความไม่น่า เพลิดเพลินในโลกทั้งปวง

โดยการนำประสบการณ์ความผิดพลาดของชีวิต มา ครุ่นคิดพิจารณา เพื่อจะได้ไม่หลงเพลินไปเช่นเดิม เช่น อาจจะ คิดว่า เพราะไปท่องเที่ยวบ่อย ๆ จึงทำให้เกิดอุบัติเหตุ แล้ว ทบทวนว่าได้อะไรบ้างจากการไปเที่ยวแต่ละครั้ง ก็ได้แต่หาที่รับ

ประทานอาหารการพูดเล่นไร้สาระ บางทีก็แค่เล่นไฟเล่นเกมสนุก
ซึ่งไม่ต่างจากอยู่ที่บ้านแต่อย่างไรใด

หรือ การที่มองดูข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน ให้ทะลุเห็น
ความจริงว่า มีของที่ใช้ไม่คุ้มค่าอยู่จำนวนเท่าไร เช่น อาจเป็นคน
ชอบของแปลกใหม่ ซื้อเครื่องไฟฟ้าออกแบบใหม่ ๆ ในบ้านเต็มไป
ด้วยของใช้ไม่คุ้มค่า ทิ้งเอาไว้เสื่อมคุณภาพ ถึงใช้ก็ไม่ทนทาน
ให้พิจารณาให้เห็นพฤติกรรมของตนเอง ว่าทำไปเช่นนี้เพราะเหตุใด

หรือมองดูพฤติกรรมซ้ำซากอย่างอื่น ๆ แม้แต่ซื้อหนังสือ
ราคาแพง ๆ มาดูรูปสวย ๆ เช่นหนังสือที่มีภาพบ้าน ภาพโฆษณา
มากมาย จะทิ้งก็เสียดาย เก็บไว้ก็รกบ้าน ควรพิจารณาให้เห็นจริง

๙. **สัพพสังขารสุ อภิภูฏสัจญญา** กำหนดหมายความไม่
น่าปรารถนาในสังขารทั้งปวง

เช่น ซื้อรถยนต์คันใหม่ ตื่นเต้นสุขใจแคว้นแรก
พอขับไปจอดที่ไหน ทุกข์ใจกลัวหาย

จัดงานแต่งงาน งานมหกรรม งานเลี้ยงใหญ่โตแค่นั้น
มีความสุขใจนิดเดียว ตรงทักทายกับแขก และกล่าวคำปราศรัย
พอแขกกลับหมดแล้ว บิลค่าอาหารเออ ต้องเคลียร์ของต่าง ๆ เออ
 ฯลฯ เพื่อโลกธรรมเพียงสองสามชั่วโมง มนุษย์ยอมทนทุกข์ได้
ขนาดนี้เชียวหรือ

๑๐. **อานาปานสติ** สติกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก (หน้า
๒๓๒)

โดยคำอธิบายเพิ่มเติม อานาปานสติมีทั้งหมด ๑๖ ชั้น เมื่อทำจนคล่องแล้ว สังขารก็จะกลายเป็นสัญญาภิสังขาร คือเป็นการจำได้คล่อง คล้ายสวตมन्द์คล่อง (ครั้งแรก ๆ ก็ตะกุกตะกัก) คล้ายขับรถคล่อง (ครั้งแรกก็เคียด ต้องระวังเกียร์ ระวังน้ำมัน ระวังชนรถคันหน้า วุ่นวายไปหมด) พอขับได้คล่องแล้ว ทุกอย่างแทบจะเป็นอัตโนมัติ ขับรถไปด้วย คุยไป ฟังเพลงไป เช่นนี้เป็นต้น

อานาปานสติ เป็นองค์ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เหมาะสมกับคนทุกจริต ทำได้ง่าย เพราะลมหายใจมีอยู่แล้วทุกคน ส่วนที่ว่า อานาปานสติภาวนา จะเป็นเครื่องช่วยให้ตัดสังโยชน์ได้นั้น จะต้องขึ้นกับกุศลกรรมที่ทำมาด้วย ปัญญาบารมีด้วย และบางที่รวมเรียกว่า ทศบารมีก็ได้

การตัดสังโยชน์นั้น อุปาทานชั้นจะถูกรังรับจนหมดสิ้นแล้ว วิปัสสนาญาณ ก้าวล่วงจากโลกียธรรมทั้งปวง เข้ามาถึง วิปัสสนาญาณขั้นสุดท้าย คือ ญาณทัสสนวิสุทธิ ตรงนี้ จะใช้มนโวิญญาณธาตุ ทำหน้าที่เป็นผู้รู้ แทนวิญญาณธาตุ ที่เป็นตัวรับผัสสะต่าง ๆ มโนวิญญาณธาตุ จะสามารถรู้ได้ที่ละหกอายตนะ ดังนั้น เมื่อมโนธาตุเริ่มจางคลาย โอนการรู้ให้มโนวิญญาณธาตุนั้น ัมมมารมณ อัมเป็นตัวทำให้เกิดการคิดทั้งปวง ปิดสนิท ทุกอย่างจะเป็นธรรมชาติที่สะอาดอย่างยิ่ง การกำหนดก็ไม่เรียกว่าการกำหนด คล้ายเพียงแต่จะรู้หรือคอยรู้ความจริง ที่จะเปลี่ยนไปเอง โดยไม่มีการพิจารณาอะไรทั้งสิ้น เพราะผ่านขั้นพิจารณามาแล้ว ตรงนี้แหละที่จะเห็นอนัตตตาของวิสังขาร ที่เฉียบขาด และมหัศจรรย์ยิ่ง ส่วนที่ว่า จะตัดสังโยชน์ตัวใดนั้น ไม่รู้ว่าเรียกอะไรทั้งนั้น เพราะอนัตตตา จะทำงานร่วมกับจิตวิสุทธิตรงนี้ไม่มีสมมติของโลกียธรรมหลงเหลืออยู่

อาจเรียกว่า โคตรภฏญาณได้ ถ้าบารมีแก่กล้า คงอาจข้ามพ้นเป็น อริยมุคคัลได้ เรื่องเหล่านี้ รู้ได้เฉพาะตน

สัญญาสิบโดยนัยแห่งปัจจุสมุปบาทสายไร้ทุกข์

ปัจจุสมุปบาทสายไร้ทุกข์ ประกอบด้วย ๑๐ ขั้นตอน ถูกนำเสนอโดยท่านพุทธทาสภิกขุ ในทำนองผูกโยงเข้ากับปัจจุสมุปบาทสายทุกข์ เพียงแค่กลับทิศลูกศรเท่านั้น การนำเสนอด้วยแผนภาพดังกล่าว เป็นการช่วยเพิ่มความเข้าใจ ให้เกิดขึ้นกับผู้ที่ชำนาญในการใช้แผนภาพ แทนไม่ต้องอ่านคำอธิบายก็จะเกิดความเข้าใจ ถึง “นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้” ทันทที (หน้า ๒๒๐)

เมื่อจิตเปิดปัจจุสมุปบาทสายทุกข์ ปัจจุสมุปบาทสายไร้ทุกข์ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะจิตมีดวงเดียว ทำงานได้ที่ละอย่าง เปรียบดังหม้อหนึ่งใบ ถ้าจะใช้หุงข้าว ก็จะนำไปทำหม้อแกง พร้อมกันไม่ได้ ต้องทำได้ทีละอย่าง

ปัจจุสมุปบาทสายทุกข์ จะเริ่มด้วยอวิชชา และจบลงที่ ความทุกข์ มีกรรมเป็นผล (หน้า ๒๒๐)

ปัจจุสมุปบาทสายไร้ทุกข์ จะเริ่มที่ทุกข์ และจบลงที่ ความดับทุกข์ ไม่มีกรรมเป็นผล (หน้า ๒๒๐)

อริยสัจเหลี่ยมที่ผ่านมามาทั้งหมด กล่าวถึงปัจจุสมุปบาทสายทุกข์ เน้นการพูดถึงความทุกข์ ในแง่สัจจะที่เป็นลบ (Negative view)

แต่ปัจจุสมุปบาทสายไร้ทุกข์ กล่าวถึงทุกข์ในแง่ของบวก (Positive view) คือ เริ่มมองเห็นคุณค่าของความทุกข์ ดุจดั่ง

เพชรที่มีค่าในหัวคางคก

เมื่อปฏิบัติจนอุปบาทสลายทุกข์เปิด ขณะที่จิตกำลังรับรู้ทุกข์อย่างส่ำหส์สออยู่ก็ได้ แต่กลับพลิกปัญญามาคิดว่า

๑. ถ้าไม่มีทุกข์รุนแรงขนาดนี้ เราคงต้องหลงเพลินไปยิ่งกว่านี้

๒. ถ้าไม่มีทุกข์เวทนาเป็นสัญญาณเตือน โฉนเจ้าของจิตจะได้กลับมารู้ความจริงของกาย เพราะเมื่อปราศจากทุกข์เวทนา จิตก็ไ้แต่เพ่งออก ไปคิดอ่านจะทำโน่นทำนี่ เป็นจิตที่เพ่งเล็งประโยชน์เข้าตัวทั้งสิ้น ลักษณะจิตของผู้ที่ยังมองหน้าอวิชาไม่เห็น จะมีความโลภเป็นพื้นฐานอยู่ตลอด

ถ้าเป็นคนชั่ว ความโลภจะใช้ในทางทุจริต ได้อบายภพ

ถ้าเป็นคนดี ความโลภจะใช้ในทางสุจริต หรือใช้ตามเหตุปัจจัยทางโลกที่เปิดไว้ให้ เช่น โลกทุกวันนี้บูชาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ และปฏิบัติตามหลักธุรกิจ คิดแต่บัญชีกำไรขาดทุน ลดมนุษย์ลงมาเป็นราคาเทียบกับเครื่องมือ สมมติค่าแรงของมนุษย์ตามใจชอบ เพราะถือหลักประชาธิปไตยที่กดขี่แรงงานว่า ถ้าเธอไม่ทำคนอื่นก็ทำ

หลักการที่จะเข้าถึงความเป็นเพื่อนทุกข์ คือหลักของมนุษยศาสตร์

สรุปว่า **ถ้าความโลภยังอยู่เมื่อใด จิตก็หมดหนทางเข้าถึงปฏิบัติจนอุปบาทสลายไร้ทุกข์อยู่เมื่อนั้น** ทั้ง ๆ ที่ การพลิกจิตจากปฏิบัติจนอุปบาทสลายทุกข์มาเป็นสลายไร้ทุกข์นั้นง่าย และไม่ต้องการข้อวัตร หรือทำสมาธิ เข้าฌานอะไรทั้งสิ้น

ขออย่างเดียว ต้องกำจัดโลกจิตออกให้ได้ เพราะนั่นคือตัวนำของโมหะที่ตีที่สุด แม้จะฝึกสติมากแค่ไหน ก็ไปปรับใช้อวิชา

จนหมด เพราะมองไม่เห็นความโลภในชีวิตประจำวันของตนเอง
 เมื่อกำจัดความโลภ (ความไม่ยอมเสียเปรียบเชิงธุรกิจ ความ
 ไม่ยอมเสียเกียรติ ใครพูดผิดจากที่ตั้งใจ ต้องตามไปแก้ ความไม่
 ยอมทั้งหลาย ล้วนคือความโลภทั้งสิ้น เพราะโลภจึงไม่ยอม) ออก
 ได้มากเท่าไร การปฏิบัติธรรมจะยิ่งเห็นความมหัศจรรย์ของจิตมาก
 แค่นั้น และเห็นคุณค่าของทุกขเวทนา และจะได้ธรรมจากการ
 พิจารณาทุกขเวทนาอยู่เนื่อง ๆ

ตัวอย่างเช่น เกิดทุกขเวทนาเป็นที่ เจ็บแปลบหรือปวด
 ลึก ๆ เมื่อจิตเห็นคุณค่าของทุกขเวทนาเท่านั้น ความเจ็บความปวด
 จะหายไป ก่อให้เกิดความปราโมทย์แทน หรือ ถ้าความเจ็บความ
 ปวดย้อนกลับมาอีก จิตก็จะพิจารณาเป็นปัญญารธรรมทันที ตรงนี้
 จะทำให้เข้าใจ การสร้างรูปนามของมหาภูตรูปทั้งสี่ และแจกแจง
 ได้ทันที ว่ามหาภูตรูปชนิดใด จะให้ความเจ็บในลักษณะใด

ผู้เขียนอริยสังขลิลิขณ์ได้เห็นฐานของนิรวรณธรรม ก็
 เพราะเห็นการเกิดขึ้น และดับลงของมหาภูตรูปสี่ในขณะป่วย และ
 การรู้จักนิรวรณธรรม ในขณะที่ยังชอนอยู่เป็นอนุสัย มีประโยชน์
 อย่างยิ่ง ที่จะกำจัดอกุศลวิบากต่าง ๆ ลงอย่างรวดเร็ว เสมือนรู้
 หน้าตาของฐานทัพของศัตรูนั่นเอง

ทุกครั้งที่ปฏิจจสมุปปาทสายไร่ทุกข์เปิด จะรู้ได้ทันที จิต
 จะเห็นธรรมชาติเป็นบวกไปหมด กายเบา สมาธิ เกิดง่าย ไม่ต้อง
 พิจารณาอะไร จิตก็ผุดรู้เองง่าย ๆ เป็นวิถีธรรมชาติธรรมดา ปราศ
 จากกระบวนการเข้าฌาน หรือเข้าญาณอะไรทั้งสิ้น ส่วนมากก็จะ
 ผุดรู้ปรมัตถธรรมล้วน ๆ ไม่มีการพิจารณาอะไรยืดยาว ไม่มีลักษณะ
 ว่ามีตัวตน บุคคลใด ๆ เพราะจิตไม่ทุกข์ ตั้งแต่เริ่มเห็นทุกข์เป็น

คุณค่ายิ่ง **ความรู้ที่ได้จึงเข้าข่าย จิตรู้จิต หรือ วิชารู้จิต** ก็ได้

เช่นบางครั้ง พิจารณานัตตลักษณะของธรรมชาติ ทันใดนั้น สังขารธาตุกับวิสังขารธาตุ ก็แยกจากกันราวกับเห็นเงาถอดรูป การเห็นในลักษณะเช่นนี้ เร่งความศรัทธาในธรรมอย่างแรงกล้า แม้เป็นการเห็นแค่ขณะจิตหนึ่ง แต่ก็ดังเสมือนรู้แจ้งว่า สังขารเกิดจากวิสังขารนั้นจริงแล้ว และมีประโยชน์ในภายหลัง เช่น จิตเกิดได้รับความกระทบผัสสะ ก็จะหลบขึ้นไปพักที่วิสังขารได้ง่าย ๆ

การเกิดของปฏิจจสมุปบาทสายไร้ทุกข์นั้น เป็นอนัตตตา บังคับให้เกิดไม่ได้ แต่ถ้าเกิดก็จะรู้ทันที เพราะมีผลเปลี่ยนพฤติกรรม ทำให้เป็นผู้ยอมได้มากขึ้นเรื่อย ๆ คงคล้ายบินนิพพิทาญาณน้อย ๆ จะยอมจนถึงกับคร่ำที่แสบต่างให้ตนเอง โดยคิดว่า เมื่อเขาเข้าใจผิด ก็ต้องมีหน้าที่เข้าใจให้ถูกต้อง เพราะความเบื่อบ่าที่ระอาจะวนเวียนกับคำพูดแสบต่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ และเบื่อบ่าระอาต่ออวิชชาของจิตทั้งของเรา และของคนใกล้ชิดอย่างยิ่ง

ต่อมาจะรู้สึกเกลียดความทุกข์ในจิตของตน เวลาที่เกิดความเศร้าหมอง จะรู้สึกเกลียดจับใจ และก็จะต้องใช้ธรรมะหลบความเศร้าหมอง ตรงนี้อาจเรียกว่า วิมุตติน้อย ๆ ก็คงได้ เพราะถ้าคนเราไม่เกลียดความทุกข์อย่างถึงใจ ก็ทนแช่ทุกข์อยู่อย่างนั้นไม่เร่งรีบที่จะออกจากวิมุตตสงสาร เพราะรู้สึกว่าจะอะไร ๆ ก็พอทนอยู่ได้ กำลังดีอยู่ ฯลฯ

ยถาญาณทัสสนวิสุทธิ จึงคล้ายกับจิตที่พิจารณากลับ
ตาลปัตรกับวิสุทธิเจต คิดสลบชั่วเห็นกันแบบตรงกันข้าม ตัวอย่างเช่น

๑. เห็นคุณค่าของทุกข์ขสัจของตนเอง และเป็นเครื่องชี้
 ด้วยว่า ปฏิจจสมุปบาทสายไร้ทุกข์เกิดขึ้น

๒. เห็นคุณค่าของร่างกายของตนเอง ที่เป็นที่ตั้งของการผลิตข้อมูลป้อนจิต เพื่อให้จิตได้เรียนรู้ และพัฒนาปัญญาได้กว้างขวาง นำอัจฉริยภาพ จึงถนอมร่างกายมากขึ้น สติก็จะเป็นธรรมชาติมากขึ้น ไม่ใช่สติที่กำหนดจากเจตนา

๓. เห็นคุณค่าของสรรพสิ่งทั้งหลาย ว่าธรรมชาติทั้งหลาย กำลังดำเนินมัชฌิมาปฏิปทาพร้อมไปกับเรา ไม่เห็นธรรมชาติใดเลยที่ไม่ใช้มัชฌิมาปฏิปทา เพราะอำนาจของมัชฌิมาปฏิปทาแท้ ๆ โลกจึงอุบัติขึ้น

๔. ความสุขจะผุดขึ้นลึก ๆ แคมองเห็นธรรมชาติธรรมดาที่ปกติผ่านทุกวัน แต่จิตเปลี่ยนกลับตาลปัตรไปหมด เห็นงดงามดังรมณีสถานอันวิจิตรตระการตา

๕. เห็นว่า ชีวิตทั้งหลาย มีความเมตตา แม้แต่ในสัตว์เดรัจฉานที่มีพิษ มันก็มีเมตตา (แทนที่จะรู้สึกว่ามันกลัวคน คือเห็นว่าคนยิ่งใหญ่กว่า) จิตกลับคิดว่า ถ้ามันไม่มีเมตตา มีพฤติกรรมเหมือนคนบางคนที่เราเห็นงูตีสงูตาย เห็นตะขาบตีตะขาบ ป่านนี้เราคงถูกสัตว์กัดตายไปนานแล้ว เพราะบางทีเข้าไปใกล้มันโดยไม่รู้ตัว มันก็จะคลานหนีไป ไม่ทำร้ายแต่อย่างใด

๖. เห็นว่า ธรรมชาติช่างมีเมตตา และให้ความเสมอภาคกับชีวิตอย่างเหลือล้น ใครอยากขุดดิน ก็ขุดไป อยากตัดไม้ ธรรมชาติก็ไม่ว่า อยากจะปลุกอะไร ก็เอาลงดิน อยากจะทำอะไร ธรรมชาติอนุญาติให้ ไม่ว่าจะป็นนักปฏิบัติ เป็นคน เป็นสัตว์ ไม่เคยลำเอียงเลย ธรรมชาติยินดีสละตนเอง เพื่อรอให้สัตว์เหล่านั้นสำนึกได้เท่านั้น

พจนานุกรมศาสตร์

ตามนัยอริยสัจสี่บทเปลี่ยน

ภาษาเป็นเครื่องหมายความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่มี
ความมหัศจรรย์ในตัวของมันเอง

ภาษาเป็นดุจสมมติที่ให้สมมติ

ภาษาเป็นดุจบัญญัติที่ให้บัญญัติ

สมมติและบัญญัติ สานรวมเป็นความรู้ กลายเป็นมรดก
ทางอารยธรรม ที่มนุษย์มอบให้มนุษย์ด้วยกัน

แม้ภาษาจะไม่มีชีวิต แต่ก็สื่อความมีชีวิตได้

แม้ภาษาจะไม่มีอคติ แต่ก็สร้างอคติให้เกิดขึ้นได้

ภาษาคนและภาษาธรรม จึงคล้ายตัวอคติ ที่แยกบัญญัติ
ของมนุษย์ออกจากกัน ทั้งที่พุทธบัญญัติของมนุษย์ติดตัวมาเท่ากัน
ทุกคน ต่างกันที่สิ่งกีดขวาง การแสดงออกของบัญญัติที่ไม่เท่ากัน

นี่คือ สัจธรรมของความเป็นสมมติและบัญญัติของโลก
ที่จะพ้นจากความเป็นของคู่ (ทวิ) ไม่มี

อันที่จริง ทวิ คือการเห็นความเป็นคู่ ได้เกิดขึ้นในจิต
มนุษย์ก่อน อุปาทานทุกชนิดจึงไหลออกจากความเป็นคู่นี้

มากมายมหาศาล ที่แต่ละคนบรรจงมอบมรดกภาษา (ผ่าน
การพูดและการเขียน) ให้แก่มนุษย์ด้วยกัน มีผลทั้งที่ละลายอุปสรรค
ขวางทางพุทธบัญญัติ หรือยิ่งทำให้เพิ่มอุปสรรคนั้นให้วิเศษมหัศจรรย์
ยิ่งขึ้น และกลายเป็นพุทธบัญญัติปลอมเสียเอง

แต่ก็ไม่ใช้ความผิดของภาษา
เป็นเพียงปัจจัยที่ก่อจินตนาการของมนุษย์แตกต่างกัน และ
ความวิจิตรของจินตนาการนั้นมากล้น

ขอเพียงเป็นความวิจิตรที่กลับสู่เหตุได้เท่านั้น ความวิจิตร
จะมีคุณค่าทางพุทธปัญญาทันที

หลักของพุทธธรรม จะมุ่งตรงไปที่ตัวเหตุ (สมุทัย) เป็น
สำคัญ

ความวิจิตร จะพิสดารโอฬารเท่าใดก็ตาม ถ้าสาวถึงเหตุ
แล้ว จะพบตรงตามความตรัสรู้ดีขององค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธ
เจ้า ที่ทรงแสดงเหตุที่แท้จริงไว้บริบูรณ์แล้ว นอกจากนี้ ก็ทรงแสดง
การดับเหตุทั้งหลายว่าเป็นไปได้ด้วยปัญญาของตนเอง และให้ข้อ
เสนอแนะวิธีทางที่ควรเจริญ เพื่อกระทำให้ถึงที่สุดแห่งการดับเหตุ
ทั้งปวงอีกด้วย

อริยสังขลิมเหลี่ยม เป็นหลักการที่แสดงความสัมพันธ์ของ
อริยธรรม ที่รวมกันทำหน้าที่เป็นปัญหาและแก้ปัญหา

ทุกข์ คือ สภาพปัญหา ควรกำหนดรู้

สมุทัย คือ เหตุแห่งการเกิดปัญหา ต้องค้นให้พบและ
ละออกเสีย

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ มีหน้าที่ทำให้บรรลุถึง

มรรค คือ วิธีการแก้ไขปัญหา มีหน้าที่ต้องลงมือทำ
ให้ยิ่งขึ้น

อริยธรรมที่อยู่ในอริยสังขลิมเหลี่ยมได้ครอบคลุมความทุกข์
ทั้งหลายของมนุษย์ไว้ด้วยความสมบูรณ์และลึกซึ้ง

และเพื่อเลื่อนอริยธรรมเข้ามาใกล้เคียงชีวิตจริงของความเป็น
โลกาภิวัตน์ จะขอนำคำนิยามของจิตวิद्याมาเทียบเคียงกับหลัก
อริยธรรมในอริยสัจทั้งสิบเหลี่ยม เพียงแต่ขอให้เข้าใจว่า คำสมัย
ใหม่นั้น ไม่ใช่คำแปลของภาษาบาลีแต่อย่างใด ขอให้เป็นเพียงคำ
อุปมา ที่ช่วยเพิ่มความชัดเจนในพุทธธรรมนี้เท่านั้น ถ้าหากจะบูชา
พุทธคุณแล้ว จงช่วยกันรักษาภาษาบาลีเอาไว้ เป็นการบูชาคุณภาษา
บูชาคุณของผู้สืบทอดพระไตรปิฎกมาด้วยภาษาบาลีนี้โดยตรง

ขออุปมาปัญหาทั้งหลายที่ปรากฏในอริยสัจสิบเหลี่ยมเป็น
ภาษาโลกาภิวัตน์ เรียงลำดับจากหนึ่งไปสิบ ดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาเกิดจาก อำนาจของสัญชาตญาณ
๒. ปัญหาเกิดจาก กลไกของกระบวนการตามธรรมชาติ
๓. ปัญหาเกิดจาก ผลของการกระทำ
๔. ปัญหาเกิดจาก จังหวะและการเลือก
๕. ปัญหาเกิดจาก การตัดสินใจเลือกกระทำ
๖. ปัญหาเกิดจาก อารมณ์พื้นฐานหรืออารมณ์ปกติ
๗. ปัญหาเกิดจาก พฤติกรรมช้อนเร้น
๘. ปัญหาเกิดจาก ความทุกข์ช้อนเร้น
๙. ปัญหาเกิดจาก การแสดงออกของพฤติกรรมช้อนเร้น
๑๐. ปัญหาเกิดจาก การเป็นสัตว์สังคม (ต้องมีพฤติกรรม
ที่เป็นกติกาสังคม)

เหตุที่ทำให้เกิดปัญหา ของปัญหาต่าง ๆ ในอริยสัจทั้งสิบ
เหลี่ยม เรียงตามลำดับดังต่อไปนี้

๑. เหตุเกิดจาก ความไม่รู้และความทะยานอยาก ตามธรรมชาติ
๒. เหตุเกิดจาก มีความทะยานอยาก ๓ ประเภท
๓. เหตุเกิดจาก เก็บคำสั่งโง่เขลาไว้ใน
๔. เหตุเกิดจาก มีความคิดเห็นตรงข้ามกับความเป็นจริง
๕. เหตุเกิดจาก อำนาจของความเคঁร่าหมองที่หลั่งออกตามธรรมชาติ
๖. เหตุเกิดจาก มีวงจรของความอยากหกกุ่ม
๗. เหตุเกิดจาก เก็บการแฝงเร้นของความคิดบางอย่างไว้
๘. เหตุเกิดจาก แปลความรับรู้ผิดพลาด
๙. เหตุเกิดจาก สะสมทัณฑ์ความทะยานอยากต่าง ๆ ไว้
๑๐. เหตุเกิดจาก มีเครื่องผูกติดทำให้ต้องแสดงบทบาทต่างๆ

มรรคคือวิธีที่จะดับเหตุของปัญหา เรียงลำดับเหตุและปัญหาดังต่อไปนี้

๑. การรู้จักกลไกของระบบสัจชาติญาณ
๒. การเข้าซึ่งถึงสมบัติของกระบวนการ
๓. การต้องศึกษา สดับ และแก้ไขความโง่เขลาด้วยตนเอง
๔. การใช้สติพลังบวก (โพธิ) ทำลายสติพลังลบ (กิเลส)
๕. การสร้างอินทรีย์ให้แก่กล้า
๖. การทำอินทรีย์ให้สม่ำเสมอในทิศหลายทุกซ์
๗. การใช้สติปัญญาทำลายฐานที่ตั้งของอธรรม
๘. ทางดำเนินไปสู่เสรีภาพและสันติภาพสูงสุด

๙. มีความคิดลึกซึ้งที่อาจมองเห็นพฤติกรรมซ่อนเร้นของ
ตนเอง
๑๐. จิตที่มีปัญญาแก่กล้า พลิกอธรรมให้เป็นธรรมบริสุทธิ์

เหตุใดจึงมีอริยสังขลิมเหลี่ยม

เพราะกรรมวิบากและวิถีชีวิตของคนเราต่างกัน ตามกฎ
ของอนัตตลักษณะ

๑. บางคนเข้าวัดฟังธรรม หรือ บวชเรียนตั้งแต่ยังเด็ก
มีสิ่งแวดล้อม เช่นการนำทางของญาติผู้ใหญ่ ทำให้คุ้นเคยกับข้อวัตร
คุ้นเคยกับการรักษาศีล และคุ้นเคยกับพระธรรมวินัยตั้งแต่ยังเล็ก
ชีวิตแต่เด็กอยู่ในกองกุศลกรรม มีปัจจัยที่ก่อความเพลินให้ชีวิต
น้อยมาก การดำเนินชีวิตจึงเรียบง่าย เป็นเนกขัมมอยู่เป็นปกติ
เช่นนั้น กิเลสที่แฝงอยู่ คือ ความไม่รู้และความทะยานอยากที่ได้
จากระบบสัญญาตัญญาณเท่านั้น การบรรลุธรรม จึงใช้อริยสังขลิม
ที่หนึ่ง

๒. บางคนได้บวชเรียนแต่ยังเยาว์ก็จริง แต่ความทะยาน
อยากยังรุนแรง อาจเพราะมีปัจจัยภายนอกช่วยและสิ่งแวดล้อม
เป็นกุศลกรรมที่อ่อนกำลัง จึงทำให้จิตใจมีแนวโน้มของการบวช
แต่ก็ชอบวิถีทางแบบโลก ๆ จึงทำให้ปฏิบัติอริยกันตศีลไม่เข้มข้น
เพราะจิตจะมีวิวิจิตรสูง จิตจะผกผันระหว่างโลกกับธรรม ดังนี้
การบรรลุธรรม น่าจะใช้อริยสังขลิมที่สอง

๓. บางคนเป็นฆราวาส มีปกติหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต มีความสันโดษเป็นพฤติกรรมปกติ เป็นผู้ที่มีปกติอยู่ในศีลห้า แต่ยังไม่มีการเข้าสู่พอบจะเข้ามาเป็นนักบวช มีความเป็นปุถุชนแฝงอยู่มากกว่าพวกที่สอง กลุ่มนี้จะบรรลุนิพพาน ผ่านอริยสังขลีย์มที่สาม

๔. บางคนเกิดมาพร้อมกับกรรมวิบากแปลก ๆ เป็นเด็กก็ชอบชุกชอน มีพฤติกรรมหัวโจก แต่เป็นเด็กไฟดี ผู้ใหญ่เตือนได้โตขึ้นล้มลุกคลุกคลาน ดีบ้างชั่วบ้าง ถ้าเข้ามาทางธรรม ก็มีโอกาเข้ามาหลงอิทธิฤทธิ์อีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะพบสติปัญญาอันดี จึงมีโอกาบรรลุนิพพาน ผ่านอริยสังขลีย์มที่สี่

๕. บางคนเกิดมาเป็นคนไม่ฉลาด ใช้ความคิดไม่เป็น แต่ชอบใช้แรงกายมากกว่า ถ้าเพียรเข้ามาถือศีล มีชีวิตอยู่กับผู้เป็นสัตบุรุษ และเกิดศรัทธาขึ้นบริบูรณ์ ก็บรรลุนิพพาน ผ่านอริยสังขลีย์มที่ห้า คือใช้ความศรัทธาเป็นใหญ่ในอินทรีย์นั่นเอง

๖. บางคนเกิดมาพร้อมกับความทะยานอยากสูง มีมานะอยากมีฐานะและสถานภาพทางสังคมที่ทัดเทียมกับผู้อื่นในระดับสูงๆ มีความฝันไกล ว่าชีวิตจะต้องเป็นเช่นนั้นเช่นนั้น ควรจะศึกษาพุทธธรรมอริยสังขลีย์มที่หก จะทำให้บรรลุนิพพานได้ดี

๗. บางคนเติบโตมา พกแต่ความอ่อนแอ ขี้โรค งานหนักก็ไม่ค่อยเอา งานเบาก็ไม่ค่อยสู้ ชอบชีวิตแบบคุณพระหรือคุณนาย คือทำงานด้วยวาจา มีปกติหยิบโหยง แต่ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่เอาเปรียบผู้อื่น แต่ก็ไม่ชอบช่วยผู้อื่นเช่นกัน การบรรลุนิพพานจะผ่านอริยสังขลีย์มที่เจ็ด

๘. บางคนเกิดมา พร้อมกับความทะยานอยาก จลادتันทคน เรียนอะไรหัวไว ฟังอะไรรู้เรื่องง่าย แคล่วคล่อง งานหนักก็เอา งานเบา ก็สู้ พร้อมเสมอสำหรับจะก้าวไปข้างหน้า พร้อมเสมอที่จะทำงานด้วยความรับผิดชอบที่สูงยิ่งขึ้น ๆ คนที่มีพฤติกรรมเช่นนี้จะบรรลุธรรม ผ่านอริยสังขลัธยมที่แปด

๙. พวกที่กัเกิดมาพร้อมกับความช่างคิด ชอบค้นหาความจริงของชีวิต มีหัวคิลปมากกว่าหัวค่านวณ ชอบใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ รักอิสรภาพ และเสรีภาพ รักความเป็นตัวของตัวเอง ต้องการความสำเร็จเชิงนามธรรมมากกว่ารูปธรรม คนที่มีพฤติกรรมดังกล่าว น่าจะบรรลุธรรม ผ่านอริยสังขลัธยมเหล็ยมที่เก้า

๑๐. คนบางคนเกิดมาพร้อมกับความบริบูรณ์ทางโลก ได้รับการอบรมและทะนุถนอมมาอย่างดี ชีวิตเวดล้อมแต่สิ่งดีมีคุณค่าและคุณธรรม มีจิตใจงาม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้มีปกติได้ทุกอย่งตามความปรารถนา เป็นที่รักของคนทั่วไป เพราะอำนาจแห่งการสงเคราะห์ และอนุเคราะห์ผู้อื่นเป็นนิจ รู้คุณค่าของชีวิต รู้คุณค่าของธรรมชาติ มองชีวิตในแง่ดี มีความหวังในชีวิต คนกลุ่มนี้ เมื่อเข้าปฏิบัติธรรม จะบรรลุธรรมได้ง่ายดาย ถ้าเข้าใจปฏิจจสมุปบาทสายไร้ทุกข์ และเข้าเป็นผู้ที่ใช้อริยสังขลัธยมที่สิบได้ดีที่สุด

ลีลาในการดับทุกข์

อริยสังขลีย่อมต่าง ๆ จะมีลีลาในการดับทุกข์ด้วยตนเอง แตกต่างกันไปตามเหตุแห่งทุกข์ ดังต่อไปนี้

๑. ก่อนการตรัสรู้ของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า การเชื่อว่า วิญญาณเป็นอมตะ ล่องลอยตายเกิดในสังสารวัฏ มีมาช้านานแล้ว คนชาติอียิปต์คิดรักษากายไว้ เพื่อรอวิญญาณจะกลับคืนสู่ร่าง ความเชื่อเช่นนี้ยังมีอยู่ เช่น ฝรั่งเศสเก็บศพของผู้เป็นที่รักไว้ในไนโตรเจนเหลว เพื่อกันการเน่าสลายของศพ จะเห็นว่า ความเชื่อยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แต่วิธีการเก็บรักษาศพเท่านั้นที่ต่างกัน

การบรรลุธรรม จึงต้องสลายความเชื่อที่ว่ากายและจิตเป็นอมตะแยกจากกัน แต่มารับรู้ความจริงว่า กายและจิตจะต้องทำงานประสานกัน มีการเกิดดับพร้อมกันอยู่เสมอ เมื่อเกิดการแตกดับ กายจะสลายเป็นมหาภูตรูปสี่ จิตก็กลับคืนสู่อมตธาตุ คือ ชาติรู้ หรือเรียกว่า นิพพาน ถ้าปัญญามาถึงจุดนี้ เรียกว่าเป็นการดับทุกข์ผ่านอริยสังขลีย้อมที่หนึ่ง พ้นจากความเชื่อผิดเรื่องจิต

๒. กรรมเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ถือว่าเป็นอมตะมาแต่โบราณกาล คนจึงยอมจำนนต่อลัทธิความเชื่อเรื่องกรรมเก่า ไม่คิดจะสู้จะหนีให้พ้นไปจากกรรมวิบาก เมื่อมีปัญญามาถึงระดับหนึ่ง จะรู้ซึ่งถึง **ผลกรรมว่าเกิดจากกระบวนการการรวมของเหตุปัจจัยเฉพาะขณะไป** มิได้เกิดจากความเป็นอมตะของกรรมเก่าแต่อย่างใด ถ้าปัญญามาถึงตรงนี้ เรียกว่าเป็นการดับทุกข์ ผ่านอริยสังขลีย้อมที่สอง พ้นจากความเชื่อผิดในเรื่องกรรม

๓. การกระทำเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่คนยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นอมตะ จึงมีการบันทึกอัตชีวประวัติ ชีวิตทัศน์ อารยธรรมเกิดขึ้นเนื่องมาจากความยึดถืออย่างลึกซึ้งในเรื่องของการกระทำ เมื่อบุคคลมีปัญญามาถึงระดับหนึ่ง จะเห็นอำนาจอันเฉียบขาด ของอนัตตธรรม ที่บังการมีชดภูมิปฏิบัติทั้งหลายทั้งปวงอยู่ เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เป็นอมตะ มีอิทธิพลทฤษฎีใด ๆ ที่มนุษย์คิดขึ้น เมื่อปัญญาเห็นความจริงเช่นนี้ เรียกว่า ดับทุกข์ผ่านอริยสังขลีย์มที่สาม พ้นจากความเชื่อผิดเรื่องของการกระทำ

๔. ความรู้สึกเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่คนยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นอมตะ เพราะตั้งแต่เกิดจนตาย จะต้องมีความรู้สึกอย่างไรอย่างหนึ่งเสมอ เช่น รู้สึกว่าร่างกายมีอยู่ รู้สึกเวทนาทั้งหลายมีอยู่ รู้สึกว่าความจำหมายรู้มีอยู่ รู้สึกว่าความรู้สึกต่าง ๆ มีอยู่ และรู้ตัวว่าความรู้สึกมีอยู่ สรุปลก็คือรู้ว่าฉันมีอยู่นั่นเอง

เมื่อไม่อาจหนีพ้นความรู้สึกต่าง ๆ ไปได้ ทำอย่างไรจึงจะเลือกรับความรู้สึกดี ๆ มีคุณภาพแห่งความสุข เมื่อปัญญามาถึงระดับหนึ่ง **หยั่งรู้ความรู้สึกที่พ้นจากความบีบคั้นก่อกวนทุกข์สุดสิ้น** ท่านเรียกว่า เป็นการดับทุกข์ ผ่านอริยสังขลีย์มที่สี่ พ้นจากการสร้างความรู้สึกที่ผิด

๕. คุณธรรมเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นอมตะ จนถึงกับสร้างรูปเคารพโพธิสัตว์ปางต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวแทนแห่งอมตะคุณธรรมขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวว่า บุคคลที่มีอมตคุณธรรมนั้นยังคงอยู่ ช่วยมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์ได้จริง ด้วยเหตุนี้มนุษย์ **จึงกำหนดห้อมอมตคุณธรรมเหล่านั้น เข้ามาใส่กาย** (แต่

จะต่างกันที่การน้อม เพราะจินตนาการแห่งอมตธรรมต่างกัน) น้อม อยู่เช่นนั้น จนการรับรู้ของกายทั้งหมดมีแต่ความรู้สึกที่เป็นคุณธรรม ที่น้อมอยู่ทุกวัน จนกระทั่งผัสสะที่รับกระทบอื่นใด ไม่อาจฝ่าฝว้างล้อม แห่งความเชื่อมั่นในการน้อมคุณธรรมเข้าไปสู่จิตได้ โดยวิธีนี้ บุคคล จักดับทุกข์ได้ เพราะน้อมคุณธรรมไว้อย่างเหนียวแน่น จนกระทั่ง วันหนึ่ง มีโอกาสเห็นสังขารธรรมของคุณธรรมเหล่านั้นด้วยตนเอง แค่มองจิตเดียวก็อาจดับทุกข์ได้สิ้นเชิง เรียกว่าเป็นการบรรลุนิพพาน ผ่านอริยสังขลีย์มที่ห้า

๖. ความว่างหรือสุญญตา เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่มนุษย์ค้น พบมาแต่โบราณกาล เช่น ลัทธิเต๋า หรือ ลัทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ สุญญตา แม้ในยุคปัจจุบัน ผู้คิดเครื่องโทรคมนาคมทั้งหลาย ก็ต้อง เชื่อเรื่องความว่าง และใช้สมบัติของความว่างอย่างถูกต้อง **บุคคลใด ที่มีปัญญาหยั่งรุ่มองจากความว่าง ก็จะเห็นสังขารทั้งปวงด้วยจิตหนึ่ง (พุทธจิต) ถ้าหากมองจากสังขาร ก็จะเห็นความเป็นจริงในการเกิด ดับของสังขาร จากความเป็นหนึ่ง** ปัญญาของบุคคลมาถึงระดับนี้ จะดับทุกข์ได้ผ่านอริยสังขลีย์มที่หก

๗. ความทุกข์ทรมานของสังขารร่างกายเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่คนเห็นว่าเป็นอมตะ เพราะทั้งชีวิต ต้องเผชิญกับความบีบคั้น ให้เจ็บ ปวด เมื่อย หิว ถ้าย คั้น ฯลฯ จะต้องมีความทุกข์ลักษณะ ใดลักษณะหนึ่งเสมอ ไม่เคยเว้นว่างได้เลย จนดูเหมือนความทุกข์ ทรมานจะเป็นนิรันดรจนกว่าจะตายเป็นศพ **เมื่อเกิดการหยั่งรู้ว่า ความทุกข์ทั้งหลาย เกิดจากการสลายตัวของธาตุตามธรรมชาติ**

อยู่เป็นธรรมดาเช่นนั้น ปัญญาที่มาถึงตรงนี้ จะดับทุกข์ผ่านอริยสัจ เหลี่ยมที่เจ็ด

๘. ความรู้สึกเกลียดทุกข์ รักสุข เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่อยู่คู่ มนุษย์ แทบจะเป็นอมตะ ทั้งชีวิตดีนรณแสวงหาสุข หลีกหนีจากทุกข์ ไม่เคยพ้นไปจากอำนาจของสุขและทุกข์ได้เลย **เมื่อบุคคลเข้าถึง สัจธรรม ได้เห็นความเป็นหนึ่งเดียวขององค์ธรรม ที่มีได้แยกออกเป็นสอง ดังที่ยึดถืออยู่เลย มีปัญญาที่จะสลัดความเป็นสองของ ความรู้สึกเสียสิ้น** ท่านเรียกการดับทุกข์ด้วยวิธีนี้ว่า ผ่านอริยสัจ เหลี่ยมที่แปด

๙. ความเชื่อเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่มนุษย์เห็นว่าเป็นอมตะ ตั้งแต่เกิดมา ล้วนแต่มีความเชื่อในลักษณะต่าง ๆ ผ่านมาให้ได้เชื่อ อยู่เสมอ เช่น เชื่อตามที่ทำกันมา ฟังกันมา เชื่อเรื่องที่ใคร ๆ พูดกัน แม้แต่ไปศึกษา ก็ต้องเชื่อหลักเหตุผล หลักปรัชญาและเชื่อข้อความ ในตำรา เมื่อนำมาพิจารณาใคร่ครวญก็รู้สึกว่ามันน่าเชื่อ และพิจารณา ผู้เป็นครูและคนที่ประสบความสำเร็จ ก็ล้วนแต่มีความเชื่อในลักษณะ ได้ลักษณะหนึ่ง ๆ

ยังมีประสบการณ์มากแค่ไหน ก็ยังเห็นความหลากหลายของความเชื่อมากมายเป็นอนันต์ ในที่สุดก็ยอมแพ้ ที่จะไม่ รับความเชื่อใด ๆ เลย จึงอย่าขาดจากความเชื่อทั้งปวง มาอยู่กับ สัจธรรมล้วน ๆ เรียกว่า การบรรลุธรรมผ่านอริยสัจเหลี่ยมที่เก้า **ผู้พ้นจากความเชื่อทั้งสิบอย่าง อยู่ด้วยปัญญาล้วน ๆ**

๑๐. ความทุกข์ของสัตว์โลกเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ดูช่างเป็นเหตุการณ์โสมมตะ ที่มนุษย์แต่ละคนมีเรื่องราวแห่งความทุกข์ของแต่ละชีวิตไว้มากมาย จนดูเสมือนว่าคนเราจะหนีจากเหตุการณ์ที่จะก่อทุกข์ไปไม่ได้เลย **เมื่อมีปัญหาถึงระดับที่เห็นทุกข์ตามที่เป็นจริง ได้เห็นทุกข์ของคนก็เป็นเช่นเดียวกับทุกข์ของ ดิน น้ำ ภูเขา หรือทุกข์ตามธรรมชาติทั้งปวง** ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นคุณค่าของความทุกข์ว่าเป็นที่เกิด ที่รักษาชีวิตเอาไว้ จิตที่มีปัญญาระดับนี้ **จะกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ไม่แยกตนจากทุกข์ ไม่แยกทุกข์จากตน มีความเป็นปกติที่ไหลไปตามกระบวนการของธรรมชาติธรรมดา** เรียกว่า ดับทุกข์ผ่านอริยสังขลีย์มที่สิบ ที่เป็นการดับทุกข์ที่ร่างกายและมีความมหัสจรรย์สูงสุด ที่เป็นการดับทุกข์ที่ง่ายตาย และมีความมหัสจรรย์สูงสุด คือ ไม่ต้องผ่านขั้นตอนของฌาน หรือญาณใด ๆ แค่พลิกชั่วคราวความคิดของจิตชนิดเดียว ก็บรรลุธรรมทันที

แผนที่แสดงความสัมพันธ์ ของอริยสังขลีย์มที่สิบเหลี่ยม กับความมีชีวิตของมนุษย์ ได้แสดงไว้ เพื่อแสดงถึงความสอดคล้องและกลมกลืนระหว่าง อริยสังขลีย์มที่สิบกับความรู้ทางจิตวิทยาของโลกยุคโลกาภิวัตน์เพียงแต่ต้องเข้าใจว่า แผนภาพดังกล่าวแสดงถึงสังสารวัฏ ส่วนพระนิพพานก็คือการเพิกความเชื่อทั้งปวง และอยู่กับปัญญาล้วน ๆ นั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างอริยสัจสิบเหลี่ยม กับชีวิตมนุษย์

ปฏิจสมเด็จพระปราชญ์

ขึ้นกับ

- ๑. จังหวะและการเลือก
- ๒. การตัดสินใจเลือก
- ๓. การถูกควบคุม
- ๔. การถูกเหนี่ยวนำ

ธรรมชาติของตัวแปร

อาการของสังสารวัฏ

อาหารสี่
(ตัวแปรเฉพาะ) →

ผัสสะหก
(ตัวแปรทั่วไป) →

ร่างกาย :- ที่ตั้งของ
กระบวนการปฏิจ
สมุปบาท

- ๑. กรรมวิบากของ
สังชาตญาณ
- ๒. หน่วยย่อยของ
นามรูป
- ๓. จิตเป็นเหตุใกล้

- ๑. ระบบสังชาตญาณ
- ๒. ปัจจัยเหนี่ยวนำ
พฤติกรรมตามคำสั่ง
ที่เก็บไว้
- ๓. สร้างมโนภาพโดย
ใช้ฐานข้อมูลที่เก็บไว้
- ๔. ความเป็นโลกธรรม
แปด
- ๕. พฤติกรรมปกติและ
พฤติกรรมพิเศษ

แผนภาพ แสดงสังสารวัฏเชิงจิตวิทยา

บรรณานุกรม

๑. กลุ่มปฏิบัติงาน เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา ในความ
ปรึกษาของ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) แห่ง
สวนโมกขพลาราม “ธรรมโฆษณ์อรรถาภิธานุกรม”, พ.ศ. ๒๕๓๓

๒. พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) หรือ พระธรรมปิฎก
(ปัจจุบัน) “พจนานุกรมพุทธศาสน์” ฉบับประมวลธรรม, มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๘

๓. พระอุปติสสะเถระ “วิมุติมรรค” พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร
ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากภาษาอังกฤษของ พระเอฮารา
พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ สำนักพิมพ์ศยาม พ.ศ. ๒๕๓๘

ประมวลหัวข้อธรรม

กรรมฐาน ๔๐ กรรมฐาน คือ ที่ตั้งแห่งการทำงาน
ของจิต ใช้สำหรับเป็นอารมณ์ในการทำภาวนา

๑. กสิณ ๑๐
๒. อสุภะ ๑๐
๓. อนุสติ ๑๐
๔. อัปปปัญญา ๔
๕. อาหาร ปฏิกุศลสัญญา กำหนดความเป็นปฏิกุศลในอาหาร
๖. จตุธาตววัตถาน กำหนดธาตุสี่
๗. อรูป ๔

ชั้นห้า คือ รูปธรรมและนามธรรมที่ถูกแบ่งเป็นห้ากอง
ได้แก่ :

๑. รูป และสิ่งที่เนื่องกันอยู่กับรูป รวมเรียกว่า **รูปชั้น**
๒. ความรู้สึกที่มาจากการสัมผัสทั้งปวง เรียกว่า **เวทนาชั้น**
๓. ความมั่นหมายในเวทนาชั้น และสิ่งที่เกี่ยวข้องกันกับ
เวทนาชั้นทั้งปวง เรียกว่า **สัญญาชั้น**
๔. ความคิดที่จะเป็นไปตามสัญญาชั้น และปัจจัยต่าง ๆ
ที่แวดล้อมกันอยู่ เรียกว่า **สังขารชั้น**
๕. ความรู้แจ้งเมื่อมีการกระทบทางอายตนะภายในและ
ภายนอก เรียกว่า **วิญญาณชั้น**

ชั้นห้าแต่ละชั้นหรือรวมกันทั้งห้าชั้น มิได้มีอยู่ตลอดเวลา แต่เกิดขึ้นตามขั้นตอนแห่งการปรุงแต่งตามกฎอิทัปปัจจยตา เป็นขั้นตอนตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง

ชั้นห้าเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานเข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตน จนได้นามว่า “อุปาทานชั้นห้า” เมื่อไม่มีอุปาทานเข้าไปยึดถือเรียกว่า “ชั้นห้าล้วน ๆ”

ปฏิจจสมุปบาท แบบที่รู้จักกันทั่วไป มีสิบเอ็ดอาการ สิบสองปฏิจจสมุปบันนธรรม ดังนี้

๑. อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิด สังขาร,
๒. สังขาร เป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณ,
๓. วิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิด นามรูป,
๔. นามรูป เป็นปัจจัยให้เกิด สฬายตนะ,
๕. สฬายตนะ เป็นปัจจัยให้เกิด ผัสสะ,
๖. ผัสสะ เป็นปัจจัยให้เกิด เวทนา,
๗. เวทนา เป็นปัจจัยให้เกิด ตัณหา,
๘. ตัณหา เป็นปัจจัยให้เกิด อุปาทาน,
๙. อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิด ภพ,
๑๐. ภพ เป็นปัจจัยให้เกิด ชาติ,
๑๑. ชาติ เป็นปัจจัยให้เกิด ทุกข์ทั้งปวง.

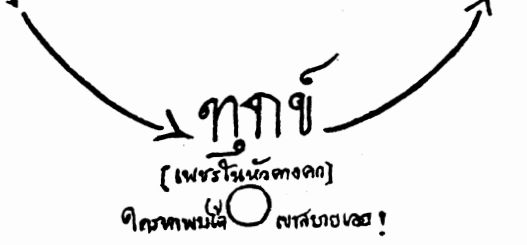
ปฏิจจสมุปบาทแบบพิสดาร ชื่อว่า อุปนิสธรรม เป็นปฏิจจสมุปบาท ซ้อนปฏิจจสมุปบาท มียี่สิบสามอาการ ยี่สิบสี่ปฏิจจสมุปบันนธรรม ดังนี้

ปฏิจจนุมปาท ๒๔ (ปฏิจจนุมปาท ซ้อน ปฏิจจนุมปาท)

[ตัวสไว้หน้าตัว อธิปสูตร คสพจนมก, ๕; ๑๖/๓๕/ ๖๘]

○
อิริชชา
↓
สังขาร
↓
วิญญาน
↓
นามรูป
↓
สภาพตนะ
↓
ผัสสะ
↓
เวทนา
↓
ตณฺหา
↓
อุปาทาน
↓
ภพ
↓
ชาติ
↓
ชรา มรณะ

○
หิพพาน
↑
พญฺญาณ
↑
วิมุตติ
↑
วิรัตติ
↑
อเนกนิพพาน
↑
อนฺตรูปนิพพานกั้น
↑
สมาธิ
↑
สังข
↑
ศีลสมาธิ
↑
ปาติ
↑
ปรมาโฆภ
↑
สัทธา



ปฏิจจนุมปาทแบบพิเศษ มีแปดอาการ แก้วปฏิจจนุมปปั้น
ธรรม ดังนี้

๑. อาศัยอายตนะภายนอก กับอายตนะภายใน ถึงกันเข้า
เกิดวิญญาน

๒. ธรรมสามประการนี้ ทำหน้าที่ร่วมกันอยู่ เรียกว่า ผัสสะ

๓. ผัสสะ เป็นปัจจัยให้เกิด เวทนา

๔. เวทนา เป็นปัจจัยให้เกิด ตณฺหา

๕. ตณฺหา เป็นปัจจัยให้เกิด อุปาทาน

๖. อุปาทาน เป็นปัจจัยให้เกิด ภพ
 ๗. ภพ เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ.
 ๘. ชาติ เป็นปัจจัยให้เกิด ทุกข์ทั้งปวง

โพธิปักขิยธรรม ธรรมเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ แบ่งเป็นเจ็ดหมวดคือ สติปัฏฐานสี่, สัมมัปธานสี่, อิทธิบาทสี่, อินทรีย์ห้า, พละห้า, โพชฌงค์เจ็ด, อริยมรรคมีองค์แปด

สติปัฏฐานสี่ กำหนดกาย, เวทนา, จิต, ธรรม, โดยเป็นของไม่ใช่ตน

สัมมัปธานสี่ ประกอบความเพียรในการป้องกันและละอกุศล ในการสร้างและรักษากุศล

อิทธิบาทสี่ ธรรมทำความสำเร็จในการปฏิบัติคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

พละห้า ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

อินทรีย์ห้า ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

ทั้งสองหมวดนี้ เป็นธรรมที่เป็นอุปกรณ์แห่งการปฏิบัติสูงสุด แต่ถ้าเล็งถึงความเป็นกำลัง เรียกว่า พละห้า ถ้าเล็งถึงความสำคัญ เรียกว่า อินทรีย์ห้า

โพชฌงค์เจ็ด ธรรมที่ถือว่าเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ มีเจ็ดคือ

๑. สติ ระลึกถึงธรรมที่ต้องเกี่ยวข้อง
๒. ธัมมวิจยะ วิจัยเลือกเพื้หาธรรมที่ต้องใช้ในการปฏิบัติ
๓. วิริยะ ทำความเพียรในการปฏิบัติ
๔. ปีติ พอใจหรืออิมใจตลอดเวลาที่ปฏิบัติ

๕. บัณฑิต ความสงบรำงับเพราะการเข้ารูปหรือลงรูป
แห่งธรรมทั้งปวง
๖. สมานจิต เป็นสมานจิตเหมาะสมที่สุดที่จะรู้แจ้งเห็นแจ้ง
๗. อุเบกขา รักษาสภาพเช่นนั้นไว้ จนกว่าจะเกิดความ
รู้แจ้งเห็นแจ้ง

อริยมรรคมีองค์แปด เป็นแม่บทประมวลธรรมทั้งหมด มี
แปดองค์ คือ

สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ สององค์นี้เป็นหมวดปัญญา
สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ สามองค์นี้เป็น
หมวดศีล.

สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ สามองค์นี้เป็น
หมวดสมาธิ

ภุมิ ๓๑ คือ ชั้นหรือระดับจิตใจ ระดับชีวิต (สังสารวัฏ)
ประกอบด้วย

อบายภุมิสี่ ภุมิที่ปราศจากความเจริญ

๑. นiryas นรก
๒. ดิรัจฉานโยนิ กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน
๓. ปิตติวิสัย แดนเปรต
๔. อสุรกาย พวกอสูร, ยักษ์

กามสุคติภุมิเจ็ด ภุมิที่เป็นสุคติเกี่ยวข้องกับกาม

๑. มนุษย์
๒. จาตุมหาราชิกา สวรรค์ชั้นที่ห้ามหาราช ๔ ปกครอง

- | | |
|--------------------|---|
| ๓. ดาวดึงส์ | แดนแห่งเทพ ๓๓ มีก้าวสักกะ
เป็นใหญ่ |
| ๔. ยามา | แดนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์ |
| ๕. ดุสิต | แดนแห่งเทพผู้เฝ้าอิมด้วยสมบัติ
ของตน |
| ๖. นิมมานรดี | แดนแห่งเทพผู้ยินดีในการนรมิต |
| ๗. พรนิมมิตวสวัตตี | แดนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไป
ในสมบัติที่ผู้อื่นนรมิต |

รวมเรียกกามาวจรภูมิ ๑๑

รูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้นของรูปพรหม

- | | |
|------------------|-----------------------------|
| ๑. พรหมปาริฉชา | พวกบริวารมหาพรหม |
| ๒. พรหมบุโรหิตา | |
| ๓. มหาพรหมา | |
| ๔. ปริตตภา | พวกรัศมีน้อย |
| ๕. อัปมาณภา | พวกรัศมีประมาณไม่ได้ |
| ๖. อาภัสสรา | พวกรัศมีสุกปลั่งชานไป |
| ๗. ปริตตสุภา | พวกมีรัศมีงามน้อย |
| ๘. อัปมาณสุภา | พวกมีรัศมีงามประมาณมิได้ |
| ๙. สุภิกิณฑา | พวกมีรัศมีงามกระจ่างจ้า |
| ๑๐. เวทัพผลา | พวกมีผลไพบูลย์ |
| ๑๑. อัสัญญีสัตว์ | พวกไม่มีสัญญา |
| ๑๒. อวิหา | พวกไม่เลื่อมสมบัติจากตน |
| ๑๓. อตปปา | พวกไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร |

๒๒๔

- | | |
|-------------|-------------------|
| ๑๔. สุกัสสา | พวกงดงามนำทัคนา |
| ๑๕. สุกัสลี | พวกมีทัคนาแจ่มชัด |
| ๑๖. อกนิฏฐา | ผู้สูงสุด |

อรุปาวจรกัมมิ ๔

- | | |
|----------------------------|--|
| ๑. อากาสันัญจายตนกัมมิ | เข้าถึงอากาศไม่มีที่สิ้นสุด |
| ๒. วิญญาณัญจายตนกัมมิ | เข้าถึงวิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด |
| ๓. อากิญจัญญายตนกัมมิ | เข้าถึงภาวะไม่มีอะไร |
| ๔. เนวลัญญานาลัญญายตนกัมมิ | เข้าถึงภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่
ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่ |

บุุชชนพระโสดาบันและพระสกทาคามี ย่อมไม่เกิดใน
สุทธาวาสกัมมิ คือพรหมชั้นที่ ๑๒-๑๖

พระอริยะไม่เกิดในอสังญีภพ และอบายกัมมิ กัมมินอกจาก
นี้มีพระอริยะไปเกิด

มงคล ๓๘ คือ ธรรมที่เป็นอุดมมงคลสูงสุด ๓๘

ประการประกอบด้วย

- | | |
|-----------|--|
| คาถาที่ ๑ | ๑. การไม่คบคนพาล |
| | ๒. การคบบัณฑิต |
| | ๓. การบูชาคนที่ควรบูชา |
| คาถาที่ ๒ | ๔. การอยู่ในปฏิรูปเทศ และสิ่งแวดล้อมดี |
| | ๕. การทำความดีไว้พร้อมแต่ต้น |
| | ๖. การตั้งตนไว้ชอบ |
| คาถาที่ ๓ | ๗. การเล่าเรียนศึกษาไว้มาก |

๘. การมีศิลปวิทยา ชำนาญในวิชาชีพของตน
๙. การมีระเบียบวินัย ฝึกอบรมตนไว้
อย่างดี
๑๐. การรู้จักใช้วาจาพูดให้ได้ผลดี
- คาถาที่ ๔ ๑๑. การบำรุงบิดามารดา
๑๒. การสงเคราะห์บุตร
๑๓. การสงเคราะห์ภรรยา
๑๔. การทำงานไม่คั่งค้าง
- คาถาที่ ๕ ๑๕. การรู้จักให้แบ่งปัน บริจาคสงเคราะห์
และบำเพ็ญประโยชน์
๑๖. การประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม
๑๗. การสงเคราะห์ญาติ
๑๘. การงานของตนไม่มีโทษ
- คาถาที่ ๖ ๑๙. การเว้นจากการทำความชั่ว
๒๐. การเว้นจากการดื่มน้ำเมา
๒๑. ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย
- คาถาที่ ๗ ๒๒. การแสดงความเคารพ และรู้จักคุณค่า
ของบุคคลและสิ่งของนั้น ๆ
๒๓. ความสุภาพอ่อนน้อม ถ่อมตน
๒๔. ความสันโดษ พอใจในสิ่งที่หามาได้ด้วย
เรี่ยวแรงของตน
๒๕. การมีความกตัญญู
๒๖. การฟังธรรมตามกาล

- คาถาที่ ๘
๒๗. การมีความอดทน
 ๒๘. การเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย มีเหตุผล
 ๒๙. การพบเห็นสมณะผู้สงบจากกิเลส
 ๓๐. การสนทนาธรรมตามกาล
- คาถาที่ ๙
๓๑. มีความเพียรเผากิเลส
 ๓๒. ประพฤติพรหมจรรย์
 ๓๓. เห็นอริยสัจจ์เข้าใจความจริงของชีวิต
 ๓๔. การทำพระนิพพานให้แจ้ง
- คาถาที่ ๑๐
๓๕. เมื่อถูกโลกธรรม จิตไม่หวั่นไหว
 ๓๖. จิตไร้เศร้า
 ๓๗. จิตปราศจากธุลี
 ๓๘. จิตเกษม

รูป ๒๘ สภาวะที่แปรปรวนแตกสลายเพราะปัจจัยต่าง ๆ อันขัดแย้ง, ร่างกายและส่วนประกอบฝ่ายวัตถุพร้อมทั้งพฤติกรรม และคุณสมบัติของมัน, ส่วนที่เป็นร่างกับทั้งคุณและอาการประกอบ ด้วย

มหาภูตรูปสี่

๑. ปฐวีธาตุ สภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่, สภาวะอันเป็น หลักที่ตั้งที่อาศัยแห่งสหชาติรูป เรียกสามัญว่า ธาตุแข็งแข็ง หรือ ธาตุดิน

๒. อาโปธาตุ สภาวะที่เอิบอาบหรือดูดซึม หรือชานไป ขยายขนาด ผืนก พูนเข้าด้วยกัน เรียกสามัญว่า ธาตุเหลว หรือ ธาตุน้ำ

๓. เตโชธาตุ สภาวะที่ทำให้ร้อน เรียกสามัญว่า ธาตุไฟ
 ๔. วาโยธาตุ สภาวะที่ทำให้สั่นไหวเคลื่อนที่ และค้ำจุน
 เรียกสามัญว่า ธาตุลม
 สื่ออย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธาตุ ๔

อุปาทายรูป ๒๔

- ก. **ปสาทรูป ๕** รูปที่เป็นประสาทสำหรับรับอารมณ์
- | | |
|----------|------|
| ๑. จักขุ | ตา |
| ๒. โสติด | หู |
| ๓. ฆาน | จมูก |
| ๔. ชิวหา | ลิ้น |
| ๕. กาย | กาย |
- ข. **โคจรรูป หรือวิสัยรูป ๕** รูปที่เป็นอารมณ์หรือแดนรับรู้ของอินทริย์
- | | |
|--------------|--------------|
| ๖. รูปะ | รูป |
| ๗. สัททะ | เสียง |
| ๘. คันธะ | กลิ่น |
| ๙. รส | รส |
| ๑๐. โผฏฐัพพะ | สัมผัสทางกาย |
- ข้อนี้ไม่นับเพราะอันเดียวกับมหาภูต ๓ คือ ปรฐวี เตโช และวาโย ที่กล่าวแล้วในมหาภูต
- | | |
|-----------------------------|-----------------------|
| ค. ภาวรูป ๒ | รูปที่เป็นภาวะแห่งเพศ |
| ๑๐. อิตถัตตะ, อิตถินทริย์ | ความเป็นหญิง |
| ๑๑. ปุริสัตตะ, ปุริสินทริย์ | ความเป็นชาย |
| ง. หทัยรูป ๑ | รูป คือหทัย |

๑๒. **หทัยวัตถุ** ที่ตั้งแห่งใจ, หัวใจ
- จ. **ชีวิตรูป ๑** รูปที่เป็นชีวิต
๑๓. **ชีวิตินทรีย์** อินทรีย์คือชีวิต
- ฉ. **อาหารรูป ๑** รูปคืออาหาร
๑๔. **กวจิณการาหาร** อาหาร คือ คำข้าว, อาหารที่กิน
- ช. **ปริจเฉทรูป ๑** รูปที่กำหนดเทศะ
๑๕. **อากาศธาตุ** สภาวะคือช่องว่าง
- ญ. **วิญญัตติรูป ๒** รูปคือการเคลื่อนไหวให้รู้ความหมาย
๑๖. **กายวิญญัตติ** การเคลื่อนไหวให้รู้ความหมาย
- ด. **วจวิญญัตติ** การเคลื่อนไหวให้รู้ความหมาย
- ฎ. **วิการรูป ๕** ด้วยกาย
- ฏ. **วิการรูป ๕** การเคลื่อนไหวให้รู้ความหมาย
- ฐ. **วิการรูป ๕** ด้วยวาจา
- ฑ. **วิการรูป ๕** รูป คือ อากาที่ตัดแปลงทำให้
- ฒ. **วิการรูป ๕** แปลงให้พิเศษได้
๑๘. **รูปัสส ลหุตตา** ความเบา
๑๙. **รูปัสส มหุตตา** ความอ่อนสลวย
๒๐. **รูปัสส กัมมัญญุตตา** ความควรแก่การงาน, ใช้การได้
- อ. **วิญญัตติรูป ๒** ไม่นับเพราะซ้ำในข้อ ญ
- ก. **ลักษณะรูป ๔** รูป คือ ลักษณะหรืออาการเป็น
- ข. **ลักษณะรูป ๔** เครื่องกำหนด
๒๑. **รูปัสส อุปจย** ความก่อตัวหรือเติบโตขึ้น
๒๒. **รูปัสส สันตติ** ความสืบต่อ
๒๓. **รูปัสส ชรตา** ความทรุดโทรม
๒๔. **รูปัสส อนิจจตา** ความปรวนแปรแตกสลาย

วิภาษวาท หมายถึง ภูมิปัญญาของมนุษย์ ๕ หลัก
ประกอบด้วย

ข้อที่หนึ่ง การสมมติ “**ระบบ**” จากสถานการณ์ เหตุการณ์
และประสบการณ์

ข้อที่สอง การให้นิยาม “**องค์ประกอบ**” เป็นตัวแทนหน่วย
ย่อยของระบบ

ข้อที่สาม การให้นิยาม “**เหตุปัจจัย**” ที่ประจุมรวมกันเป็น
ระบบ

ข้อที่สี่ การกำหนด “**เงื่อนไข**” เป็นสื่อพรรณนาสมบัติ
ของระบบหนึ่ง ๆ

ข้อที่ห้า การกำหนด “**หน่วยเวลา**” ที่ส่งอิทธิพลต่อสมบัติ
ของระบบ

โดยนิยาม มโนภาพ คือภาพสามมิติที่มนุษย์สร้างขึ้นได้
เฉพาะตน (ปัจเจกตั้ง)

โดยนิยาม มิติ (dimension) จะต้องมีทิศทาง (vector)
เป็นสมบัติเสมอ

เช่น มิติของการเขียนภาษาไทย จะมีทิศจากซ้ายไปขวา
มิติของการเดินมีทิศอยู่ในแกนนอน มิติของการนั่งจะมีทิศในแกนตั้ง

มิติเส้นตรง เป็นมิติที่สมมติจากการเชื่อมจุดสองจุดซึ่งเป็น
รากฐานของคณิตศาสตร์ และคณิตศาสตร์เป็นรากฐานของศาสตร์
ทุกศาสตร์

มิติเส้นตรง ที่ต่อกันด้วยเลขจำนวน เรียกว่า วิชาเลขคณิต

มิติเส้นตรง ที่ต่อกันเข้าด้วยเส้นสามมิติ เรียกว่า วิชา
เรขาคณิต

มิติเส้นตรง ที่ต่อกันด้วยการเดินทางของจุด เรียกว่า
แคลคูลัส

มิติเส้นตรง ที่ต่ออันด้วยโอกาสแห่งการเกิดปรากฏการณ์
ธรรมชาติ เรียกว่า วิชาสถิติ

การแสดงออกซึ่งมโนภาพของมิติในวิชาทุกวิชา ใช้หลัก
วิภาษวิทยาเป็นเกณฑ์กลาง

ความรู้ที่มากมายมหาศาล เมื่อถูกลดรูปลงมาจะเหลือแค่
มิติและสมบัติของมิติ รวมกับหลักวิภาษวิทยาเสมอไป

ความรู้ทั้งมวลจึงเป็น สมมติสัจจะ ที่ถูกยอมรับว่าเป็นจริง
ได้ชั่วคราว และมนุษย์เรียนรู้สมมติสัจจะโดยใช้ระบบประสาท และ
วิธีการถ่ายทอดในระบบสามมิติ

แต่ระบบสามมิติมิใช่เป็นระบบที่เป็นสัจภาวะ หรือปรมาตม
ธรรมที่เกิดขึ้นจริงในธรรมชาติแห่งการรับรู้ของมนุษย์

วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อุปกิเลสแห่งวิปัสสนา, ธรรมารมณ
ที่เกิดแก่ผู้ได้ตรุณวิปัสสนา หรือวิปัสสนาอ่อน ๆ ทำให้เข้าใจผิดว่า
ตนบรรลุมรรคผลแล้วเป็นเหตุขัดขวางให้ไม่ก้าวหน้าต่อไปในวิปัสสนา
ญาณ

- | | |
|-------------|---------------|
| ๑. โภกาส | แสงสว่าง |
| ๒. ญาณ | ความหยั่งรู้ |
| ๓. ปีติ | ความอิมใจ |
| ๔. ปัสสัทธิ | ความสงบเย็น |
| ๕. สุข | ความสุขสบายใจ |

- | | |
|--------------|--|
| ๖. อธิโมกข์ | ความน้อมใจเชื่อ, ศรัทธาแก่กล้า,
ความปลงใจ |
| ๗. ปัดคาหะ | ความเพียรที่พอดี |
| ๘. อุปปฏิฐาน | สติแก่กล้า, สติชัด |
| ๙. อุเบกขา | ความมีจิตเป็นกลาง |
| ๑๐. นิกันติ | ความพอใจ, ติดใจ |

ศีล ๘ หรืออัฐศีล การรักษาระเบียบทางกายวาจา, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย
๓. อพฺรหฺมจฺริยา เวรมณี เว้นจากกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์, เว้นจากการประพฤติดิตพรหมจรรย์ คือร่วมประเวณี
๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ
๕. สุราเมรยมชฺชชฺพมาทฺฏฺจฺจํ เวรมณี เว้นจากน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
๖. วิกาลโภชนา เวรมณี เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไป จนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่
๗. นจฺจคฺติวาทิตฺวิสุทฺถสฺสณฺมาลาคนฺธฺวิเลปนธฺารณมณฺฑนฺ วิภูสณฺฎฺจฺจํ เวรมณี เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การตัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง

๘. **อุจาสยามมหาสยนา เวรณี** เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่
หรรหราฟุ่มเฟือย

อานาปานสติ การปฏิบัติจิตตภาวนาที่ใช้ลมหายใจเป็น
เครื่องมือ ประกอบด้วย

หมวดที่หนึ่ง **กายานุสสนาสติปัฏฐาน**

รู้จักลมหายใจยาว, รู้จักลมหายใจสั้น, รู้จักลมหายใจเนื่อง
กับกาย, รู้จักทำลมหายใจให้สงบรำงับ

หมวดที่สอง **เวทนานุสสนาสติปัฏฐาน**

รู้จักปิติ, รู้จักสุข, รู้จักปิติและสุขเป็นเครื่องปรุงจิต, รู้จัก
รำงับกำลังของปิติและสุข (รู้จักทำเวทนาให้สงบรำงับ)

หมวดที่สาม **จิตตานุสสนาสติปัฏฐาน**

รู้จักจิตทุกชนิด, รู้จักทำจิตให้ปราโมทย์, ตั้งมั่นและปล่อยวาง

หมวดที่สี่ **ธัมมานุสสนาสติปัฏฐาน**

เห็นแจ้งอนิจจัง, เห็นแจ้งวิราคะ, เห็นแจ้งนิโรธะ และ
ปฏิบัติสลัดคคะ.

คำอธิบายศัพท์*

- กฎสามัญลักษณะ :** คือกฎที่เรียกกันว่าไตรลักษณ์ อันทำให้มี
อาการที่เรียกว่าอนิจจตา, ทุกขตา, อนัตตตา.
- กัลยาณมิตร :** มิตรงาม หมายถึงมิตรที่ดี คือช่วยให้สำเร็จ
ประโยชน์ตามที่ประสงค์
- กัลยาณมิตรที่เป็นบุคคล :** คือบุคคลที่สามารถช่วยให้ดับทุกข์ได้
- กัลยาณมิตรที่เป็นธรรม :** หมายถึงธรรมที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์
ได้แก่อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือ ธรรมอื่นที่
คล้ายกัน
- กามคุณห้า :** สิ่งที่มีคุณค่าแก่กาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ (สัมผัส) อันเป็นที่น่ารักพอใจ
เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด
- กามาวจรภูมิ :** ภาวะของจิตประเภทที่ท่องเที่ยวไปในกาม
- ขณิกสมาธิ :** ความเป็นสมาธิชั่วคราว ๑
- ธัมมนิยามตา :** ความตั้งอยู่ตามกฎหรือเป็นไปอยู่ตามกฎ
ของธรรมตา
- ธัมมัญญิตตา :** ความตั้งอยู่ตามธรรมตา คือตามธรรมชาติ
ของสิ่งที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยปรุงแต่งอยู่
- นันทิราคะ :** ความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความเพลิน
ได้แก่ความกำหนัดที่มีน้ำหนักรหรือ ความ

* คัดลอกจาก "ธรรมโฆษณอรรถาณุกรม" หน้า ๕๔๑-๕๕๑

- หมายมากกว่าธรรมดา ถึงขนาดที่เรียกได้
ว่าเป็นอุปาทานในระดับหนึ่ง
- นิพพานายตนะ :** สิ่งที่สัมผัสได้คือนิพพาน
- นิโรธ :** ความดับสนิท คือดับไม่เหลือแห่งกิเลส และ
ความทุกข์ เป็นผลมาจากวิราคะ
- โพธิ :** ฝ่ายปัญญา เครื่องรู้
- มมังการ :** การกระทำความสำคัญว่า ของฉันหรือของกู
- ยถาภูตญาณทัสสนะ :** การเห็นถูกต้องตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นอะไร
ถ้าเป็นเรื่องธรรม คือเห็นไตรลักษณ์, ปฏิจ
สมุปบาท ถ้าเป็นเรื่องทางโลก ก็รู้เรื่องสิ่ง
นั้น ๆ อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง
- ยถาภูตสัมมัมปัญญา :** ปัญญาที่รู้เห็นถูกต้องตามเป็นจริงในธรรม
ทั้งปวง
- โยนิโสมนสิการ :** ตามตัวหนังสือแปลว่า การทำในใจถึงต้น
เหตุหรือโดยเหตุ (โยนิ แปลว่า เหตุ หรือ
แดนเกิด) แต่เรามาใช้คำแปลกันเสียว่า การ
ทำในใจโดยแยบคาย ได้แก่การพิจารณาถึง
ต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง โดยโยนิโสมนสิการ
ตัพพรธรรม
- รูปมาน :** ความเป็นสมานที่มีรูปภาพเป็นอารมณ์
- รูปภาพ :** ภาพที่เอารูปเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนด
- รูปายตนะ :** สิ่งที่สัมผัสได้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส
- รูปาวจรภูมิ :** ภาวะของจิตประเภทที่ท่องเที่ยวไปในรูปธรรม
ที่ปราศจากกาม

- ลูกศรดอกที่สอง :** ก่อนอื่นต้องรู้เสียก่อนว่า ความเจ็บปวดหรือความทุกข์มีอยู่ ๒ ชนิด ชนิดแรกยังไม่เกิดความยึดถือว่าของตนหรือแก่ตน ก็เป็นการเจ็บปวดทางกายล้วน ๆ นี้เรียกว่า *ศรดอกแรก* ครั้นมีความยึดถือว่า ความเจ็บหรือความทุกข์เป็นของตนก็เจ็บปวดถึงที่สุดนี้เรียกว่า *ศรดอกที่สอง* ความรู้เรื่องสุญญตาไม่ทำให้เกิดการยึดถือว่าความเจ็บของตน จึงเรียกว่าป้องกันไม่ให้ถูกศรดอกที่สอง
- โลกธรรมแปด :** ฝ่ายอิฏฐารมณีสี่คือ ลาม ยศ สรรเสริญ สุข ฝ่ายอนิฏฐารมณีสี่คือ เสื่อมลาม เสื่อมยศ นินทา ทุกข์
- โลกุตตรภูมิ :** ภาวะของจิตประเภทที่อยู่เหนือโลก คือเหนือปัญหาทุกอย่างในโลก
- วิภูคามีแปด :** ข้อปฏิบัติเป็นไปเพื่อวิภูคะ คือวนเวียนอยู่ในวิภูคะ
- วิภูคาสงสาร :** การว่ายเวียนที่เป็นวงกลม (ดูรายละเอียดที่คำว่า ภูมิ ๓๑)
- วิราคะ ;** ปราศจากราคะ เครื่องยึดมจิต คือปราศจากความกำหนัดยินดี, ตัณหา, อุปาทาน อันเป็นเครื่องยึดมจิตใจไว้กับความทุกข์
- วิสุทธิขั้น :** ขั้นบริสุทธิ คือขั้นของพระอรหันต์

๒๓๖

- วิเวก :** หนึ่งหรือเดี่ยวอย่างสูงสุด ได้แก่ความปราศจาก
สิ่งรบกวนโดยเด็ดขาด, มีถึงสามชั้นคือ
ทางกาย, ทางจิต, ทางสติปัญญา
- สฬายตนะ :** อายตนะหกคู่ เป็นภายในหก ภายนอกหก
- สังขตธรรม :** ธรรมที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง คือมีอาการ
เกิด-ดับ เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยนั้น
- สังสารวัฏฏ์ :** การว้ายเวียนที่เป็นวงกลม *ภาษาคน* ได้แก่
เวียนว้าย อยู่ในอาการเกิด แก่ เจ็บ ตาย
ภาษาธรรม ได้แก่เวียนว้ายอยู่ในวงกลม
ของกิเลส กรรมวิบาก
- สังจານูปัตติ :** การตามปฏิบัติซึ่งสังขธรรมที่ยึดถือเป็นหลัก
- สังจານุโพธา :** การตามรู้ซึ่งสังขธรรมที่ยึดถือเป็นหลัก
- สังจານุรักษณา :** การตามรักษาซึ่งสังขธรรมที่ยึดถือเป็นหลัก
- สังตบุรุษ :** ตามตัวพยัญชนะแปลว่า ผู้สงบระงับ แต่
มีปรากฏในศิลาจารึกสมัยพระเจ้าอโศก รว
พ.ศ. ๓๐๐ ได้ใช้เป็นคำเรียกพระอรหันต์ว่า
สารีบุตรผู้สังตบุรุษ, โมคคัลลานะผู้สังตบุรุษ
ในบัดนี้ใช้หมายความแต่เพียงว่า ผู้สงบระงับ
หรือกัลยาณชนทั่ว ๆ ไป
- สัปปายธรรม :** ธรรมที่ทำให้ความสบาย คือ ให้ความสะดวก
ความง่ายในหน้าที่ที่ตนจะต้องปฏิบัติ หรือ
ในการเป็นอยู่ ในการปฏิบัติธรรมระบุนถึง
ธรรม ๗ ประการ คือ
๑. ที่อยู่สบาย

๒. ที่หาอาหารสบาย
๓. ถ้อยคำสบาย
๔. บุคคลสบาย (ในผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเหมาะสม, ญกนิสัยกัน)
๕. อาหารสบาย
๖. ฤดูสบาย
๗. อิริยาบถสบาย

ลัทธิสวดทิวัญญู :

ความเห็นว่ายูียง ว่าไม่มีเปลี่ยนแปลง ได้แก่มองเห็นว่ายูียง อัดดาและโลกเป็นของยูียง มีตัวตนที่เวียงนวยตายเกิด ไม่รู้จักดับหรือสิ้นสูญ

ลัทธิสมาธิทิวัญญู :

สมาธิทิวัญญูที่ยูียงประกอบไปด้วยอาสาระ มีส่วนแห่งบุญอันเป็นที่ยึดถือ สำหรับผู้ที่ยูียงมีความยึดถือว่ายูียงตน เพื่องการเวียงนวยตายเกิด

ลัทธิ.ป.ล. :

เป็นคำย่อของคำว่า สุตตะ-การฟัง, จินตะ-การคิด, ปุจฉะ-การถาม, ลิขะ-การบันทึก, ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการเป็นบัณฑิต

ลัทธิ : :

ยังต้องศึกษา หมายถึงพระอริยบุคคลที่ยูียงไม่ถึงพระอรหันต์

ลัทธิศาสนศาสตร์ :

ศาสนศาสตร์ของคนหลับ ตรงกันข้ามกับพุทธศาสนศาสตร์ ซึ่งแปลว่ายูียงศาสนศาสตร์ของคนตื่น แต่คำว่าลัทธิศาสนศาสตร์อาจจะแปลได้ว่า ศาสนศาสตร์ที่ดีกว่าไม่มีศาสนศาสตร์อะไรเสียเลย โดยความ

หมายส่วนเล็ก ไสยศาสตร์มีหลักการในการ
ฟังผู้อื่น หรือปัจจัยภายนอก ตรงข้ามกับ
พุทธศาสตร์ซึ่งฟังตนเอง คือฟังธรรมที่
ประพาดิตด้วยตนเอง

อนัตตานุทิฏฐิ : การตามเห็นซึ่งธรรมสิ่งอันเป็นอนัตตา (คือ
มิใช่ตัวตน)

อนันตริยสมาธิ : เป็นสมาธิที่กำลังทำงานร่วมกับปัญญา

อนาสวสัมมาทิฏฐิ : สัมมาทิฏฐิที่ไม่ประกอบไปด้วยอาสวะ ไม่มี
บุญเป็นเครื่องยึดถือ เป็นไปเพื่อความไม่
มีตัวตนสำหรับการเวียนว่ายตายเกิด

อนุสัย : ความเคยชินที่จะเกิดกิเลสสามชนิด อันได้
สะสมไว้เป็นนิสัย

อภิขมา : ความเพ่งเล็งอย่างยิ่ง ด้วยอำนาจของความ
โลภ ความหลง เป็นความรู้สึกลึกลับผายบวก
หรือเรียกว่ากิเลสบวก

อรูปฌาน : ความเป็นสมาธิที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์

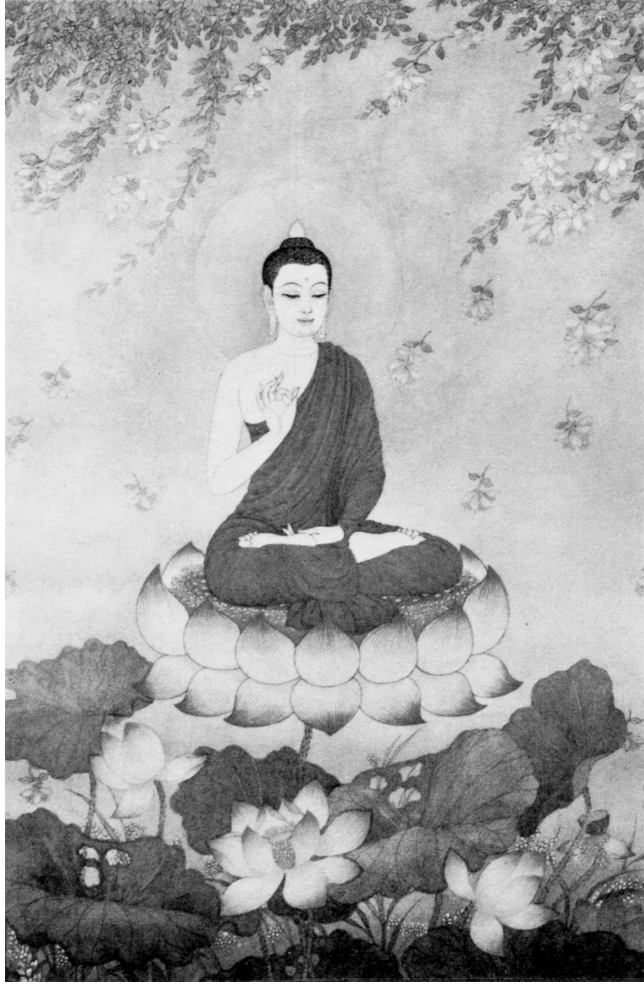
อรูปภาพ : ภาพที่ไม่มีรูปเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนด

อรูปาจรภูมิ : ภาวะของจิตที่ท่องเที่ยวไปในอรูป ที่เหนือ
กว่ากามและรูป

อสังขตธรรม : ธรรมที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง คือไม่มีอาการ
เกิด-ดับ เปลี่ยนแปลง แต่เป็นแดนดับของ
สังขตธรรมทั้งปวง

อหังการ : การกระทำความสำคัญว่า ฉัน หรือ กู

- อหังการมมังการมานานุสัย :** ความเคยชินในการกระทำความสำคัญ
ว่า ฉันหรือของฉัน
- อเสชะ :** จบการศึกษา หมายถึงผู้อยู่จบพรหมจรรย์
มีอาสวะอันสิ้นแล้ว หมายถึงพระอรหันต์
- อัตตวาทุปาทาน :** ความยึดมั่นถือมั่น ที่เป็นเหตุให้กล่าวว่า
“ตน”
- อัตตานุทิฏฐิ :** การตามเห็นว่าเป็นตัวตน
- อัปปนาภาวนา :** การทำภาวนาขั้นแนวแน่จนเป็นฌาน
- อัปปนาสมาธิ :** ความเป็นสมาธิที่ถึงขั้นสูงสุด (คือความ
เป็นฌาน ทั้งรูปฌานและอรูปรฌาน)
- อารมณ :** สิ่งเป็นที่ห่วงเอาแห่งจิต คือ รูป เสียง
กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ เรียก
อีกอย่างหนึ่งว่า आयตนะภายนอกหก
- อาสวะ :** กิเลสที่เป็นผลของความเคยชินแห่งการเกิด
กิเลส (ที่เรียกว่าอนุสัย) ที่พร้อมที่จะไหล
ออกมา (คือเกิดขึ้น) เมื่อมีอารมณ
- อุปจารสมาธิ :** ความเป็นสมาธิที่สูงขึ้นไปจนจะถึงความ
เป็นฌาน
- อุปาทานชั้นห้า :** ชั้นห้าเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานเข้าไปยึดถือว่า
เป็นตัวตน
- เอกัคคตาจิต :** จิตมีอารมณเดียว



แนะนำหนังสือ

“ขบปัญหาชีวิตด้วย อริยสังขลิตเหลี่ยม”

สิริวรรณ

๕๑ ๕๑ ๕๑ ๕๑ ๕๑ ๕๑

สาระของอริยสังขลิตเหลี่ยม เป็นการพรรณนาความจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาสมัยใหม่ ในท่วงทำนองของอริยสังขลิตเหลี่ยมแนวทาง

ใครที่เคยคิดว่า หลักการของพุทธธรรมเป็นเรื่องลึกลับพิ้นสมัย น่าจะลองอ่านหนังสือเล่มนี้ เพราะจะช่วยไขความกระจ่างเกี่ยวกับความหลากหลายของปัญหาชีวิต เหตุที่ก่อปัญหาชีวิตให้ซับซ้อน ด้วยอริยสังขลิตเหลี่ยมของพุทธธรรม ด้วยสำนวนคำอธิบายในรูปแบบของพุทธจิตวิทยา

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ก่อความเป็นปกติให้ชีวิต ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาชีวิต รวมทั้งผลของความทุกข์เดือดร้อนทั้งหลายทั้งปวง ได้ถูกนำมาขยายให้เข้าใจหลักของพุทธธรรมกับพฤติกรรมศาสตร์ของมนุษย์

ตัวอย่างที่ใช้ประกอบคำอธิบายทันสมัย ทันโลกทันเหตุการณ์ โดยเฉพาะผู้ที่มีความรู้สากอย่างดี จะเข้าใจความแตกต่างระหว่างกฎอันเฉียบขาดของธรรมชาติ ที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้นำเสนอในรูปแบบของธรรมะ ๔ ตา กับหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

อย่างน้อยหนังสือเล่มนี้ ก็คือ ความพยายามครั้งแรกที่พยายามเลื่อนพุทธธรรมเข้ามาใกล้หัวใจคนที่ชอบกระแสโลกาภิวัตน์ ความยากของหนังสือเล่มนี้จะอยู่ที่ ท่านต้องมีความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานอยู่พอสมควร จึงจะอ่านสกัดสาระคุณจากหนังสือได้ดียิ่งขึ้น

โดยสังเขปภาวะ ผู้ใดเห็นสังขธรรมโดยความเป็นสังขธรรมที่แท้จริง จะสามารถเผชิญอยู่กับโลกแห่งความทุกข์และความสับสนได้ดี ด้วยการมีภูมิต้านทานของจิตดีนั่นเอง

หนังสือเล่มนี้เหมาะแก่ผู้รักการอ่าน การคิด และการต้องการใช้พุทธธรรมนำชีวิต

ดร. ไพเราะ ทิพยทัศน์